

giuseppe tomasi di lampedusa

«Ghepardul e un poem tastuos al declinului nobiliar, o convertire lirică a unui capitol de istorie contemporană, apropiată mai mult prin substanța poeziei decît prin viziune, de Craii... lui Matei Caragiale.

...Dar marea lui putere de captare, ce-l face să fie mai mult decît un roman istoric, vine și din natura lui de poem liric, de elegie meditativă. Melancolia cărții nu e atît a unei clase care apune, cît mai cu seamă a timpului ireversibil, a vîrstelor omului, ce se succed ca niște anotimpuri proiectate fantastic. Pornind de la realități sociale și istorice date, Tomasi di Lampedusa ajunge la o distilare supremă și se înalță spre sferele unde poezia e una, indivizibilă, ireductibilă, și unde versul, proza sau teatrul se întîlnesc aflîndu-și deopotrivă originea.»

A.E. Baconsky

301

giuseppe tomasi di lampedusa

ghepardul

giuseppe tomasi di lampedusa

editura minerva

Ilustrația copertei : *Sergiu Georgescu*

**giuseppe tomasi
di lampedusa**

ghepardul

povestiri

TRADUCERE DIN LIMBA ITALIANĂ
DE TAȘCU GHEORGHIU
PREFĂȚĂ DE
FLORIAN POTRA

BEL OTECA PENTRU TOȚI • 1973
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Ediția a II-a (B.P.T.).

GIUSEPPE TOMASI DI LAMPEDUSA

Il Gattopardo

© 1962, Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, Italia

★

Racconti

© 1961, Giangiacomo Feltrinelli Editore, Milano, Italia

PREFAȚĂ

În inima unui autor nu e loc decît pentru un singur roman ; chiar dacă scrie mai multe, este vorba de unul și același, mascat în mod artificial prin alte cuvinte : observația aparține lui James Joyce¹ și are savoarea unei butade, dar în cazul lui Giuseppe Tomasi di Lampedusa se dovedește exactă. Și nu numai pentru că prințul sicilian, tăinuindu-și cu pudoare vocația literară pînă în pragul morții, n-a mai avut răgazul să diversifice conținuturile scrisului său, ci mai ales pentru că *Ghepardul* e una din acele cărți fericite și unice, în care se topesc și se contopesc o dată pentru totdeauna întreaga gîndire, sensibilitate și experiență a unui scriitor, cu aspirația sa firească de „coralitate“, de totalitate a sintezei artistice.

Modul neobișnuit în care a apărut *Ghepardul* în literatura italiană ține, oarecum, de domeniul legendei. Într-o zi din anul 1958, Giorgio Bassani, care tocmai pregătea lansarea colecției „Contemporanei“ pentru edi-

¹ Cfr. Italo Svevo, *Corrispondenza* (scrisoare către Valery Larbaud), Editura „All'insegna del pesce d'oro“, Milano, 1953, p. 12.

tura Feltrinelli, a primit un telefon de la o prietenă : aceasta îi semnala un manuscris fără semnătură, adus din Sicilia, manuscris ce părea să prezinte un oarecare interes. Lui Bassani, el însuși prozator de o remarcabilă finețe, i-a fost de-ajuns să citească primele rînduri : „*De un lucru am fost imediat sigur — mărturisește el — de îndată ce am gustat delicioasa frazare din incipit și anume : că mă aflu în fața unei lucrări serioase, operă a unui scriitor adevărat...*“ Astăzi, intuiția lui Bassani pare cît se poate de pașnică, normală, atunci însă, în 1958, ea a însemnat un act de curaj și de răspundere ; după ce „istoria“ *Ghepardului* a început să se scrie, s-a constatat că manuscrisul lui Lampedusa făcuse aproape întreg înconjurul Italiei editoriale, fără nici un succes. Printre cei șovăielnici se număra și Elio Vittorini, intelectual și romancier de primă linie ; el găsisse că romanul are o factură prea vădit „eseistică“, deci neliterară.

Episodul acesta a fost repovestit, printre alții, de Oreste del Buono într-un eseu închinat evoluției romanului italian de după război¹, dar nu de dragul anecdotei și nici pentru a pune în lumină doar valoarea intrinsecă a *Ghepardului*. Del Buono caută locul cărții lui Lampedusa în contextul literaturii italiene contemporane, găsind în *Ghepardul* o replică, o soluție posibilă pentru criza prelungită a romanului neorealist. Așa cum în Franța experiența romanului existențialist s-a dovedit lipsită de perspective, un impas fără ieșire avea să încheie și propunerile romanului neorealist italian. Eliberați din îndelungatul și obscurul prizonierat fascist, care i-a silit să practice — ca o reacție organică — așa-numita „proză de artă“, încifrată, dacă nu evazionistă, scriitorii italieni au răsuflet ușurați în 1945 : „*Ajunge cu «literatura» ! Vrem fapte, vrem să*

¹ Oreste del Buono, *Illusione del romanzo*, I, în *Nuova Corrente*, nr. 32—33, 1964, p. 132.

ne apropiem de realitate, s-o înțelegem și s-o exprimăm!" Luându-l ca model pe Hemingway (dar, din păcate, nu pe cel mai autentic din *Adio, arme!*, ci pe cel meșteșugit și fără fior din *Cui îi bate pașul?*), tinerii prozatori italieni și-au ars destul de repede aripile în tentative ce s-au dovedit nefecunde. Pasiunea lor pentru faptul de viață, pentru cronică, pentru realitate — concentrată în experiența romanului neorealist „americanizant“, cum îl definește Del Buono — nu și-a găsit instrumentele lingvistice și stilistice corespunzătoare, și nici o viziune coerentă și consecventă asupra realității¹. Una din cauzele eșecului fusese întrevăzută și fixată, încă mai demult, de către Alberto Moravia, în suprimarea personajului: „Bineînțeles, această criză a personajului corespunde unei crize asemănătoare a conceptului de om. Omul modern n-ar fi decît o entitate numerică înăuntrul unor colectivități dintre cele mai formidabile pe care le-a cunoscut omenirea. El n-ar exista prin sine însuși, ci doar ca o parte a unui alt lucru, a unui organism, a unui sentiment, a unui concept colectiv. Cu un asemenea om e greu să faci un personaj, cel puțin în înțelesul tradițional al cuvîntului.“

Această frază cuprinde, de fapt, și termenii de rezolvare a crizei romanului din anii '60. „Romanul postum al nobilului sicilian — subliniază Oreste del Buono — a constituit textul capital al reîntoarcerii la tradiție: înflăcăratul, bătdăiosul și îndemînaticul promotor al acestei reîntoarceri a fost Giorgio Bassani... În regresiunea în timp a Ghepardului, care părea a nu voi să se oprească în limitele unui secol, ci să se piardă în noaptea unor timpuri de-a dreptul mitologice, marea

¹ În Italia a vorbi despre popor și ca poporul înseamnă, practic, a vorbi și a scrie în dialect. Dar capacitatea expresivă și de generalizare a dialectului e limitată. Problema n-a fost încă rezolvată, în ciuda eforturilor așa-numiților „experimentalisti“.

majoritate a cititorilor italieni a găsit o ieșire la care a aderat din plin; pentru că Bassani, cu flerul său critic și talentul său de propagandist, a știut să ofere, o dată cu romanul, și cheia spre a fi citit fără exces de scrupule și remușcări: o poveste retrodatată, e drept, dar o poveste care vorbea despre zilele noastre mult mai mult decât cronicile“.

Interesant de remarcat e faptul că tocmai un impuls „cronicăresc“ stă și la baza activității narative a lui Lampedusa, care vedea în lipsa de concretețe a literaturii italiene un semn de impopularitate și de provincialism grosolan. De aici nevoia sa de „mărturie“, de consemnare artistică a unei epoci, de aici recomandarea ca toți oamenii, chiar cei mai puțin dotați din punct de vedere literar, să-și scrie memoriile, ba mai mult: să existe o obligație „de stat“ de a le scrie. Materialul acumulat ar cuprinde, spunea Lampedusa, „*valori sociale și pitorești de prim ordin*“ și ar contribui la rezolvarea „*multor probleme psihologice și istorice care frământă omenirea*“. De la această poziție umilă de cronicar atent și setos „*mai mult de idei decât de cuvinte*“, pleacă romancierul sicilian, tinzând să umple un gol resimțit în toată literatura italiană, din secolul al XV-lea pînă în pragul secolului nostru, și anume acela de a reînvia în mod eficace un timp și un spațiu net determinate istoricește: „*Londra a fost evocată de Fielding și Dickens; Parisul de către Stendhal, Balzac, Zola; Petersburgul de către Pușkin. Dacă ar fi depins numai de italieni, Roman-ar fi lăsat nici o urmă artistică între Boccaccio și Plăcerea lui D'Annunzio. Pentru a avea o imagine a ei, trebuie să recurgem la Stendhal, Milton, Goethe.*“¹

Astfel, apariția, poate întâmplătoare, dar intens așteptată, dorită, căutată, a *Ghepardului* a dobîndit

¹ Giuseppe Tomasi di Lampedusa, *Lezioni su Stendhal*, în *Paragone*, aprilie 1959.

imediat o semnificație multiplă : rezolvarea crizei neo-realiste prin indicarea căii de „reîntoarcere“ la romanul tradițional ; afirmarea conceptului contemporan de personaj ; imprimarea unui caracter mai concret, de viață trăită, paginile epice ; și, fapt deloc neglijabil, o impresionantă întâlnire cu publicul cititor (și nu numai cu cel italian). Pentru aceia care ar considera că toate acestea nu sînt decît elemente contingente, implicate doar parțial și tranzitoriu în judecata de valoare, ne grăbim să afirmăm că *Ghepardul* este efectiv o carte excepțională, una din cărțile de cîpății ale vremii noastre, atît prin „idei“, cît și prin „cuvinte“.

Dacă în peregrinările sale ca manuscris a întîmpinat rezistențe și refuzuri, romanul lui Lampedusa n-a obținut consensul unanim al criticii nici după ce tiparnițele globului întreg l-au difuzat în tiraje impresionante. Dimpotrivă : s-au găsit recenzenți care i-au negat, *de plano*, orice valoare artistică. Firește, acestora nu merită să le acordăm atenție, deoarece se află în afara adevărului, a bunului-simț literar și a bunului-simț pur și simplu. Mulți, însă, acceptîndu-i virtuțile poetice, au inițiat o pedantă și uneori violentă discuție sub unghiul conținutului, al „tipicului“, al mesajului general. Decernarea premiului Strega pe 1959 a constituit un prilej de adîncire a sciziunii dintre „ghepardişti“ și „antighepardişti“. S-a pus sub semnul îndoielii însăși ideea de a se acorda premiul *post mortem* (competitorul lui Lampedusa era Pier Paolo Pasolini cu *Una vita violenta*), făcîndu-se loc chiar și unor jocuri de cuvinte „...*macabra inspirație a acestui post mortem... cu agravanta că moartea e motivul dominant, dacă nu însăși tema Ghepardului*“ ; în sfîrșit, adaptarea proverbului : „*Dallo Strega mi guardi Dio, che dai nemici mi guardo io*“ (de premiul Strega să mă ferească Dumnezeu, că de prietenii

mă feresc eu)¹. Alți critici și oameni de litere au calificat romanul ca „reacționar“, „un succes de dreapta“ (Moravia) ; părinții iezuiți l-au găsit „inacceptabil din punct de vedere moral“ ; Enrico Falgui, critic „independent“, s-a îngrozit în fața „monstruoasăității pesimismului și nihilismului lui Salina“ ; în timp ce mulți alții au subliniat inexactitatea înfățișării poporului și peisajului sicilian².

Bineînțeles, *Ghepardul* și-a câștigat, în același timp, un număr cel puțin egal de susținători, de apărători vajnici. Dintre partizani, cel mai pasionat și poate cel mai convingător a fost fără-ndoială Louis Aragon, care, în 1959, scria : „*Ghepardul e ceva mai mult decât o carte foarte frumoasă, e unul din marile romane ale acestui secol, unul din marile romane de totdeauna și poate... singurul roman italian*“³. Dar, ni se pare de prisos să continuăm a reproduce termenii și tonul acestei dispute. Mult mai folositor, în schimb, e să ne aplecăm asupra paginilor lui Lampedusa, pentru a găsi în ele răspunsul cel mai autorizat la orice întrebare sau nedumerire ; e singurul răspuns ferit de etichetările grăbite și comode ale unor critici care adeseori învață „pe dinafară“ formule, locuțiuni gata confecționate, și rareori citesc „pe dinăuntru“ cartea despre care scriu. Spre deosebire de aceștia, profesorul Luigi Russo a publicat, cu puțin înainte de moartea sa, un studiu intitulat modest *Analiza*

¹ Cfr. *Il Contemporaneo*, nr. 16, august 1959.

² Cfr. Giuseppe Stamatii, *Gattopardeschi e no*, în *Belfagor*, nr. 2, 31 martie 1960 ; apoi, Ivos Margoni, „*Il Gattopardo*“ în *Francia*, în *Belfagor*, nr. 5, 30 septembrie 1960, precum și Paolo Chiarini, „*Il Gattopardo*“ nelle due Germanie, în *L'Europa letteraria*, nr. 15—16, iulie-august 1962.

³ Louis Aragon, *Un grand fauve se lève* : „*Le Guépard*“, în *Les lettres françaises*, decembrie 1959.

„Ghepardului”¹, care constituie o inteligență și riguroasă introducere în lectura cărții lui Lampedusa.

Este *Ghepardul* un roman al morții ? Desigur. De la cuvintele rugăciunii cu care începe („*Acum și-n ceasul morții noastre. Amin !*”) pînă la ultimele clipe ale protagonistului, cînd „*doamna în costum de călătorie cafeniu*”, moartea, vine să-l ia, — narațiunea e punctată peste tot de reperele morții, scoțînd în evidență îndeosebi caracterul pieritor al lucrurilor și al oamenilor. Trupul uriaș al lui *don Fabrizio Corbèra*, prinț de Salina, poartă pecetea mîndriei și a trufiei aristocratice, dar nu e decît „*o dovadă pieritoare a propriei puteri asupra ființelor și lucrurilor*” ; grădina, parcul castelului au o înfățișare de *cimitir* ; miresmele plantelor sînt asemănate cu licorile produse de *moaștele* unor anumite sfinte ; rondurile de flori, în asfințit, sînt *funerare* ; orașul Palermo are un aspect *sombru, funebru*, din pricina numeroaselor mînăstiri ; chiar și bărcile din port se leagănă pe jumătate *putrede* ; Salina visează urît, și visele lui lasă un „*strat de doliu*”, sfîrșesc prin a fi „*adevărata cauză a morții*” și așa mai departe, pînă la episodul stingerii din viață, la hotelul „Trinacria” din Palermo (care ne amintește de Bălcescu al nostru).

Este *Ghepardul* un roman al imobilismului, al pesimismului istoric ? Există, într-adevăr, o continuă preocupare a personajului central pentru „o statică a istoriei” ? Răspunsurile sînt afirmative. Dacă pentru prințul Salina, monarhia bourbonă, la rîndul ei, „*purta de pe acum semnele morții pe față*” (sîntem în 1860), aceluiași Salina nu i-ar conveni nici republica : „*Să devină domnul Corbèra ? !*” Atunci, mai bine monarhia piemonteză, casa de Savoia, fiindcă modificarea ar fi minimă : „*Dialect torinez în loc de dialect napolitan*”.

¹ Luigi Russo, *Analisi del „Gattopardo”*, în *Belfagor*, nr. 5, 30 septembrie 1960.

În condițiile acestea, ce mai rămîne de făcut ? „Să te agăți de prezent“, să cauți să prelungești, printr-un paleativ, prezentul așa cum e, măcar cu încă o sută de ani. Pentru a menține acest *statu quo* e necesară, însă, „cheia“ nepotului Tancredi, cel preaîndrăgit de Prinț : „Dacă vrem ca totul să rămînă cum e, trebuie mai întîi ca totul să se schimbe“. Cu prilejul acestei schimbări, „oamenii cinstiți și isteți vor putea să iasă la suprafață. Restul va rămîne ca și mai înainte.“ Să ne amintim, în fine, de mult comentatele opinii despre Sicilia și despre sicilienii din colocviul lui don Fabrizio cu trimisul „centrului“, de la Torino, Chevalley : „Sicilia vrea să doarmă“ ; „somm, iată ce doresc sicilienii“ ; „păcatul pe care noi, sicilienii, nu-l iertăm niciodată este acela de a face“ etc.

Este, apoi, Salina, în ciuda unei senzualități mereu treze, un lipsit de sensibilitate, de înțelegere umană și, la urma urmei, un lipsit de omenie ? Poate. Faptul că fiica lui cea mai mare, palida Concetta, se îndrăgostește de Tancredi nu face să vibreze simțămintele unui tată, ci dimpotrivă reduce aceste simțăminte la calcule reci de strategie familială. Se cuvine să observăm că ori de cîte ori trece pe lângă copiii săi și, în general, pe lângă membrii familiei (cu excepția lui Tancredi), Salina nu-i vede, își petrece privirea și atenția pe deasupra lor. Senzațiile se limitează la înregistrări auditive : „la trecerea sa, mătasea fustelor foșni, în timp ce fetele se ridicau“, și aproape atît. În afara familiei și a castei, Prințul reține și mai puțin. Dacă Bendicò, cîinele omnipotent în castel, răscolind jumătate parcul „părea să se fi purtat într-adevăr ca un om“, Mariannina, amanta din cînd în cînd a „prințuluiului“ este „un fel de Bendicò în fuste de mătase“, iar părintele Pirrone, duhovnicul casei, are mai mult atribuțiile unui cîine ciobănesc. Dacă el, Salina, e „ghepard“, burghezul său cuscru, don Calogero Sedara, e „hienă“ sau „șacal“. Orice persoană

umană interesează numai dacă „amuză“, dacă „distrează“ gentil. Dar iubirea ? „*Ei da, iubirea. Foc și flăcări pentru un an, cenușă pentru treizeci...*“ Singura pasiune care ar părea că-l însuflețește pe Salina și îl „umanizează“ e și ea o voluptate frigidă, siderală : astronomia, calculul planetar.

Toate acestea sînt adevărate. Dar, în același timp, toate acestea sînt expresia unei personalități exponențiale distincte, a unui anumit punct de observație : acela al Prințului, al nobilului *don Fabrizio de Salina*. Poate că în nici o altă operă a literaturii, conștiința de clasă a aristocrației n-a fost mai limpede și mai eficace exprimată o dată cu sentimentul crepusculului ei ireversibil. Totul scîrțîie și miroase a mucegai, totul se destramă încet-încet în castelele și în lumea lui Salina, pe măsură ce îi trece și viața : de la fețele de masă cîrpite la vesela fină dar desperecheată ; de la fuga fiului mai mare, Giovanni, la Londra, „în cetatea eretică“ (fugă determinată de atmosfera înăbușitoare din casa princiară) pînă la impresia penibilă lăsată de regii Neapolelui ; de la crizele de isterie ale Stellucciei, prințesa, pînă la hoțiiile practicate de administratorul Russo cu încredințarea acestuia că-și exercită un drept ; de la mezalianța acceptată prin căsătoria lui Tancredi cu Angelica, frumoasa fiică a lui Sedara (mezalianță anticipată mental cu privire la fata lui Russo : „...și fiica-ta... va fi luat de bărbat pe unul dintre noi, poate pe Tancredi însuși, cu ochii lui albaștri și mîinile lui subțiri“), și pînă la prestigiul Prințului, care începe să decline, nevăzut, din clipa cînd se arată binevoitor și prietenos cu localnicii din Donnafugata. Totul se dărîmă, totul e în paragină : „Sărmanul *don Fabrizio* contemplă „ruina propriei sale clase și a propriei averi, fără să simtă nevoia de acțiune sau măcar dorința de a se împotrivi evenimentelor“ (mișcările pentru unitatea Italiei, loviturile date de Garibaldi prin debarcarea în Sicilia).

„*Sîntem obosiți și deșeți*“ : propoziția se referă la sicilienii, la toți sicilienii, dar îl definește cu precădere pe aristocrat. Nu e oare un adevăr banal că o clasă dominantă confundă lumea întreagă cu propria sa lume restrînsă și că în pieirea acesteia din urmă vede și implică pieirea universului ? De ce să nu-i concedem și prințului Salina același fel de a raționa, caracteristic castei sale : „*Apartin unei generații nenorocite, încălecind pe timpurile vechi și cele noi, și care se simte prost în amîndouă*“ ; e limpede că această generație e a lui Salina și că nici hrăpărețul Sedara, nici administratorul Russo și, pe alt plan, nici unul din „cei o mie“ de garibaldini îmbrăcați în cămăși roșii nu s-ar fi recunoscut într-o asemenea oglindă.

Pe firul acestor observații, trebuie să aducem cîteva precizări. Se impune, mai ales, să respingem tendința unor critici de a confunda pînă la identificare pe prințul Salina cu prințul Lampedusa, adică personajul cu autorul. Aragon a demonstrat cu eficacitate netemeinicia unei atari metode de analiză, aducînd în discuție vechea „querelle“ balzaciană : „*Oricare ar fi ideile lor personale (ale lui Balzac și Lampedusa — n.n.), fie ele chiar reacționare, opera lor e cuprinsă în mișcarea reală a istoriei...*“ Încă mai aplicată la obiect, Maria Brandon-Albini scrie răspicat : „...de îndată ce un aristocrat se vede și se descrie așa cum e, el încetează să mai fie un reacționar și omul unei caste : devine un judecător, un martor, un artist și un memorialist. Toate aceste patru elemente complementare se regăsesc în marele roman al lui Tomasi di Lampedusa.“

Deși admite că romanul se încheie inevitabil printr-o viziune pesimistă, Simonetta Salvestroni, în recentul eseu *Tomasi di Lampedusa*, încearcă să introducă o nouă angulație în lectura *Ghepardului*. Salvestroni susține că întregul roman e construit pe o continuă alternare de impulsuri contradictorii de vitalitate și de prăbușire, de

amărăciuni și de înseninări, pe un joc al antitezelor care se strâng în definitiv într-o sinteză de un echilibru delicat, menținut cu fină perseverență de către scriitor pînă în paginile ce povestesc ultima cădere : „*Din roman iese la iveală un tablou al realității ce îmbrățișează toate condițiile existenței, așa cum o concepe Tomasi, de la aceea a tinereții la aceea a maturității, cu modul deosebit de a simți și concepe viața pe care-l comportă fiecare vîrstă. O dată cu bătrînețea și cu moartea, tabloul care se deschisese prin descrierea unei maturități încă extrem de vitale (a lui don Fabrizio) și a unei tinereți înfloritoare (a lui Tancredi, a Angelicăi, a Concettei și a celorlalte surori adolescente) se încheie, cuprinzînd în sine acele experiențe de o viață pe care autorul ține să le exprime. Jocul dialectic de înseninări-amărăciuni care, după concepția cărții, se desfășoară în realitate fără o rațiune adevărată, menită să-l justifice, nu se putea termina decît cu viziunea pesimistă a ultimelor pagini, a căror prezență dobîndește, dacă o privim în lumina aceasta, un înțeles și o motivare valabilă.*”¹

Dar chiar și cu această corecție de diafragmă, critică — îndemn la considerarea scrierii lui Lampedusa și ca roman „al vitalității”, al unei anumite vitalități, nu numai „al morții” — *Ghepardul* e sortit, totuși, de înseși legile vieții, să rămînă în istoria literaturii ca o carte a declinului, a stingerii treptate — „așa cum firele de nisip se îngrămădesc și alunecă unul cite unul, fără grabă și fără oprire, prin gîtjeul îngust al unei clepsidre” — a unei caste, un fel de „amurg al prinților”, baroc și contradictoriu, limfatic și zvicnitor deopotrivă, scrutat „visceral”, dinăuntru, cu multă eleganță, dar și cu schimonosirea discretă pe care o produc exalațiile

¹ Simonetta Salvestroni, *Tomasi di Lampedusa, La Nuova Italia*, colecția „Il Castoro”, nr. 74, februarie 1973, p. 74.

Insalubre ale morții lente. Prințului Salina îi mai licărește o clipă în minte posibilitatea ca timpul, clipa, să se oprească : dar poate că nici nu licărește și, de aceea, el nu mai are energia de a vrea, cu atât mai puțin de a-i porunci, ca Faust : „Rămii ! Stai pe loc !“

După ce blazoanele cu „ghepardul dansant“ au căzut rînd pe rînd de pe frontispicii, a mai rămas doar cîinele Bendicò, adevărată „muză meduzee“ a casei Salina, împăiat, și din care „se mai răspîndea parcă o aură de neliniste“. În ultimul aliniat al romanului, Bendicò este azvîrlit pe fereastră, la gunoi ; în zborul acesta final, „forma i se reîntregi o clipă. Se putu vedea astfel dansînd în aer un patruped cu mustăți lungi, cu laba dreaptă dinainte ridicată, care părea că blestemă. Pe urmă pacea se așternu peste o grămăjoară de pulbere lividă.“ E o imagine care amintește de faimoasa secvență a bombardării comandamentului țarist în *Crucișătorul Potemkin*, filmul lui Eisenstein : și acolo, aruncați în aer de suflul exploziilor de tun, lei de piatră se ridică o clipă în picioare, rînjind neputincios, pentru a cădea apoi pulverizați. Lampedusa a împrumutat, poate, procedeul din film și o dată cu procedeul iconic parcă a pătruns în carte, acum în final, aluziv, printr-o îndepărtată asociere, și o fărîmă de conținut, de semnificație... revoluționară.

★

În mod firesc, volumul de față adună și *Povestirile* lui Tomasi di Lampedusa. E vorba de trei nuvele și de cîteva zeci de pagini autobiografice, *Locurile copilăriei mele*. Și aceste scrieri, chiar dacă nu trebuie socotite un simplu apendice la roman, confirmă zicerea lui Joyce : în inima scriitorului n-a fost loc decît pentru o singură carte. Deoarece povestirile lui Lampedusa se

dispun în jurul *Ghepardului* ca sateliții în jurul unei planete : au o mișcare proprie, dar aceasta se înscrie în orbita cea mare, generală.

Dimineața unui arendaș, potrivit mărturiei aduse de văduva scriitorului, urma să constituie primul capitol al unui roman în continuarea ideală a *Ghepardului*. Personajele sînt descendente ale personajelor din *Ghepardul* : contabilul Ferrara este fiul contabilului cu același nume din roman ; Fabrizio Salina este nepotul Prințului etc. *Lighea* se impune ca o povestire în parte fantastică, în parte psihanalitică, a unui fanatic îndrăgostit de arta și de miturile Greciei antice, amintind lumea fabuloasă a frescelor din palatele Salina, o lume care participă destul de activ la viața Prințului. Legătura nuvelei *Bucuria și Legea* cu *Ghepardul* e asigurată — scrie Bassani în prefața *Povestirilor* — prin „*caracterul constant al inspirației scriitorului : moral și politic*“ . (Luigi Russo afirmase că farmecul prozei lui Lampedusa rezidă tocmai în amestecul de „*umori poetice și politice*“ .)

În *Locurile copilăriei mele*, cititorul va identifica ușor „cartoanele“, ciornele care au stat la baza elaborării *Ghepardului*, inclusiv descrierea palatului din Palermo și călătoria spre Santa Margherita Belice (în *Ghepardul*, *Donnafugata*). Dar „ciornă“ e un fel de a spune, fiindcă — așa cum subliniază, din nou, Bassani — „*ochiul scriitorului e, dacă se poate, încă și mai pătrunzător, semnul mîinii sale e și mai precis și elegant*“.

★

Limba compozită și complexă — aidoma materialului de viață exprimat —, stilul dens, realist, arborescent, dar totdeauna limpede în valorificarea elementelor dialectice de contrast, caracteristice scriitorului italian, au avut rara șansă a unei tălmăciri românești echiva-

lente, deosebit de expresive. Tașcu Gheorghiu s-a dovedit un veritabil maestru al dificilei arte de a traduce și datorită efortului său atent și mlădios, cititorul nostru are acces nu numai la orizontul ideatic, moral și cultural, ci și la vraja de neconfundat a poeziei lui Giuseppe Tomasi di Lampedusa, omul care „a citit toate cărțile” și a scris una singură, exemplară.

FLORIAN POTRA

TABEL CRONOLOGIC

1896 23 decembrie Se naște, la Palermo, Giuseppe Tomasi duce de Palma și prinț de Lampedusa, singurul băiat al unei vechi familii nobile.

Cu două luni înainte se născuse Eugenio Montale, viitorul poet.

Marconi prezintă principiile radiocomunicării.

Înfrângerea trupelor coloniale italiene în bătălia de la Adua (Abba Carima) în Abisinia.

1903—1915 Studii și lecturi, mai ales în biblioteca palatului din Santa Margherita (în *Ghepardul* — *Donnafugata*), unde Tomasi găsește, printre altele, *Don Quijote*, operele lui La Fontaine, romanele lui Zola și *I Malavoglia* de Giovanni Verga.

1915 Intrarea Italiei în război, alături de puterile Antantei. Tomasi își întrerupe studiile și ia parte la lupte ca locotenent de artilerie.

1919—1922 Tomasi frecventează cursurile facultății de drept din Genova, apoi ale celei din Torino. Își ia strălucit examenul de licență în drept „cu o teză care părea pe jumătate o capodoperă de acuitate juridică și pe jumătate rodul unei minți extravagante” (Furio Felcini).

1922 Mussolini ajunge la putere, începe lunga aventură a fascismului, „il ventennio nero” (cei douăzeci de ani de întuneric). Tomasi rămâne complet străin de viața publică a Italiei, dedicându-se exclusiv lecturilor și călătoriilor (după propria mărturisire, numai Grecia și Spania rămăseseră nevizitate dintre țările europene).

Ianuarie. Moare Giovanni Verga.

1924 Moare, asasinat de fasciști, deputatul Giacomo Matteotti.

1925 Apare manifestul intelectualilor italieni antifasciști : „Poate, într-o zi, privind cu seninătate spre trecut, se va aprecia că încercarea prin care trecem astăzi, aspră și dureroasă pentru noi, a fost un stadiu pe care Italia trebuia să-l străbată pentru a-și reînvia viața națională, pentru a-și desăvîrși educația politică, pentru a-și simți într-un mod mai sever îndatoririle de popor civilizat”.

Montale publică primul său volum de versuri, *Ossi di seppia*.

1926 Arestarea și întemnițarea lui Antonio Gramsci, întemeietor și conducător al Partidului Comunist Italian.

1926—1927 Tomasi di Lampedusa colaborează sporadic la revista lunară *Le opere e i giorni* din Genova, cu articole și recenzii despre literatură franceză.

1929 Apare romanul *Gli indifferenti* de Alberto Moravia.

1936 Mussolini proclamă, în luna mai, noul Imperiu italian. În octombrie se constituie „axa Roma—Berlin“.

Moare Luigi Pirandello, alt ilustru scriitor sicilian.

1937 Moare, într-o clinică din Roma, Antonio Gramsci.

La Guadalajara, în Spania, voluntarii italieni, luptând alături de republicani, înfrâng trupele fasciste trimise în sprijinul rebeliunii lui Franco.

1938 Apare, în câteva numere consecutive ale revistei *Letteratura*, romanul *Călătorie în Sicilia* de Elio Vittorini.

1940 Italia intră în război, alături de Germania nazistă.

1940—1943 Tomasi e chemat pentru a doua oară sub arme. Participă la luptele din Africa de Nord. În acest răstimp e distrus de bombardamente palatul familiei Lampedusa din Palermo („*Apoi veni războiul și în timp ce eu eram în Marmarica, pe front, cu o jumătate de litru de apă pe zi, avioane «Liberators» mi-au distrus casa*“: transparentă aluzie autobiografică în povestirea *Lighea*).

1945 După terminarea războiului, Tomasi e adăpostit pentru cîtva timp de vărul său, Lucio Piccolo, la Capo d'Orlando, lângă Messina. Începe o lungă perioadă de așteptare și de zbateri, pînă cînd izbutește să cumpere, tot

la Palermo, vechiul palat ce aparținuse străbunicului Giulio (*don Fabrizio din Ghepardul*).

- 1953 Tomasi cunoaște câțiva tineri : Francesco Orlando (care avea să devină biograful ultimilor săi ani de viață), Antonio și Beatrice Pasqualino, Mirella Radice și Gioacchino Lanza (pe care avea să-l adopte). Compania acestora îl scoate pe Tomasi din izolare : pentru ei, organizează un curs (privat) de literatură engleză — de la poemele anglosaxone la Eliot și Fry —, desfășurat pînă în 1955. Apoi, ține un curs, mai scurt, de literatură franceză, care avea să devină *Lezioni su Stendhal*.
- 1954 Singurul contact al lui Lampedusa cu lumea literară : el asistă la o întîlnire a scriitorilor italieni în localitatea termală San Pellegrino. Se pare că acest episod l-a determinat să scrie.
- 1955—1957 Tomasi lucrează fără răgaz la romanul *Ghepardul* și la povestiri.
- 1957 La 27 mai se manifestă, pentru prima oară, boala necrutătoare ce avea să-l răpună, la 23 iulie, în casa unor rude din Roma, la cîteva zile după ce primise un răspuns negativ din partea editurii Mondadori, avizul consilierului acesteia, Elio Vittorini, referitor la publicarea *Ghepardului*. Înainte de a muri, Tomasi ar fi spus fiului său adoptiv, cu privire la scrisoarea de refuz a editurii : „*Ca recenzie nu e rău, dar de tipărit nici*

pomeneală“, Gioacchino Lanza va da, ulterior, următoarele informații în legătură cu soarta acestui manuscris : „*Vittorini n-a susținut cartea, dar nici n-a respins-o. A semnalat editurii Mondadori s-o țină în evidență, dar, așa cum mi-a relatat Vittorio Sereni, nenorocul a vrut ca birocratul de serviciu, în loc să răspundă autorului printr-o scrisoare interlocutorie, să restituie manuscrisul cu obișnuitele fraze generice de circumstanță. Cele 18 luni scurse între trimiterea manuscrisului la Elena Croce (care a uitat de el timp de aproape doi ani) și publicarea în colecția «Contemporani» a editurii Feltrinelli, n-ar fi fost prea multe, dacă moartea nu s-ar fi dovedit mai rapidă.*“

1958 Apare, postum, romanul *Il Gattopardo*, din inițiativa lui Giorgio Bassani, la editura Feltrinelli.

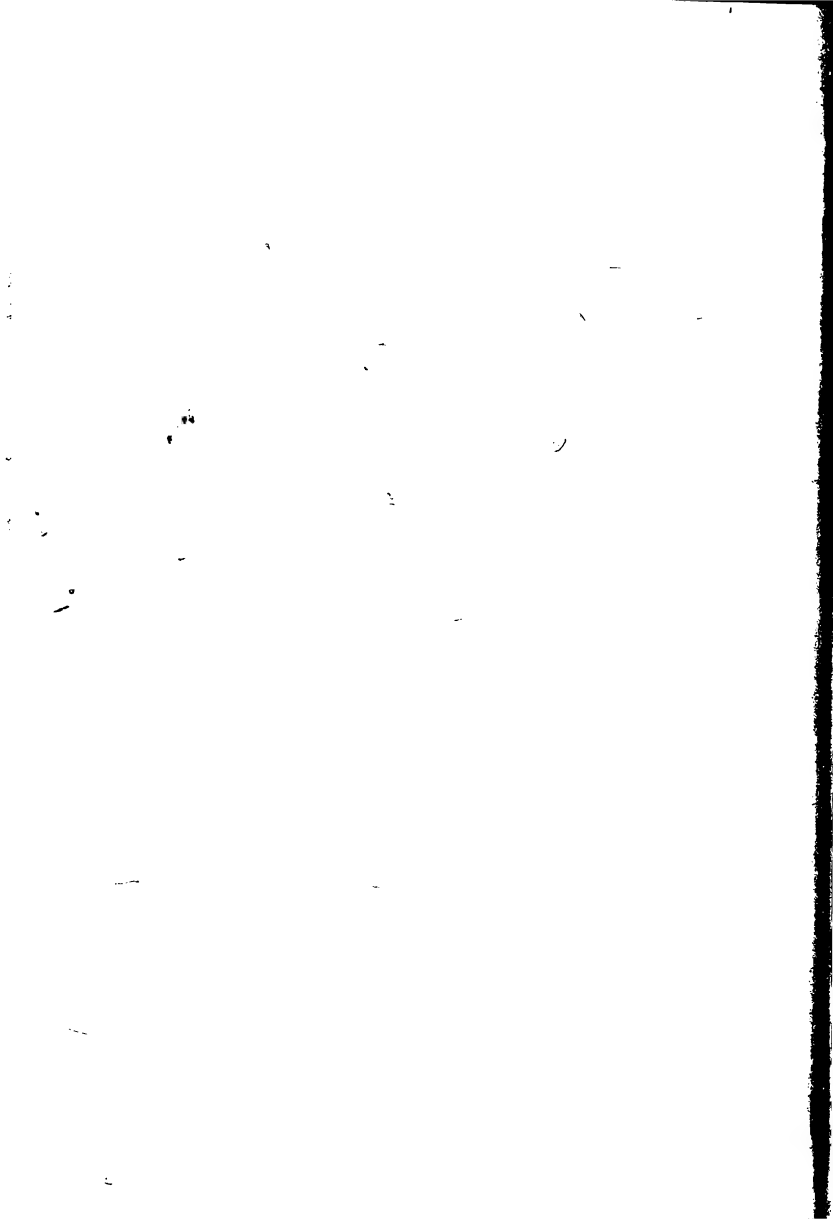
1959 Se publică în revista *Paragone*, numărul pe aprilie, *Lezioni su Stendhal*.

1961 Se tipăresc, tot la Feltrinelli, *Racconti*.

Fl. P.

94
f

GHEPARDUL

CAPITOLUL ÎNȚII

RUGĂCIUNEA ȘI PREZENTAREA PRINȚULUI ●
GRĂDINA ȘI SOLDATUL MORT ● AUDIENȚELE
REGALE ● CINA ● ÎN TRĂSURĂ SPRE PALERMO
● ÎN DRUM SPRE MARIANNINA ● INTOARCEREA
LA S. LORENZO ● DE VORBĂ CU TANCREDI ● LA
ADMINISTRAȚIE : MOȘILE ȘI ARGUMENTELE
POLITICE ● ÎN OBSERVATOR, CU PĂRINTELE
PIRRONE ● DESTINDERE LA PRINZ ● DON FABRIZIO
ȘI ȚĂRANII ● DON FABRIZIO ȘI FIUL SĂU
PAOLO ● VESTEA DEBARCĂRII ȘI IARĂȘI RUGĂ-
CIUNEA

Mai 1860

*Nunc et in hora mortis nostrae. Amen.*¹

Rugăciunea zilnică se sfârșise. Timp de o jumătate de oră, glasul împăcat al Prințului reamintise tainele de slavă și de pătimire ; timp de o jumătate de oră, alte glasuri, îngemănate, țesuseră un murmur unduitor, din care se desprinseseră florile de aur ale unor cuvinte neobișnuite : iubire, neprihănire, moarte ; și în legănarea aceluși murmur, salonul rococo părea să-și fi schimbat înfățișarea ; pînă și papagalii, care își desfăceau aripile de curcubeu pe mătasea tapiseriei, arătau cuprinși de sfială ; chiar și Magdalena, între cele două ferestre, avea mai curînd înfățișarea unei pocăite decît cea a frumoasei blonde durdulii, pierdută în cine știe ce visări, cum arăta de obicei.

Acum, glasul tăcuse, totul reîntra în rinduiala, în neorînduiala obișnuită. Prin ușa pe care ieșiseră slugile, dogul Bendicò, mîhnit de surghiunul la care fusese silit, intră și se gudură. Femeile se ridicau încet, și legănata retragere a jupelor des-

¹ Acum și în ceasul morții noastre. Amin (lat.).

coperea puțin cite puțin goliciunile mitologice ce se desenau pe fondul lăptos al pardoselii. Rămase acoperită numai o Andromedă, pe care sutana părintelui Pirrone, întirziat în rugăciunile lui suplimentare, o împiedică, pentru o îndelungă clipită, să se revadă cu argintatul Perseu, care, zburînd deasupra talazurilor, se grăbea spre salvarea și sărutul ei.

Pe fresca plafonului, divinitățile se deșteptară. Cetele de Tritoni și Driade, care, din munți și din mări, prin norii zmeurii și de ciclamă, alergau spre o transfigurată Scoică-de-Aur¹, întru slăvirea casei Salina, păreau să disprețuiască, cuprinși de o nespusă bucurie, pînă și cele mai simple reguli de perspectivă; și zeii cei mari, principii zeilor, Jupiter fulgerătorul, Marte întunecatul, galeșa Veneră, care trecuseră înaintea mulțimii zeilor mărunți, susțineau, binevoitori, scutul azuriu cu ghepardul. Ei știau că, timp de douăzeci și trei de ore și jumătate, vor fi iarăși stăpîni pe vilă. Pe pereți, maimuțele porniră să se strîmbe din nou la papagali.

Sub acest Olimp palermitan, muritorii casei Salina coborau și ei, cu repeziciune, din sferele mistice. Fetele își îndreptau cutele rochiilor, schimbînd ocheade azurii și cuvinte în jargon de pensionat; de mai mult de-o lună, din ziua „mișcărilor“ de la 4 aprilie², ele fuseseră, din prevedere, aduse acasă și duceau dorul dormitoarelor cu baldachine și al întîmîtații colective de la mănăstire. Băieții se

¹ *La Conca d'Oro*: e vorba de Golful Palermo, denumit astfel pentru frumusețea lui.

² Referire la primele demonstrații de masă îndreptate împotriva Bourbonilor spanioli care domneau în Regatul celor Două Sicilii; aceste demonstrații au avut loc cu o lună înainte de debarcarea lui Garibaldi la Marsala.

și băteau pentru o poză de-a sfântului Francesco di Paola ; cel mai mare, moștenitorul, ducele Paolo, și-ar fi dorit grozav să fumeze și, temîndu-se s-o facă de față cu părinții, își pipăia prin buzunar tabachera din pai împletit. Pe chipul tras se întrezărea o tristețe metafizică : avusese o zi proastă — Guiscardo, roibul irlandez, nu i se păruse în formă, și Fanny nu găsisese cum (sau n-avusese poftă ?) să-i trimită obișnuitul bilețel de culoarea violetei. Pentru ce, atunci, se mai întrupase Mîntuitorul ?

Aroganța nestăpinită a Principesei zvîrli cu un gest scurt mătăniile în punga cu broderii de *jais*, în timp ce frumoșii ei ochi maniaci priveau pe sub gene la fiii-robi și la soțul-tiran, spre care trupu-i micuț se întindea într-o vană înfiorare de dominație amoroasă.

El, Prințul, se ridica într-acestea : povara greutateii lui de gigant făcea să tremure podeaua, și în ochii lui foarte limpezi se răsfrînse, pentru o clipă, mîndria acestei pieritoare dovezi a propriei puteri asupra ființelor și lucrurilor.

Așeză uriașa carte roșie de rugăciuni pe scaunul ce-i stătuse în față în timpul rugăciunii, împături batista pe care își pusese genunchiul, și o umbră de supărare îi tulbură privirea cînd revăzu mica pată de cafea care, încă de dimineată, îndrăznise să maculeze albul nemărginit al jilecii.

Nu c-ar fi fost gras : era numai imens și foarte voinic ; capul lui atîngea (în casele locuite de muritorii de rînd) ciucurele de jos al policandrelor ; degetele lui puteau răsuci, ca pe o hîrtie, mone-dele de un ducat ; și între vila Salina și dugheana unui argintar era un neconținut du-te-vino pentru repararea furculițelor și lingurilor pe care minia lui stăpinită, la masă, le făcea adesea să se îndoiaie

în cerc. Degetele acestea ştiau, de altminteri, să şi mîngîie şi să umble cu cea mai mare gingăşie, şi de aceasta, cea mai în măsură să-şi amintească era Maria Stella, soţia ; şuruburile, verigile, butoanele lustruite ale telescoapelor, ocheanelor şi „căutătoarelor de comete“, care, sus, în vîrfurile vilei, înţesau observatorul lui particular, rămîneau intacte sub atingerea uşoară. Razele soarelui în asfinţit, dar încă destul de sus, ale acelei după-amiezi de mai aprindeau tenul roz al Prinţului, părul lui de culoarea mierei ; ele trădau stirpea teutonă a mamei, aceea principesă Carolina a cărei semeţie îngheţase, cu treizeci de ani înainte, zvăpăiata Curte a Regatului celor Două Sicilii. Dar în singele lui fermentau şi alte esenţe germanice, cu mult mai supărătoare pentru un aristocrat sicilian din acel an 1860, a cărui piele foarte albă şi păr blond puteau fi seducătoare în mijlocul unei rase măslinii, cu părul ca pana corbului : o fire neînduplecată, o anume rigiditate morală, o înclinare către ideile abstracte, care, în acel *habitat* moral de moliciune al societăţii palermitane, se schimbaseră respectiv în aroganţă capricioasă, veşnice scrupule morale şi dispreţ faţă de rude şi prieteni, care i se păreau a pluti la întîmplare prin meandrele leneşului fluviu pragmatic sicilian.

Întîiul (şi cel din urmă) dintr-un neam care, de-a lungul veacurilor, nu ştiuse niciodată să facă nici adunarea cheltuielilor, nici scăderea datoriilor, Prinţul vădea puternice şi reale înclinaţii spre matematici ; le folosisese în astronomie şi se alesese de pe urma lor cu destule succese publice şi foarte plăcute desfătări intime. E destul a spune că la el orgoliul şi analiza matematică erau atît de strîns legate, încît îşi închipuia că astrele ascultă de calculele sale (cum, de fapt, păreau să şi facă) şi

că cele două mici planete pe care le descoperise (le botezase Salina și Svelto, întru cinstirea domeniului său și a unui copoi niciodată uitat) răspîndeau faima casei sale în sterpele întinderi ale cerului, între Marte și Jupiter, și că, de aceea, frescele vilei ar fi putut fi mai curînd o profeție decît o adulație.

Oscilînd între orgoliul și intelectualismul matern, pe de o parte, și senzualitatea și ușurința tatălui său, pe de alta, sărmanul principe Fabrizio trăia într-o veșnică nemulțumire sub încruntata privire jupiteriană, contemplînd ruina propriei sale clase și a propriei averi, fără să simtă nevoia de acțiune sau măcar dorința de a se împotrivi evenimentelor.

Jumătatea de oră dintre rugăciune și cină era unul din răgazurile cele mai puțin supărătoare ale zilei, și el îi gusta dinainte tihna, totuși îndoielnică.

Cu un Bendicò fremătînd de neastîmpăr înainte, coborî cele cîteva trepte care duceau în grădină. Închisă, cum era, între trei ziduri și una din laturile vilei, grădina avea, datorită întărcuirii, o înfățișare de cîmîtîr, înfățișare întărită de motivele paralele ce mărgineau micile canaluri de irigație și care păreau mormintele unor uriași deșirați. Pe argila roșiatică, plantele creșteau într-o stufoasă neorînduială : florile răsăreau la întîmplare, și gardurile de mirt păreau să fie pușe mai mult ca să împiedice decît ca să îndrepte pașii. În fund, o Floră pătată de lichen galben-negru își arăta resemnată grațiile mai mult decît seculare ; de o parte și de cealaltă, două bănci pe care se vedeau cîteva perne brodate și făcute sul, tăiate în aceeași marmură cenușie ; și într-un colț, aurul unui salcîm

aducea o notă de veselie neașteptată. Din fiecare brazdă părea să se desprindă fiorul unei dorințe de frumusețe, repede frântă de moleșală.

Dar grădina, strinsă și chinuită între ostrețe, răspindea parfumuri grase, carnale și ușor putrede, ca licorile aromatice prelinse din relicvele unor anume sfinte ; garoafele acopereau cu mirosul lor piperat mireasma protocolară a rozelor și pe cea uleioasă a magnoliilor, care atârnav grele prin colțuri ; și sub acestea se mai simțea și aroma izmei, amestecată celei, copilărești, a salcîmului și, de bomboană, a mirtului. Iar pe deasupra zidului, livada își revărsa bălsamul de alcov al celor dintii flori de portocal.

Era o grădină pentru orbi : vederea era neconținut rănită, dar mirosul găsea aici o desfătare puternică, deși prea puțin aleasă. Trandafirii „Paul Neyron“, ai căror butași îi cumpărase el însuși de la Paris, degeneraseră ; ațîțați mai întii, apoi istoviți de sucurile vîrtoase și trîndave ale pămîntului sicilian, arși de verile apocaliptice, ei se prefăcuseră într-un soi de verze de culoarea cărnii, obscene, dar care răspindeau o aromă tare, aproape nerușinată, la care nici un grădinar francez n-ar fi îndrăznit să viseze. Prințul duse una la nări și i se păru că miroase coapsa unei dansatoare de la Operă. Cînd i-o întinse lui Bencicò, acesta se trase îngreșat înapoi, grăbindu-se să-și caute prin băligar și șopîrle moarte senzații mai salubre.

Totuși, pentru Prinț, parfumată grădină fu pricina unor întunecate împerecheri de idei. „Acuma miroase bine, dar cu o lună în urmă...”

Își aminti de greața pe care miasmele acelea dulcelege o răspîndiseră în toată vila înainte de a fi fost înlăturată pricina : cadavrul unui tînăr soldat din al cincilea batalion de vînători, care,

rănit în încăierarea ce avusese loc la San Lorenzo cu trupele rebelilor, se tîrîse să moară, singur, sub un arbore de lămii. Fusesse găsit cu fața la pămînt, în trifoiul des, cu capul afundat în sînge și în vărsătură, cu unghiile înfipite în țărîină, acoperit de furnici ; și, sub bandulieră, mațele vinete făcuseră o băltoacă. Russo, paznicul, fusese cel care găsisse leșul acela frînt, îl întorsese, îi acoperise fața cu batista lui roșie, îi virise mațele în despicătura pîntecelui cu o creangă, apoi îi acoperise rana cu pulpanele albastre ale mantalei, scuihind într-una de scîrbă, nu chiar pe cadavru, dar destul de aproape. Totul, cu o neliniștitoare dibăcie. „Duhoarea hoiturilor ăstora nu încetează nici după moarte“, spunea. Și fu singura pomenire de care avusese parte acea moarte sărmană.

Iar cînd camarazii lui, înduioșați, îl luaseră apoi de acolo (ei, da ! îl tîrîseră de umeri pînă la cotigă, astfel că umplutura din pîntecele momii ieși din nou afară), un *De Profundis*¹ pentru sufletul necunoscutului fu adăugat rîgăciunii de seară ; și nu se mai vorbi nimic de aceasta, conștiința femeilor din casă arătîndu-se împăcată cu atît.

Prințul zgîrie puțin lichen de pe picioarele Florei și începu să se plimbe în sus și în jos : soarele, în asfințit, îi proiecta umbra enormă peste rondurile funerare.

De mort nu se mai vorbise, e adevărat ; și, la urma urmei, soldații sînt soldați tocmai ca să moară apărîndu-l pe rege. Dar imaginea acelui trup spintecat îi revenea deseori în amintire, ca pentru a-și cere dreptul lui la pace în singurul

¹ Din adîncuri (lat.) ; primele cuvinte ale psalmului CXXIX, care se recită laolaltă cu rîgăciunile pentru cei morți.

chip cu putință pentru Prinț : depășind și justificându-și marea lui pătimire printr-o necesitate generală. Dar și alte vedenii prindeau să-i dea tircoale, încă și mai puțin atrăgătoare. Să mori pentru cineva sau ceva, bun, e în firea lucrurilor ; dar trebuie să știi, sau, cel puțin, să fii sigur că există cineva care știe pentru cine sau pentru ce ai murit ; asta cerea fața aceea pingărită ; și tocmai aici pornea să se îngroașe ceața.

„Dar a murit pentru rege, scumpe Fabrizio, e limpede, i-ar fi răspuns cumnatu-său, Mălvida, dacă Prințul l-ar fi întrebat — Mălvida, veșnicul purtător de cuvânt al prietenilor lui. Pentru rege, care reprezintă ordinea, continuitatea, cuviința, dreptul, onoarea ; pentru rege, singurul apărător al bisericii, singurul care împiedică împărțirea proprietății, ținta supremă a sectei.“ Cuvinte foarte frumoase, care înfățișau tot ce avea Prințul mai scump în adincul inimii sale. Dar ceva scîrțîia și aici. Regele, da, firește. Îl cunoștea bine pe rege, cel puțin pe cel mort nu demult ; regele de-acum nu era decît un seminarist în uniformă de general. Și, ce-i drept, nu prețuia mare lucru. „Dar asta nu-i o judecată, Fabrizio“, i-o întorcea Mălvida. „Un suveran poate să nu fie la înălțime ca individ, dar ideea de monarhie rămîne aceeași.“

„Și asta-i adevărat ; dar regii, care întruchipează o idee, nu trebuie, nu pot să coboare, din generație în generație, sub o anumită treaptă ; altfel, dragă cumnate, însăși ideea suferă.“

Așezat pe o bancă, privea nemișcat la prăpădul pe care-l dezlănțuia Bendicò prin răzoare ; din cînd în cînd, ciinele își ridica spre el ochii nevinovați, ca și cum i-ar fi cerut laude pentru treaba făcută ; paisprezece garoafe rupte, o jumă-

tate de gard viu smuls din rădăcini, un canal înfundat. Părea să se fi purtat, într-adevăr, ca un om.

— Bine, Bendicò, vino aici !

Și animalul alerga, își punea botul plin de pământ pe mîna lui, nerăbdător să-i arate că-i iertase nesăbuita întrerupere de la frumoasa ispravă pe care o săvîrșise.

Audiențele, nenumăratele audiențe pe care i le acordase regele Ferdinand¹ la Caserta, la Capodimonte, la Portici, la Napoli, la mama dracului !

Alături de șambelanul de servicii, care îl conducea flecărind, cu bicornul sub braț și cu cele mai proaspete măscări napolitane pe buze, străbăteau nesfîrșite săli cu arhitectură măreață și mobilă dezgustătoare (icoană fidelă a monarhiei bourbone), se strecurau pe coridoare murdare și scărițe neîngrijite și ajungeau într-o anticameră unde așteptau o mulțime de oameni : chipuri întunecate de zbiri, fețe hulpave de pomanagii cu proptele. Șambelanul își cerea iertare, te ajuta să ocolești obstacolul moșicimii și te conducea spre o altă anticameră, rezervată oamenilor de curte ; o încăpere numai azur și argint, de pe vremea lui Carol al III-lea² ; și, după o scurtă așteptare, un lacheu zgîria la ușă, și erai îngăduit în preajma augustei prezențe.

Cabinetul privat era mic și simplu cu emfază : pe pereții albi, un portret al regelui Francisc I și

¹ Referire la *Ferdinand al II-lea*, fiul lui Francisc I (1777—1830), rege al celor Două Sicilii între 1830—1859.

² Este vorba de regele Spaniei *Carol al III-lea* (1716—1788), fiul lui Filip al V-lea ; a fost mai întîi rege al Neapolelui și Siciliei sub numele de Carol al VII-lea.

unul al actualei regine¹, cu aerul acru și mînios ; deasupra căminului, o Madonă de Andrea del Sarto părea nespus de uimită că se vede înconjurată de litografii colorate, înfățișînd sfinți de a treia mînă și sanctuare napolitane ; pe o consolă, un prunc Isus din ceară, în fața căruia ardea o candelă ; iar pe o masă modestă, hîrtii albe, hîrtii galbene, hîrtii albastre ; toată administrația regatului, ajunsă la faza ei finală — semnătura majestății-sale (D. G.).

După acest baraj de terfeloage, regele. În picioare ca să nu fie silit să arate că se ridică ; regele, cu fața lui mare, veștedă, între favoriții de un blond-spălăcit, cu tunica militară de postav aspru, de sub care se revărsa cascada violetă a pantalonilor în armonică. Făcea un pas înainte, cu dreapta gata întinsă pentru sărutarea pe care o va refuza, de altfel.

— Ia te uită, Salina, fericiți ochii care te văd !

Accentul lui napolitan întrecea cu mult în sa-voare pe cel al șambelanului.

— Rog pe majestatea-sa să mă ierte că nu am haina de curte ; sînt numai în trecere prin Napoli ; și nu voiam să pierd prilejul de a mă închina augustei voastre persoane.

— Bați cîmpii, Salina ; știi bine că la Caserta ești ca la tine acasă. Ca la tine acasă, da, repeta, așezîndu-se după birou și întîrziînd puțin clipa cînd va pofți pe oaspete să ia loc. Și ce fac fetițele ?

Prințul înțelegea că venise momentul cînd se cerea să plaseze o glumă în doi peri, nerușinată și bigotă în același timp.

¹ Referire la a doua soție a lui Ferdinand al II-lea, Maria-Tereza, cunoscută pentru cruzimea cu care a încercat să înăbușe începuturile mișcărilor revoluționare.

— Fetițele, majestate ? La vîrsta mea, și sub sfințita verigă a căsniciei ?

Gura regelui rîdea, în timp ce mîinile făceau cu severitate ordine în hîrtii.

— Nu mi-aș fi îngăduit niciodată, Salina. Întrebam de fetițele tale, de micile principese. Concetta, scumpa noastră fină, trebuie să fie mare acum, o domnișoară.

De la familie, se trecea la știință.

— Tu, Salina, faci cinste nu numai numelui tău, ci întregului regat ! Mare și frumos lucru e știința cînd nu-și pune-n cap să atace religia !

După acestea, însă, masca prietenului era pusă deoparte, ca să fie înlocuită de cea a suveranului sever.

— Și ia povestește-mi, Salina, ce se mai spune în Sicilia despre Castelcicala ?

Salina auzise tot felul de lucruri, atît din tabăra conservatoare, cît și din cea liberală, dar nu voia să-și trădeze prietenul, o scîlda, rămînea la generalități.

— Un gentilom adevărat, rană glorioasă, poate puțin prea bătrîn pentru treburile Locotenențel.

Regele se întuneca : Salina nu voia să facă pe spionul. Salina, deci, nu-i era de nici un folos. Proptindu-și mîinile de masă, se pregătea să-l concedieze.

— Am atîtea de făcut — întreg regatul se sprijină pe umerii mei. Era timpul să mai îndulcească hapul ; masca prietenoasă ieșea iar din cutie : Cînd mai treci prin Napoli, Salina, adu-o și pe Concetta, s-o vadă regina. Știu, e prea tînără ca să fie prezentată la Curte, dar un mic prînz intim nu

supără pe nimeni. Macaroane și fete frumoase, cum se spune. La revedere, Salina, fii sănătos !

Odată, totuși, despărțirea ieșise rău. Prințul făcuse și a doua reverență, ieșind de-a-ndaratelea, când regele îl rechemă :

— Ascultă, Salina, mi s-a spus că la Palermo ai legături cam deocheate. Nepotul tău, Falconeri... de ce nu-și bagă mințile-n cap ?

— Dar, sire. Tancredi nu se ocupă decît de femei și de cărți.

Regele își pierdu răbdarea :

— Salina, Salina, iarăși bați cîmpii ! Tu, ca tutore, porți toată răspunderea. Spune-i să se astîmpere. La revedere !

Refăcînd itinerarul de fastuoasă mediocritate care-l ducea să semneze în registrul reginei, fu cuprins de descurajare. Cordialitatea plebeiană și rinjetul polițist îl mîhniseră în egală măsură. Fericiți prietenii care izbuteau să ia familiaritatea drept prietenie, amenințarea drept putere regală. El nu reușea. Și, în timp ce schimba cîteva bîrfeli cu impecabilul șambelan, se întreba cine va fi sortit să urmeze acestei monarhii care purta de pe acum semnele morții pe față. Piemontezul ¹, căruia i se spunea „regele gentilom“ și care făcea atîta zarvă în mica lui capitală de la dracu-n praznic ? N-ar fi același lucru ? Dialect torinez în loc de dialect napolitan. Și bașta !

Ajunseră la registru. Semnă : Fabrizio Corbèra, principe de Salina.

¹ Referire la *Victor Emanuel al II-lea* (1820—1878), regele Piemontului (a cărui capitală se afla la Torino) ; primul rege, în 1861, al Italiei unite.

Sau poate republica lui *don Peppino Mazzini* ¹ ? „Mulțumesc. Ar însemna să devin domnul Corbèra.“

Nici lungul drum al întoarcerii nu-l liniști. Și nici întâlnirea cu Cora Danòlo nu-i aduse vreo ușurare.

Astfel stînd lucrurile, ce era de făcut ? Să te agăți de prezent fără a mai face salturi în necunoscut ? Pentru asta era nevoie de pocnetul sec al împușcăturilor, așa cum răsunaseră nu demult într-o mohorită piață din Palermo ; dar împușcăturile înseși la ce serveau ?

— Nu ajungi la nimic cu nici un fel de „pum ! pum !“ Nău-i așa, Bendicò ?

„Ding, ding, ding“, răspunse în locul acestuia clopoțelul care suna de cină. Bendicò alerga cu gura apă după hrana dinainte savurată. „Un ade-vărat piemontez !“ gîndea Salina, urcînd scara.

Cina, la vila Salina, era servită cu fastul hîrbuit care era pe atunci stilul Regatului celor Două Sicilii. Numărul comesenilor (paisprezece, socotînd pe stăpîinii casei, copiii, guvernantele și preceptorii) era de ajuns ca să dea mesei o înfățișare măreață. Acoperită cu o față de masă foarte fină, dar cirpită, ea strălucea în lumina unei puternice *carsella* ² atîrnată nesigur sub *ninfa*, un policandru de Murano. Prin ferestre pătrundea încă multă lumină, dar contururile albe, închipuind, pe fondul întunecat de deasupra ușilor, basoreliefuri, începeau să se piardă în umbră. Argintărie masivă și splendide pahare de Boemia, purtînd, pe medalio-

¹ Este vorba de *Giuseppe Mazzini* (1805—1872), revoluționar burghez italian, ideolog și conducător al aripii de stînga a mișcării republican-democrate.

² Lampă mecanică, inventată de orologierul Carcel.

nul şlefuit, între zarfurile de Boemia, Țifru *F. D.* (*Ferdinandus dedit*), în amintirea unei filotimii regale ; dar farfuriile, marcate fiecare cu o monogramă ilustră, nu erau decât supravieţuitoarele masacrelor săvârşite de rindaşi şi proveneau din servicii desperecheate. Cele mai mari, nişte Capodimonte de toată frumuseţea, cu briul lat, de culoarea migdalei verzi, înstemat de ancore aurite, erau rezervate Prinţului, căruia îi plăcea să se înconjoare numai de lucruri pe măsura sa, soţia fiind singura excepţie.

Când intră în sufragerie, toată lumea era adunată : Principesa stînd, ceilalţi în picioare, după spătarele scaunelor. Şi în faţa tacîmului său, străjuite de o coloană de farfurii, se rotunjeau şoldurile de argint ale unei enorme supiere cu ghepardul dansînd pe capac. Prinţul împărţea el însuşi supa, îndatorire plăcută, simbol al atribuţiilor nobile de *pater familias*. În seara aceea, totuşi, lucru ce nu se mai întîmplase de mult, se auzi polonicul lovind ameninţător în peretele supierei : semn de minie mare, încă stăpînită, unul din cele mai înspăimîntătoare zgomote din lume, cum spunea, chiar după patruzeci de ani, un fiu care mai trăia ; Prinţul băgase de seamă că unul dintre băieţi, Francesco Paolo, cel de 16 ani, lipsea de la locul lui. Băiatul intră pe neaşteptate („iartă-mă, papa“) şi se aseză. Nu fu dojenit, dar părintele Pirrone, care avea mai mult sau mai puţin atribuţiile unui ciine ciobănesc, îşi înclină capul şi se încredinţă Domnului. Bomba nu explodase. Dar suflul pe care-l iscase în trecere îngheţase toată masa, şi cina era pierdută. În timp ce toţi mîncau în tăcere, ochii albaştri ai Prinţului, puţin îngustaţi între pleoapele pe jumătate închise, se pironeau,

pe rînd, asupra fiecărui copil, amuțindu-i de spaimă.

„Frumoasă familie“, gîndea el, în schimb. Fetele — durdulii, înfloritoare de sănătate, cu gropițele lor ștregărești și, între frunte și nas, acea vestită încruntătură, semnul atavic al stirpei Salina. Băieții — subțiri, dar vînjoși, cu fața umbrită de melancolia pe atunci la modă — mînuiau tacîmurile cu o forță stăpînită. Unul din ei lipsea de doi ani, acel Giovanni, al doilea născut, cel mai iubit, cel mai neînfrînat. Într-o bună zi dispăruse de-acasă, și timp de două luni nu dăduse nici o veste. Pînă cînd sosi de la Londra o scrisoare respectuoasă și rece, în care își cerea iertare pentru grijile pricinuite, dădea vești liniștitoare despre sănătatea lui și, foarte ciudat, declara că preferă modesta viață de mic slujbaș într-un depozit de cărbuni unui trai „prea plin de răsfață“ (citiți : înăbușitor) în tihna palermitană. Amintirea, grija pentru băiatul rătăcind în ceața fumegoasă a cetății eretice săgetară dureros inima Prințului, care suferi profund. Se întunecă și mai mult.

Atît de mult, încît Principesa, așezată lîngă el, întinse mînuța ei de copil și mîngîie puternica labă ce se odihnea pe fața de masă. Gest neprevăzut, care dezlănțui o întreagă serie de senzații : iritare că era compătimit, senzualitate fără veste stîrnită, dar nu pornită spre cea care o trezise. Ca un fulger, imaginea Marianninei, cu capul cufundat în pernă, răsări în fața Prințului. Ridică glasul cu asprime :

— Domenico, spuse unui servitor, du-te și spune lui *don Antonio* să înhame murgii la cupeu ; pleo la Palermo imediat după cină.

Zărind ochii soției, care se făcuseră sticloși, se căi de porunca dată ; dar fiindcă revenirea asupra

unei dispoziții date în fața tuturor era de neconceput, insistă, unind cruzimea cu ironia :

— Vino și dumneata cu mine, părinte Pirrone. La unsprezece sîntem înapoi, așa că vei avea prilejul să petreci două ceasuri la Sfînta Mănăstire, cu prietenii dumitale.

Să pleci la Palermo noaptea, și pe vremurile acelea tulburi, apărea în chip vădit ca un lucru fără nici un scop, de n-ar fi fost cel al unei aventuri galante de soiul cel mai josnic ; să-l iei apoi ca tovarăș pe preotul casei era o sfidătoare aroganță. Cel puțin așa o socoti părintele Pirrone, și se simți jignit ; dar, bineînțeles, se supuse.

Abia fusese înghițită ultima moșmoană, că se și auzi uruitul trăsorii pe peron ; în timp ce în sală un fecior dădea Prințului jobenul și iezuitului tricornul, Principesa, cu lacrimile în ochi, făcu o ultimă încercare, mai zadarnică decît oricînd :

— Dar, Fabrizio, pe vremurile astea... cînd străzile sînt pline de soldați, pline de tilhari... se poate întîmpla o nenorocire.

El rîdea :

— Prostii, Stella, prostii ! Ce vrei să se întîmple ? Mă cunoaște toată lumea ; oameni pe calapodul meu sînt puțini la Palermo. La revedere.

Și sărută grăbit fruntea încă netedă, care-i venea pînă la bărbie. Totuși, fie că mireasma trupului Prințesei rechemase tandre memorări, fie că, în spatele lui, pasul plin de căință al părintelui Pirrone îi duse gîndul către preacucernice muștrări, cînd ajunse în fața cupeului fu iarăși pe punctul de a contramanda plimbarea. Chiar în clipa cînd deschidea gura ca să spună să se deshame, un strigăt puternic: „Fabrizio, scumpul meu Fabrizio!“ porni de la fereastra de sus, urmat de țipete ascuțite. Principesa avea una din crizele ei de isterie.

— Înainte ! porunci vizitiului, care sta pe capră, cu biciul în diagonală pe burtă. Înainte, mergem la Palermo, să-l ducem pe cuvioșia-sa la Sfînta Mănăstire.

Și trînti portiera înainte ca feciorul s-o fi putut închide.

Încă nu se lăsase noaptea și, străjuită de ziduri înalte, șoseaua se întindea înainte, nespus de albă. La puțină vreme după ieșirea de pe domeniul Salina, se putea zări, la stînga, vila pe jumătate năruită a Falconerilor, aparținînd lui Tancredi, nepotul Prințului, care îi era și tutore. Un tată risipitor, însurat cu sora Prințului, își mîncase toată averea, după care murise. Fusesse una din acele ruinări totale, cînd pînă și argintul de la galoanele livrelor se dă la topit ; iar la moartea mamei, regele încredințase tutela nepotului, pe atunci de 14 ani, unchiului Salina. Băiatul, pe care aproape că nici nu-l cunoștea, deveni foarte drag artăgosului Prinț, care descoperea în el o veselie neînfrînată, o fire ușuratică, dintr-o dată dezisă de nebănuite crize de seriozitate. Fără să și-o mărturisească, ar fi dorit ca el să-i fie moștenitor, și nu prostănacul acela de Paolo. Acum, la 21 de ani, Tancredi se ținea de petreceri cu pensia pe care tutorele i-o vărsa fără zgîrcenie, rotunzindu-i-o chiar și cu ceva din propriul său buzunar. „Cine știe ce mai pune acum la cale ștrengarul ăsta...” gîndea Prințul în clipa cînd treceau pe lîngă vila Falconeri, căreia uriașa *bougainvillea*, ce se revărsa peste grilaj în cascade de mătase episcopală, îi împrumuta, în întuneric, un aer de măreție înșelătoare.

„Cine știe ce mai pune la cale...” Pentru că regele Ferdinand, cînd pomenise de legăturile de-

ocheate ale băiatului, făcuse rău că vorbise astfel, dar într-un fel avusese dreptate. Prins într-un lanț de prieteni cartofori, de prietene, cum se zicea, „flușturatice“, fermecate de grația lui feciorelnică, Tancredi începuse să aibă simpatii pentru sectă, legături cu Comitetul Național Secret ; poate că primea și bani de la ei, cum, de altminteri, primea și din caseta regală. Și prințul avusese multă bătaie de cap, fusese nevoie de stăruințe personale pe lângă scepticul Castelcicala și mult preacurtenitorul Maniscalco, să scape băiatul de o serie de încurcături, după incidentele de la 4 aprilie. Nu prea erau frumoase toate astea ; dar, pe de altă parte, în ochii unchiului, Tancredi avea întotdeauna dreptate ; adevărata vină, așadar, o purtau vremurile, aceste vremuri absurde, în care un băiat de neam nu putea să facă nici măcar o partidă de faraon fără să nu alunece în cele mai compromițătoare cîrdășii. Triste vremuri.

— Triste vremuri, excelență.

Vocea părintelui Pirrone răsună ca un ecou al gândurilor lui. Înghesuit într-un colț al cupeului, strivit de masa enormă a Prințului, îngenunchat de trufia Prințului, iezuitul suferea cu trupul și cu duhul, și, om cu minte aleasă cum era, strămuta numaidecît propriile-i suferințe, trecătoare, în lumea durabilă a istoriei.

— Priviți, excelență, și arată cu degetul către prăpăstioșii munți ai Scoicii-de-Aur, scăldați încă în lumina ce stăruia în amurg.

Pe coastele lor și pe culmi ardeau zeci de focuri, vîlvori pe care trupele rebele le aprindeau în fiecare noapte, ca o tăcută amenințare împotriva cetății regale și monahicești. Aminteau de acele candelă ce ard la căpătiul bolnavilor fără scăpare în nopțile de agonie.

— Văd, părinte, văd...

Și se gîndea că poate Tancredi sta în jurul uneia din acele vilvori diavolești și ațîta cu mîinile lui aristocratice para care ardea tocmai ca să mistuie mîinile de felul acesta. „Într-adevăr, grozav tutore mai sînt, cu copilul ăsta, în stare de orice prostie-i trece prin cap“.

Acum drumul cobora ușor în pantă, și orașul Palermo se zărea foarte aproape, cufundat în întineric. Casele lui scunde și înghesuite erau strivite de zidurile uriașe ale mănăstirilor. Erau cu zecile, toate nemăsurat de mari, adesea în grupuri de cîte două sau trei, mănăstiri de bărbați și de femei, mănăstiri bogate și mănăstiri sărace, mănăstiri nobile și mănăstiri de rînd, mănăstiri de iezuiți, de benedictini, de franciscani, de capucini, de carmeliți, de redemptoriști, de augustini... Cupole descărnate în arcuiri nesigure, asemeni unor sîni sleiți de lapte, se înălțau încă și mai sus; dar tocmai aceste mănăstiri dădeau orașului înfățișarea-i sumbră, aerul lui mîndru și, în același timp, aspectul funebru, pe care nici chiar frenetica lumină siciliană nu izbutea să-l risipească. Iar la ceasul acela, aproape noptatic, mănăstirile erau stăpînele priveliștii. Și împotriva lor, de fapt, se aprinseseră focurile din munți, ațîțate, altminteri, de oameni destul de asemănători cu cei ce trăiau între zidurile acestora, fanatici ca și ei, claustrați ca și ei, ca și ei nesățioși de putere, adică, după obiceiul locului, de huzureală.

Astfel gîndea Prințul, în timp ce caii coborau panta la pas; gînduri străine de adevărata lui fire, iscate de grija pentru soarta lui Tancredi și de pornirea senzuală care-l împingea să se revolte împotriva rigorilor întruchipate de mănăstiri.

Drumul trecea acum prin livezile de portocali, și mireasma nupțială a florilor desființa toate celelalte mirosuri, după cum lumina lunii pline desființează un peisaj : mirosul cailor asudați, mirosul de piele al canapelelor trăsorii, mirosul de prinț și mirosul de ieziuit, totul era măturat de parfumul acela islamic, care amintea de hurii și carnale paradisuri de dincolo de mormint.

Chiar și părintele Pirrone se simți tulburat.

— Ce frumoasă ar fi țara asta, excelență, fără...

„Fără toți ieziuiții ăștia“, își spuse Prințul, pe care vocea preotului îl smulsese din visul unor preaplăcute presimțiri. Dar se căi numaidecît de mojicia gîndită, și cu mîna lui mare băt看 pe tricornul vechiului prieten.

Cînd pătrunseră în suburbiile orașului, lîngă vila Airoidi, o patrulă opri trăsura. Voci cu accent pugliez și napolitan ordonară : „Stai!“ baionete lungi fulgerară în lumina legănată a unei lanterne ; dar un subofițer îl recunoscuse numaidecît pe Prinț, care aștepta cu jobenul pe genunchi.

— Iertare, excelență, puteți trece.

Ba porunci chiar unuia din soldați să urce pe capră ca să nu mai fie tulburat și de alte posturi de gardă. Cupeul, mai greu acum, merse mai încet, ocoli vila Ranchibile, trecu de Torrerosse și grădinile de la Villafranca, intră în oraș prin Poarta Maqueda. La cafeneaua „Romeres“, la „Quattro Canti di Campagna“, ofițeri din detașamentele de gardă rideau și mîncau niște înghețate enorme. Fu singurul semn de viață din oraș : străzile erau pustii, răsunînd doar sub pasul cadentat al străjerilor de rond ce treceau cu bandulierele albe încrucișate pe piept. Iar la dreapta și la stînga, adîncul nesfîrșit al mănăstirilor — La Badia del Monte, Le Stimmate, I Crociferi, I Teatini — greoaie, pachider-

mice, negre ca smoala, cufundate într-un somn care semăna cu neantul.

— Peste două ore trec să te iau, părinte. Și împlinescă-ți-se rugăciunile.

Și sărmanul părinte Pirrone bătu, rușinat, în poarta mănăstirii, în timp ce cupeul se depărta pe uliță.

Lăsându-și trăsura la palat, Prințul porni pe jos spre ținta dinainte hotărâtă. Drumul era scurt, dar cartierul — rău famat. Soldați echipați din cap pînă-n picioare, încît îți dădeai numaidecît seama că fugiseră pe ascuns din bivuacurile instalate prin piețele orașului, ieșeau cu ochii sticloși din casele scunde pe ale căror grațioase balcoane, ghivecele cu busuioc făceau mărturia ușurinței cu care pătrunseseră acolo. Tineri cu înfățișare sinistră, în pantaloni largi, se certau cu vocea de bas pe care o au sicilienii la minie. Se auzea ecoul îndepărtat al focurilor de armă scăpate de cine știe ce santinelă speriată. Ieșind din cartierul acesta, strada se-ntindea de-a lungul golfului; în vechiul port de pescari, bărcile se legănau pe jumătate putrede, cu înfățișarea tristă a ciinilor rioși.

„Sînt un păcătos, știu, de două ori păcătos, în fața legii divine și în fața dragostei omenеști a Stellei. Nu încapе îndoială, și mîine mă voi spovedi părintelui Pirrone.“ Zimbi, gîndindu-se că poate spovedania ar fi fost de prisos, de vreme ce, cu siguranță, iezuitul cunoștea rătăcirile lui de azi. Pînă la urmă, însă, înclinarea Prințului de a despica firul în patru ieși învingătoare: „Sînt pe cale să fac un păcat, e adevărat, dar îl fac tocmai ca să nu păcătuiesc și mai mult, ca să nu mă mai ațîț, ca să-mi smulg ghimpele ăsta din carne și să nu fiu tîrit în greșelile cele' mari. Și Dumnezeu

știe asta“. Și îl copleși o mare înduioșare față de el însuși. „Sînt un om slab, un biet om slab, gîndea, în timp ce pasul lui puternic strivea caldarimul murdar, sînt slab și nu mă sprijină nimeni. Stella ? Ușor de zis ! Numai Dumnezeu știe cît am iubit-o : m-am căsătorit la douăzeci de ani. Dar prea e tiranică acum, și pe urmă e cam trecută.“ Sentimentul de slăbiciune îi trecuse : „Sînt încă un om în putere ; și cum aș putea să mă mulțumesc cu o femeie care, în pat, își face cruce înainte de fiecare îmbrățișare și care, apoi, în clipele de mare dăruire, nu știe să spună decît : «Isuse Hristoase!»? Cînd ne-am căsătorit, cînd n-avea decît șaisprezece ani, toate astea mă extaziau ; dar acum... șapte copii am avut cu ea, șapte ! și nu i-am văzut niciodată buricul. Și drept e asta ? Aproape că striga, covîrșit cum era de ciudata lui durere : E drept ? Vă-ntreb pe voi toți ! Și se adresa porticului della Catena. Păcătoasa e ea !“

Această liniștitoare descoperire îl ușură, și bătu hotărît la poarta Marianninei.

Două ore mai tîrziu se găsea în cupeu, în drum spre casă, cu părintele Pirrone. Acesta era tulburat : frații lui întru Domnul îl lămuriseră asupra situației politice, care era mult mai încordată decît putea să pară în calmul depărtat al vilei Salina. Se aștepta o debarcare a piemontezilor în sudul insulei, dinspre Sciacca ; iar autoritățile înregistraseră în popor o fierbere tăcută : gloata citadină aștepta primul semn de slăbiciune a puterii, gata să se repeadă la jaf și dezmăț. Călugării erau înspăimîntați, și trei dintre ei, cei mai bătrîni, fuseseră trimiși la Napoli cu vaporul poștal de după-amiază, ducînd cu ei arhiva mănăstirii.

— Dumnezeu să ne ocrotească și să mîntuie preasfîntul nostru regat.

Prințul de-abia îl asculta, cufundat cum era într-o seninătate sătulă, mînjită de scîrbă. Marianina îl privise cu ochii ei mari și opaci de țarancă, nu fusese cu nimic zgîrcită, se arătase umilă, supusă. Un fel de Bendicò în fuste de mătase. Într-o anume clipă de rătăcire, i se întîmplă chiar să țipe : „Prințuloiule !“ El mai surîdea încă, mulțumit ; era, desigur, mai nostim decît „*mon chat*“ sau „*mon singe blond*“, care trădau clipele corespunzătoare ale curvuliței pariziene Sarah, pe care o cunoscuse cu trei ani în urmă, cînd, cu ocazia Congresului de astronomie, i se decernase, la Sorbona, medalia de aur. Mai nostim decît „*mon chat*“, nu încape vorbă ; și mai nostim încă decît „Isuse Hristoase“ ; cel puțin, nu făptuia nici un fel de sacrilegiu. Fată bună Mariannina : o să-i dăruiască trei coți de mătase pembè data viitoare, cînd s-o mai duce pe la ea.

Dar și ce tristețe, totuși : carnea aceea tină, prea umblată, nerușinarea aceea plină de resemnare ; și el chiar, ce era el ? Un porc, și nimic altceva. Îi reveni în minte un vers pe care-l citise întîmplător într-o librărie din Paris, pe cînd răsfoia un volum, nu mai știa de cine — unul din acei poeți pe care Franța îi scoate la iveală, ca să-i uite, în fiecare săptămînă. Revedea teancul de culoarea lămii al exemplarelor nevîndute, pagina, o pagină cu număr nepereche, pe care se înșirau versurile ce încheiau un poem extravagant :

... *donnez-moi la force et le courage*

*De contempler mon coeur et mon corps sans dégoût.*¹

¹ ...să-mi dăruie tăria și-ndrăzneala

Ca fără scîrbă trupul și duhul să-mi privesc.

Ultimele două versuri ale celebrului poem al lui Ch. Baudelaire, *Un voyage à Cythère*.

Și în timp ce părintele Pirrone vorbea mai departe de un oarecare La Farina¹ și de un anume Crispi², „Prințului” adormi, într-un soi de disperată euforie, legănat de trapul murgilor, pe ale căror crupe grase felinarele trăsurii își jucau, în lunecări, lumina. Se trezi la cotitura pe care o făcea drumul înainte de vila Falconeri.

„Și ăsta-i o figură ; ațiță flacăra care-o să-l înghită.”

Întrînd în dormitor, se simți tulburat și înduioșat cînd o văzu pe sărmana Stella, cu părul lins pieptănat sub bonetă, suspinînd prin somn, în patul mare, înalt, de aramă : „Mi-a dat șapte copii și a fost numai a mea”. Un mirîs de valeriană plutea prin odaie, ca o ultimă mărturie a crizei de nervi: „Biata mea Stelluccia”, gîndea cu remușcare, escaladînd patul. Orele treceau, și el nu putea să adoarmă. Dumnezeu, cu atotputernica-i mină, amesteca în gîndurile lui trei focuri : al dezmierdărilor Marianninei, al versurilor franceze și cel amenințător al rugurilor de pe culmi.

La revărsatul zorilor, totuși, Prințesa avu prilejul să-și facă semnul crucii.

În dimineața următoare, soarele luminează un Prinț cu totul înviorat. Își băuse cafeaua și, în halatul roșu înflorit cu negru, se bărbiera în fața oglinzii. Bendicî își rezema capul lui mare de papucul stăpînului. În timp ce-și rădea obrazul drept, Prințul

¹ *Giuseppe La Farina* (1815—1863), revoluționar și publicist italian ; a avut un rol important în răscoalele din Sicilia, pregătind, printre altele, debarcarea lui Garibaldi la Marsala.

² *Francesco Crispi* (1811—1901), revoluționar și om de stat italian ; a luat parte la campania lui Garibaldi ; după 1861 o rupe însă în mod fățiș cu republicanii, trecînd de partea monarhiștilor burghezi.

văzu în oglindă, în spatele lui, chipul unui tânăr, o față slabă, distinsă, pe care se citea o teamă ironică. Nu se întoarse și continuă să se bărbie-rească.

— Tancredi, ce-ai mai uneltit noaptea trecută ?

— Bună dimineața, unchiule. Ce-am mai uneltit ? Absolut nimic : am stat cu prietenii. O noapte sfântă. Nu ca anumite cunoștințe de-ale mele care se duc la Palermo să petreacă.

Prințul se aplecă să-și radă cu mare atenție porțiunea de piele, cea mai dificilă, dintre buză și bărbie. Vocea ușor nazală a nepotului era plină de-o vervă atît de juvenilă, că era cu neputință să te superi ; dar, poate, era totuși cazul să te arăți mirat. Se întoarse și, cu prosopul sub bărbie, se uită la nepotu-său. Era în ținută de vinătoare, cu vestă strînsă pe mijloc și jambiere înalte.

— Și cine erau, mă rog, aceste cunoștințe, dacă mi-e îngăduit ?

— Tu, *ziona*¹, tu. Te-am văzut cu ochii mei la postul de la vila Airoidi, în timp ce vorbeai cu sergentul. Frumos îți stă, la vîrsta ta ! Și în to-vărășia unui preacuvios prelat ! Babalîcii libertini !

Nu, dar se-ntrecea cu gluma. Își închipuie că-i e îngăduit totul. Prin crăpăturile îngustate ale pleoapelor, ochii albaștri-tulburi, ochii mamei lui, ochii lui însuși, îl priveau batjocoritori. Prințul se simți jignit : adevărul e că ținutul ăsta nu prea știa unde să se oprească, dar nici inimă să-l certe n-avea ; de altfel, avea dreptate.

— Dar de ce te-ai îmbrăcat așa ? Ce-i asta ? Vreun bal mascat în zori de zi ?

Tinărul deveni serios : fața lui triumphiulară căpătă o neașteptată expresie virilă.

¹ Forma augmentativă de la *zio*, *unchi*.

— Plec, *ziona*, plec peste o oră. Am venit să-mi iau rămas bun.

Sărmanul Salina simți cum i se strânge inima.

— Un duel ?

— Un mare duel, unchiule. Un duel cu Franceschiello Dio Guardi ¹. Plec în munți, la Ficuzza ; nu spune nimănui, mai ales lui Paolo. Se pregătesc lucruri mari, unchiule, și eu nu vreau să stau acasă. De altfel, dac-aș rămîne, m-ar agăța numai decît.

Prințul avu una din obișnuitele-i viziuni neașteptate : o cruntă scenă de gherilă, pocnete de armă prin păduri, și Tancredi al său întins pe pămînt, cu pîntecele spintecat, ca soldatul acela nefericit.

— Ești nebun, băiatule ! Să te înhăitezi cu oamenii aceia... Toți, niște bandiți, niște intriganți. Un Falconeri trebuie să fie cu noi, de partea regelui.

Ochii lui Tancredi deveniră din nou batjocoritori.

— De partea regelui, desigur, dar care rege ? Tînărul avu iar unul din acele accese de seriozitate care-l făceau impenetrabil și atît de drag unchiului său : Dacă nu ne-amestecăm și noi, ăștia, o să-ți trîntească o republică... Dacă vrem ca totul să rămînă cum e, trebuie mai întîi ca totul să se schimbe. E clar ? Își îmbrățișă unchiul, puțin emoționat : La revedere, pe curînd. Mă voi întoarce cu tricolorul.

¹ Referire la regele celor Două Sicilii, Francisc al II-lea de Bourbon (a domnit din mai 1859 pînă în februarie 1861), poreclit, din pricina timidității și a fricii de care dădea tot timpul dovadă, Franceschiello Dio Guardi (Franciscuțu ferește-ne, Doamne [de nenorocire]).

Retorica prietenilor îl molipsise puțin și pe nepotul său ; și totuși, nu, în vocea lui nazală era un accent care dezmințea emfaza. Ce băiat ! În stare de toate prostiile și totodată respingându-le. Și Paolo asta al lui, care, în aceeași clipă, supraveghea, desigur, digestia lui Guiscardo ! Adevăratul lui fiu era Tancredi. Prințul se ridică grăbit, își smulse prosopul de la gît, scotoci într-un sertar.

— Tancredi, Tancredi, așteaptă !

Alergă după nepotu-său, îi strecură în buzunar un fișic de galbeni, îi strînse umărul. Băiatul rîdea :

— Poftim, acum mai sprijini și revoluția ! Totuși, mulțumesc, *zione*, și pe curînd ; sărutări mătușii.

Și coborî scara în fugă.

Ciinele, care se ținea după prietenul lui umplînd casa cu urlete voioase, fu rechemat, bărbieritul sfîrșit, fața clătită. Feciorul veni să-l încalțe și să-l îmbrace pe Prinț. „Tricolorul ! Bravo, tricolorul ! Se îmbată cu vorbe de astea, bleștemații ! Și ce poate să însemne această mică emblema geometrică, maimuțăreala asta după francezi, atît de urîtă în comparație cu albul nepătat al flamurii noastre, cu crinul de aur al stemei în centru ? Și ce pot spera ei de la o împreunare de culori așa de țipătoare ?“ Era clipa cînd monumentală cravată de atlas negru trebuia înfășurată în jurul gîtului. Operație delicată, în timpul căreia era bine să-și întrerupă meditațiile politice. O dată, de două, de trei ori în jurul gîtului. Degetele mari și îndemînatice potriveau cutele, netezeau părțile prea înfoiate, prindeau pe mătase capul de meduză cu ochi de rubin.

— O vestă curată. Nu vezi că asta-i pătată ?

Feciorul se ridică pe vârful picioarelor ca să-l îmbrace cu redingota de postav castaniu ; îi întinse batistă cu cele trei picături de bergamotă. Cheile, ceasul cu lanț și banii și le puse în buzunar singur. Se privi în oglindă : nimic de zis, era încă un bărbat frumos. „Babalic libertin ! Se cam întrece cu gluma Tancredi ăsta ! Aș vrea să-l văd la vîrsta mea, numai piele și os, cum e !“

Pasul lui virtos făcea să zăngăne geamurile saloanelor prin care trecea. Casa era senină, luminoasă și împodobită ; și, mai ales, era casa lui. Coborînd scara, pricepu. „Dacă vrem ca totul să rămînă așa cum e...“ Tancredi era un om mare : crezuse asta întotdeauna.

Încăperile administrației erau încă pustii, luminate în tăcere de soarele care pătrundea prin obloanele trase. Cu toate că, din toată vila, aici era locul unde se săvîrșeau lucrurile cele mai ușuraticе, din el se desprindea, totuși, un aer de calmă austeritate. De pe pereții văruiți se răsfrîngeau pe dușumelele ceruite enoîmele tablouri reprezentînd domeniile casei Salina. Desprinzîndu-se parcă, datorită culorilor țipătoare cu care erau pictate, din cadrele negru și aur, se puteau vedea : Salina, insula munților gemeni, înconjurați de o mare numai dantele de spumă, pe care săltau galere cu flamurile-n vînt ; Querceta, cu casele-i scunde strînse în jurul greoaiei catedrale spre care se îndreptau grupuri de pelerini albastrii ; Ragattisi, înghesuit între cheile munților ; Argivocale, pierdut în imensitatea unui lan de griu presărat cu țărani ce munceau de zor ; Donnafugata, cu palatul ei baroc, ținta unor carete stacojii, carete verzi, carete aurite, încărcate, pe cit se părea, cu femei, sticle și viori ; și încă multe altele, ocrotite toate

de un cer limpede și liniștitor, de ghepardul surzind de sub mustățile-i lungi. Și fiecare din ele sărbătorind, fiecare din ele slăvind puterea luminată, „interpusă“ sau „fățișă“, a casei Salina. Naive capodopere de artă rustică din veacul trecut; neputincioase, totuși, să delimiteze hotarele, să determine suprafețele, veniturile; lucruri care, în fapt, rămăneau necunoscute. Bogăția, ce dura de-atâtea veacuri, se preschimbase în ornament, în dichis, huzur; atît; abolirea drepturilor feudale decapitase obligațiile o dată cu privilegiile; ca un vin vechi, bogăția lăsase să cadă pe fundul butiei drojdiile lăcomiei, ale grijilor, dar și ale prevederii, păstrînd numai căldura și culoarea. În felul acesta, ea sfîrșea prin a se distruge singură; bogăția aceasta, care-și înfăptuise propriul sfîrșit, nu era alcătuită decît din uleiuri de esență și, ca toate uleiurile de esență, se evaporă foarte repede. Cîteva din aceste domenii, atît de vesele în cadrele lor, își și luaseră zborul, căci nu mai dăinuiau decît în pînzele bălțate și cu numele. Altele semănau cu rîndunelele de septembrie, încă prezente, dar adunîndu-se cu țipete mari prin arbori, gata de plecare. Dar erau atîtea; părea că nu se vor sfîrși niciodată.

Cu toate acestea, intrînd în biroul său, Prințul avu, ca întotdeauna, o senzație neplăcută. În mijlocul încăperii se înălța un birou cu zeci de sertare, firide, casete, ascunzători și ușițe rulante; întreaga lui masă de lemn galben, cu încrustații negre, era scobită și trucată ca o scenă de teatru, plină de trape, de planuri glisante, de dispozitive secrete, pe care nimeni nu mai știa să le pună în mișcare, afară de hoți. Era acoperit de hîrtii și, cu toate că, prevăzător, Prințul avusese grijă ca bună parte din ele să se refere la odihnitoarele

ținuturi dominate de astronomie, celelalte izbuteau cu prisosință să-i sîcîie inima princiară. Îi reveni pe neașteptate în minte masa de lucru a regelui Ferdinand, la Caserta, încărcată și ea de dosare și de hotărîri ce trebuiau luate, cu ajutorul cărora îți puteai închipui că scoți din matcă torentul destinelor, cînd el își urma nepăsător cursul într-o vale vecină.

Salina se gîndi la un leac descoperit nu demult în Statele Unite ale Americii, care suprima suferința în timpul operațiilor celor mai grele, îngăduindu-ți să rămii senin în fața durerii. Morfină fusese numit acest vulgar succedaneu chimic al stoicismului antic și al resemnării creștine. Pentru sârmanul rege, o administrație fantomatică ținea loc de morfină; el, Salina, avea una de mai aleasă compoziție: astronomia. Și gonind vedeniile pierdutului Ragattisi sau ale Argivocalei pe ducă, se cufundă în lectura celui din urmă număr din *Journal des savants*. „*Les dernières observations de l'Observatoire de Greenwich présentent un intérêt tout particulier...*”¹

Totuși, fu repede silit să se exileze din glaciarele imperii stelare. Intră don Ciccio Ferrara, contabilul. Era un omuleț uscat, care ascundea sufletul rapace și plin de iluzii al unui liberal după o pereche de ochelari care-ți inspirau încredere și mici cravate imaculate. În dimineața aceea părea și mai viu ca de obicei; se vedea limpede că tocmai veștile care-l întristaseră pe părintele Pirrone acționaseră asupra lui ca o băutură întăritoare.

¹ *Jurnalul savanților*. „Ultimele observații ale Observatorului din Greenwich prezintă un interes cu totul deosebit...” (fr.).

— Triste vremuri, excelență, spuse el, după obișnuitele-i plecăciuni. Ne așteaptă necazuri mari, dar după un pic de zarvă și câteva împușcături, totul va merge de minune, și o nouă epocă de glorie va veni pentru Sicilia noastră. De n-ar trebui să se prăpădească atîția flăcăi în treaba asta, n-am putea fi decît mulțumiți.

Prințul mormăia, fără să-și exprime însă părerea.

— *Don Ciccio*, spuse apoi, ar trebui să se facă puțină ordine în strîngerea arenzilor de la *Querceta*; sînt doi ani de cînd n-am mai văzut un ban.

— Contabilitatea e în regulă, excelență. Era formula magică. N-avem decît a-i scrie lui *Angelo Mazza* să îndeplinească formele legale; voi supune chiar astăzi scrisoarea semnăturii excelenței-voastre.

Și se duse să scotocească în uriașele registre. În ele, cu o întîrziere de doi ani, se aflau minuțios caligrafiate toate conturile casei *Salina*, afară de cele cu adevărat importante. Rămas singur, Prințul amîna clipa scufundării printre nebuloase. Se simțea pornit nu atît împotriva evenimentelor înseși, cît împotriva stupidității lui *don Ciccio*, în care recunoscuse numaidecît viitoarea clasă conducătoare.

„Ceea ce spune omul ăsta e tocmai contrarul adevărului. I se rupe inima după feciorii care vor crăpa; care vor fi de altfel foarte puțini la număr, după cîte știu eu despre firea celor doi adversari; nici unul mai mult decît va fi de trebuință pentru întocmirea comunicatului asupra victoriei, la *Napoli* sau la *Torino*, ceea ce, de altfel, e cam același lucru. Cred, însă, în epoca «de glorie pentru *Sicilia noastră*», cum spune el; dar care ne-a fost

făgăduită la fiecare din cele o mie de debarcări de la Nicias¹ încoace, dar n-a venit niciodată. Și, la urma urmei, de ce-ar fi venit ? Și atunci ce-o să se întâmple ? Eh ! Negocieri punctate de inofensive împușcături, și după asta, totul va fi la fel, în timp ce totul se va fi schimbat.“ Îi reveniseră în minte cuvintele pline de echivoc ale lui Tancredi, pe care de-abia acum le înțelegea pe deplin. Se liniști și încetă să mai răsfoiască revista. Privea spre coasta muntelui Pellegrino, arse, surpate și veșnice ca mizeria.

Puțin după aceea se ivi Russo, omul cel mai reprezentativ, socotea Prințul, dintre slujbașii lui. Zvelt, înfășurat nu fără eleganță în *bunaca*² lui de catifea, cu priviri lacome sub o frunte lipșită de remușcări, el era, după credința Prințului, expresia desăvârșită a unei clase în ascensiune. Respectuos, de altminteri, și însuflețit de o dragoste aproape sinceră, deoarece își practica hoțiile încredințat că exercită un drept.

— Îmi închipui cât de mîhnită trebuie să fie excelența-voastră de plecarea domnișorului Tancredi, dar n-o să lipsească mult, sînt sigur de asta, și totul se va sfîrși cu bine.

O dată mai mult, Prințul se găsea în fața uneia din enigmele siciliene ; în această insulă tainică, unde casele sînt toate ferecate cu grijă și țăranii spun că nu cunosc nici măcar drumul care duce în satul în care trăiesc, dar care se vede colo, pe deal, la doi pași, în această insulă, în ciuda unui ostentativ lux de mistere, discreția e un mit.

¹ Om de stat și general atenian (sec. V î.e.n.), unul din conducătorii expediției împotriva Siciliei (415 î.e.n.).

² Scurtă de vinătoare, cu un buzunar mare la spate pentru vînat și muniții.

Îi făcu semn lui Russo să şadă şi îl privi drept în ochi :

— Pietro, să vorbim de la om la om. Şi tu eşti amestecat în istoriile astea ?

— Amestecat, nu, îi răspunse. Avea familie, şi riscurile astea erau pentru tineri de felul domnişorului Tancredi. Cum vă închipuiţi că aş putea ascunde ceva excelenţei-voastre, care e ca şi un tată pentru mine ? (Între timp, cu trei luni în urmă, dosise în magazia lui trei sute de coşuri cu lămii aparţinînd Prinţului, şi ştia că Prinţul aflase.) Dar trebuie să spun că inima mea e cu ei, cu băieţii ăştia viteji. Se ridică şi-i dădu drumul lui Bendicò, ale cărui asalturi prietenoase zgîlţiau uşa. Se aşeză iar. Excelenţa-voastră o ştie ; nu se mai poate aşa : percheziţii, interogatorii, procese-verbale pentru orice fleac, un zbir la fiecare colţ de casă ; nici un om cîstit nu mai e liber să-şi vadă de treburi. După aceea, dimpotrivă, vom avea libertate, siguranţă, dări mai mici, înlesniri, vom putea face comerţ. Vom trăi mai bine cu toţii ; numai preoţii vor avea de pierdut. Dumnezeu îi ocroteşte pe cei sărmani ca mine, nu pe ei. (Prinţul zîmbi : ştia că tocmai el, Russo, era omul care, prin mijlocirea unui interpus, voia să cumpere Argivocale.) Vin zile de lupte şi tulburări, dar vila Salina va fi ca o fortăreaţă ; excelenţa-voastră e părintele nostru, şi am mulţi prieteni acolo. Piemontezii nu vor intra decît cu pălăria în mînă, ca să se închine excelenţelor-voastre. Şi apoi, unchiul şi tutorele lui *don* Tancredi.

Prinţul se simţea umilit : se vedea coborît acum la rangul de protejat al amicilor lui Russo ; singurul lui merit, după cît se părea, era acela de a fi unchiul mucosului de Tancredi. „Dacă mai ţine aşa, într-o săptămînă voi scăpa cu viaţă pen-

tru că-l țin în casă pe Bendicò.“ Răsucea între degete una din urechile cîinelui cu atîta putere, că bietul animal scîncea, onorat, firește, dar suferind.

Puțin după aceea, anumite cuvinte ale lui Russo aduseră Prințului ușurarea.

— Toate vor merge mai bine, credeți-mă, excelență. Oamenii cinstiți și isteți vor putea să iasă la suprafață. Restul va rămîne ca și mai înainte.

Lumea asta, liberaliiăștia mărunți de țară voiau doar să prindă prilejul de a se îmbogăți mai ușor. Și cîr asta, gata. Rîndunelele își vor lua zborul ceva mai curînd, asta-i. De altfel, mai rămîneau atîtea în cuib...

— Poate că ai dreptate tu. Cine știe ? !

Pătrunsese acum toate acele ascunse înțelesuri : cuvintele enigmatice ale lui Tancredi, cele pline de retorism ale lui Ferrara, cele false, dar revelatoare, ale lui Russo își dezvăluiseră liniștitorul secret. Multe se vor întîmpla, dar totul va fi o comedie ; o romantică, gălăgioasă comedie, cu cîteva picături de sînge pe roba-i bufonă. Asta era țara compromisurilor, aici furia franceză era exclusă ; și chiar în Franța, de altfel, afară de iunie '48, ce lucruri serioase s-au mai întîmplat ? Numai politețea lui înnăscută îl reținu să-i spună lui Russo : „Am înțeles foarte bine : voi n-aveți de gînd să ne distrugeți pe noi, «părinții» voștri. Vreți numai să ne luați locul. Cu blîndețe, cu maniere, punîndu-ne la rigoare și cîteva mii de ducați în buzunar. Nu-i așa ? Nepotul tău, dragă Russo, va crede sincer că e baron ; și tu vei coborî, știu eu ? din vreun mare-duce de Moscovia, grație numelui tău, deși ești feciorul unui calic de cafon cu părul roșu, cum pe drept te arată

numele. Și fiică-ta, cu mult înainte, va fi luat de bărbat pe unul dintre noi, poate chiar pe Tancredi însuși, cu ochii lui albaștri și miinile lui subțiri. De altfel, e frumoasă, și după ce va fi învățat să se spele... «Numai totul să rămână cum e.» Cum e la temelie : cu o imperceptibilă substituie de clase doar. Cheile mele aurite de gentilom al camerei, cordonul de culoarea cireșei al «Sfîntului Gennaro» vor trebui să rămînă într-un sertar, ca pînă la urmă să sfîrșească într-o vitrină a fiului lui Paolo ; dar prinții Salina vor rămîne prinții Salina ; și poate că vor avea și unele compensații : Senatul Sardiniei, lenta verzuie a «Sfîntului Maurizio». Zorzoane și unele și altele.“

Se ridică :

— Pietro, vorbește cu prietenii tăi. Sînt atîtea fete aici. Nu trebuie să fie speriate.

— Știam, excelență ; am și vorbit cu ei : vila Salina va fi mai liniștită decît o mănăstire.

Și zîmbi cu binevoitoare ironie.

Don Fabrizio ieși, urmat de *Bendicò* ; se gîdea să urce la părintele *Pirrone*, dar privirea rugătoare a cîinelui îl sili să coboare în grădină ; într-adevăr, *Bendicò* păstrase înflăcărate amintiri despre frumoasa ispravă din ajun și voia s-o desăvîrșească, după toate regulile artei. Grădina era și mai parfumată ca în ajun ; și sub soarele de dimineață aurul salcîmului distona mai puțin. „Dar suveranii, suveranii noștri ? Și legitimitatea ? Ce se va alege de ea ?“ Gîndul acesta îl tulbură o clipă ; nu putea fi înlăturat. Pentru cîteva secunde gîndi și el ca *Mălvica*. Acești *Ferdinanzi*, acești *Francisci* atît de disprețuiți îi apărură ca niște frați mai mari, încrezători, drepti, iubitori, adevărați regi. Dar forțele de apărare ale calmului său interior, veșnic la pîndă, îi și alergau în ajutor,

cu infanteria dreptului, cu artileria istoriei. „Și Franța? Nu-i oare Napoleon al III-lea un rege nelegitim? Și nu trăiesc francezii fericiți sub acest împărat luminat, care îi va purta, fără nici o îndoială, către cele mai înalte destine? De altfel, să ne înțelegem: Carol al III-lea avea el cu adevărat drepturi la tron? Bătălia de la Bitonto¹ a fost și ea o bătălie de soiul celor de la Bisacquino sau Corleone², sau mai știu eu de unde, în care piemontezii îi vor lua pe-ai noștri la goană; una din acele bătălii date pentru ca totul să rămână cum e. De altfel, nici Jupiter nu era regele legitim al Olimpului.“

Era firesc ca lovitura de stat a lui Jupiter împotriva lui Saturn să-i recheme astrele în memorie.

Îl lăsă pe Bendicò gîfîind de neastîmpăr, urcă din nou scara, străbătu saloanele în care fiicele lui vorbeau despre prietenele de la mănăstire (la trecerea sa mătasea fustelor foșni, în timp ce fetele se ridicau), urcă o scară lungă și îngustă și pătrunse în marea lumină azurie a observatorului. Părintele Pirrone, cu înfățișarea senină a preotului care și-a slujit liturghia și a băut o cafea tare, cu biscuiți de Monreale, era cufundat în formulele sale algebrice. Cele două telescoape și cele trei ochene, orbite de soare, ședeau culcate frumușel, cu capacul negru pe oculare, ca niște animale bine dresate, care știu că nu li se dă de mincare decît seara.

Apariția Prințului îl smulse pe preot din calculele sale și îi aminti fapta pe care o săvîrșise

¹ Localitatea unde trupele lui Carol au învins armatele austriece care nu voiau să-i recunoască drepturile asupra Neapolelui și Siciliei.

² Localitate din care Garibaldi a atras în cursă armatele regelui celor Două Sicilii, după care a izbutit să cucerească Palermo.

acesta cu o seară înainte. Se ridică, salută plecat, dar nu se putu opri să nu spună :

— Excelența-voastră vine să se spovedească ?

Prințul, pe care somnul și convorbirile avute de dimineată îl făcuseră să uite episodul nocturn, fu de-a dreptul uimit.

— Să mă spovedesc ? Doar nu e sîmbătă azi ! Apoi își aminti și surise : Adevărul e, părinte, c-ar fi de prisos. Cred că știi totul.

Stăruința asta, care urmărea să facă din el un complice, îl supără pe iezuit.

— Excelență, harul spovedaniei nu sălășluiește numai în povestirea faptelor, ci în căință. Și atîta timp cît nu vă căiți și nu-mi mărturisiți și mie lucrul acesta, rămîneți în păcatul cel mare, de neiertat, chiar dacă eu am sau nu știință de faptele domniei-voastre.

Scutură cu mare grijă un fir de praf de pe mîneacă și se cufundă din nou în abstracțiile lui.

Atît de mare era liniștea pe care descoperirile politice ale dimineții o așternuseră în sufletul Prințului, că acum nu făcea decît să zîmbească de ceea ce în altă împrejurare i s-ar fi părut obraznicie. Deschise una din ferestrele turnului. Prive-liștea își dezvăluia cu dărnicie toate frumusețile. Sub fermentul soarelui atotputernic, toate lucrurile păreau să-și piardă greutatea : marea, în fund, era o pată de culoare pură, munții, care în timpul nopții se arătaseră cu înfricoșare plini de curse, păreau grămezi de vapori gata să se topească, și însuși întunecatul Palermo se întindea tihnit în jurul mănăstirilor, ca o turmă la picioarele păstorilor. În radă, corăbiile străine ancorate, trimise să prevină tulburările, nu izbuteau să strecoare nici un fior de teamă în sînul acestei mărete liniști. Soarele, care, cu toate acestea, era departe

de culmea neostoitei lui arșițe, în acea dimineată de 13 mai, se dovedea a fi adevăratul suveran al Siciliei : soarele năprasnic și nerușinat, narcotizant de asemeni, care desființa orice voință în parte și încremenea ființele într-o nemișcare servilă, legănată de visuri violente, de violențe care participau și ele la arbitrarul visurilor.

„Ar fi nevoie de mulți Victori-Emanueli ca să schimbăm băutura asta fermecată ce ni se toarnă de sus.“

Părintele Pirrone se ridicase, își potrivise briul și se îndreptase spre Prinț cu mîna întinsă.

→ Excelență, am fost prea pripit. Păstrați-mi bunăvoința domniei-voastre, dar dați-mi ascultare: spovediți-vă.

Gheața fusese ruptă. Și Prințul îi împărtăși părintelui Pirrone intuițiile sale politice. Dar iezuitul era foarte departe de a-i împărtăși încrederea. Dimpotrivă, redeveni tăios :

— Ce s-o mai lungim, dumneavoastră, nobilii, cădeți la învoială cu liberalii, dar ce zic cu liberalii, direct cu masonii, pe spinarea noastră, pe spinarea bisericii. Pentru că e limpede că bunurile noastre, care sînt patrimoniul săracilor, ne vor fi smulse din mîină și împărțite la întîmplare între capii celor mai nerușinați dintre zurbagii ; și cine, după aceasta, va astîmpăra foamea mulțimilor de sărmani pe care-i sprijină și-i călăuzește biserica ? Prințul tăcea. Cum vor mai putea fi atunci potolite gloatele cele fără de nădejde ? Vă voi spune îndată, excelență. Lî se va azvirli mai întîi o ciozvirtă, apoi încă una, și pînă la urmă toate pămînturile voastre de-a valma. Și așa se va fi împlinit dreptatea divină, fie ea și cu ajutorul masonilor. Dumnezeu vindeca pe orbii cu trupul, dar cum vor sfîrși cei orbiți la suflet ?

Nefericitul călugăr răsufila din greu : durerea sinceră de a vedea risipindu-se patrimoniul bisericii se însoțea la el cu părerea de rău de a se fi aprins din nou, cu teama de a nu fi jignit pe Prinț, la care ținea mult și căruia-i cunoștea furiile violente, dar și nepăsătoarea-i bunătate. Așa că rămase în rezervă și privea pe sub gene la *don* Fabrizio, care, cu ajutorul unei periute, curăța mecanismul unei lunete și părea cufundat cu totul în această lucrare. După puțin, Prințul se ridică, își șterse îndelung mâinile cu o cârpă ; pe față nu i se citea nimic, ochii lui limpezi păreau preocupați doar de căutarea vreunei minuscule pete de grăsime la rădăcina unghiilor. Jos, în jurul vilei, tăcerea luminoasă era profundă, nepus de seniorială, subliniată mai mult decât tulburată de lătratul foarte depărtat al lui Bendicò, care ocăra ciinele grădinarului în fundul livezii, și de bătaia ritmică, surdă a satîrului unui bucătar, care, pe un tocător, jos, la bucătărie, toca de zor carne pentru prînzul ce se apropia. Soarele atotputernic istovise neastîmpărul oamenilor, că și asprimea pămîntului. Prințul se apropie de masa călugărului, se așeză și începu să deseneze șiruri de crini bourbonici, țuguiați, cu creionul bine ascuțit, pe care iezuitul, în mînia sa, îl părăsise. Avea un aer grav, dar atît de senin, că părintele Pirrone simți pe dată risipindu-i-se toate temerile.

— Nu sîntem orbi, iubite părinte, nu sîntem decît oameni. Trăim într-o realitate mobilă, căreia încercăm să ne adaptăm, așa cum se mlădie algele sub loviturile valurilor. Preasfintei biserici i-a fost în mod lămurit făgăduită viața cea fără de moarte ; nouă, în măsura în care constituim o clasă socială, nu. Pentru noi, un paliativ care ne

făgăduiește că vom mai dura o sută de ani prețuiește cît eternitatea. Vom putea, oricum, să ne gîndim la fiii noștri, poate și la nepoți ; dar dincolo de ceea ce putem spera să mîngîiem cu mîinile acestea, nu mai avem nici o datorie. Și nu mă pot gîndi la ceea ce vor fi eventualii mei urmași în anul 1960. Biserica, da, ea trebuie să se gîndească, pentru că e sortită să nu moară. În deznădejdea ei e cuprinsă și izbăvirea. Și crezi că dacă acum, sau în viitor, ea se va putea salva jertfindu-ne pe noi, n-o va face ? Cu siguranță că da, și bine va face.

Părintele Pirrone era atît de mulțumit că nu-l supărase pe Prinț, încît nu se mai simți nici el supărat. Cuvintele acelea „deznădejdea bisericii“ erau totuși de neîngăduit ; dar îndelungata obișnuință a confesionalului îi dădea putința să prețuiască resemnarea lipsită de iluzii a lui *don Fabrizio*. Totuși, interlocutorul nu trebuia lăsat să triumfe.

— Veți avea să-mi mărturisiți două păcate simbată, excelență : păcatul făptuit ieri cu trupul, și cel făptuit azi cu duhul. Să țineți minte.

Și împăcați acum amîndoi, începură să discute un raport ce trebuia trimis de urgență unui observator străin, cel din Arcetri. Sprijinite, călăuzite de numere, nevăzute la ceasul acela, dar prezente, astrele săgetau eterul cu traiectoriile lor exacte. Credincioase la întîlniri, cometele se obișnuiseră să se înființeze, punctuale pînă la secundă, celui care le observa. Și nu purtau solia vreunei catastrofe, cum credea Stella : apariția lor, dinainte cunoscută, era, dimpotrivă, triumful rațiunii umane, care se proiecta în tării și lua parte la sublima rigoare a cerurilor. „Să lăsăm ca, jos, acești Bendicò să gonească mai departe rustica

lor pradă, iar satirul bucătarului să sfirtece carnea unor animale nevinovate. La înălțimea observatorului, fanfaronadele unuia, cruzimea celuilalt se topesc într-o netulburată armonie. Adevărata problemă e să poți continua să trăiești viața spirituală în momentele ei cele mai sublime, cele mai asemeni morții.“

Așfel gîndea Prințul, uitîndu-și toanele dintotdeauna, capriciile carnale din ajun. Și prin acele clipe de abstracțiune el fu, poate, mult mai intim absolvit, adică mai strîns unit cu universul, decît ar fi putut-o face binecuvîntarea părintelui Pirrone. Timp de o jumătate de oră, în acea dimineață, zeitățile de pe plafon și maimuțele de pe tapiserii fură din nou silite să tacă. Dar în salon nimeni nu băgă de seamă.

Cînd clopotul de prînz îi pofti să coboare, erau înseninați amîndoi, atît datorită faptului că înțeleseseră evenimentele politice, cît și pentru că se ridicaseră deasupra acestei înțelegeri. O adiere de neobișnuită destindere cuprinse întreaga vilă. Masa de prînz era cea mai însemnată a zilei, și ea se scurse, slavă Domnului, cum nu se poate mai bine. Se întîmplă chiar ca uneia din fete, Carolina, cea de 20 de ani, să-i cadă o buclă din cele care-i încadrau obraji, prinsă, se pare, cu un ac de cap prost fixat, și să-i alunece drept în farfurie. Incidentul, care, într-altă zi, ar fi putut fi supărător, de data asta nu făcu decît să sporească și mai mult voia bună; cînd unul din frați, care sta lîngă fată, luă șuvița și și-o prinse la gît în chip de talisman, chiar și Prințul binevoi să zîmbească. Plecarea, destinația și intențiile lui Tancredi erau cunoscute acuma de toți, și toată lumea vorbea despre asta, în afară de Paolo, care continua să mănînce în tăcere. Nimeni, de altfel, nu era

îngrijorat, de n-ar fi fost Prințul, care mai ascundea încă în adâncul inimii un fior de neliniște, și Concetta, care, singură, păstra o umbră pe frumoasa ei frunte. „Se pare că micuța are o slăbiciune pentru tilharul acela. Ar fi o pereche frumoasă. Dar tare mi-e teamă ca Tancredi să nu țintească mai sus, adică mai jos.“ În ziua aceea, fiindcă înseninarea politică gonise negurile care de obicei o întunecau, bonomia dintotdeauna a Prințului ieșea din nou la iveală. Ca să-și liniștească fiica, începu să vorbească despre ineficacitatea puștilor armatei regale; vorbi de lipsa ghinturilor în țeștile acelor arme prea mari și de insuficiența forță de penetrație cu care ar fi fost dotate proiectilele ce porneau din ele; explicații tehnice, și încă de rea-credință, pe care puțini le înțeleseseră și de care nimeni nu fu convins, dar care-i liniștiră pe toți, o dată cu Concetta, pentru că izbutiseră să transforme într-o limpede diagramă de linii de forță acel haos nespus de concret și respingător care era, în realitate, războiul.

La sfârșitul mesei fu adusă gelatina cu rom. Era prăjitura preferată a Prințului, și Prințesa, recunoscătoare pentru consolările primite, avusese grijă s-o poruncească dis-de-dimineață. Se înălța amenințătoare, în formă de turn sprijinit de bastioane și contraforturi, cu ziduri netede și lunecoase ce nu puteau fi escaladate, străjuită de o garnizoană roșie și verde de cireșe și de fisticuri; era, cu toate acestea, transparentă și tremurătoare, și lingura se afunda în ea cu o uimitoare ușurință. Când fortăreața de culoarea chihlibarului ajunsese la Francesco Paolo, băiatul lui de 16 ani, servit totdeauna la urmă, din ea nu mai rămăseseră decît taluzuri dărimate de tunuri și blocuri prăbușite. Învесlit de aroma alcoolului și de gustul

delicat al oștirii multicolore, Prințul urmărea cu vădită mulțumire vertiginoasa prăbușire a sumbrei cetăți sub asaltul poftelor. Unul din paharele sale rămăsese pe jumătate plin cu Marsala. Îl ridică, își roti privirea asupra familiei, uitându-se o clipă în ochii albaștri ai Concettei.

— În sănătatea scumpului nostru Tancredi, spuse.

Și bău paharul pînă la fund. Țifrul *F.D.*, care mai înainte se deslușise limpede pe culoarea de aur a paharului plin, nu se mai văzu.

La administrație, unde coborî din nou după prînz, lumina pătrundea acum pieziș, și cadrele feudelor, cufundate în umbră, nu-i mai făcură nici o mustare.

— Binecuvîntați-ne, excelență, mormăiră Pastorello și Lo Nigro, cei doi arendași din Ragattisi, care aduseseră *i carnaggi*, acea parte din ciștiuri care se plătea în natură.

Stăteau țepeni, cu ochii mirați pe fețele bine rase și pîrlite de soare. Răspîndeau un miros de turmă. Prințul le vorbi cu bunăvoință în dialectul său foarte stilizat, se interesă de familiile lor, de starea vitelor, de făgăduielile recoltei. Apoi încheie:

— Ați adus cîte ceva ?

Și în timp ce ei răspundeau că da, că plocioanele se aflau în odaia de alături, Prințul încercă un fel de rușine, fiindcă își dăduse seama că întrevederea fusese o repetare a audiențelor regelui Ferdinand.

— Așteptați cinci minute, și Ferrara o să vă dea chitanțele.

Le puse în mînă cîte doi ducați, ceea ce însemna poate mai mult decît făceau lucrurile aduse.

— Să beți un pahar în sănătatea noastră.

Și se duse să vadă acele *carnaggi* : erau, puse pe pământ, patru calupuri de brinză *primosale*, de cîte douăsprezece „suluri“, adică vreo zece chile fiecare ; le cercetă cu indiferență ; nu-i plăcea brinza asta ; mai erau șase miei, cei din urmă din anul acela, cu capetele patetic prăbușite peste larga tăietură prin care viața lor ieșise cu cîteva ore mai înainte. Le fuseseră despicate și burțile, iar mațele, irizate, atîrnau în afară. „Fie-i țărîna ușoară“, își spusese, gîndindu-se la soldatul spintecat, de acum o lună. Patru perechi de găini legate de picioare se răsuceau îngrozite sub botul inchizitorial al lui Bendicò. „Încă un exemplu de teamă inutilă, gîndea ; ciinele nu reprezintă pentru ele nici un fel de pericol ; n-o să le mănînce nici măcar un os, pentru că l-ar durea burta.“

Totuși, spectacòlul acela de sînge și groază îl scîrbi.

— Pastorello, du găinile astea la coteț, deocamdată nu e nevoie de ele la cămară ; și data viitoare să duci miei la bucătărie ; aici murdăresc totul. Iar tu, Lo Nigro, du-te de spune lui Salvatore să vină să curețe și să ia brinza de-aici. Și deschide fereastra, să iasă mirosul.

Ferrara intră și scrisese chitanțele.

Cînd urcă iar în birou, unde obișnuia să-și facă siesta pe divanul roșu, Prințul dădu de Paolo, fiul său cel mare, ducele de Querceta, care-l aștepta. Tînărul își luase inima-n dinți și dorea să-i vorbească. Mic de stat, firav, măsliniu, părea mai bătrîn decît Prințul.

— Voiam să te întreb, papa, ce atitudine trebuie să luăm față de Tancredi cînd îl vom mai vedea ?

Prințul înțelese numaidecît unde bătea Paolo și începu să se enerveze.

— Ce vrei să spui cu asta ? S-a schimbat ceva ?

— Dar, papa, e cu neputință să-l aprobi ; s-a dus să se-nhăiteze cu ticăloșii ăia care au răscolit toată Sicilia. Așa ceva nu se face.

Gelozia personală, ura bigotului față de vărul lipsit de prejudecăți, a nătingului față de băiatul isteț se deghizau în argumente politice. Prințul fu atît de indignat, că nici nu-și pofti fiul să șadă.

— Mai bine să faci prostii decît să stai toată ziua să te uiți cum se baligă cai ! Tancredi mi-e și mai drag ca înainte. Și, pe urmă, nici nu sînt prostii. Dacă într-o zi vei putea să-ți gravezi pe cărțile de vizită titlul de duce de Querceta și dacă, atunci cînd n-oi mai fi, vei moșteni cinci parale, să știi că e datorită lui Tancredi și altora ca el. Ieși afară, nu-ți mai dau voie să-mi vorbești ! Aici nu poruncesc decît eu. Apoi se îmbună, și minia i se preschimbă în ironie : Du-te, fiul meu, mi-e somn. Du-te și discută politică cu Guiscardo, o să vă-nțelegeți de minune.

Și în timp ce Paolo închidea, înghețat, ușa, Prințul își scoase redingota și botinele, făcu divanul să geamă sub greutatea lui și adormi liniștit.

Cînd se trezi, valetul intră, aducînd pe tavă un ziar și un bilet. I le trimisese de la Palermo cumnatu-său, Mălvica, și un servitor călare le adusese ceva mai înainte. Puțin buimac încă de somnul de după prînz, Prințul deschise scrisoarea : „Scumpul meu Fabrizioo, îți scriu aceste rînduri într-o stare de deprimare fără margini. Citește înfiorătoarele știri din ziar. Piemontezii au debarcat. Sîntem pierduți cu toții. Chiar în astă

seară mă refugiez cu toată familia pe vasele engleze. Desigur că și tu vei face la fel ; dacă ești de acord, îți voi reține câteva locuri. Dumnezeu să apere încă pe iubitul nostru rege. Te îmbrățișez. Al tău, Ciccio“.

Împături biletul, îl puse în buzunar și începu să rîdă în hohote. Și Mălvica asta ! Fricos ca un iepure, de cînd îl știa. Nu pricepuse nimic și acum tremura. Și-și lăsa palatul pe seama slugilor ; de data asta o să-l găsească gol, cu siguranță ! „Să nu uit, ar fi bine ca Paolo să stea la Palermo ; în asemenea clipe, case părăsite înseamnă case jefuite. O să-i spun la cină“.

Desfăcu ziarul. „Un act de piraterie flagrantă a fost săvîrșit la 11 mai : detașamente înarmate au debarcat la Marsala ¹. În rapoartele primite ulterior se arată că banda se compune din opt sute de oameni și e comandată de Garibaldi. Chiar din clipa debarcării, pirații au evitat cu multă grijă orice întîlnire cu trupele regale, îndreptîndu-se, după cum se relatează, spre Castelve-trano, amenințînd populația pașnică, dedîndu-se la jafuri și devastări etc. ... etc. ...“

Numele lui Garibaldi îl tulbură puțin. Acest aventurier, numai plete și barbă, era un adept înfocat al lui Mazzini. Și-o să încurce lucrurile. „Dar dacă «regele gentilom» l-a trimis la noi, înseamnă că e sigur de el. Îl vor ține-n friu.“

Se liniști, se pieptănă, chemă valetul să-i pună ghetele și redingota. Virî ziarul într-un sertar. Se apropia ora rugăciunii, dar salonul era încă gol. Se așează pe un divan și, în timp ce aștepta, băgă de seamă că zeul Vulcan de pe plafon se-

¹ Oraș din Sicilia unde, la 11 mai 1860, a debarcat Garibaldi în fruntea celebrului său corp de voluntari (Cei o Mie).

măna puțin cu litografiile lui Garibaldi pe care le văzuse la Torino. Zîmbi. „Un încornorat.“

Familia începea să se adune. Mătasea fustelor foșnea. Copiii mai glumeau încă între ei. De dincolo de ușă se auzi obișnuitul ecou al certei dintre slugi și Bendicò, doritor să ia parte cu orice preț la ceremonie. O rază de soare încărcată de pulbere fină ilumina maimuțele șirete.

Ingenunche. *Salve, Regina, Mater misericordiae.*¹

¹ Slavă ție, Regină, Maică a îndurărilor (lat.); începutul unei rugăciuni catolice, *Inchinare Fecioarei Maria.*

CAPITOLUL AL DOILEA

CĂLATORIA LA DONNAFUGATA • POPASUL •
DESFĂȘURAREA CĂLĂTORIEI ȘI ÎNTÂMLĂRI DE
MAI ÎNAINTE • SOSIREA LA DONNAFUGATA •
LA BISERICA • DON ONOFRIO ROTOLO • CON-
VORBIRE ÎN BAIE • FINTÎNA AMFITRITEI •
SURPRIZA ÎNAINTE DE PRÎNZ • PRÎNZUL ȘI
DIFERITE REACȚIUNI • DON FABRIZIO ȘI STE-
LELE • VIZITĂ LA MĂNĂSTIRE • CE SE VEDE DE
LA O FEREASTRĂ

August 1860

— Copacii ! Uite copacii !

Strigătul, pornit de la trăsura din frunte, făcu
cale întoarsă spre șirul celorlalte patru, aproape
nevăzute sub norul de pulbere albă ; și la fiecare
portieră fețe asudate vădiră o satisfacție obosită.

Copacii, la drept vorbind, nu erau decît trei,
și cîteșitrei, eucalipti, fiii cei mai piperniciți ai
maicii noastre Natura. Dar erau și cei dinții care
se iviseră de la 6 dimineața, de cînd familia Sa-
lina plecase din Bisacquino. Acum era ora 11, și
timp de cinci ore nu se văzuseră decît leneșe spi-
nări de coline de un galben scînteietor în soare.
Trapul pe drum neted alterna repede cu lungi,
încete și anevoioase urcușuri, cu coborișuri fă-
cute cu mare băgare de seamă ; dar și mersul la
pas și trapul erau, de altfel, deopotrivă topite în
clinetul continuu al zurgălăilor, care nici nu
mai puteau fi percepuți altfel decît ca o manifes-
tare sonoră a întinderilor încinse de arșiță. Stră-
bătuseră sate văruițe în albastru-fraged, buimace :
pe poduri de o stranie măreție trecuseră riuri în

întregime secate ; merseseră pe marginea unor disperate prăpăstii, pe care hrișca și grozama nu izbuteau să le înveselească. Nici un arbore, nici o picătură de apă : soare și praf. Înăuntrul trăsurilor, închise din pricina soarelui și a norilor de praf, temperatura trebuia să fi ajuns la cincizeci de grade. Dar arborii aceia însetați, ce se răsuceau sub cerul alb, vesteau anumite lucruri : că erau la mai puțin de două ore de capătul drumului ; că intrau pe domeniile casei Salina ; că puteau să ia o gustare și poate chiar să se spele pe față cu apă stătută de la fântină.

Zece minute mai târziu, ajungeau la ferma din Rampinzeri : o clădire uriașă, locuită, o lună pe an, de pălmași, de catiri și de turmele ce se adunau aici la vremea secerișului. Pe poarta masivă, dar surpată, un ghepard de piatră dansa, cu toate că picioarele îi fuseseră sfărîmate, pe vremuri, cu pietre ; în preajma clădirii, o fântină adîncă, străjuită tot de eucalipti, își oferea în tăcere diferitele servicii de care era capabilă : era, în același timp, piscină, adăpătoare, temniță, cimitir. Potolea setea, răspindea tifosul, păzea oamenii arestați, ascundea hoituri de vite și de oameni, pînă cînd acestea se prefăceau în lustruite schelete anonime.

Întreaga familie Salina coborî din trăsuri. Prințul, înviorat la gîndul că foarte curînd se va vedea în multiubita lui Donnafugata, Principesa, nervoasă și fără vlagă în același timp, dar pe care seninătatea bărbatului o întărea, totuși ; fetele, obosite, băieții, ațîțați de noutate și pe care căldura nu-i putuse domoli ; *mademoiselle* Dombreuil, guvernanta franceză, cu totul sfîrșită și care, amintindu-și de anii petrecuți în Algeria pe lingă fa-

milia mareșalului Bugeaud, se văita tot timpul : „*Mon Dieu, mon Dieu, c'est pire qu'en Afrique !*“¹, ștergându-și într-una năsucul ridicat în sus ; părintele Pirrone, pe care lectura repede întreruptă a breviarului îl adormise, așa că drumul i se păruse scurt; era cel mai sprinten dintre toți ; o subretă și doi feciori, oameni de la oraș, plictisiți de neobișnuitele priveliști de țară ; și Bendicò, care, zbughind-o din trăsura din urmă, protesta zgomotos împotriva prevestirilor funebre ale ciorilor ce se roteau foarte jos, în lumină.

Toți erau albi de praf pînă și pe gene și pe buze ; nou-rași albicioși se ridicau în jurul celor care, ajunși la popas, se scuturau unul pe altul.

Cu atît mai mult strălucea în această neorînduială eleganta ținută a lui Tancredi. Făcuse drumul călare și, ajuns la fermă cu o jumătate de oră înaintea caravanei, avusese timp să-și scuture hainele, să se spele și să-și schimbe cravata albă. Cînd scosese apă din fîntîna cu felurite foloase, el se privise o clipă în oglinda ciuturii și se găsisese fără cusur, cu bandajul acela negru pe ochiul drept, care mai curînd sublinia decît oblojea rana căpătată cu trei luni în urmă în luptele de la Palermo, cu celălalt ochi, de un albastru-închis, care părea să-și fi luat sarcina să exprime și maliția celui vremelnice ascuns, cu firetul stacojiu trecut peste cravată, amintind cu măsură de cămașa roșie pe care o purtase. El ajută Principesei să coboare din trăsură, șterse cu mîneca jîbenul Prințului, împărți caramelle verișoarelor și zeflemeli verișorilor, ingenunche aproape în fața iezuitului, răspunse elanurilor pasionate ale lui Bendicò, consolă pe *mademoiselle Dombreuil*, tachină și fermecă pe toți.

¹ Doamne, Dumnezeu, e mai rău ca în Africa ! (Fr.)

Vizitii plimbau încet caii, în cerc, ca să-i răcorească înainte de a-i duce la adăpat, servitorii întindeau fețe de masă pe paiele rămase de la treierat, în dreptunghiul de umbră din fața fermei. În preajma fintinii îndatoritoare gustarea începu. În jurul lor cîmpia funerară se ondula, galbenă de paie, neagră de bărbile spicelor pîrjolite ; plinsetul greierilor umplea cerul ; era parcă horcăitul Siciliei arse, care, la sfîrșitul lui august, așteaptă zadarnic ploaia.

O oră mai tîrziu, porneau iarăși la drum, înviorați. Cu toate că, obosiți, caii mergeau acum și mai încet, distanța care mai rămînea de făcut păru scurtă ; peisajul nu mai era străin, încruntarea lui slăbise. Recunoșteau locuri familiare, popasuri aride ale unor plimbări trecute și picnicuri din anii din urmă ; trecătoarea de la Dragonara, răs_pîntia din Misilbesi ; încă puțin, și vor fi ajuns la Madonna delle Grazie, care, pornind din Donnafugata, era ținta plimbărilor celor mai lungi. Principesa adormise, Prințul, singur cu ea în încăpătorea trăsură, era fericit. Nu-și amintea să fi fost vreodată atît de bucuros că va petrece trei luni încheiate la Donnafugata, ca acum, în acest sfîrșit de august 1860. Nu numai pentru că la Donnafugata îndrăgise casa, oamenii, stilul de posesiune feudală care mai supraviețuia acolo, dar și pentru că, spre deosebire de alți ani, nu regreta de loc nici serile petrecute în observator, nici vizitele ocazionale la Mariannina. Ca să fim sinceri, spectacolul pe care-l oferise Palermo în ultimele trei luni îl cam dezgustase. În orgoliul lui, ar fi vrut să fie singurul care înțelesese situația și făcuse mină bună față de acel *baubau* în cămașă roșie ; dar fusese silit să-și dea seama

că prevederea nu era monopolul casei Salina. Toți palermitanii păreau fericiți. Toți, în afară de o mână de găgăuțe : Mălvica, scumpul său cumnat, care se lăsase agățat de poliția dictatorului și stătuse zece zile la închisoare ; fiul său, Paolo, tot atît de nemulțumit, dar mai prudent, pe care-l lăsase la Palermo, amestecat în cine știe ce comploturi puerile. Toți ceilalți își arătau bucuria pe față, arborau în tot locul revere pavoazate cu cocarde tricolore, defilau de dimineată pînă seara și, mai ales, vorbeau, țineau discursuri, declamau ; și dacă, măcar în primele zile de ocupație, toată gălăgia asta părea să-și fi cîștigat un sens și o finalitate din aclamațiile care salutau răniții, foarte puțini la număr, ce treceau pe străzile principale, și din urletele „copoilor“ poliției bourbone, schingiuiți în ulițe dosnice, acum, cînd răniții se vindecaseră și „copoii“ care scăpaseră cu viață se înrolaseră în noua poliție, aceste mascarade, a căror necesitate inevitabilă o recunoștea totuși, i se păreau stupide și fără noimă. Dar, în același timp, trebuia să admită că totul nu era decît manifestarea superficială a unei proaste educații ; fondul lucrurilor, situația economică și socială era satisfăcătoare, întocmai cum o prevăzuse. Don Pietro Russo se ținuse de cuvînt, și în jurul vilei Salina nu se auzise nici o împușcătură ; și dacă din palatul de la Palermo se furase un mare serviciu de porțelan chinezesc, de vină era numai nătingul de Paolo, care îl ambalase în două panere, ca pe urmă, în timpul bombardamentului, să lase totul în curte : invitație directă pentru ca înșiși cei care-l ambalaseră să-l facă să dispară.

Piemontezii (astfel continua să-i numească Prințul, ca să se liniștească, după cum alții îi numeau garibaldini, ca să-i ridice în slavă, sau ga-

ribaldiști, ca să-i defaima), piemontezii se înfățișaseră dacă nu chiar cu pălăria-n mină, cum i se prezisese, cel puțin cu mina la viziera chipielor roșii, la fel de mototolite și ponosite ca ale ofițerilor bourbonieni.

Anunțat de Tancredi cu douăzeci și patru de ore înainte, cam pe la 20 iunie, se prezentase și un general în tunică roșie, cu găitane negre. Urmat de aghiotantul lui, acesta ceruse curtenitor îngăduința să admire frescele plafoanelor. I se făcu numaidecît pe voie, pentru că, preveniți de vizita lui, avuseseră destul timp să ia dintr-unul din saloane portretul lui Ferdinand al II-lea, în mare pompă, pe care-l înlocuiseră cu o neutră *Probată piscina*¹, operație care unea avantajele estetice cu cele politice.

Generalul era un toscan plin de vioiciune, de vreo 30 de ani, flecar și cam fanfaron; binecrescut, de altfel, și simpatic, el arătase tot respectul cuvenit, ba chiar i se adresase Prințului cu „excelență“, în totală contradicție cu unul din primele decrete ale dictatorului; aghiotantul lui, un copilandru de 19 ani, era un conte milanez, care fascină fetele cu cizmele lui strălucitoare și r-urile lui graseiate. Veniseră întovărășiți de Tancredi, care fusese înaintat, sau, mai bine zis, făcut căpitan pe cîmpul de bătaie; puțin slăbit de suferințele pricinuite de rană, el stătea acolo, îmbrăcat în roșu și irezistibil, făcînd caz de prietenia lui cu învingătorii, prietenie bazată pe un continuu schimb de „tu“ și „bravul meu prieten“, pe care „continentalii“ le risipeau cu puerilă fervoare, iar Tancredi le relua cu vocea lui nazală, în care Prințul știa să deslușească o ascunsă iro-

¹ Bazin construit ȋngă templul din Ierusalim în care se scăldau animalele destinate sacrificiului.

nie. Prințul îi primise de la înălțimea inexpugnabilei sale curtenii, dar petrecuse de minune și se liniștise de-a binelea. Într-atît, că după trei zile cei doi piemontezi fură invitați la cină ; și fusese un spectacol de toată frumusețea : Carolina, așezată la pian, acompania pe general, care, ca un omagiu adus Siciliei, se aventurase să cînte *Vi ravviso, o, luoghi ameni*¹, în timp ce Tancredi, întristat, întorcea paginile partiturii, ca și cum nici n-ar fi existat pe lume note false. Între timp, micul conte, aplecat asupra unei canapele, îi vorbea Concettei de flori de portocal și îi revela existența lui Aleardo Aleardi² ; ea, prefăcîndu-se că-l ascultă, privea cu tristețe chipul tras al vărului ei, pe care luminările pianului îl făceau și mai palid decît era în realitate.

Serata, cu totul idilică, fu urmată de altele tot atît de cordiale ; la una din ele, generalul fu rugat să intervină ca ordinul de expulzare a iezuiților să nu fie aplicat și părintelui Pirrone, care fu înfățișat ca un bătrîn împovărat de ani și de beteșuguri ; generalul, care începuse să-l simpatizeze pe bunul părinte, se prefăcu a crede ceea ce i se spusese despre jalnica-i stare, stărui, folosi prietenii politice, și părintele Pirrone rămase. O dată mai mult, Prințul avu confirmarea previziunilor sale.

De mare folos se dovedi generalul și în complicata problemă a foilor de liberă trecere, necesare pe acele vremuri tulburi pentru oricine voia să călătorească, și în mare parte fu meritul lui

¹ *Vă revăd, o, locuri dragi*, arie din opera *Somnambula* de Bellini.

² *Aleardo Aleardi* (1812—1878), poet italian, unul din promotorii Risorgimentului ; autorul unui foarte apreciat volum de versuri intitulat *Canti*.

dacă familia Salina putu să se bucure, pînă și în acel an de revoluție, de vilegiatură. Tînărul căpitan obținu un concediu de o lună și plecă și el cu familia. Lăsînd deoparte foile de liberă trecere, pregătirile de călătorie fuseseră lungi și complicate. Trebuise, într-adevăr, să se ducă, în birourile administrației; tocmeii ocolite, numai în parte rostite, cu „persoane influente“ din Girgenti, tocmeii care se încheiaseră cu zîmbete, strîngeri de mînă și clinchete de monede. Se obținuse, în felul acesta, o a doua și mult mai validă liberă trecere ; dar asta nu era de loc o noutate. Fusesse nevoie să se adune munți de bagaje și de provizii și să fie trimiși, cu trei zile înainte, o parte din bucătari și servitori ; fusesse nevoie să se împacheteze un telescop, iar Paolo să fie convins a rămîne la Palermo. După care, familia putuse pleca ; generalul și micul sublocotenent veniseră să le ureze drum bun și să le aducă flori ; și cînd trăsurile ieșiră din vila Salina, două brațe în postav roșu se agitară îndelung, jobenul negru al Prințului se aplecă peste portieră, dar mînuța înmănușată în dantelă neagră, pe care tînărul conte sperase s-o vadă, rămase în poala Concettei.

Călătoria ținuse mai mult de trei zile și fusesse îngrozitoare. Drumurile, vestitele drumuri sici-liene, din pricina cărora prințul de Satriano își pierduse Locotenența, nu erau decît niște pîrtii nesigure, desfundate și pline de colb. Prima noapte, petrecută la Marineo în casa unui prieten notar, fusesse, de bine, de rău, mai ușoară ; dar a doua, la un han nenorocit din Prizzi, fusesse un chin pentru călătorii înghesuiți cite trei într-un pat și devorați de o faună respingătoare. A treia, la Bisacquino ; aici nu erau ploșnițe, în schimb, Prințul găsisse treisprezece muște în paharul lui

de înghețată ; un miros greu de fecale venea de pe ulițe, ca și de la „toaleta“ învecinată, din care pricină Prințul visă urît ; și, trezindu-se în zori, năclăit de sudoare și putoare, nu se putuse opri să nu asemuiască această călătorie dezgustătoare cu propria-i viață, care se avîntase la început peste cîmpii însozite, se cățăraseră apoi pe munți prăpăstioși, se strecuraseră prin trecători amețitoare, ca să se reverse pe urmă peste nesfîrșite clinuri de o singură culoare, deșarte ca disperarea. Aceste năluciri ale dimineții erau tot ce putea fi mai rău pentru un om de vîrstă mijlocie ; și, deși știa că erau sortite să se destrame o dată cu treburile zilei, Prințul suferea nespus, fiind destul de încercat ca să-și dea seama că ele lăsau în fundul sufletului un strat de doliu, care, îngroșîndu-se zi de zi, sfîrșea prin a fi adevărata cauză a morții.

La răsăritul soarelui, monștrii aceștia se ascunseseră în zonele subconștientului : acuma, Donna-fugata era foarte aproape, cu palatul ei, cu apele havuzurilor, cu amintirile sfinților străbuni, cu acel simțămînt de copilărie veșnică pe care știa să-l dea. Chiar și oamenii, acolo, erau plăcuți ; simpli-și devotați. Dar aici îl încolți un gînd : cine știe dacă, după „faptele“ recent petrecute, oamenii vor fi tot atît de devotați ca și înainte ? „Vom vedea.“

Acum erau ca și ajunși. Chipul spiritual al lui Tancredi se ivi aplecat după ferestruica portierei.

— Pregătiți-vă, în cinci minute sosim.

Tancredi avea destul tact ca să lase Prințului înțietatea intrării în sat. Își lăsă calul la pas și merse cît se poate de reținut alături de prima trăsură.

Dincolo de micul pod care ducea în tirg aşteptau autorităţile, înconjurate de cîteva zeci de ţărani. Îndată ce trăsurile înaintară pe pod, fanfara municipală atacă furtunos bucata *Noi siamo zingarelle*¹, salut cam năstrușnic, dar plin de iubire, pe care Donna fugată îl aducea de cîteva ani Prințului; și numaidecît după aceea, clopotele catedralei și ale mănăstirii Santo Spirito, la semnul vreunui ștregar pus anume de strajă, umplură văzduhul cu larma lor veselă. „Slavă Domnului, mi se pare că totul merge ca de obicei“, gîndi Prințul coborînd din trăsură. Erau, acolo, *don Calogero Sedàra*, primarul, cu șoldurile strînse într-o eșarfă tricoloră nou-nouță, ca și slujba sa; monseniorul *Trottolino*, preotul paroh, cu fața lui mare și pirlită; *don Ciccio Ginestra*, notarul, care venise încărcat de fireturi și pompoane, în calitate de căpitan al Gărzii Naționale; era și *don Totò Giambono*, medicul, și mai era și micuța *Nunzia Giarritta*, care întinse Prințesei un buchet ciufulit de flori, culese, de altfel cu o jumătate de oră înainte din grădina palatului. Era *Ciccio Tumeo*, organistul catedralei, care, la drept vorbind, n-avea un rang destul de însemnat ca să poată sta în rînd cu oficialitățile, dar care venise, cu toate acestea, în calitate de prieten și tovarăș de vînătoare, și avusese buna idee să ia cu el, spre a-i face plăcere Prințului, pe *Teresina*, o copoaică roșcată, cu două pete de culoarea alunii deasupra ochilor, și care fu răsplătit pentru îndrăzneala lui cu un zîmbet cu totul deosebit din partea lui *don Fabrizio*. Acesta era în cea mai bună dispoziție și sincer binevoitor; coborîse din

¹ *Sîntem fete de țigan*, cor din opera *Traviata* de Verdi.

trăsură împreună cu soția ca să mulțumească și, sub vijelia muzicii lui Verdi, în vacarmul clopotelor, îmbrățișă pe primar și strinse mâna tuturor celorlalți. Mulțimea țăranilor aștepta mută, dar în ochii lor imobili se citea o curiozitate lipsită de dușmănie, pentru că sătenii din Donna fugata nutreau cu adevărat un soi de dragoste pentru îngăduitorul lor senior, care uita atât de des să le ceară dijele și micile arende ; și pe urmă, obișnuiți să tot vadă mustăciosul ghepard înălțându-se pe fațada palatului, pe frontonul bisericii, deasupra fântinilor baroce, pe lespezile de majolică¹ ale caselor, erau bucuroși acum să-l vadă pe adevăratul Ghepard, în pantaloni de *piquè*, împărțind labe amicale tuturor și surizînd cu blîndețe de curtenitoare felină. „Nîmic de zis ; totul e ca înainte, chiar mai bine ca înainte.“ Tancredi stirnea, și el, o mare curiozitate ; îl cunoșteau toți de multă vreme, dar acum părea transfigurat. Nu mai vedeau în el pe tînărul lipsit de prejudecăți, ci pe aristocratul liberal, tovarășul lui Rosolino Pilo¹, gloriosul erou rănit în luptele de la Palermo. În mijlocul acestei gălăgioase admirații el se simțea ca peștele în apă ; admiratorii aceștia de țară erau o adevărată desfătare ; le vorbea în dialect, glumea, își bătea joc de el și de rana lui ; dar cînd spunea „generalul Garibaldi“, glasul lui scobora cu un ton, și el însuși avea aerul recules al unui copil de cor în fața ostensoriului ; iar lui don Calogero Sedàra, de care auzise vag că-și dase multă osteneală în zilele eliberării, îi spuse cu voce sonoră :

¹ Vestit patriot italian (1820—1860) ; a luat parte la revoluția din 1848 ; la 26 martie 1860 pleacă în Sicilia pentru a pregăti debarcarea lui Garibaldi ; cade în luptele pentru cucerirea orașului Palermo.

— *Don Calogero*, *Crispi* mi-a spus numai lucruri bune despre dumneata.

După care oferi brațul verișoarei *Concetta* și plecă, lăsându-i pe toți în al nouălea cer.

Trăsurile cu servitorii, copiii și *Bendicò* porniră spre palat; dar, după datina străveche, ceilalți, înainte de a intra în casă, trebuiau să asculte un *Te Deum* la catedrală. Era, de altfel, la doi pași, și noii-sosiți, prăfuiți, dar impunători, urmați de notabilii strălucitori, dar umili, porniră spre ea în cortegiu. În frunte mergea *don Ciccio Ginestra*, care, cu prestigiul uniformei, deschidea drum prin mulțimea trecătorilor; după el venea *Prințul*, asemeni unui leu sătul și blind, la braț cu *Principesa*; în urma lor, *Tancredi*, avînd la dreapta pe *Concetta*, care, îndreptîndu-se spre biserică la brațul vărului ei, simțea o mare tulburare și o nespus de dulce dorință de-a plînge — tulburare pe care presiunea puternică exercitată de prevenitorul tînăr asupra brațului ei, cu singurul scop, vai! de a o feri de gropile și cojile care umpleau strada, nu reușea s-o împrăstie. Iar mai în urmă veneau, de-a valma, ceilalți. Organistul dispăruse în mare grabă, ca să aibă timp s-o ducă pe *Teresina* acasă și să se afle apoi, în clipa intrării în biserică, la detunătoru-i post. Clopotele băteau într-una cu furie, și pe zidurile caselor inscripțiile: „*Trăiască Garibaldi!*“ „*Trăiască regele Vittorio!*“ și: „*Moarte regelui bourbon!*“ mîzgălite cu două luni înainte de o pensulă neîndemînică, păleau și păreau că vor să dispară în zid. Petarde explodau în timp ce procesiunea urca treptele, iar cînd pătrunse în biserică, *don Ciccio Tumeo*, de-abia răsuflînd, dar ajuns

la timp, dezlănțui plin de avînt primele acorduri din *Amami, Alfredo*¹.

Tinda bisericii era înțesată de curioșii care se inghesuiau sub greoaiele coloane de marmură roșie ; familia Salina luă loc în cor, și în timpul scurtei ceremonii, *don* Fabrizio se infățișă, falnic, mulțimii ; Principesa fu cît pe-aci să leșine de căldură și oboseală ; iar Tancredi, sub cuvînt că gonește muștele, atinse nu o dată capul blond al Concettei. Totul era în ordine și, după predica monseniorului Trottolino, se închinară cu toții în fața altarului, se îndreptară spre poartă și ieșiră în piața năucită de soare.

La picioarele scării, autoritățile își luară rămas bun, și Principesa, căreia în timpul ceremoniei i se șoptiseră anumite dispozițiuni, pofti la cină, pentru seara aceea chiar, pe primar, pe preot și pe notar. Preotul, fiind celibatar prin profesie, iar notarul prin vocație, problema consoartelor nici nu se punea pentru ei ; în invitația făcută primarului era cuprinsă, dar în mod destul de neprecis, și soția acestuia, care era un soi de țarancă foarte frumoasă, dar socotită, chiar de bărbatul ei, neprezentabilă din mai multe motive ; așa că nimeni nu fu surprins cînd *don* Calogero spuse că era suferindă ; dar mare fu mirarea cînd adăugă :

— Dacă excelențele-lor îngăduie, voi veni cu Angelica, fiica mea, care de-o lună întreagă nu vorbește decît de bucuria de a le fi prezentată acum, că s-a făcut mare.

Firește, i se dădu numaidecît consimțămîntul ; și Prințul, care văzuse pe Tumeo privind peste umerii celorlalți, îi strigă :

¹ *Iubește-mă, Alfredo*, arie din opera *Traviata* de Verdi.

— Și, bineînțeles, și dumneata, *don Ciccio*, și vino și cu *Teresina*. Apoi adăugă, întorcându-se către toți ceilalți : Iar după masă, la ora nouă, vom fi fericiți să vedem pe toți prietenii naștri.

Aceste din urmă cuvinte fură îndelung comentate în *Donnafugata*. Iar Prințul, care găsisese *Donnafugata* neschimbată, apăru, la rîndul lui, foarte schimbat, el, care niciodată mai înainte n-ar fi vorbit atît de prietenos ; și din clipa aceea începu, nevăzut, declinul prestigiului său.

Palatul *Salina* era foarte aproape de catedrală. Îngusta lui fațadă, cu șapte ferestre dînd spre piață, nu lăsa să se bănuie uriașa construcție ce se întindea în adîncime pe două sute de metri ; erau clădiri de stiluri diferite, dar armonios grupate în jurul a trei curți foarte mari și dînd într-o vastă grădină. La intrarea principală, dinspre piață, călătorii fură întîmpinați cu alte urări de bun venit. *Don Onofrio Rotolo*, intendentul casei, nu lua parte la primirea oficială a intrării în tîrg. Crescut la școala neînduplecată a principesei *Carolina*, el considera tot acel *vulgus* ca inexistent, și pe Prinț ca fiind în străinătate cît timp nu trecuse pragul palatului său. Așa că el sta acolo, la doi pași în fața porții, foarte mic, foarte bătrîn, foarte bărbos, alături de soția lui, cu mult mai tinără decît el și foarte voinică, înconjurat de servitori și de cei opt paznici, care purtau pe șepci ghepardul de aur, și în miini opt puști nu chiar întru totul neprimejdioase.

— Sint fericit că pot ura excelențelor-lor bun venit în casa lor. Predau palatul întocmai în starea în care a fost lăsat.

Don Onofrio Rotolo era una din rarele ființe pe care Prințul le stima și poate singura care nu-l

furase niciodată. Cinstea lui se învecina cu mania, și despre ea se povesteau întâmplări mărețe, ca, de pildă, cea cu păhăruțul de *rosolio*¹, lăsat pe jumătate plin de Prințesă, odată, la plecare, și regăsit, după un an, în același loc, cu conținutul evaporat și prefăcut în cristale zaharoase, dar neatins. „Pentru că accasta e o părticică din averea Prințului și nu se cade să fie risipită.“

După amabilitățile schimbate cu *don Onofrio* și *donna Maria*, Prințesa, care numai datorită nervilor se mai ținea pe picioare, se duse în grabă la culcare, fetele și Tancredi alergară spre încropitele umbre ale grădinii, Prințul și intendentul făcură ocolul uriașei locuințe. Totul era în deplină rînduială : tablourile, în cadrele lor grele, erau șterse de praf, legăturile aurite ale cărților scînteiau cu focul potolit, soarele de amiază aprindea strălucirea marmurelor cenușii din jurul fiecărei uși. Totul era în starea în care se afla de cincizeci de ani. Ieșit din vîrtejul dezbinărilor civile, *don Fabrizio* se simți întărit, plin de o senină încredere, și privi aproape cu duioșie la *don Onofrio*, care tropăia grăbit pe lîngă el.

— *Don 'Nofrio*, dumneata ești cu adevărat unul din acei spiriduși care păzesc comorile. Recunoștința ce ți-o datorăm e mare.

În alți ani, sentimentul ar fi fost același, dar cuvintele nu i-ar fi venit pe buze ; *don 'Nofrio* îl privi recunoscător și uimit.

— Excelență, nu-mi fac decît datoria.

Și, ca să-și ascundă emoția, își scărpină urechea cu unghia foarte lungă a degetului mic de la mîna stîngă.

¹ Lichior din suc de fructe.

Apoi intendentul fu supus la tortura ceaiului. *Don Fabrizio* porunci două cești și, cu moartea în suflet, *don 'Nofrio* trebui să înghită una. După care, porni să depene cronica *Donnafugatei* : cu două săptămîni înainte reînnoise arenda moșiei *Aquila*, în condiții ceva mai proaste ca în trecut ; fusese nevoit să înfrunte mari cheltuieli pentru repararea plafoanelor din *foresteria*¹ ; dar în casă se aflau, la dispoziția excelenței-sale, trei mii două sute șaptezeci și cinci de uncii, libere de orice speze, taxe și de propria-i leafă.

După aceea veni rîndul noutăților locale, care se învîrteau în jurul marelui eveniment al anului : rapida ascensiune a averii lui *don Calogero Sedàra*. Cu șase luni în urmă, termenul împrumutului acordat baronului *Tumino* expirase, și *don Calogero* pusese mîna pe moșie ; pentru cele o mie de uncii împrumutate, era acum stăpînul unei proprietăți care îi aducea pe an cinci sute ; în aprilie, pentru o bucată de pîine, dobîndise o *salma*² de teren ; și în această *salma* se găsea o foarte căutată carieră de piatră, pe care se gîndea s-o exploateze ; încheiase cît se poate de avantajoase vînzări de grîu în momentele de panică și foamete care urmaseră debarcării. Vocea lui *don 'Nofrio* se umplu de ciudă :

— Am făcut socoteala pe degete ; nu va trece mult, și veniturile lui *don Calogero* vor egala veniturile excelenței-voastre aici la *Donnafugata*.

O dată cu bogăția creștea și influența lui politică : devenise capul liberalilor din tîrg și din satele vecine ; cînd se vor ține alegerile, fără îndoială că va fi trimis ca deputat la *Torino*.

¹ Ansamblul apartamentelor rezervate pentru oaspeți.

² Măsură de capacitate și, prin extensiune, de suprafață. O *salma* este egală cu 1,56 ha.

— Și ce aere-și dau, nu atît el, care e prea șiret pentru asta, dar fiică-sa, de pildă, care s-a întors de la pension de la Florența și se plimbă prin tîrg cu fusta umflată și pangliciile alea de catifea ce-i atîrnă de pălărie.

Prințul tăcea ; fiica, da, acea Angelica, desigur, care va veni diseară la cină ; era curios s-o revadă pe ciobănița asta dichisită ; nu era adevărat că nu se schimbase nimic ; *don* Calogero, tot atît de bogat ca și el ! Dar lucrurile astea erau, în fond, de prevăzut ; alcătuiau prețul ce trebuia plătit.

Tăcerea stăpinului îl tulbură pe *don* 'Nofrio ; își închipui că-l supărase povestindu-i toate birfelile tîrgului.

— Excelență, v-am pregătit o baie ; trebuie să fie gata acum.

Don Fabrizio simți pe neașteptate cît era de obosit ; era aproape ora 3, și timp de nouă ore călătorise sub un soare de foc, și după ce noapte ! Se simțea plin de praf pînă în cutele cele mai ascunse ale trupului.

— Îți mulțumesc, *don* 'Nofrio, că te-ai gîndit la baie ; ca și pentru toate celelalte. Ne vom revedea diseară, la cină.

Urcă scara interioară ; străbătu salonul cu tapiserii, salonul albastru, salonul galben ; persienele trase filtrau lumina ; în birou, pendula de Boulle bătea încet. „Ce pace, Dumnezeuule, ce pace !“ Intră în camera de baie : mică, spoită cu var, cu pavajul de cărămizi grosolane, avînd în mijloc o gaură pentru scurgerea apei. Cada era un fel de albie ovală, foarte mare, de tinichea vopsită, galbenă pe dinafară și cenușie pe dinăuntru, ridicată pe patru picioare vinjoase de lemn. Agățat de un cui bătut în perete, un halat ;

pe unul din scaunele de frînghie, rufăria de schimb ; pe un altul, un costum încă şifonat de cufărul în care stătuse. Lîngă cadă, o bucată mare de săpun roz, o perie mare, o batistă înnodată, plină cu tăriţe, care, muiată în apă, va lăsa să se scurgă un lapte parfumat, un uriaş burete, unul din cele pe care i le trimitea intendentul din Salina. Prin fereastra fără obloane soarele năvălea cu brutalitate.

Bătu din palme : doi servitori intrară, purtînd fiecare cîte două hîrdaie pline ochi, unul cu apă rece, altul cu apă fierbinte ; făcură corvoada de cîteva ori ; albia se umplu. Încercă temperatura cu mîna — tocmai bună. Spuse servitorilor să iasă, se dezbracă, se cufundă în baie. Sub masa enormă, apa se revărsă puţin. Se săpuni, se frecă. Căldura îi făcea bine, îl destindea. Era gata să adoarmă, cînd auzi bătîndu-se la uşă. Mimi, valetul, intră sfios.

— Părintele Pirrone roagă să fie primit numai-decît. Aşteaptă alături ca excelenţa-voastră să iasă din baie.

Prinţul fu mirat ; dacă se întîmplase o nenorocire, era mai bine s-o afle numaidecît.

— Nu, spune-i să între îndată.

Graba părintelui Pirrone îl neliniştea pe *don Fabrizio* ; şi, puţin din această pricină, şi puţin din respect pentru haina sacerdotală, se grăbi să iasă din baie. Socotea c-o să-şi poată pune halatul înainte de intrarea iezuitului, dar nu izbuti, şi părintele Pirrone intră chiar în momentul în care, nemaifiind învăluit de apa înspumată şi neacoperit încă de provizoriu-i giulgiu, Prinţul se ridică în întregime gol, ca *Hercule Farnese*, şi fumegînd pe deasupra, în timp ce de pe gît, de pe braţe, de pe burtă şi de pe coapse apa i se scurgea în riuri,

aşa cum Ronul, Rinul, Dunărea şi Adigele brăzdează şi scaldă piscurile alpine. Panorama pe care-o oferea „Prinţului” în costumul lui Adam era, pentru părintele Pirrone, inedită ; pregătit prin taina spovedaniei întru scrutarea goliciunii sufletelor, se dovedea cu mult mai puţin pregătit întru scrutarea goliciunilor trupeşti ; şi el, care n-ar fi clipit ascultînd spovedania, să zicem a unei intrigii incestuoase, se tulbură la vederea acelei inocente nudităţi de titan. Bilbii o scuză şi dădu să iasă ; însă don Fabrizio, furios că nu se acoperise la timp, îşi întoarse foarte natural mînia împotriva lui :

— Hai, părinte, nu face pe prostul ! Întinde-mi, mai bine, halatul şi, dacă nu te superi, ajută-mi să mă şterg. Apoi, brusc, îşi aminti de o discuţie din trecut : Şi ascultă-mă ce-ţi spun, părinte, fă şi dumneata cîte o baie din cînd în cînd.

Mulţumit că putuse să dea un sfat igienic unuia care-l copleşea cu cele morale, se linişti. Cu partea de sus a halatului, pe care, în sfîrşit, îl obţinuse, îşi ştergea părul, favoriţii şi gîtul, în timp ce cu poalele preaumilitul părinte Pirrone îi freca picioarele.

Cînd virful şi coastele muntelui fură uscate, Prinţul întrebă :

— Şi acum, părinte, stai jos şi spune-mi de ce voiai să-mi vorbeşti cu atîta grabă.

Şi în timp ce iezuitul se aţeza, procedă singur la cîteva fricţiuni mai intime.

— Iată, excelenţă : am fost însărcinat cu o misiune delicată. O fiinţă care vă e nespus de scumpă s-a hotărît să-şi deschidă sufletul în faţa mea şi să-mi încredinţeze sarcina de a vă face cunoscute sentimentele ei, convinsă fiind, şi poate pe nedrept, că preţuirea cu care sînt cîstit...

Șovăielile părintelui Pirrone se lungeau în fraze fără de sfârșit. *Don* Fabrizio își pierdu răbdarea.

— Pe scurt, părinte, de cine e vorba ? De *Principesă* ?

Și, cu brațul ridicat, părea că amenință. De fapt, se ștergea la subsuoară.

— *Principesa* e obosită ; doarme și n-am văzut-o. E vorba de domnișoara *Concetta*. Pauză. E îndrăgostită.

Un om de 45 de ani poate să-și închipuie că e încă tânăr pînă în clipa cînd bagă de seamă că are copii de vîrsta dragostei. Dintr-o dată, Prințul se simți îmbătrînit ; uită de kilometrii pe care-i străbătea la vînătoare, de acei „*Isuse Hristoase*“ pe care știa să-i provoace, de vioiciunea lui de acum după o călătorie lungă și obositoare. Ca într-o străfulgerare, se văzu, bătrînel cărunt, ducîndu-și cîrduț de nepoței călare pe caprele de la *Villa Giulia*.

— Și proasta aia, de ce s-a apucat să-ți spună dumitale toate lucrurile astea ? De ce n-a venit la mine ?

Nici nu mai întrebă de cine era îndrăgostită *Concetta* ; era de prisos.

— Excelența-voastră își ascunde mult prea bine inima-i părintească sub asprimea stăpînului. E firesc, așadar, ca bietei copile să-i fie teamă și să ceară ajutorul devotatului preot al casei.

Don Fabrizio își trăgea izmenele-i nesfîrșit de lungi, pufnînd minios ; prevedea lungi discuții, lacrimi, neconținute sîcîieli. Fandosita asta-i stricase cea dintîi zi la *Donnafugata*.

— Văd, părinte, văd. Aici nu mă-nțelege nimeni. Asta-i nenorocirea mea.

Stătea așezat pe un taburet, cu părul blond al pieptului îmbrobonat de stropii de apă. Pîrîiașe

șerpuiau pe cărămizi, odaia era încărcată de aroma lăptoasă a tărițelor, de parfumul de migdale al săpunului.

— Și, după părerea dumitale, eu ce trebuie să spun ?

Iezuitul asuda în căldura de etuvă a odăiței, și acum, când confidența fusese transmisă, ar fi voit să plece ; dar simțămîntul răspunderii îl reținu.

— Dorința de a întemeia o familie creștină s-a arătat întotdeauna a fi cu mult prea plăcută ochilor bisericii. Prezența Mîntuitorului la nunta din Căna...

— Să nu batem cîmpii. Vorbesc de această căsătorie, nu de căsătorie în genere. *Don Tancredi* a făcut, poate, propuneri precise, și cînd ?

Timp de cinci ani părintele Pirrone încercase să-l învețe pe băiat latinește ; timp de șapte ani îi suferise toanele și năzbîtiile ; ca toți ceilalți, fusese și el subjugat de farmecul lui. Dar legăturile politice din ultima vreme ale lui *Tancredi* îl jigniseră. Vechea lui dragoste lupta cu ciuda de acum. Nu știa ce să spună.

— Propuneri în adevăratul înțeles al cuvîntului, nu. Însă domnișoara *Concetta* n-are nici o îndoială : atențiile, privirile, cuvintele cu subînțeles, toate din ce în ce mai dese, au convins inima ei neprihănită ; și e sigură că este iubită ; dar, ca fiică supusă și iubitoare, ar dori să întrebe prin mine ce va trebui să răspundă dacă aceste propuneri vor fi rostite. Ea simte că sînt apropiate.

Printul se mai liniști puțin. De unde putuse căpăta fetița asta atîta experiență ca să interpreteze în mod just purtarea unui tînăr, și mai ales a unui tînăr ca *Tancredi* ? Erau, poate, simple închipuiri, unul din acele „vise de aur“ care fră-

mintă pernele fetelor de pension ? Primejdia nu părea să fie iminentă.

Primejdie ? Cuvîntul îi răsună cu atîta limpezime în minte, încît rămase mirat el însuși. Primejdie. Dar primejdie pentru cine ? O iubea mult pe Concetta, îi plăcea la ea nedezmîntîta-i supunere, blîndețea cu care se pleca în fața celor mai nesuferite manifestări ale voinței paterne, supunere și blîndețe pe care, de altfel, Prințul le supraevalua. Înelinat din fire să îndepărteze tot ceea ce-i amenința tihna, el trecuse prea repede peste fulgerele de oțel care se aprindeau în ochii fetei cînd ciudățeniile de care asculta erau într-adevăr prea jignitoare. Prințul își iubea mult fiica. Dar își iubea și mai mult nepotul. Cucerit dintotdeauna de dragostea malicioasă a băiatului, el începuse, de cîteva luni, să-i admire și inteligența. Rapida lui adaptabilitate, supletea lui mondenă, acea artă innăscută a nuanțelor care-i îngăduia să folosească limbajul demagogic la modă, lăsînd totuși inițiaților să înțeleagă că totul nu era decît un joc la care el, prințul de Falconeri, lua parte numai pentru o clipă, toate acestea îl amuzaseră ; și la oamenii cu caracterul și din clasa lui. *don Fabrizio*, amuzamentul constituie cele patru cincimi ale unui sentiment de afecțiune. *Tancredi*, după el, avea în față un mare viitor ; el putea fi portdrapelul unui contraatac pe care nobilimea, sub alte uniforme, l-ar fi îndreptat împotriva noii orînduiri sociale. Pentru asta, nu-i lipsea decît un lucru : banii ; și *Tancredi* n-avea o para. Iaș ca să-și facă un drum în politică, acum, cînd numele conta prea puțin, îi trebuiau bani, și încă mulți : bani ca să cumpere voturi, bani ca să-și ungă alegătorii, bani ca să ducă trai și casă pe picior mare spre a lua ochii

lumii. Casă mare... Și Concetta, cu virtuțile ei pasive, ar fi fost ea în stare să-și ajute soțul, ambițios și strălucitor, să urce luncocoasele trepte ale noii societăți ? Timidă, modestă și retrasă cum era ? Concetta ar fi rămas întotdeauna aceeași : o frumoasă fată de pension, o ghiulea de plumb de piciorul bărbatului ei.

— O vezi dumneata pe Concetta ambasadoare la Viena sau la Petersburg ?

Părintele Pirrone rămase năucit de această întrebare.

— Dar care-i legătura ? Nu-nțeleg.

Don Fabrizio nu se grăbi să-i explice ; se confundă din nou în mutele-i gânduri. Bani ? Concetta o să aibă zestrea ei, desigur. Dar averea casei Salina urma să fie împărțită în șapte părți, în părți inegale, din care fetele vor avea pe cele mai mici. Și atunci ? Tancredi avea nevoie de cu totul altceva, de Maria Santa Pau, de pildă, cu cele patru domenii de pe-acum ale ei și cu toți unchii aceia preoți, și toți atât de stringători ; de una din fetele Sutăra, urite foc, dar atât de bogate. Iubirea ? Ei da, iubirea. Foc și flăcări pentru un an, cenușă pentru treizeci. Știa el ce era iubirea... Și pe urmă, Tancredi, în fața căruia femeile ar fi căzut ca perele coapte...

Dintr-o dată simți că-i e frig. Apa de pe spate se evaporă, și pielea brațelor îi înghețase. Virfurile degetelor i se încrețeau. Și câte discuții penibile îl așteptau. Trebuiau ocolite...

— Acum trebuie să mă îmbrac, părinte. Spune-i, te rog, Concettei că nu sînt de loc supărat, dar că vom mai discuta de lucrurile astea atunci cînd vom fi siguri că nu e vorba numai de fanteziile unei fete romanțioase. Pe curînd, părinte.

Se ridică și trecu în camera de toaletă. De la catedrala vecină se auzeau, lugubre, clopote de înmormîntare. Cineva murise în Donnafugata, un trup istovit, care nu mai putuse îndura marele doliu al verii siciliene, care n-avusese tăria să mai aștepte ploile. „Ferice de el, gîndi Prințul în timp ce-și stropea barbeții cu o loțiune, ferice de el, acum nu-i mai pasă de fiice, de zestre și cariere politice.“ Această efemeră identificare cu mortul necunoscut fu de ajuns ca să-l liniștească. „Cît timp e moarte, e și speranță“, gîndi ; pe urmă găsi că-i caraghios că se lăsase pradă unei asemenea tristeți numai pentru că una din fiicele lui voia să se mărite. „*Ce sont leurs affaires, après tout*“¹, gîndi el în franțuzește, cum făcea ori de cîte ori meditațiile lui se străduiau să ia o întorsătură mondenă. Se așeză într-un fotoliu și adormi.

După o oră se trezi înviorat și coborî în grădină. Soarele asfințea, și razele lui, lepădîndu-și cruzimea, luminau cu scăpărări pline de gingășie arborii de araucaria, pinii, vînjoșii tufani care făceau faima locului. Din fundul aleii principale care scobora în pantă lină între gardurile înalte de dafin, încadrînd anonime busturi de zeițe cîrne, se auzea ploaia suavă a havuzurilor ce se arcuiau revărsîndu-se în fîntîna Amfitritei. Porni spre ea, sprinten, dornic s-o revadă. Suflă din ghiocurile Tritonilor, din scoicile Naiadelor, din nările monstrilor marini, apele țîșneau în șuvițe subțiri, biciuiau cu vuiet șfichiuitor suprafața verzuie a bazinului, iscau salturi, bulboci, spumă, unduiri, cutureierări, vîrtejuri sprintăre ; din întreaga fin-

¹ E treaba lor, la urma urmei (fr.).

tină, din apele-i îmbietoare, din pietrele îmbrăcate în mușchi catifelați se răspîndea făgăduința unei plăceri ce nu s-ar fi putut niciodată schimba în suferință. Pe o insuliță, în mijlocul bazinului rotund, modelat de o daltă stîngace, dar senzuală, un Neptun expeditiv și surizător înhăța o Amfitrită plină de bunăvoință; buricul ei lins de ploaia stropilor strălucea în soare, cuib, peste puțin, de sărutări ascunse în umbritele adîncuri ale apelor. Don Fabrizio se opri, privi, își aminti, regretă. Stătu așa mult timp.

„— *Zione*, vino să vezi piersicile străine. Sint o minune! Și lasă necuviințele astea, care nu-s pentru oameni de vîrsta ta.

Afectuoasa maliție a vocii lui Tancredi îl smulse din toropeala-i voluptuoasă. Nu-l auzise venind: era ca o pisică. Și, pentru prima oară, i se păru că un sentiment de ciudă îi înțepa inima la vederea băiatului. Filfizonul ăsta, cu mijlocelul subțire strîns în haina bleu-închis, fusese pricina pentru care se gîndise cu atîta amărăciune la moarte cu două ore în urmă. Apoi își dădu seama că nu era ciudă, ci numai frică deghizată; se temea să nu-i vorbească de Concetta. Dar nici felul în care-l întîmpinase și nici tonul nepotului nu erau ale celui ce se pregătește să facă mărturisiri amoroase unui om ca el. Se liniști — ochiul nepotului îl privea cu dragostea ironică pe care cei tineri o arată bătrînilor. „Își pot îngădui să fie drăguți cu noi, atît sînt de siguri că a doua zi după înmormîntarea noastră vor fi liberi.“ Porni cu Tancredi să vadă piersicile străine. Altoiul cu mlădițe nemțești, încercat cu doi ani în urmă, prinsese de minune; erau puține fructe, vreo duzină pe amîndoi arborii altoiți, dar mari, catifelate, parfumate; aurii, cu două umbre roz în obraji,

ca niște căpșoare de pudice chinezoaice. Prințul le pipăi cu vestita finețe a degetelor lui cărnose.

— Cred că sînt coapte tocmai cît trebuie. Păcat că sînt prea puține ca să le servim diseară. Dar mîine le vom culege și vom vedea cum sînt.

— Vezi ? Așa-mi plăci, *zione* ! Așa, în rolul unui *agricola pius*¹, care prețuiește și gustă dinainte roadele muncii sale, și nu cum te-am găsit adineauri, cufundat în contemplarea unor goliciuni scandaloase.

— Cu toate astea, Tancredi, chiar și piersicile astea sînt rodul unor iubiri, al unor împreunări.

— Desigur, dar al unor iubiri legiuite, ocrotite de tine, ca stăpîn, și de Nino grădinarul, ca notar. Al unor iubiri meditate, rodnice. Cît despre astea, apuse, arătînd spre fîntîna al cărei vuiet străbătea de după cortina de stejari, crezi într-adevăr că au trecut pe la preot ?

Convorbirea lua o întorsătură primejdioasă, și *don Fabrizio* se grăbi să-i schimbe cursul. Urcînd spre casă, Tancredi îi povesti ceea ce afluase din cronica galantă a *Donnafugatei* : Menica, fata paznicului Saverio, rămăsese însărcinată cu logodnicul ; acum căsătoria trebuia făcută în cea mai mare grabă. Callichio, apoi, nu fusese decît la un fir de păr de glonteale unui bărbat gelos.

— Dar cum ai făcut de-ai și aflat toate astea ?

— Le-am aflat, *zione*, le-am aflat. Oamenii îmi povestesc totul ; ei știu că-i înțeleg și-i compătimesc.

Ajunși în vîrfurile scării, care, cu leneșe curbe și lungi răgazuri de paliere, urca din grădină în palat, descoperiră, dincolo de copaci, zările înserării ; dinspre mare, nori uriași, de culoarea cer-

¹ Agricultor blajin (lat.).

nelii, escaladau cerul. Poate că minia Domnului se domolise, și blestemul de fiecare an al Siciliei se apropia de sfârșit ? În clipa aceea, norii, purtători de atîta speranță, erau pînziți de mii de alți ochi, presimțiți în sinul pămîntului de miliarde de semințe.

— Să sperăm că vara s-a sfârșit și că-n cele din urmă va veni ploaia, spuse *don Fabrizio*, și prin aceste cuvinte, trufașul senior, căruia, personal, ploaia nu i-ar fi adus decît plictiseală, se dovedea a fi frate cu neciopliții lui țărani.

Prințul avusese întotdeauna grijă ca prima cină la *Donnafugata* să îmbrace un aer solemn ; copiii sub 15 ani nu erau îngăduiți la masă, se serveau vinuri franțuzești și un *punch alla romana* înainte de friptură, iar servitorii purtau perucă pudrată și pantaloni scurți. Asupra unui singur punct înțelegea să închidă ochii : nu se îmbrăca în haine de seară, ca să nu pună în încurcătură pe oaspeți, care, desigur, nu aveau. În seara aceea, în salonul zis „al lui *Leopold*“, familia *Salina* își aștepta ultimii invitați. De sub abajururile acoperite de dantelă, lămpile cu petrol răspîndeau o lumină galbenă, restrînsă ; enormele portrete ecvestre ale defuncților prinți de *Salina* nu mai erau decît niște falnice umbre nesigure, ca și amintirea lor. *Don Onofrio* se și înființase, cu nevastă-sa, la fel și preotul, care purta o pelerină de stofă ușoară, plisată de la umeri în jos, în semn de gală, și vorbea cu *Principesa* despre certurile de la „*Collegio di Maria*“. Venise și *don Ciccio*, organistul (*Teresina* fusese legată de piciorul unei mese, la bucătărie), care își reamintea, în tovărășia Prințului, de cîteva împușcături faimoase, încununete de succes, în cheile *Dragonarei*. Era o atmosferă

calmă, ca de obicei, cînd Francesco Paolo, fiul de 16 ani, năvăli fără nici o cuviință în salon :

— Papa, *don Calogero* urcă scara. E în frac !

Tancredi cîntări însemnătatea veștii cu o secundă înaintea celorlalți ; se pregătea tocmai s-o farmece pe nevasta lui *don Onofrio*. Dar cînd auzi cuvîntul fatal, nu se putu stăpîni și izbucni într-un răsunător hohot de rîs. Prințul, însă, nu rîse ; asupra lui, se cade s-o spunem, vestea făcu o impresie mai mare decît buletinul debarcării de la Marsala. Atunci fusese vorba de un eveniment prevăzut și, mai mult chiar, îndepărtat, invizibil. Acum, sensibil cum era la prevestiri și la simboluri, el contempla în acea cravată albă și cele două cozi negre care urcau scara casei lui o revoluție. Nu numai că el, Prințul, nu mai era cel mai mare proprietar din Donnafugata, dar se mai și vedea constrîns să primească în costum de după-amiază un invitat care se prezenta în ținută de seară.

Tulburarea lui fu mare și mai stăruia încă în timp ce înainta mașinal spre ușă ca să-și primească oaspetele. Cu toate acestea, cînd îl văzu, supărarea-i fu întrucîtva ușurată. Perfect justificat ca manifestare politică, se putea, totuși, afirma că, în ceea ce privește reușita croitorească, fracul lui *don Calogero* era o catastrofă. Postavul era dintre cele mai fine, modelul recent, dar tăietura, pur și simplu monstruoasă. Cuvîntul londonez se întrupase cu foarte multă stîngăcie într-un meșter din Girgenti, căruia i se adresase abrașa zgîrcenie a lui *don Calogero*. Vîrfurile celor două pulpane se ridicau spre cer într-o mută rugăciune, gulerul larg n-avea nici o formă,

și, oricît ar fi de dureros, trebuie s-o spunem, picioarele primarului erau încălțate în botine cu nasturi.

Don Calogero înaintă cu mîna întinsă și înmănușată spre *Principesă* :

— Fiica mea roagă să fie iertată, nu era încă gata cu totul. Excelența-voastră știe cum sînt femeile în astfel de ocazii, adăugă el, exprimînd în termeni aproape dialectali o cugetare frivol pariziană. Dar va fi aici într-o clipă ; casa noastră e la doi pași, după cum știți.

Clipa dură cinci minute ; apoi ușa se deschise, și *Angelica* intră. Prima impresie fu de orbitoare uimire. Toți rămaseră cu răsufierea tăiată ; *Tancredi* își simți zvîcnindu-i vinele de la tîmple. Sub lovitura năvalnicei sale frumuseți, bărbații se arătară neputincioși să descopere, cercetînd-o, cusururile, nu puține, pe care le avea această frumusețe ; și mulți fură cei care niciodată nu se arătară în stare de acest examen critic. Era înaltă și binefăcută, după darnice canoane ; carnația ei părea să aibă savoarea smîntînii proaspete cu care se asemana, gura copilărească — pe cea a fragilor. Sub povara părului de culoarea nopții, buclat în valuri suave, ochii verzi scăpărau, nemîșcați ca ai statuilor, și, asemeni lor, cu puțină cruzime. Înainta domol, făcînd să unduiască în juru-i bogata rochie albă, și din întreaga-i ființă se răspîndea liniștea triumfătoare a femeii stăpîne pe deplina ei frumusețe. Abia după cîteva luni se știu că, în clipa acelei intrări victorioase, ea fusese cît pe-acî să leșine de spaimă.

Nu-i dădu nici o atenție *Prințului*, care alerga spre ea, și trecu pe lingă *Tancredi*, care-i suridea

pierdut ; în fața fotoliului Principesei, torsul ei minunat schiță o ușoară reverență, și felul acesta de omagiu, neobișnuit în Sicilia, îi dăruie pentru o clipă farmecul exotismului, sporindu-l pe cel al frumuseții ei rustice.

— Angelica, de când nu te-am văzut ! Te-ai schimbat mult, și nu în rău !

Principesa nu-și credea ochilor ; își amintea de fetița de 13 ani, urîțică și șleampătă, de acum patru ani, și nu izbutea s-o regăsească în ispititoarea adolescentă ce-i sta înaintea. Prințul n-avea de rînduit amintiri, ci numai previziuni care se cereau răsturnate ; lovitură dată trufiei sale de fracul părintelui se reînnoia acum în ființa fetei ; numai că de data asta nu mai era vorba de postav negru, ci de o piele mată, albă ca spuma laptelui ; bine croită, și încă cum ! Ca un bătrîn cal de bătație ce era, semnalul de goarnă al frumuseții feminine îl găsi în atac, și el se întoarse spre fată cu grațioasa curtenie pe care ar fi avut-o vorbind ducesei de Bovino sau principesei de Lampedusa :

— E o fericire pentru noi, domnișoară Angelica, să primim în casa noastră o floare atît de frumoasă ; și sper că vom avea des plăcerea de-a o revedea.

— Mulțumesc, Prințe ; văd că bunătatea voastră pentru mine e la fel de mare ca cea pe care ați arătat-o întotdeauna scumpului meu tată.

Vocea era frumoasă, joasă ca timbru, puțin prea supravegheată poate ; iar pensionul florentin ștersese tărăgăneala accentului girgentan ; siculoană, în cuvinte, rămăsese doar asprimea consoanelor, care, altminteri, se armoniza cît se poate de bine cu frumusețea ei luminoasă, dar greoaie. Tot la Florența învățase să omită și cuvîntul „excelență“.

Din păcate, sînt puține de spus despre Tancredi. După ce-i ceruse lui *don Calogero* să-l prezinte fiicei sale, după ce manevrase farul ochiului său albastru, după ce își stăpînise cu greu dorința de a săruta mina *Angelicăi*, el reluase flecăreala cu doamna *Rotolo*, și nu mai înțelegea nimic din cele ce auzea. Părintele *Pirrone* medita într-un ungher întunecos, cu gîndul la *Sfînta Scriptură*, care, în seara aceea, nu i se înfățișa decît ca un șir neîntrerupt de *Dalile*, *Judite* și *Estere*.

Ușa cea mare a salonului se deschise, și major-domul declamă :

„— Cinn... ită ! sunete misterioase, prin care se vestea că cina era servită.

Și grupul pestriț se îndreptă spre sufragerie.

Printul era cu mult prea priceput ca să ofere unor oaspeți sicilienți, într-un tîrg din interior, o masă care să înceapă cu un *potage*, și înfrîngea cu atît mai ușor regula bucătăriei alese, cu cît aceasta se potrivea cu propriile-i gusturi. Dar zvonurile despre un anume barbar obicei străin de a servi o supă ca prim fel ajunseseră cu prea multă stăruință la urechile personalităților din *Donnafugata*, pentru ca o umbră de teamă să nu le palpite încă în inimă la începutul acelor prînzuri solemne. De aceea, cînd trei servitori în verde, aur și peruci pudrate intrară purtînd fiecare cîte o imensă tavă de argint, din care se înălța turnul unei *timbale* de macaroane, numai patru din cei douăzeci de convivi își reținură bucuria surprizei : Printul și Prințesa, fiindcă știau, *Angelica*, pentru a-și da aere, și *Concetta*, fiindcă nu-i era foame. Toți ceilalți (și, cu părere de rău, și *Tancredi*) își manifestară ușurarea în diferite chipuri, pornind de la flautele extaticelor grohăituri ale

notarului pînă la tîpătul ascuțit al lui Francesco Paolo. Cu o rotire amenințătoare a privirii, stăpînul casei reteză, de altfel, numaidecît aceste ieșiri nepotrivite.

Lăsînd buna-creștere deoparte, aspectul acelor monumentale budinci avea de ce stîrni fiori de admirație. Aurul rumenit al cojii, parfumul de zahăr și scorțișoară pe care-l răspîndeau nu erau decît preludiul deliciilor ce se descopereau dinăuntru, cînd cuțitul sfîșia crusta : se înălța mai întîi un abur încărcat de arome, apoi descopereai ficăței de pasăre, ouăle tari, trufele, fileurile de jambon și de pui în masa untoasă și fierbinte a macaroanelor tăiate scurt, cărora sucul de carne le dădea o prețioasă culoare brună.

Masa începu, cum se obișnuiește în provincie, într-o atmosferă de reculegere. Preotul își făcu semnul crucii și se aruncă în luptă cu capul în jos, fără a scoate un cuvînt. Organistul savura suculența mîncării cu ochii închiși ; el mulțumea Ziditorului că dibăcia lui în a fulgera iepuri și becațe îi aducea cîteodată asemenea desfătări și se gîndea că numai cu costul uneia din acele *timbale* el și cu Teresina ar fi trăit o lună ; Angelica, frumoasa Angelica, uită de tocănițele toscane, de parte din bunele-i maniere și porni să înfulece cu pofta celor 17 ani ai ei și cu vigoarea pe care i-o da furculița apucată de la jumătatea cozii. Tancredi, căutînd să unească galanteria cu lăcomia, încerca să-și închipuie deliciul sărutărilor Angelicăi, vecina lui de masă, după savoarea parfumată a mîncării, dar își dădu repede seama că experiența era dezgustătoare și o întrerupse, cu gîndul să reînvie aceste fantezii la desert ; Prințul, deși pierdut în contemplarea Angelicăi, așezată în fața lui, fu singurul care observă că

sosul *demi-glace* era prea consistent și-și făgădui să i-o spună, chiar a doua zi, bucătarului ; ceilalți mâncau fără să se gîndească la nimic, și nu-și dădeau seama că mîncarea li se părea atît de gustoasă fiindcă o adiere de senzualitate pătrunsese în casă.

Toți erau împăcați și mulțumiți. Toți, afară de Concetta. Ea o îmbrățișase și o sărutase de cîteva ori pe Angelica, respinsese pluralul cu care aceasta i se adresa, îi ceruse să-i spună „tu“, ca în copilărie, dar, nevăzută sub corsajul albastrupal, inima-i era sfîșiată ; sîngele aprig al stirpei Salima se deștepta în ea, și sub fruntea netedă se ürzeau visuri de otrăvitoare. Tancredi sta între ea și Angelica și, cu exagerata curtenie a celui ce se simte vinovat, împărțea deopotrivă priviri, complimente și glume celor două vecine ; dar Concetta simțea, simțea animalic, curentul ațîțător de dorință ce pornea de la vărul ei spre intrusă ; și mica încruntătură dintre frunte și nas se înăsprea ; ar fi vrut să ucidă și, în aceeași măsură, și-ar fi dorit să moară. Pentru că era femeie, se agăța de amănunte : notă grația vulgară a degetului mic al Angelicăi, ridicat în sus cînd ținea paharul în mînă ; descoperi o aluniță roșiatică pe gît, surprinse tentativa, oprită pe drum, de a scoate cu degetul un fir de mîncare rămas între dinții atît de albi ; notă cu și mai multă vioiciune o anume asprime a spiritului ; se agăța de aceste amănunte pe care o putere de fascinație senzuală puțin obișnuită le făcea să pară neînsemnate, se agăța încrezătoare și disperată, ca un zidar care, rostogolindu-se-n gol, se agăța de tinicheaua streșinii ; nădăjduia că Tancredi nu putea nici el să nu observe fără dezgust aceste strigătoare semne ale unei creșteri atît de puțin aristocratice. Dar

Tancredi le observase de mai înainte încă și, vai ! fără nici un rezultat. El se lăsa tîrît de imboldul trupesc cu care femeia aceea minunată da glas tinereții lui învăpăiate, ca și de ațîțarea, să-i zicem contabilă, pe care fata bogată o stîrnea în creierul unui om ambițios și sărac ca el.

La sfîrșitul mesei conversația era generală : *don Calogero* povestea într-o limbă îngrozitoare, dar cu ascuțită intuiție, unele dedesubturi ale cuce-
ririi garibaldine a provinciei ; notarul vorbea *Principesei* despre vilișoara pe care și-o făcea „afară din oraș“ ; *Angelica*, amețită de lumină, de mîncare, de *chablis*, de vădita înțelegere pe care-o înțîlnea la toți masculii din jurul mesei, ceruse lui *Tancredi* să-i povestească unele episoade din „glorioasele fapte de arme“ de la *Palermo*. Își pusese un cot pe masă și-și rezemase fața în mînă. Sîngele îi urca în obraji și era primejdios de plăcută la vedere : arabescul desenat de braț, de cot și degete, de mînușa albă ce-i atîrna pîru delicios lui *Tancredi* și dezgustător *Concettei*. *Tinărul*, continuînd s-o admire, povestea întîmplări dintr-un război în care totul părea ușor și fără importanță : marșul de noapte asupra *Gibilrossei*¹, scena dintre *Bixio*² și *La Masa*, asaltul de la *Porta dei Termini*.

— Am petrecut de minune, domnișoară, crede-mă. Dar ca în seara de 28 mai n-am mai rîs niciodată. Generalul avea nevoie de un post de

¹ Sat de munte de unde, după celebra „capcană“ de la *Corleone*, a pornit *Garibaldi* cu armata sa spre *Palermo*.

² *Nino Bixio* (1821—1873), vestit patriot italian, la început partizan al lui *Garibaldi*, din al cărui stat-major a făcut parte (împreună cu *Rosolino Pilo* și *Giuseppe La Masa*) ; după formarea regatului italian, trădează idealurile republicane și trece în slujba regelui *Victor Emanuel* al II-lea.

observație în turnul mănăstirii dell'Origlione. Batem în poartă, batem, înjurăm, nu deschide nimeni — era o mănăstire claustrată. Atunci, Tassoni, Aldrighetti, eu și încă vreo cîțiva încercăm să spargem poarta cu paturile puștilor. Nimic. Alergăm într-o casă de alături, bombardată, luăm o grindă și, în sfîrșit, într-un tărăboi infernal, poarta se prăbușește. Intrăm. Pustiu ; dar, dintr-un ungher al coridorului se aud țipete disperate ; un grup de maici se refugiase în paraclis și stăteau ghemuite acolo, lîngă altar ; cine știe de-ce-se-temeau ele din partea celor zece tineri întăritați ! Era un teatru să le vezi, urîte și bătrîne cum erau, în rasele lor negre, cu ochii holbați, gata pregătite pentru... martiriu. Schelălăiau ca niște cățele. Tassoni, un băiat grozav, strigă : „Nimic de făcut, surjoarelor, n-avem timp ! O să ne-ntoarcem cînd veți face rost de novice.“ Și ne tăvăleam cu toții de atîta rîs. Și le lăsarăm mofluze, ca să deschidem focul asupra regaliștilor, din balcoanele de sus. Zece minute mai tîrziu, eram rănit.

Angelica, mereu cu cotul pe masă, rîdea, arătîndu-și dinții de lupoaică tînără. Gluma i se părea delicioasă ; imaginea unui viol cu putîntă o tulbura ; gîtul ei minunat zvîcnea.

— Grozavi băieți trebuie să fi fost ! Și ce n-aș fi dat să fiu cu voi !

Tancredi părea transfigurat. Avîntul povestirii, intensitatea amintirilor, altoite amîndouă pe ațîțarea ce se desprindea din întreaga ființă a fetei, făcuseră într-o clipă din tînărul cu alese purtări care era în realitate un soldățoi grosolan.

— Dacă ați fi fost acolo, domnișoară, n-am mai fi așteptat să vină novicele.

Acasă la ea Angelica auzise multe vorbe fără perdea ; era, însă, prima oară (și nu cea din urmă)

cînd se întîmpla să fie ținta unei glume lascive, cu două înțelesuri ; noutatea îi plăcu, risul ei urcă un ton și se făcu strident.

În clipa aceea toată lumea se ridica de la masă. Tancredi se aplecă să ia evantaiul de pene pe care Angelica îl lăsase să cadă ; ridicîndu-se, o văzu pe Concetta cu obrazii în flăcări, cu două mici lacrimi la marginea genelor.

— Tancredi, asemenea orori nu se spun decît confesorului, nu se povestesc domnișoarelor, la masă. Cel puțin nu cînd sînt și eu de față !

— Și-i întoarse spatele.

Înainte de a se duce la culcare, *don* Fabrizio se opri o clipă pe balconașul camerei lui de toaletă. Grădina dormea, cufundată în umbră, dedesubt ; în aerul nemîșcat, arborii păreau ca de plumb topit ; din clopotnița vecină venea, ca dintr-un basm, șuieratul bufnițelor. Cerul se golise de nori ; cei care fuseseră salutați în amurg se porniseră cine știe unde, către țări mai puțin păcătoase, cărora minia divină le hotărîse o mai ușoară osîndă. Stelele păreau tulburi, și razele lor străbăteau cu greu prin pătura de zăduf.

Sufletul Prințului se avîntă spre ele, spre neatinsele, necercetatele, cele care dăruie bucuria fără să ceară nimic în schimb ; ca în atîtea rînduri, visă la clipa cînd se va putea găsi în acele geroase întinderi, pur intelect, înarmat cu caietul de calcule ; calcule peste măsură de grele, dar care niciodată nu se vor fi dovedit greșite. „Nu-mai ele sînt pure, ele sînt singurele persoane distinse, gîndi în limbajul lui de om de lume. Cui îi trece prin cap să se îngrijească de zestrea Pleiadelor, de cariera politică a lui Sirius, de tainele de alcov pe care le ascunde Vega ?“ Avusese o zi

proastă ; vedea bine acum, nu numai după apăsarea pe care o simțea în stomac, dar și din ce-i spuneau stelele : în loc să i se arate în semnele lor obișnuite, de câte ori ridica ochii spre ele, descoperea o unică diagramă — două stele sus, ochii ; una dedesubt, vârful bărbiei — acea schemă ironică de față triumfiară, pe care sufletul lui o proiecta în constelații când era tulburat. Fracul lui *don Calogero*, dragostea Concettei, aprinderea vădită a lui *Tancredi*, bicusnăria lui chiar ; pînă și amenințatoarea frumusețe a acestei *Angelica*. Urite lucruri ! *Pietricele* rostogolindu-se, care vestesc prăbușirea. Și *Tancredi* ăsta ! Avea dreptate, de acord, și avea de gînd să-l și ajute chiar, dacă nu se putea nega că nu fusese și nițel ticălos. Și el însuși era la fel cu *Tancredi*. „Destul, să mergem la culcare.“

Bendicò își freca în umbră capul lui mare de genunchiul stăpînului.

— Vezi, Bendicò, tu te asemeni puțin cu stelele ; rămi, spre fericirea ta, ceva de neînțeles și nu ești în stare să stîrnești neliniști. Ridică spre el capul cîinelui, aproape nevăzut în noapte. Și pe urmă, cu ochii ăștia, la nivelul nasului, și fără de bărbie, capul tău nu poate evoca spectre necurate în cer.

Obiceiuri seculare cereau ca, a doua zi după sosire, familia *Salina* să meargă la mănăstirea di *Santo Spirito*, ca să se roage la mormîntul preafericitei *Corbèra*, străbuna Prințului, care înălțase mănăstirea, o înzestrase, trăise și murise aici ca o sfîntă.

Mănăstirea di *Santo Spirito* era supusă unei aspre norme de claustrație, și intrarea bărbaților era cu strășnicie oprită. Tocmai de aceea Prințul

era deosebit de încântat s-o viziteze, fiindcă pentru el, coborîtor în linie dreaptă al ctitoresei, regula era înfrîntă, și de acest privilegiu, pe care îl împărțea numai cu regele Neapolelui, era foarte simțitor și copilăros de mîndru.

Această semeață încălcare a normei legiferate de canoane era pricina cea mai de seamă, dar nu singura, pentru slăbiciunea pe care o avea pentru mănăstirea di Santo Spirito. Toate îi plăceau acolo, începînd cu modestia vorbitorului rustic, cu bolta sa de birne, încheiată de un ghepard, cu îndoitul grătar de zăbrele pentru convorbiri, cu mica roată de lemn pentru intrarea și ieșirea scrisorilor, cu poarta în muchii bine tăiate, pe care regele și el, singurii bărbați din lume, aveau dreptul să treacă. Îi plăcea înfățișarea maicilor, cu largul lor plastron de pînză imaculată de in, în cute mărunte, desprinzîndu-se pe aspra rasă neagră ; îi plăcea să asculte pe stareță povestindu-i pentru a douăzecea oară naivele miracole ale preafericitei și se simțea întărit cu duhul cînd aceasta îi arăta colțul melancoliceii grădini unde sfînta călugăriță oprise în aer un pietroi pe care Diavolul, înciudat pe neînduplecata-i asprime, i-l aruncase în spate ; rămînea de fiecare dată încremenit de uimire văzînd, chenăruite pe peretele unei chilii, cele două scrisori de faimă și de taină, cea pe care preafericita Corbèra o scrisese Diavolului, spre a-l converti, și răspunsul care exprima, se pare, părerea de rău că nu putea s-o asculte ; îi plăcea nugaua de migdale pe care maicile o pregăteau după rețete centenare, îi plăcea să asculte slujba în strană și era chiar fericit să verse acelei tagme o parte ce nu era de loc de disprețuit din propriul lui venit, așa cum cerea actul de ctitorie.

Așadar, în cele două trăsuri care se îndreptau spre mănăstirea așezată la ieșirea din țirg nu se aflau, în acea dimineață, decât oameni mulțumiți. În cea dintii urcaseră Prințul cu Principesa și fiicele Carolina și Concetta ; în a doua, Caterina, cealaltă fiică, Tancredi și părintele Pirrone, care, bineînțeles, trebuiau să rămână *extra muros*¹ și să aștepte, cât ținea vizita, în vorbitor, consolându-se cu nugalele ce li s-ar fi trecut prin roata de lemn. Concetta părea puțin distrată, dar senină, și Prințul trase nădejdea că mofturile din seara trecută fuseseră uitate.

Întrarea într-o mănăstire claustrată nu se face prea repede chiar pentru posesorul celui mai sacru dintre drepturi. Călugărițele țin să arate o anume împotrivire, de formă, ce e drept, dar totuși prelungită, care dă, de altfel, o și mai mare savoare primirii dinainte scontată ; și cu toate că vizita fusese anunțată, trebuiră să aștepte o clipă destul de lungă în vorbitor. Fu către sfârșitul acestui răgaz când, pe neașteptate, Tancredi spuse Prințului :

— Unchiule, n-ai putea face să intru și eu ? La urma urmei, sînt pe jumătate Salina, și n-am fost niciodată aici.

În adîncul sufletului Prințul fu încîntat de această rugămintă, dar scutură hotărît din cap.

— Știi bine, fiul meu, numai eu pot pătrunde aici ; pentru ceilalți e cu neputință.

Dar Tancredi nu-și pierdea ușor cumpătul.

— Să-mi fie cu iertare, zione : „*Va putea intra Principele de Salina, și cu el, doi gentilomi din suita lui, dacă stareța va îngădui*“. Am recitit regula ieri. Voi fi gentilomul din suită, voi fi scu-

¹ În afara zidurilor [mănăstirii] (lat.).

tierul tău, voi fi tot ce vei voi. Te rog, cere îngăduința stăreței.

Vorbea cu o neobișnuită căldură ; parcă ar fi vrut să facă pe cineva să uite nesăbuita lui vorbărie din seara trecută. Prințul era măgulit.

— Bine, dragul meu, dacă ții atât, o să văd...

Dar Concetta, cu zîmbetul ei cel mai dulce, se întoarse către vărul ei :

— Tancredi, în drum am zărit o grindă pe jos, în fața casei lui Ginestra. Du-te și ia-o, așa ai să poți intra mai repede.

Ochiul albastru al lui Tancredi se întunecă și fața i se făcu roșie ca macul, de rușine sau de ciudă, cine știe ? Vru să-i spună ceva Prințului, care aștepta mirat, dar Concetta se amestecă din nou, cu o voce rea, de data aceasta, și fără a mai zîmbi :

— Lasă, papa, Tancredi glumește. A intrat doar, o dată, într-o mănăstire, și-i ajunge ; într-a noastră nu-i drept să intre.

Cu scrișnete de zăvoare, poarta se deschise. În vorbitorul înăbușitor pătrunse răcoarea pridvoarelor și murmurul maicilor adunate. Era prea târziu pentru negocieri, și Tancredi rămase să se plimbe în sus și în jos prin fața mănăstirii, sub cerul încins.

Vizita la Santo Spirito ieși cum nu se poate mai bine. Ca să nu-și tulbure liniștea, *don* Fabrizio nu mai ceru Concettei să-i lămurească rostul cuvintelor ei. Era, fără îndoială, una din acele tachi-nări ștregărești obișnuite între veri ; oricum, cearta dintre cei doi tineri îndepărta sîcîieli, discuții, hotărîri de luat ; era, deci, binevenită. Acestea fiind spuse, toți se închinară cu evlavie la mormîntul preafericitei Corbêra, băură fără mof-turi cafeaua ușoară a maicilor, ronțăiră cu poftă

nugalele roze și verzi ; Principesa cercetă garderoba, Concetta vorbi surorilor cu obișnuita ei bunătate plină de modestie, și Prințul lăsă pe masa refectoriului cele zece uncii pe care le dăruia de fiecare dată. E adevărat că la ieșire îl găsiră pe părintele Pirrone singur, dar cum acesta le spusese că Tancredi plecase pe jos, aducându-și aminte de o scrisoare pe care trebuia s-o scrie în cea mai mare grabă, nimeni nu fu mirat.

Întors la palat, Prințul urcă în bibliotecă, așezată chiar în mijlocul fațadei, sub orologiu și paratrăsnet. Din balconul cel mare, închis din pricina căldurii, se vedea piața Donnafugatei : largă, umbrită de platani prăfuiți. Casele din față făceau paradă de fațadele lor, desenate cu grație de un arhitect localnic ; monștri rustici, în piatră delicată, șlefuiți de ani, susțineau, răsucindu-se, balconașele mult prea mici ; alte case, printre care și cea a lui *don Calogero Sedàra*, se ascundeau pudice după micile lor fațade „*Empire*“.

Don Fabrizio se plimba în sus și-n jos prin vasta încăpere ; din cînd în cînd, în tăcere, își arunca ochii în piață. Pe una din băncile pe care le donase comunei, trei bătrînei se prăjeau la soare ; patru catiri stăteau legați de un copac ; zece băieți se urmăreau cu strigăte, învîrtind săbioaie de lemn. Sub arșița dezlănțuită, priveliște mai de țară nu putea fi. Cu toate acestea, la una din trecerile prin fața ferestrei, privirea îi fu atrasă de o siluetă cu totul citadină, dreaptă, subțire, fercheșă. Își ascuți privirea — era Tancredi ; îl recunoscuse, cu toate că era mai departe acum, după umerii căzuți, după mijlocelul bine strîns în redingotă. Își schimbase hainele. Nu mai era în cafeniu, ca la *Santo Spirito*, ci în albastru de

Prusia, „culoarea mea de seducător“, cum însuși obișnuia să spună. Ținea în mână un baston cu măciulie de smalt, desigur cel cu licornul Falconerilor și deviza *Semper purus*¹, și umbla ușor ca o miță, ca unul care ține să nu-și murdărească pantofii de praf. La vreo zece pași în urma lui venea un servitor care ducea un paner împodobit cu panglici, în care se aflau vreo zece piersici galbene, cu obrăjorii roșii. Dădu la o parte un mic spadasin, ocoli un ud de catîr. Ajunse la poarta casei Sedăra.

¹ În vecl neîntinat (lat.).

CAPITOLUL AL TREILEA

PLECAREA LA VINĂTOARE ● GRIJILE LUI DON
FABRIZIO ● SCRISOARE DE LA TANCREDI ●
VINĂTOAREA ȘI PLEBISCITUL ● DON CICCIO
TUMEO SE SUPĂRĂ ● CUM SE ÎNGHITE O ȘO-
PÎRLĂ ● MIC EPILOG

Octombrie 1860

Ploaia venise și se dusesese ; și soarele urcase iar pe tron, ca un rege absolut care, alungat pentru o săptămână de baricadele supușilor, se reîntoarce să domnească, furios, dar înfrînt de carte constituționale. Căldura înviora fără să ardă, lumina era severă, dar lăsa viață culorilor, pe cîmpuri răsăreau trifoiul și izma sfioasă, pe fețe neîncrăzătoare — speranțe.

Don Fabrizio, însoțit de Teresina și Arguto, cîini, și de *don* Ciccio Tumeo, scutier, petrecea ore îndelungate la vînătoare, din zori pînă spre seară. Oboseala nu se putea de fel măsura cu rezultatele, deoarece chiar și celor mai buni trăgători le vine greu să nimerească o țintă care aproape că nu există, și era mult dacă Prințul, întorcîndu-se acasă, putea trimite la bucătărie o pereche de potîrnichi, după cum și *don* Ciccio se socotea norocos dacă era în stare să arunce, seara, pe masă un vătui, pe care îl ridica *ipso facto*¹ la

¹ Prin însuși faptul ; ca o consecință a faptului în sine (lat.).

rangul de iepure, așa cum se obișnuiește la noi.

De altfel, o pradă bogată nu i-ar fi adus Prințului decît o plăcere secundară ; bucuria zilelor de vînătoare era în altă parte, subîmpărțită într-o mulțime de episoade mărunte. Ea începea cu bărbieritul, în odaia încă în întuneric, la lumina unei lumînări care-i proiecta cu emfază gesturile pe plafon, printre arhitecturile zugrăvite ; se întea cînd trecea prin saloanele adormite, pe unde, în lumina șovăitoare, trebuia să ocolească mesele pline de cărți de joc aruncate vraște printre jetoane și pahare goale, din mijlocul cărora, ivit pe neașteptate, fantele de spati trimitea vînătorului o virilă urare ; apoi, cînd străbătea grădina încremenită sub lumina cenușie, în care cele dintîi păsări ale dimineții se zburleau scuturîndu-și penele de rouă ; cînd se strecura prin porțița năpădită de iederă ; pe scurt, cînd evada ; și apoi, pe drumul încă imaculat în mijirea zorilor, îl întîlnea pe *don Ciccio* zîmbind de sub mustața îngălbenită și înjurîndu-și cu dragoste cîinii. În așteptare, mușchii acestora zvîcneau sub pielea catifelată. Luceafărul de dimineață strălucea, boabă de strugure umflată, străvezie și umedă, dar părea că se și aude vuietul carului solar, urcînd din genune sub dunga zării ; curînd întîlneau primele turme care înaintau greoaie ca macele, minate cu zvîrlituri de pietre de ciobani în opinci ; lîna oilor era moale și roză sub cele dintîi raze ; apoi trebuiau domolite neînțelese cîrturi de întîietate între cîinii ciobănești și copoii îndărătnici, și după acest intermezzo asurzitor co-teau în sus pe-o culme și se găseau în imemoriala tăcere a Siciliei pastorale. Erau dintr-o dată de parte de tot, în spațiu și, mai mult încă, în timp. Donnafugata, cu palatul și proaspeții ei înbogățiți,

nu era decît la două mile, dar amintirea ei apărea decolorată, asemeni acelor peisaje ce se întrevăd uneori prin gura îndepărtată a unui tunel ; necazurile și huzurul orașului și locuitorilor lui se înfățișau mai neînsemnate chiar decît dacă ar fi ținut de trecut, deoarece, în neclintita încremenire a acestor locuri necercetate, ele păreau a face parte din viitor, plăsmuite nu din piatră și carne, ci din stofa unor visări viitoare, izvorînd dintr-o Utopie mîngiată de gîndirea vreunui Platon rustic și care, datorită unui accident oricît de mic, s-ar fi putut întruchipa în forme cu totul diferite, sau, pur și simplu, să nu existe. Despuiată, astfel, chiar și de acel grăunte de încărcătură energetică pe care trecutul îl mai păstrează încă în amintire, Donna fugata nu mai putea fi o pricină de griji.

Griji *don* Fabrizio avusese cu duiumul în aceste din urmă două luni ; ele năvăleau din toate părțile, ca furnicile la asaltul unei șopîrle moarte. Cîteva răsăriseră din crăpăturile situației politice ; datora pe altele pasiunilor din jurul său ; altele încă (și erau cele mai corosive) încolțiseră înăuntrul lui, din reacțiunile sale iraționale față de politică și de „capriciile“ aproapelui (numea „capricii“ cînd era supărat ceea ce numea „pasiuni“ cînd se potolea) ; și trecea în fiecare zi în revistă aceste griji, le manevra, le așeza în coloană, le desfășura în trăgători pe poligonul conștiinței sale, nădăjduind să descopere în evoluțiile lor o oarecare finalitate care să-l poată liniști ; și nu izbutea. În anii trecuți, numărul supărărilor fusese mai mic și, oricum, vacanța la Donna fugata însemna un răgaz ; grijile aruncau armele, se risipeau prin cotiturile văilor și stăteau

acolo liniștite, mulțumindu-se cu pâine și brinză, încît uitai de războinica lor uniformă și puteau să-ți apară sub înfățișarea unor pașnici țărani. Dar anul acesta, ca niște trupe răzvrătițe ce urlă învîrtindu-și armele, ele rămăseseră adunate și îi trezeau, în casa lui însuși, spaima colonelului care ar fi ordonat : „Rupeți rîndurile !“ și-și vede regimentul mai strîns și mai amenințător ca nici-odată.

Fanfare, petarde, clopote, *Zingarelle* și *Te Deum* la sosire. Bun ! Și pe urmă ? Revoluția burgheză, care îi urca scările în fracul lui *don Calogero* ; frumusețea Angelicăi, care umbrea grația mîndră a Concettei sale ; Tancredi, care grăbea desfășurarea evoluției prevăzute și găsea chiar în ațîțarea lui senzuală mijlocul de a-și împodobi motive din cele mai realiste ; neliniștea și îndoielile pricinuite de plebiscit ; miile de șiretlicuri la care trebuia să se plece, el, Ghepardul, el, care ani de-a rîndul măturase piedicile din cale cu un dos de labă.

Tancredi plecase de mai mult de-o lună, și acum era la Caserta, încartiruit în apartamentele fostului său rege ; de acolo trimitea din cînd în cînd lui *don Fabrizio* scrisori, pe care acesta le citea cu rînjete și surîsuri alternate și pe care apoi le ascundea în cel mai tainic sertar al biroului. Concettei nu-i scrisese niciodată, dar nu uita să-i trimită salutări, cu obișnuita lui maliție afectuoasă ; într-un rînd scrisese : „Sărut mîinile tuturor ghepărdițelor și, mai ales, pe ale Concettei“, frază ce fu cenzurată de prudența paternă cînd scrisoarea fusese citită în fața familiei adunate. Angelica venea în vizită aproape zilnic, mai seducătoare ca oricînd, însoțită de tatăl ei sau de-o fată-n casă cu uitătură rea, de deochi. Oficial, vi-

zitele erau făcute tinerelor prietene, fetelor casei, dar, de fapt, se vedea că-și ajungeau adevărata lor țintă în clipa când întreba cu nepăsare : „Și... ați primit vești de la prinț ?“

În frumoasa gură a Angelicăi „prințul“ nu era, vai ! vocabula care să-l numească pe el, pe *don Fabrizio*, ci pe căpitănașul garibaldin, și aceasta trezea în Salina un sentiment bufon, țesut din bumbacul geloziei senzuale și mătasea complezenței față de succesul scumpului său Tancredi ; sentiment, pînă la urmă, neplăcut. La întrebare răspundea întotdeauna el ; într-o formă foarte cumpănită înșira tot ce știa, avînd grijă să prezinte un buchețel de vești bine tunse, cărora foarfecele lui prevăzătoare le smulseseră atît spinii (povestiri de frecvente escapade la Napoli, aluzii foarte străvezii la frumoasele picioare ale Aurorei Schwarzwald, dansatoare la „San Carlo“), cît și mugurii prea timpurii („dă-mi vești despre domnișoara Sedăra“... „în cabinetul lui Ferdinand al II-lea am văzut o Madonă de Andrea del Sarto care mi-a amintit de domnișoara Sedăra“). În felul acesta, plăsmuia o imagine searbădă a lui Tancredi, cît se poate de puțin veridică, dar tot în felul acesta nu se mai putea spune despre el că joacă rolul unui strică-chef sau al unui pețitor. Această măsură a cuvintelor răspundea destul de bine propriilor lui sentimente față de calculata pasiune a lui Tancredi, dar îl irita, întrucît îl obosea ; ea nu era, de altfel, decît un exemplu al sutelor de viclesuguri de limbă și de ținută pe care de la un timp era constrîns să le născocoască. Se gîndea cu invidie la situația din anul trecut, cînd putea spune tot ce-i trecea prin cap, sigur că orice prostie i-ar fi fost primită ca literă de evanghelie și orice îndrăzneală drept ușurință prin-

ciară. Aflat pe calea nostalgiei după trecut, în clipele sale de mare amărăciune el aluneca foarte departe pe această pantă primejdioasă. Odată, în timp ce puneă zahăr în ceașca de ceai pe care i-o întinsese Angelica, se trezi pizmuind neînfrinarea Fabrizilor Salina și Tancredilor Falconeri de acum trei sute de ani, care și-ar fi făcut gustul cu Angelicile din vremea lor fără a mai fi fost siliți să treacă prin fața preotului, nesinchisindu-se de zestrea țărancelor lor (care nici nu exista, de altfel) și ușurați de grija de a-și mai constrânge respectabilii unchi să facă fel de fel de scamatorii ca să spună sau să ascundă lucrurile, după nevoie. Pintenul atavicei luxurii (care nu era numai luxurie, ci și o față senzuală a trîndăviei) fu atât de brutal, că foarte subțirele gentilom, aproape cincantenar, roși, și sufletul lui, care de-a lungul numeroaselor filtrări sfîrșise prin a se colora cu scrupule rousseauiste, se rușină adînc; dezgustul lui față de conjunctura socială în care se vedea prins se ascuți de atunci și mai mult.

Sentimentul că era prizonierul unei situații care evolua mai repede decît ar fi fost de prevăzut era deosebit de puternic în acea dimineață. Într-adevăr, cu o seară mai înainte, diligența, care, în cutia ei de galbenul canarului, transporta neregulat săraca poștă a Donnafugatei, îi adusese o scrisoare de la Tancredi.

Încă înainte de a fi citită, ea își proclama importanța, scrisă cum era pe somptuoase file de hîrtie lucioasă și cu o scriere armonioasă, caligrafiată cu migăloasă grijă de „grosurile“ scoborînd și „subțirile“ pornite în sus. Scrisoarea se vădea numaidecît a fi „copia pe curat“ a cine știe

citor ciorne încilcite. În ea, Prințul nu mai era numit cu apelativul *zione*, de care prinsese slăbi-ciune ; istețul garibaldin născocise formula „multiubitul meu unchi Fabrizio“, care poseda merite multiple : îndepărta orice bănuială de glumă chiar din pronaosul templului, făcea să se presimtă de la primul rînd importanța celor ce vor urma, îngăduia ca scrisoarea să fie arătată oricui și era totodată legată de străvechi tradiții păgîne, care atribuiau o putere magică numelui întocmai și în întregime rostit.

Așadar, „multiubitul unchi Fabrizio“ era înștiințat că al său „preaiubitor și devotat nepot“ era de trei luni pradă celui mai violent amor, pe care nici „pericolele războiului“ (citește : promenadele în parcul de la Caserta), nici „nenumăratele atracțiuni ale unui mare oraș“ (citește : farmecele balerinei Schwarzwald) nu izbutiseră, fie chiar pentru o clipă, să-i alunge din minte icoana domnișoarei Angelica Sedăra (aici, un lung alai de adjective exaltau frumusețea, grația, virtutea, inteligența fetei iubite) ; prin strălucitoare arabescuri de cerneală și sentimente se arăta, pe urmă, cum Tancredi însuși, conștient de propria nimicnicie, încercase să-și înăbușe ardoarea („îndelungate și vane au fost ceasurile cînd, în frământul Neapolelui sau în cercul auster al tovarășilor de arme, am căutat să-mi înfrînez sentimentele“). Dar acum, amorul învinsese obstacolele, și el ruga pe multiubitul unchi să binevoiască a cere în numele său și pe seama sa mîna domnișoarei Angelica „prearespectabilului ei tată“. „Tu știi, unchiule, că eu nu pot oferi obiectului flacării mele nimic altceva în afară de dragostea, numele și spada mea.“ După această frază, despre care e bine să nu se uite că ne aflăm în plină amiază

romantică, Tancredi se deda la lungi considerații asupra oportunității, ba chiar a necesității ca uniunile între familii, cum erau Falconeri și Sedàra (într-un loc se încumeta chiar să scrie, cu toată îndrăzneala, „casa Sedàra“), să fie încurajate pentru aportul de sînge nou pe care-l aduceau vechilor stirpe și pentru acțiunea de nivelare a claselor, care era unul din scopurile actualei mișcări politice din Italia. Fu singura parte a scrisorii pe care *don Fabrizio* o citi cu plăcere ; și nu numai pentru că-i întărea previziunile și-l încununa cu laurii profetului, dar și (ar fi o cruzime să spunem „mai ales“) pentru că stilul, revărsîndu-se în subînțelesuri ironice, făcea să-i răsără înainte ca prin farmec figura nepotului, nazalizarea batjocoritoare a vocii, ochii din care țîșnea o maliție viorie, micile rinjete curtenitoare. Cînd, apoi, băgă de seamă că fragmentul acesta iacobin era cu grijă potrivit să încapă într-o singură filă, în așa fel ca scrisoarea să poată fi citită, dacă voiai, sustrăgînd capitolașul revoluționar, admirația Prințului pentru tactul lui Tancredi urcă la zenit. După ce povestea pe scurt cele din urmă incidente războinice și își arăta convingerea că într-un an vor ajunge la Roma, „predestinata capitală augustă a Italiei noi“, mulțumea pentru îngrijirile și dragostea de care se bucurase în trecut și încheia cerîndu-și iertare pentru îndrăzneala de a-l fi încredințat această misiune, „de care atîrnă fericirea mea viitoare“. Și, la sfîrșit, salutările (numai pentru el).

Prima lectură a acestei extraordinare proze dădu puțină amețală lui *don Fabrizio* ; notă din nou stupefianta accelerare a istoriei ; ca să ne exprimăm în termeni moderni, vom spune că el se găsea în starea de spirit a unui om care, închi-

puindu-și, azi, că s-a îmbarcat pe unul din pașnicele avioane ce fac naveta între Palermo și Napoli, se trezește dintr-o dată într-un supersonic și își dă seama că va ajunge la destinație chiar înainte de a fi avut timpul să-și facă semnul crucii. Al doilea înveliș, cel afectuos, al personalității sale, ieși la lumină, și el se bucură de hotărîrea lui Tancredi, chemată să-i asigure acestuia mulțumirea trupească — efemeră — și liniștea economică — perenă. De-abia pe urmă notă, cu toate acestea, infatuarea de necrezut a tinărului, care vorbea de dorința lui ca și cum ar fi fost dinainte acceptată de Angelica; dar la sfîrșit, toate aceste gânduri fură date peste cap de un sfîșietor sentiment de umilință, cînd își dădu seamă că va fi silit să discute cu *don Calogero* niște chestiuni atît de intime, și de plictiseală, cînd simți că va fi nevoit să înceapă, chiar a doua zi, tratative delicate și să folosească fel de fel de precauții și șiretlicuri străine de natura lui, presupusă leonină.

Conținutul scrisorii nu fu dezvăluit de *don Fabrizio* decît soției sale, cînd erau în pat, la lumina yiorie a căfidelei, acoperită de gluga globului de sticlă. Și Maria Stella, la început, nu spuse o vorbă, dar își făcea o grămadă de cruci; apoi afirmă că nu cu dreapta, ci cu stînga s-ar fi cuvenit să se închine; după această expresie de mare uimire, se dezlănțuiră fulgerele elocinței sale. Așezată în pat, ea frămînta cearceaful cu degetele, în timp ce cuvintele, roșii ca niște torțe furibunde, brăzdau atmosfera lunară a odăii închise.

— Și eu, care sperasem c-o s-o ia pe Concetta ! Un trădător, ca toți liberalii de teapa lui ! Întîi l-a trădat pe rege, acum ne trădează pe noi !

Ăsta, cu mutra lui prefăcută, cu vorbele lui pline de miere și faptele încărcate de venin ! Uite ce se întâmplă cînd aduci în casă oameni ce nu-s de același sînge cu tine ! Și, ajungînd aici, dădu șarja de cavalerie a scenelor de familie : Am spus-o întotdeauna, dar nimeni nu mă ascultă ! Nu l-am putut suferi niciodată pe filfizonul ăsta. Numai tu ți-ai pierdut capul din cauza lui !

În realitate, Principesa fusese și ea subjugată de drăgălășiile lui Tancredi ; îl iubea și acum ; dar voluptatea de a striga „am spus-o întotdeauna“ fiind cea mai puternică din cîte poate să încerce o creatură umană, toate adevărurile și toate sentimentele dispăreau în fața ei.

— Și acum mai are și neobrăzarea să te însărcineze pe tine, unchiul lui, principele de Salina, tatăl ființei pe care a înșelat-o, să aduci nedemna lui cerere în fața unui pungaș, tatăl acelei cote ! Dar tu să nu faci asta, Fabrizio, să nu faci asta, tu n-ai s-o faci, nu trebuie s-o faci !

Vocea i se ascutea, trupul prindea să i se înțepenească. *Don Fabrizio*, culcat încă pe spate, se încredință cu o privire piezișă dacă *valeriana* se găsea pe comodă. Flaconul era acolo, la fel și lingura de argint, așezată oblic deasupra dopului ; în penumbra marină a camerei ea strălucea ca un far liniștitor, înălțat împotriva furtunilor istorice. Se gîndi o clipă să se ridice să-l ia ; dar se mulțumi să se așeze și el în capul oaselor ; în felul acesta, își recîștigă o parte din prestigiu.

— *Stelluccia*, nu mai spune, dragă, atîtea prostii. Nu știi ce vorbești. *Angelica* nu-i de loc o cotoacă. O să devină, poate. Deocamdată, însă, nu-i decît o fată ca toate celelalte, mai frumoasă decît altele și care vrea doar să se mărite bine ; probabil că e și puțin îndrăgostită de *Tancredi*,

ca toată lumea. Bani, oricum, o să aibă, banii noștri, în mare parte, dar bine administrați, chiar prea bine, de *don Calogero* ; și *Tancredi* are mare nevoie de ei ; e un gentilom, e ambițios și e și mină spartă. Concettei nu i-a făgăduit niciodată nimic, mai degrabă ea e cea care, de la sosirea noastră la *Donnafugata*, l-a tratat ca pe un ciine. Și, pe urmă, nu-i de loc un trădător. Se adaptează vremurilor, asta-i tot, în politică și în viața lui privată, de asemeni ; altminteri, e cel mai draguț băiat pe care-l cunosc ; și tu știi asta tot atât de bine ca și mine, scumpa mea *Stelluccia*.

Cinci degete enorme mîngiau micuța cutie craniană a *Principesei*. Ea suspina acum ; avusese bunul-simț să bea o înghițitură de apă, și focul miniei se schimbase în amărăciune. *Don Fabrizio* prinse nădejde că n-o să mai fie silit să iasă din patul calduț și să înfrunte cu picioarele goale traversarea camerei care se răcise. Ca să-și asigure pacea viitoare, se învălui într-o furie prefăcută :

— Și pe urmă, nu vreau țipete în casa mea, în camera mea, în patul meu ! Nici un fel de „o să faci“ sau „n-o să faci“. Eu hotărâsc aici, și am și hotărît, cînd tu nici nu gîndeai ! Și cu asta, gata !

Dușmanul strigătelor urla el însuși, cu toată puterea care putea încăpea în pieptul lui uriaș. Uitînd că n-are în fața lui o masă, dădu cu pumnul în genunchi, se lovi, își făcu rău și se potoli și el.

Principesa, îngrozită, scîncea încet, ca un cățeluș dojenit.

— Acum, să dormim. Mîine mă duc la vîna-toare și trebuie să mă scol devreme. Destul ! Ce s-a hotărît, s-a hotărît. Noapte bună, *Stelluccia*.

Își sărută soția, întîi pe frunțe, apoi pe gură. Se întinse iar, se întoarse cu fața la perete. Pe mă-

tasea tapetului, umbra lui culcată se proiecta ca un lanț de munți pe un orizont albastru.

Stelluccia se lungi și ea și, în timp ce piciorul ei drept atingea pe cel stîng al Prințului, se simți consolată și mîndră că are un soț atît de energio și de semeț. Ce mai însemna Tancredi... și chiar Concetta...

Aceste acrobații pe muchie de cuțit erau deo-camdată cu totul uitate, împreună cu multe alte gînduri, ele destrămintu-se în mireasma cîmpiei arhaice, dacă locurile pe unde Prințul vîna în fiecare dimineată se pot numi astfel. Cuvîntul cîmpie cuprinde în el și ideea de pămînt transfor-mat prin munca omului; dar mărăcinișul agățat de coastele colinelor se afla în aceeași stare de sîhlă îmbălsămată în care îl găsiseră fenicienii, dorienii și ionienii cînd debarcaseră în Sicilia, această Americă a lumii antice. *Don Fabrizio* și Tumeo urcau, scoborau, alunecau și se zgîriau în ciulini, tot așa cum un *Archedamus* sau un *Philostrates* oarecare obosiseră și se zgîriaseră cu douăzeci și cinci de veacuri în urmă; vedeau aceleași lucruri, o sudoare tot atît de viscoasă le muia veșmintele, același vînt marin, indiferent, neobosit mișca mirții și grozama, răspîndea mi-reasma de cimbru. Neprevăzutele opriri medita-tive ale cîinilor, patetica lor încordare în aștep-tarea prăzii erau aîdoma celor din zilele cînd, la vînătoare, era invocată *Artemis*. Redusă la aceste elemente esențiale, cu fața spălată de sulimanul grijilor, viața lua o înfățișare suportabilă. Cu puțin înainte de a ajunge în vîrfurile colinei, în acea dimineată *Arguto* și *Teresina* începură dan-

sul ritual al cîinilor care au descoperit vinatul : lunecări, încremeniri, prudente ridicări de labe, lătrături înăbușite ; după cîteva minute, un mic dos cafeniu sălă prin ierburi, două lovituri de pușcă aproape simultane puseră capăt tăcutei așteptări ; Arguto depuse la picioarele Prințului o sălbăticiune agonizînd.

Era un iepuraș ; umila lui cazacă de culoarea humei nu izbutise să-l salveze. Îngrozitoare tîndări îi sfîșiaseră botul și pieptul. *Don Fabrizio* se vedea fixat de doi ochi mari și negri, care, repede năpădiți de o ceață verde-albăstruie, îl priveau fără'dojană, dar încărcăți de o durere mirată, ridicată în fața întregii rînduieli a firii ; urechile catifelte se și răciseră, lăbuțele puternice se contractau ritmic, simbol dincolo de moarte al unei fugi inutile — animalul murea chinuit de o anxioasă speranță de salvare, închipuindu-și că putea încă să iasă din încurcătură, cînd el era de mult pierdut, cum se întîmplă și atîtor oameni. În timp ce degetele înduioșate ale Prințului mîngiau sărmanul botișor, mica sălbăticiune avu o ultimă zvîcnire și muri ; dar *don Fabrizio* și *don Ciccio* își avuseseră petrecerea lor ; primul adăugase, chiar, plăcerii de a ucide și pe cea, liniștitoare, a milei.

Cînd vînătorii ajunseră în vîrfurile muntelui, dintre tamariscii și arborii rari de plută li se dezvăluie încă o dată priveliștea adevăratei Sicilii, în fața căreia orașe baroce și livezi de portocali nu sînt decît neînsemnate zorzoane, priveliștea unei aridități tălăzuindu-se la infinit în spinări peste spinări, dezolate și iraționale, cărora mintea nu le putea descoperi liniile principale, concepute într-un moment de delir al genezei, o mare care ar

fi împietrit deodată în clipa în care o schimbare de vînt ar fi înnebunit valurile. Ghemuită, Donna-fugata se pitea într-o cută anonimă a terenului și nu se vedea nici țipenie de om ; firave șiraguri de viță erau singura mărturie a vreunei așezări de oameni. Dincolo de coline, departe, pata violetă a mării, mai minerală încă și mai stearpă decît pămîntul. Vîntul ușor trecea peste toate acestea, răspîndea pretutindeni mirosurile de băligar, de stîrvuri și de salvie, desființa, înlătura, recompunea fiecăruia lucru în goana lui nepăsătoare ; aici usca picăturile de sînge, unică diată a iepurașului, mult mai departe flutura pletele lui Garibaldi și, mai departe încă, arunca o pulbere subțire în ochii soldaților napolitani care fortificau în grabă bastioanele de la Gaeta, amăgiți de o speranță tot atît de vană ca și fuga doborîtă a vînatului. La umbra firavă a arborilor-de-plută, Prințul și organistul se odihniră ; băură vinul încropit din ploștile de lemn, mîncară un pui fript scos din tolba lui *don* Fabrizio, însoțindu-l cu delicioasele *muffoletti*¹, tăvălite în făină crudă, aduse de *don* Ciccio ; gustară din dulcele *insòlia*, acel strugure pe cît de urît la vedere, pe atît de plăcut la gust ; astîmpărară cu felii mari de pîine foamea copoilor care li se ațineau înainte, neclintîți ca niște portărei ce așteaptă neîndurători banii ce li se datorează. Sub soarele constituțional, *don* Fabrizio și *don* Ciccio fură cît pe-acî să ațipească.

Dar dacă o împușcătură ucisese iepurașul, dacă, încă de pe acum, tunurile ghintuite ale lui Cial-

¹ Piinișoare moi și fragede.

dini ¹ spulberau curajul soldaților bourbonieni, dacă arșița de amiază toropea pe oameni, nimic în schimb nu putea opri zelul furnicilor. Atrase de câteva boabe de strugure stricate pe care *don Ciccio* le scuipase în fața lui, ele alergau în rînduri strînse, arzînd de dorința de a-și anexa acea fărîmă de putreziciune amestecată cu salivă de organist. Ele alergau pline de curaj, în neorînduială, dar hotărîte ; grupușoare de cîte trei sau patru se opreau puțin să mai stea de vorbă și, desigur, preamăreau gloria seculară și abundența viitoare a furnicarului numărul 2 de sub arborele-de-pluță numărul 4 de pe piscul Monte Morco ; apoi, împreună cu celelalte, își reluau marșul către viitorul prosper ; spinările lucioase ale acestor imperialiști păreau să vibreze de entuziasm, și fără îndoială că prin văzduh, deasupra coloanelor, zburau notele unui imn.

Ca urmare a cîtorvâ asociații de idei ce n-ar avea rost să fie precizate aici, frămîntarea acelor insecte alungă somnul Prințului și îi aminti de zilele plebiscitului ², așa cum le trăise cu puțin în urmă chiar la Donnafugata ; pe lîngă un sentiment de năucire, acele zile îi lăsaseră câteva enigme ce se cereau dezlegate ; acum, în fața

¹ *Enrico Cialdini* (1813—1892). general italian în serviciul Piemontului ; la parte la luptele de eliberare din 1848 împotriva Austriei ; după campania lui Garibaldi din Sicilia eliberează, în fruntea armatei piemonteze, Capua, Gaeta și Messina ; regele Victor Emanuel al II-lea l-a numit „Prinț de Gaeta“ ; în cele din urmă devine adversar al lui Garibaldi.

² Referire la plebiscitul de la 21 octombrie 1860 organizat de agenții dinastiei de Savoia, plebiscit prin care s-a consfințit alipirea Regatului celor Două Sicilii la Piemont, astfel că regele Victor Emanuel al II-lea al Piemontului devine rege al Italiei.

acestei naturi, care, în afară de furnici, nici nu se sinchisea, firește, de asemenea probleme, poate ar fi fost cu putință să caute rezolvarea cîte uneia. Ciinii dormeau întinși și lipiți la pămînt ca niște figurine de basorelief, iepurașul, agățat cu capul în jos de o creangă, spînzura în diagonală sub bătaia necurmată a vîntului, dar Tumeo, ajutat într-aceasta și de pipa sa, izbutea încă să-și țină ochii deschiși.

— Și dumneata, *don Ciccio*, cum ai votat în ziua de 21 ?

Sărmanul om tresări ; luat pe neașteptate, într-un moment cînd se găsea dincolo de gardurile prudenței după care se mișca de obicei, ca fiecare din consătenii lui, șovăi, neștiind ce să răspundă.

Prințul luă drept teamă ceea ce nu era decît surprindere și se supără.

— La urma urmei, de cine ți-e frică ? Aici nu sîntem decît noi doi, vîntul și ciinii.

Lista martorilor acestora liniștitori nu era, la drept vorbind, prea fericită : vîntul e flecar prin definiție, Prințul era pe jumătate sicilian. De absolută încredere nu erau decît ciinii, și numai întrucît erau lipsiți de un limbaj articulat. *Don Ciccio* își regăsi, totuși, cumpătul, și viclenia lui țărănească îi insuflă răspunsul potrivit, adică nici unul.

— Iertați-mă, excelență, dar întrebarea dumneavoastră e de prisos. Știți bine că la *Donna-fugata* toată lumea a votat *da*.

Don Fabrizio știa asta ; și tocmai de aceea răspunsul organistului nu făcu decît să transforme o enigmă neînsemnată într-o enigmă istorică. Înainte de votare, o mulțime de oameni veniseră să-i ceară sfatul. Toți fuseseră sincer îndemnați să vo-

teze afirmativ. Într-adevăr, *don* Fabrizio nici nu-și închipuia măcar că s-ar putea face altfel, fie în virtutea faptului consumat, fie față de teatrula banalitate a actului ; fără a mai vorbi de necesitatea istorică sau belelele la care oamenii aceia simpli s-ar fi expus dacă opoziția lor ar fi fost descoperită. Cu toate acestea, băgase de seamă că mulți dintre ei nu fuseseră convinși de cele ce le spusese. Intrase în joc machiavelismul abstract al sicilienilor, care atât de adesea împinge poporul acesta, generos prin definiție, să ridice schelării complicate, fondate pe temeliile cele mai șubrede. Asemeni unor clinicieni foarte destoinici, care și-ar sprijini diagnosticul pe niște analize ale singelui și urinei radical greșite, dar care ar fi prea leneși ca să le mai corijeze, sicilienii (de atunci) sfârșeau prin a ucide bolnavul, adică pe ei înșiși, tocmai ca urmare a șireteniei lor foarte rafinate, care nu era aproape niciodată bazată pe o reală cunoaștere a problemelor sau, cel puțin, a interlocutorilor. Unii din cei care făcuseră drumul *ad limina gattopardorum*¹ credeau că e cu neputință ca un prinț de Salina să poată vota în favoarea revoluției (astfel erau numite recentele schimbări în acele ținuturi depărtate), și raționamentele acestuia erau luate drept manifestări ironice, menite să obțină un rezultat practic opus celui sugerat de cuvinte. Acești peregrini (și erau cei mai de treabă) ieșiseră din biroul său făcându-i cu ochiul, atât cât respectul le-o îngăduia, mândri de a fi pătruns tîlcul cuvintelor princiare, și, frecîndu-și miinile, se felicitau pentru propria lor agerime tocmai în clipa cînd aceasta suferea o eclipsă. Alții, dimpotrivă, după

¹ Parafrazarea cunoscutei expresii latinești *ad limina apostolorum* (în locuința apostolilor, adică în Vatican); aici : în locuința gheparzilor, adică în palatul Salina.

ce îl ascultaseră, plecau întristați, convinși că e un transfug sau un smintit și, mai mult ca oricând, hotărâți să nu-i dea dreptate și să asculte de proverbul milenar care îndeamnă să preferi un rău cunoscut binelui încă neîncercat. Ei se încăpăținau să nu recunoască noua realitate națională, aceasta și din motive personale : fie din credință religioasă, fie pentru că primiseră favoruri de la regimul trecut și nu știuseră apoi să se alăture cu destulă sprinteneală celui nou, fie, în sfârșit, pentru că în zăpăceala eliberării li se șterpeliseră câteva perechi de claponi și câteva măsuri de bob și se procopsiseră, în schimb, cu câteva perechi de coarne, ca voluntari în trupele garibaldine sau recrutați cu forța în regimentele bourboniene. În sfârșit, de vreo cincisprezece din ei Prințul avusese impresia dureroasă, dar limpede, că vor vota „nu“, o slabă minoritate, desigur, dar nu de trecut cu vederea în micul electorat donnafugasc. Dacă mai punem apoi la socoteală că oamenii care veniseră să-l vadă reprezentau fruntea ținutului și că printre sutele de alegători trebuiau să mai fie vreo cîțiva opoziționiști cărora nici nu le trecuse prin gînd să se arate la palat, Prințul socotise că blocul afirmativ al Donnafugatei va fi împestrițat cu circa patruzeci de voturi negative.

Ziua plebiscitului fusese cu vînt și innourată, și pe străzile tîrgului se văzuseră rătăcind cete obo-site de tineri care purtau, înfipt în panglica pălăriei, cîte un carton împodobit cu un enorm „da“. Printre hîrțiile și gunoaiele ridicate de vîrtejurile de vînt se înălțau cîteva strofe din *La bella Gigugina*¹, transformate în mellopee arabă, soartă obișnuită a oricărei melodii, fie ea cît de sprintenă,

¹ Cîntec lombard foarte popular prin anii 1858—1859.

dacă vrea să fie cîntată în Sicilia. Mai fuseseră văzute și vreo două-trei „mutre străine“ (adică din Girgenti), instalate la cîrciuma lui moș Menico, unde proslăveau *le magnifiche sorti e progressive*¹ ale unei reînnoite Sicilii, alipită la Italia reînviată. Cîțiva țărani îi ascultau muți, îndobitociți cum erau, în egală măsură, de consumul imoderat de „rașpel“, cît și de multe zile de trîndăveală silită și flămîndă. Își rîceiau gîtlejul și scui-pau des, dar tăceau ; în așa chip tăceau, încît atunci se pare (cum povestea mai tîrziu *don Fabrizio*) că hotărîseră „mutrele străine“ să dea, printre artele *Quadriviu-lui*², „o întîietate absolută aritmeticii față de retorică.

Pe la 4 după masă, Prințul, străjuît în dreapta de părintele Pirrone și în stînga de *don Onofrio Rotolo*, se duse să voteze ; întunecat și blind, înainta încet spre Primărie și-și ferea mereu ochii cu mîna de virtejurile încărcate cu gunoaiele strînse de pe ulițe, temîndu-se de conjunctivita la care era predispus ; și mergînd, explica părintelui Pirrone că, fără vînt, aerul ar fi o mlaștină putredă, dar că aceleași vînturi dătătoare de viață poartă cu ele o mulțime de murdării. Era îmbrăcat cu aceeași redingotă neagră în care, cu doi ani în urmă, fusese la Caserta la funeraliile sărmanului rege Ferdinand, care, spre norocul lui, murise la timp, ca să nu mai vadă această zi biciuită de un vînt impur, în timpul căreia avea să-i fie pecetluită incapacitatea. Dar fusese cu adevărat incapacitate ? Atunci, s-ar putea spune același lucru și despre cei ce mor de tifos. Își aminti de acest

¹ *Mărețele destine și propășirea...* (vers din cunoscuta poezie a lui G. Leopardi *La Ginestra*).

² Grupul de patru discipline din învățămîntul superior medieval.

rege care se străduia să ridice o stavilă împotriva puhoaielor de hirtoage inutile. Ca într-o străfulgerare înțelese cită nemărturisită cerință de îndurare se citea pe fața aceia antipatică. Aceste gânduri erau neplăcute, ca toate gândurile care dezvăluie un fapt atunci când e prea târziu, și înfățișarea Prințului, chipul său se făcuseră atît de solemne și de întunecate, de parcă ar fi mers după un dric nevăzut. Numai violența cu care pietrișul de pe stradă țîșnea sub lovitura turbată a picioarelor lui trăda conflictele intime; e de prisos să spunem că panglica jobenului său nu era maculată de nici un carton, dar în ochii celor care-l cunoșteau, un „da“ și un „nu“ se succedau rînd pe rînd pe fetrul mătăsos.

Ajuns într-o săliță a Primăriei unde se afla locul de votare, fu surprins văzînd că toți membrii biroului se ridicară în clipa cînd statura lui umplu întreagă deschizătura porții; cițiva țărani veniți înaintea lui fură dați la o parte, și astfel, fără să mai aștepte, *don* Fabrizio încredință propriul lui „da“ în patrioticele miini ale lui *don* Calogero Sedăra. În schimb, părintele Pirrone nu votă în nici un fel, fiindcă avusese grijă să nu fie înscris ca locuind în Donnafugata. *Don* 'Nofrio, supunîndu-se dorințelor exprese ale Prințului, își manifestă și el monosilabica opinie cu privire la complicata chestiune italiană, capodoperă de conciziune ce fu executată cu aceeași bunăvoință cu care își bea copilul untul de ricină. După care, toată lumea fu poftită „să ia un păhărel“ sus, în biroul primarului; dar părintele Pirrone și *don* 'Nofrio, pentru serioase motive de cumpătare, unul, și de boală de stomac, celălalt, rămaseră jos. *Don* Fabrizio fu nevoit să înfrunte singur răcoritoarele.

În spatele biroului primarului strălucea un portret al lui Garibaldi și (de pe acum) unul al lui Victor Emanuel, din fericire așezat în dreapta; bărbat frumos, cel dintii, și foarte slut, cel de-al doilea, înfrățiți, totuși, prin prodigioasa vigoare a bărbilor ce aproape că le ascundeau fețele. Pe o măsută joasă se vedeau o farfurie cu pișcoturi foarte vechi, îndoliate de pete de muște, și douăsprezece păhărele bondoace pline cu *rosolio*. Patru roșii, patru verzi, patru albe, acestea în mijloc — naivă simbolizare a noului drapel, care învrîstă cu un suris remușcarea Prințului. Alese lichiorul alb, socotit ca mai puțin indigest, și nu, cum se crezu, ca un tardiv omagiu adus flămurii bourbone. Cele trei varietăți de *rosolio* erau, de altfel, la fel de dulci, cleioase și grețose. Avură bunul-gust să nu țină toasturi. Căci, după cum spuse *don* Calogero, marile bucurii sînt mute. I se arătă apoi lui *don* Fabrizio o scrisoare a autorităților din Girgenti, care vestea harnicilor cetățeni ai Donnafugatei acordarea unui credit de două mii de lire pentru canalizare, operă ce va fi terminată pînă în 1961, cum îl asigură primarul, poticnindu-se într-unul din acele lapsusuri al căror mecanism avea să-l explice Freud cu multe decenii mai tîrziu; și reuniunea luă sfîrșit.

Înainte de apusul soarelui, cele trei sau patru prostituate din Donnafugata (căci erau, ca peste tot, și aici, neasociate, dar pline totuși de zel în activitatea lor privată) apărură în piață, cu părul împodobit de panglici tricolore, ca să protesteze împotriva excluderii femeilor de la vot; nenorocitele fură luate în rîs pînă și de liberalii cei mai înfocați și silite să se ascundă în grabă. Ceea ce nu împiedică, patru zile mai tîrziu, ca *Giornale di Trinacria* să aducă la cunoștința palermitanilor că

la Donnafugata „cîteva drăgălaşe reprezentante ale sexului frumos au ținut să-și manifeste credința lor neclintită în noile și strălucitoarele destine ale patriei multiubite și au defilat prin piață în aprobarea generală a mulțimii patriotice“.

Apoi, biroul de votare fu închis, numărătorii voturilor se puseră pe lucru și, la căderea nopții, balconul central al Primăriei se deschise larg, iar *don Calogero*, cu eșarfă tricoloră și toate marafeturile, se ivi între doi servitori purtind candelabre aprinse, pe care vîntul le stinse, de altfel, numai-decît. El anunță mulțimii nevăzute în întuneric că la Donnafugata plebiscitul dăduse aceste rezultate :

Înscriși : 515 ; votanți : 512 ; da : 512 ; nu : zero.

Din adîncul întunecat al pieței se ridicară aplauze și urale ; pe balconușul casei sale, Angelica, însoțită de funebra ei slujnică, bătu din frumosele-i miini răpace ; se ținură discursuri ; adjective încărcate de superlative și duble consoane săreau și se izbeau în beznă de la un zid la altul al caselor ; în tunetul petardelor se trimiseră mesaje regelui ¹ (celui nou) și generalului ² ; cîteva focuri de artificii tricolore urcară din tîrgul întunecat către cerul fără stele. La ora 8, totul se sfîrșise și ca în oricare altă seară, nu rămase decît întunericul, dintotdeauna.

Pe culmea Monte Morco totul era limpede acum, lumina curgea nestăvilită ; cu toate acestea, întunericul acelei nopți stăruia încă în adîncul sufletului lui *don Fabrizio*. Tulburarea lui lua forme cu atît mai chinuitoare, cu cît acestea se vedeau mai nesigure ; ea nu ținea nicidecum de marile

¹, ² Referire la regele Victor Emanuel al II-lea și la generalul Garibaldi.

probleme pe care plebiscitul pornise să le rezolve ; marile interese ale Regatului celor Două Sicilii, interesele proprii sale clase, avantajele lui personale ieșeau din aceste evenimente zdruncinate, dar încă vii. Date fiind circumstanțele, nu puteai cere mai mult ; tulburarea aceasta nu era, prin urmare, de natură politică și părea să aibă rădăcini mai adânci, înfipite într-una din acele cauze pe care le numim iraționale pentru că sînt îngropate sub mormanele de ignoranță cu privire la propria noastră natură. Italia se născuse în acea seară mohorită la Donnafugata ; se născuse chiar și acolo, în acele ținuturi uitate de Dumnezeu, ca și în moleșeala palermitană sau forfota din Napoli: o zîă răutăcioasă fusese, totuși, de față, o zîă al cărui nume nu se știa ; oricum, ea se născuse și era de sperat că va dăinui sub această formă ; oricare alta ar fi fost mai rea. De acord. Totuși, această neliniște stăruitoare trebuia să însemne ceva ; el simțea că în clipele acelei prea seci înșirări de cifre, ca și ale discursurilor acelora prea umflate, ceva sau cineva murise. Numai Dumnezeu știa în ce ungher al țării, în ce cută a conștiinței populare.

Răcoarea risipise toropeala lui *don Ciccio*, masiva gravitate a Prințului îi alungase temerile ; acum, la suprafața conștiinței sale urca numai ciuda, inutilă, desigur, dar cituși de puțin josnică. Ridicat în picioare, el vorbea în dialect și gesticula, sărmană paieață care avea în mod caraghios dreptate :

— Eu, excelență am votat *nu*. *Nu*, de o sută de ori *nu* ! Știu ce mi-ați spus : necesitatea, unitatea, oportunitatea. Ați fi avînd dreptate, eu la politică nu mă pricep. Las să-și bată alții capul cu ea. Dar *Ciccio Tumeo* e un om cinstit, sărac și neno-

roci, cu nădragii găuriți (și-și lovea pe fese peticele cu grijă cusute ale pantalonilor de vânătoare) dar binele făcut eu nu-l uit niciodată ; și porcii ăia de la Primărie, pentru ei părerea mea nu înseamnă decît o îmbucătură, o mestecă și pe urmă o cacă, preschimbată cum vor dumnealor. Am spus negru, și ei mă fac să spun alb ! O singură dată puteam să spun și eu ce gîndeam, și vampirul ăla de Sedără mă desființează, face ca și cum nici n-aș fi existat, ca și cum n-aș fi însemnat niciodată nimic, eu, Francesco Tumeo La Manna, feciorul răposatului Leonardo, organist la catedrala din Donnafugata, de o mie de ori mai presus decît el, căruia i-am dedicat și o mazurcă, scrisă de mine cînd nevastă-sa i-a născut-o pe... (își mușcă un deget, ca să nu spună ce gîndea) pe fandosita aia de fiică-sa !

Atunci pacea coborî asupra lui *don* Fabrizio, care dezlegase în sfîrșit enigma ; acum știa cine fusese ucis la Donnafugata, și în o sută de alte locuri, în acea noapte cu vînt necurat ; o fetiță abia născută — buna-credință — tocmai copilul care ar fi avut nevoie de cea mai bună îngrijire, și a cărei înfiripare ar fi îndreptățit cîteva stupide vandalisme săvîrșite. Votul negativ al lui *don* Ciccio, cincizeci de voturi asemănătoare la Donnafugata, o sută de mii de „nu“ în tot regatul n-ar fi schimbat cu nimic rezultatul, dimpotrivă, l-ar fi făcut și mai semnificativ ; și s-ar fi evitat această schilodire a sufletelor. Cu șase luni mai înainte se auzea o aspră și despotică voce care striga : „Fă cum îți spun, sau e vai de pielea ta !“ Acum, amenințarea fusese înlocuită cu mieroasele cuvinte ale cămătarului : „Ai iscălit chiar tu. Nu vezi ? E atît de limpede. Trebuie să faci cum spu-

nem noi. De ce? Na, privește polița : ce vrei tu vreau și eu.“

Don Ciccio tuna mai departe :

— Pentru dumneavoastră, nobilii, e altceva. Poți să fii nerecunoscător pentru încă o moșie primită, dar pentru o bucată de piine recunoștința e o datorie. Pentru speculanți ca Sedàra, iarăși, e altă mîncare de pește, pentru ei profitul e o lege a naturii. Cît despre noi, oamenii de jos, lucrurile sînt cum sînt. Știți bine, excelență, sârmanul taică-meu era paznic de vînătoare la pavilionul regal din San Onofrio încă de pe vremea lui Ferdinand al IV-lea¹, sub ocupația engleză. Viața era aspră, dar uniforma regală verde și placa de argint îți dădeau greutate. Regina Isabella², spaniola, pe atunci ducesă de Calabria, a fost cea care m-a ajutat să studiez, îngăduind să fiu ceea ce sînt, organistul catedralei, onorat de bunăvoința excelenței-voastre ; și în anii mai răi, cînd mama trimitea o jalbă la curte, cele cinci uncii de ajutor soseau mai sigure ca moartea, pentru că la Napoli eram iubiți, acolo se știa că sîntem oameni de treabă și supuși credincioși ; cînd venea regele, îl bătea pe taică-meu pe umăr și spunea : „*Don Lionà*, mi-aș dori mulți supuși ca dumneata, credincioși sprijinitori ai tronului și persoanei mele“. Apoi aghiotantul împărțea bani de aur. Po-mană numesc ei acu mărinimia adevăraților regi ; spun așa ca să nu trebuiască să dea și ei ; dar ea era, dimpotrivă, răsplata cea dreaptă pentru

¹ Rege al Neapolelui și al Siciliei din 1759 pînă în 1806 ; între anii 1806 și 1815 este rege doar al Siciliei. În 1815 devine rege al celor Două Sicilii, sub numele de Ferdinand I. A murit în anul 1825.

² Soția (de origine spaniolă) a lui Francisc I, rege al celor Două Sicilii de la 1825 la 1830 ; mama lui Ferdinand al II-lea.

credință. Și astăzi, dacă toți acești sfinți regi și frumoase regine ne privesc din cer, ce spun ? „Feciorul lui *don Leonardo Tumeo* ne-a trădat !“ Noroc că în rai se știe adevărul. Știu, excelență, știu, oameni ca domnia-voastră mi-au spus-o, asemenea danii din partea regilor nu înseamnă nimic, asta face parte din meseria lor. Poate că-i adevărat, sigur că-i adevărat. Dar cele cinci uncii le primeai, e un fapt, și cu ele puteai înfrunta iarna. Și acum, când aveam prilejul să-mi plătesc într-un fel datoria, nimic, „tu nu ești“. Acel „nu“ al meu se prefăce în „da“. Eram „supus credincios“ acum sînt „un dezgustător bourbon.“ Astăzi toți sînt savoiarzi ! Dar pe savoiarzi¹ îi mănîncu cafea, eu !

Și, ținînd între pîlicar și arătător un nevăzut pișcot, îl muia într-o ceașcă imaginară.

Don Fabrizio ținuse dintotdeauna la *don Ciccio*, dar era un sentiment născut din mila pe care ți-o inspiră orice om care, ca tînăr, își închipuie că e un artist și care descoperă, apoi, că n-are talent, dar continuă să-și exercite activitatea la o scară mai joasă, punîndu-și visurile în buzunar ; și, pe urmă, mîndra lui sărăcie îl mișca mult și ea. Dar acum încerca și un fel de admirație chiar, iar în străfundurile trufașei sale conștiințe o voce întreba dacă nu cumva *don Ciccio* se purtase mai cu noblețe decît principele de Salina. Și Sedàra, toți acești Sedàra, de la minusculul Sedàra care violenta aritmetica la *Donnafugata* pînă la marii Sedàra de la Palermo, de la Torino, nu săvîrșiseră ei, poate, o crimă sugrumînd aceste conștiințe ? *Don Fabrizio* nu avea cum să știe atunci, dar o

¹ Joc de cuvinte : *Savoiaresi* (partizani ai dinastiei de Savoia) și *savoiaresi* (un fel de pișcoturi).

bună parte din lenevia, din fanatismul de care, în deceniile următoare, aveau să fie învinuiți oamenii din sud și-a avut originea în această stupidă anulare a celui dintîi gest de libertate pe care l-au avut vreodată.

Don Ciccio se ușurase. Acum, rolul autentic, dar rar, al omului de treabă auster era înlocuit de cel, mult mai frecvent și nu mai puțin natural, al snobului. Pentru că Tumeo făcea parte din specia zoologică a „snobilor pasivi“, astăzi pe nedrept disprețuită. Bineînțeles, cuvîntul „snob“ era necunoscut în Sicilia anului 1860 ; dar așa cum tuberculoșii existau înainte de Koch, tot astfel și în acea epocă îndepărtată existau oameni pentru care a asculta, a imita și mai ales a nu supăra pe cei pe care îi considerau de mai înaltă condiție socială era legea supremă a vieții ; snobul, de fapt, e contrariul invidiosului. Pe atunci el se înfățișa sub nume diverse ; era numit „devotat“, „supus“, „credincios“ ; și ducea o viață plăcută pentru că zîmbetul cel mai fugar al unui nobil era destul ca să-i umple de soare o întreagă zi ; și fiindcă se prezenta însoțit de aceste apelative drăgălașe, zîmbetele care îi mîngiau sufletul erau mai frecvente decît acum. Așadar, cordial și snob prin natura sa, *don Ciccio* se temu să nu-l fi plictisit pe *don Fabrizio* ; și grija lui afectuoasă se grăbi să caute un mijloc cu care să gonească umbrele adunate din vina lui, credea el, pe fruntea olimpiacă a Prințului. Mijlocul cel mai potrivit era de a propune să-și reînceapă vinătoarea ; și așa se și făcu. Surprinse în somnul lor de amiază, cîteva becațe nenorocite și încă un iepuraș căzută sub loviturile vînătorilor, lovituri cu deosebire precise în acea zi, pentru că atît Salina, cît și Tumeo se complăceau să identifice cu *don Calogero*

Sedăra acele nevinovate sălbăticiuni. Dar detunăturile, vârtejurile de păr sau de pene pe care loviturile le făceau să strălucească o clipă în soare nu izbuteau, în acea zi, să insenineze figura Prințului ; pe măsură ce orele treceau și întoarcerea la Donnafugata se apropia, grija, ciuda, umilința dinainte simțite în așteptarea iminentei convorbiri cu plebeianul primar îl apăsau, și faptul că în inima lui numise două becațe și un iepure „*don Calogero*“ nu-i slujise pînă la urmă la nimic ; deși hotărît să înghită șopîrla care i se părea foarte greoasă, el simți, totuși, nevoia să aibă informații mai ample asupra adversarului său, să sondeze, mai bine zis, opinia publică în privința pasului pe care se gîndea să-l facă. Și așa se întîmplă că, pentru a doua oară în acea zi, *don Ciccio* se pomeni în fața unei întrebări neașteptate.

— Ascultă, *don Ciccio*, dumneata, care cunoști atîția oameni aici, ce se spune cu adevărat despre *don Calogero* la Donnafugata ?

Tumeo credea, pe drept cuvînt, că-și spusese destul de clar părerea despre primar ; așa că se pregătea să răspundă, cînd își aminti deodată de zvonurile nedeslușite ce se șopteau cu privire la ochii dulci pe care Tancredi i-ar fi făcut Angelicăi ; astfel că fu cuprins de ciudă la gîndul că dăduse frîu manifestărilor de tribună care, mai mult ca sigur, miroseau urît Prințului, dacă ceea ce se spunea era adevărat : în același timp, într-un alt ungher al minții, el se bucura că nu spusese nimic hotărît împotriva Angelicăi ; dimpotrivă, chiar, ușoara durere pe care o mai simțea încă la arătătorul drept i se păru acum un balsam.

— La urma urmei, excelență, *don Calogero* Sedăra nu e mai rău decît atîția alții care s-au procopsit în lunile astea din urmă.

Omagiul era moderat, dar îndeajuns ca *don* Fabrizio să poată stăruî :

— Fiindcă, vezi dumneata, *don* Ciccio, aş dori mult să cunosc adevărul asupra lui *don* Calogero şi a familiei sale.

— Adevărul, excelenţă, e că *don* Calogero e foarte bogat şi pe deasupra foarte influent ; că e zgîrcit (cînd fiică-sa era la pension, el şi cu nevastă-sa mincau un ou prăjit amîndoi), dar că, atunci cînd trebuie, ştie să cheltuiască ; şi fiindcă orice *tari*¹ azvîrlit ajunge în buzunarul cuiva, se înîmplă că mulţi sînt acum la cheremul lui ; şi, pe urmă, cînd e prieten cu cineva, e prieten, n-am ce spune ! Pămîntul şi-l arendează cu cinci *terraggi*², şi ţăranii crapă pînă-l plătesc, dar acum o lună l-a împrumutat pe Pasquale Tripi, care l-a ajutat în timpul debarcării, cu cincizeci de uncii, şi fără dobînzî, şi asta e cea mai mare minune care s-a văzut de cînd Santa Rosalia³ a potolit ciuma de la Palermo. Altfel, deştept ca un drac ! Excelenţa-voastră trebuia să-l fi văzut lunile trecute, în aprilie şi mai. Alerga în dreapta şi-n stînga prin toată regiunea ca un liliac, în trăsură, călare pe catîr, pe jos, pe ploaie sau pe vreme bună ; pe unde trecea, se formau societăţi secrete, se pregătea calea celor care trebuiau să vină. Biciul lui Dumnezeu, excelenţă, biciul lui Dumnezeu ! Şi asta-i numai începutul carierei lui *don* Calogero. Peste citeva luni o să fie deputat în Parlamentul de la Torino. Peste cîţiva ani, cînd averile mănăstireşti vor fi vîndute, o să pună mîna pe moşiile de la Marca şi Fondachello pe un preţ

¹ Monedă de argînt (1/30 dintr-o uncie siciliană).

² Privilegiu feudal asupra produselor agricole, care variaza după regiuni.

³ Patroana oraşului Palermo.

de nimic și o să ajungă cel mai mare proprietar din provincie. Acesta e *don Calogero*, excelență, acesta e omul nou, așa cum trebuie să fie el, dar e păcat că trebuie să fie așa.

Don Fabrizio își aminti de convorbirea pe care o avusese cu citeva luni în urmă cu părintele Pirrone, în observatorul scăldat în soare. Ceea ce prezisese iezuitul se adevărea ; dar, oare, nu era o bună tactică să te strecuri în noua mișcare, s-o întorci cel puțin în parte în folosul citorva inși ai clasei tale ? Plictiseala pe care o simțea la gîndul apropiatei convorbiri cu *don Calogero* se micșoră.

— Dar ceilalți ai casei, *don Ciccio*, ceilalți cum sînt în realitate ?

— Excelență, pe nevasta lui *don Calogero* n-a văzut-o nimeni de ani de zile în afară de mine. Iese numai pentru slujba de la biserică, prima, cea de la ora cinci, cînd nu e nimeni. La ora asta nu cîntă orga. Odată m-am sculat numai și numai ca s-o văd. *Donna Bastiana* a intrat însoțită de fata în casă, și eu, împiedicat de confesionalul după care mă ascunsesem, n-am putut să văd prea mult ; dar la sfîrșitul slujbei, doborîtă de căldură, biata femeie își scosese vâlul negru. Pe cuvîntul meu, excelență, e frumoasă ca soarele, și nu-l poți învinui pe libarca asta de *don Calogero* c-o ferește de ochii lumii. Cu toate astea, chiar din casele cele mai ferecate pînă la urmă tot picură vești ; slujnicele vorbesc ; se pare că *donna Bastiana* e un fel de animal ; nu știe nîci să citească, nici să scrie, nici cît e ceasul, abia dacă știe să vorbească ; o iapă foarte frumoasă, ispititoare și necioplită și care nu-i în stare măcar să-și iubească fata ; bună numai de pat, și atît.

Don Ciccio, care, ca protejat al reginelor și curtean al prinților, ținea mult la manierele lui, simple, dar pe care le credea desăvârșite, suridea cu îngăduință : găsisese mijlocul să-și ia mica lui revanșă față de omul care-l desființase personalitatea.

— De altminteri, urmă el, nici nu poate fi altfel. Știi a cul fiică e *donna Bastiana*, excelență ? Întorcându-se, se ridică în vârful picioarelor și arată cu degetul în depărtare o mică îngrămădire de cocioabe ce păreau să lunece pe coasta unui deal, de care cu greu încerca să le ținuiască o clopotniță prăpădită : un sat răstignit. E fata unuia din vechilii excelenței-voastre din Runci. Îl chema *Peppe Giunta* și era atât de murdar, atât de „sărbatio“, că toți îi spuneau „*Peppe Mmerda*“, iertați-mi cuvîntul, excelență. Și, mulțumit, răsucea pe degete o ureche a *Teresinei*. La doi ani după fuga fiică-si ou *don Calogero*, a fost găsit mort pe șoseaua care duce la *Rampinzeri*, cu doisprezece plumbi în spate. *Norocos* ca-ntotdeauna, *don Calogero*, fiindcă omul începuse să devină supărător și pretențios.

Multe din aceste fapte îi erau cunoscute lui *don Fabrizio*, și el le cîntărise de mult importanța ; dar de porecla bunicului *Angelicăi* nu auzise pînă atunci ; ea deschidea o perspectivă istorică profundă, făcea să se întrevadă alte abisuri, față de care *don Calogero* părea liniștitor ca o alee de grădină. Simți cu adevărat cum îi fuge pămîntul de sub picioare. Cum o să înghită *Tancredi* această noutate ? Și el însuși ? Să căzni să caute ce legături de rudenie ar putea exista între prințul de *Salina*, unchiul mirelui, și bunicul miresel ; nu găsi nici una, nu erau. *Angelica* era *Angelica*, o floare de față, un trandafir căruia porecla bunicului îi slu-

jise numai de îngrășămint. „*Non olet* ¹, repeta el, *non olet*; dimpotrivă *optime foeminam ac contubernium olet* ².”

— De toate îmi vorbești, *don Ciccio*, de mame sălbătice și de bunici scîrnavi, dar nu de ceea ce mă interesează : de domnișoara Angelica.

Secretul intențiilor matrimoniale ale lui Tancredi, deși încă în germene pînă cu puține ore mai înainte, ar fi fost cu siguranță divulgat dacă, din întîmplare, n-ar fi avut puterea de a se fi deghi-zat. Fără îndoială, fuseseră înregistrate deseale vi-zite ale tinărului în casa lui *don Calogero*, ea și zîmbetele extatice și miile de mici atenții care, obișnuite și fără importanță la oraș, deveneau în ochii virtușilor locuitori ai Donnafugatei semne ale unor dorințe violente. Scandalul cel mai mare fusese, desigur, și cel dintîi : bătrînii care se pră-jeau la soare și ștregarii ce se duelau în praf vă-zuseră tot, pricepuseră tot și repetaseră tot ; iar asupra semnificației proxenetice și afrodisiace ale acelor zece piersici fuseseră consultate babe foarte experte și cărți tălmăcitoare de taine, printre care, la loc de frunte, *Rutilio Benincasa* ³, *Aristotelul* țăranilor. Din fericire, un fenomen relativ frec-vent la noi se produsese și aici : setea de birfeală mascase adevărul ; toți își construiseră fantoșa unui Tancredi libertin, care-și ațîntise desfrîna-tele-i dorințe asupra Angelicăi : se căznea s-o se-ducă și atîta tot. Simpla idee a unei căsătorii plă-nuite între un prinț de Falconeri și nepoata lui

¹ Nu miroase ; începutul cunoscutului aforism latin *Non olet pecunia* (Banii n-au miros), atribuit împăra-tului roman Vespasian.

² Femeia și patul [ei] au o mireasmă plăcută (lat.).

³ Autorul unui celebru *Almanah perpetuu* (secolul al XVII-lea), foarte popular în Italia.

„Peppe Mmerda“ nu trecu nici măcar o secundă prin închipuirea acelor țărani care aduceau în felul acesta caselor feudale omagiul pe care blasfematorul îl aduce lui Dumnezeu. Plecarea lui Tancredi puse apoi capăt acestor aiureli și nu se mai vorbise nimic. Din acest punct de vedere, Tumeo era la fel cu ceilalți, așa că întrebarea Prințului fu primită cu aerul amuzat pe care și-l iau oamenii vîrstnici cînd vorbesc de ștrengăriile tineretii.

— De domnișoara, excelență, nimic de spus ; spune ea singură destul ; ochii, pielea, minunata ei frumusețe se văd de la sine și farmecă pe toată lumea. Îmi pare că și *don Tancredi* a înțeles limbajul lor ; ori gîndul mi-e prea îndrăzneț ? În ea e toată frumusețea mamei, fără mirosul de băligar al bunicului ; și deșteaptă, pe deasupra ! Ați văzut cum aști cîțiva ani petrecuți la Florența au fost de-ajuns ca s-o schimbe ? E o adevărată doamnă acum, urmă, insensibil la nuanțe, *don Ciccio*, o doamnă desăvîrșită. Cînd s-a întors de la pension, m-a chemat la ea și mi-a cîntat vechea mea mazurcă. Cînta prost, dar era o încîntare s-o privești, cu bucele ei negre, cu ochii, cu picioarele, cu pieptul ei... Uuuh ! Nici pomeneală de miros de băligar, cearceafurile ei trebuie să aibă parfumul paradisului !

Prințul se supără. Atît e de puternic orgoliul de clasă, chiar în declin, că laudele orgiace la adresa provocătoarei frumuseți a viitoare sale nepoate îl jigniră ; cum îndrăznea *don Ciccio* să se exprime cu lirismul acesta lasciv despre o viitoare principesă de Falconeri ? Era, totuși, adevărat că bietul om habar n-avea cum stau lucrurile ; trebuia să-i povestească tot ; de altfel, în trei ore vestea va deveni publică. Se hotări ime-

diat și-i adresă lui *don Ciccio* un suris ghepardesc, dar amical :

— Potolește-te, scumpe *don Ciccio*, potolește-te ; am acasă o scrisoare a nepotului meu care mă însărcinează să cer în numele lui mina domnișoarei Angelica ; de-acum înainte vei vorbi de ea cu respectul ce-ți e în obicei. Ești primul care afli vestea ; dar pentru această cinste va trebui să plătești : la întoarcerea la palat vei fi închis cu cheia împreună cu Teresina, în sala de arme ; vei avea timp să le cureți și să le ungi pe toate și nu vei fi pus în libertate decât după vizita lui *don Calogero* ; nu vreau să se audă nimic pînă atunci.

Surprinse, astfel, pe neașteptate, cele o sută de prudențe, cele o sută de snobisme ale lui *don Ciccio* se prăbușiră dintr-o dată ca un grup de popice lovit în plin. Singur, un sentiment foarte vechi supraviețui.

— Asta, excelență, e o porcărie ! Un nepot al excelenței-voastre nu trebuie să se însoare cu fata unuia din dușmanii care veșnic v-au lovit cu picioarele. A încerca s-o prindă în mreje, cum credeam eu, era un act de cuceritor ; dar așa, e o predare fără condiții. E sfîrșitul Falconerilor și chiar al Salinaților.

Acestea spuse, își înclină capul și-și dori înfricoșat ca pămîntul să i se deschidă sub picioare. Prințul se făcuse stacojiu, pînă și urechile, pînă și globurile ochilor păreau de sînge. Strîngîndu-și baroasele pumnilor, făcu un pas spre *don Ciccio*. Dar era un om de știință, obișnuit pînă la urmă să vadă, rînd pe rînd, în orice, un pro și un contra ; pe lîngă aceasta, sub aparența-i leonină se ascundea un sceptic. Îndurase destule azi : rezultatul plebiscitului, porecla bunicului Angelicăi, plumbii

cu care-l fusese căptușită pielea ! Și, la urma urmelor, Tumeo avea dreptate ; prin el vorbea naiva tradiție. Dar era, totuși, un prost. Cu această căsătorie nu se sfârșea nimic, ci începea totul. Se afla pe făgașul celor mai bune tradiții.

Pumnii i se desfăcură, semnele unghiilor rămaseră întipărite în palme.

— Să ne-ntoarcem acasă, *don Ciccio*, nu ești în stare să pricepi anumite lucruri. Rămînem prieteni, nu-i așa ?

Și în timp ce coborau spre șosea, ar fi fost greu de spus care din ei era *don Quijote* și care *Sancho*.

Cînd, la patru și jumătate fix, i se anunță sosirea grozav de punctuală a lui *don Calogero*, Prințul nu-și isprăvisese încă toaleta : trimise vorbă domnului primar să aștepte un moment în birou și continuă placid să se facă frumos. Își dădu pe păr cu *lemoliscio, limejuice*¹-ul lui *Atkinson*, o loțiune groasă, alburie, care i se trimitea de la Londra în lăzi și al cărei nume suferea o deformare etnică asemănătoare cu a cîntecelor. Refuză redingota neagră, înlocuind-o cu alta de un pal liliachiu, care i se părea mai potrivită pentru o circumstanță, presupunea el, veselă. Mai zăbovi puțin ca să-și smulgă cu o pensetă un firisor obraznic de păr blond care scăpase briciului zorit de dimineată. Porunci să fie chemat părintele *Pirrone*. Înainte de a ieși din cameră, luă de pe masă un extras din *Blätter der Himmels forschung*² și, cu fascicula răsucită sul, își făcu semnul crucii, gest de devoțiune care are, în Sicilia, o semnificație nereligioasă mai frecventă decît s-ar crede.

¹ Suc de lămîie (engl.).

² Gazeta de cercetări astronomice (germ.).

Străbătînd cele două camere care-l despărteau de birou, se închipui cu plăcere sub înfăţişarea unui falnic ghepard, cu părul lins şi parfumat, pregătindu-se să sfîşie un mic şacal fricos ; dar printr-una din acele involuntare asociaţii de idei care sînt nenorocirea firilor ca a lui, îi reveni în minte imaginea unuia din acele tablouri istorice franceze în care mareşalii şi generalii austrieci, încărcăţi de decoraţii şi panaşe, defilează prin faţa unui ironic Napoleon, căruia i se predau ; ei sînt mult mai eleganţi, fără îndoială, dar învingătorul e omuleţul în manta cenuşie ; şi astfel, jignit de sicîitoarele amintiri de la Mantua şi Ulm¹, în birou pătrunse numai un ghepard infuriat.

Don Calogero îl aştepta în picioare, mic, pir-piriu şi prost bărbierit ; ar fi semănat, într-adevăr, cu un şacal mititel de n-ar fi fost ochişorii care-i scăpărau de inteligenţă ; dar fiindcă această inteligenţă urmărea un scop material, opus celui abstract către care îşi închipuia Prinţul că tinde, ea fu categorisită drept semn de răutate. Lipsit de simţul adaptării hainei la o anume împrejurare, care la Prinţ era înăscut, primarul crezuse de cuviinţă să se îmbrace aproape în doliu ; el era cam tot atît de cernit ca şi părintele Pirrone ; dar în timp ce acesta se aşeza într-un colţ, cu aerul marmorean abstract al preoţilor ce nu vor să înriurească asupra hotărîrii aproapelui, faţa lui *don Calogero* exprima o aşteptare avidă, că-ţi făcea aproape rău să-l priveşti. Convorbirea începu cu acele hărţuieli de cuvinte neînsemnate care premerg marilor bătălii verbale. *Don Calogero* fu, totuşi, cel care schiţă primul atac :

¹ Victorii repurtate de armatele lui Napoleon în 1797 (Mantua) şi 1805 (Ulm).

— Excelența-voastră, întrebă el, a primit vești bune de la *don Tancredi* ?

În micile târguri, primarul avea pe atunci posibilitatea să controleze poșta în modul cel mai grosolan, dar neobișnuita eleganță a scrisorii îl pusese pe seamă în gardă. Când gândul acesta îi trecu prin minte, Prințul simți că se-nfurie.

— Nu, *don Calogero*, nu. Nepotul meu e nebun...

Dar există o divinitate protectoare a prinților. Se numește curtoazie. Și deseori ea intervine ca să salveze gheparzii din încurcătură. Dar cere să i se plătească un greu tribut. Așa cum *Pallas Athena* apărea spre a ține în friu rătăcirile lui *Ulyse*, tot așa curtoazia i se arată lui *don Fabrizio* ca să-l oprească la marginea prăpastiei ; iar Prințul trebui să-și plătească mîntuirea vorbind, cel puțin o dată în viața lui, lămurit. Cu o desăvîrșită naturalețe, fără să șovăie o clipă, el încheie fraza :

— ...nebun îndrăgostit de fata dumitale, *don Calogero*. Mi-a scris-o ieri.

Primarul își păstră surprinzător de bine cum-pătul. Zîmbi abia și se adînci în contemplarea panglicii de la pălărie ; părintele *Pirrone* ținea ochii în tavan ca un contramaistru însărcinat să-i aprecieze soliditatea. Prințul se simți prost : cele două tăceri unite îl lipseau pînă și de meschina satisfacție de a-și fi uimit ascultătorii. Așa că simți o ușurare cînd văzu că *don Calogero* se pregătea să vorbească.

— Știam, excelență, știam. Au fost văzuți sărutîndu-se în ziua de marți, 25 septembrie, în ajunul plecării lui *don Tancredi*. În grădina domniei-voastre, lingă fîntînă. Gardurile de dafin nu-s totdeauna chiar atît de dese cum s-ar crede. Am

așteptat timp de o lună un gest din partea nepotului domniei-voastre și mă gîndeam să vin să întreb pe excelența-voastră care-i erau intențiile.

Un roi de viespi înțepătoare năvăli asupra lui *don Fabrizio*. Mai întîi, cum e și firesc la un om care n-a ajuns încă în pragul bătrîneții, simți împunsătura geloziei carnale : Tancredi savurase, așadar, acele arome de fragi și de smîntînă care lui îl vor rămîne pe veci necunoscute ; apoi îl cuprinse un sentiment de umilință socială, pomenindu-se a fi învinuitul și nu crainicul veștilor fericite ; în al treilea rînd, fu copleșit de ciuda intimă a celui care, închipuindu-și că ține sub controlul lui pe toată lumea, află că există și multe lucruri ce se petrec fără știrea lui.

— Să nu schimbăm cărțile, *don Calogero*. Aminteste-ți că eu sînt cel care te-a chemat. Doream să-ți comunic o scrisoare a nepotului meu, care mi-a sosit ieri. În ea, el își declară pasiunea pentru fata dumitale, pasiune pe care eu... (aici Prințul șovăi puțin, fiindcă minciunile sînt cîteodată anevoie de spus în fața unor ochi atît de sfredelitori ca ai primarului) a cărei tărie n-o cunoșteam pînă acum ; și, în încheiere, mă însărcinează să-ți cer mîna domnișoarei Angelica.

Don Calogero coîntinua să rămînă impasibil ; părintele Pirrone, din expert edilitar, se transformase în înțelept musulman și, împletindu-și patru degete de la mîna dreaptă cu patru de la mîna stîngă, își învîrtea policarii unul în fața celuiilalt, cînd înainte, cînd îndărăt, desfășurînd comori de fantezie coregrafică. Tăcerea se prelungea. Prințul își pierdu răbdarea :

— Acum, *don Calogero*, aștept eu să-mi declari care-ți sînt intențiile.

Primarul, care-și pironise ochii pe ciucurii portocalii ai fotoliului princiar, și-i acoperi o clipă cu mina dreaptă, apoi și-i ridică ; acum ei păreau naivi, plini de încremenită uimire ; ca și cum cu gestul acela și i-ar fi schimbat cu adevărat.

— Iertați-mă, Prințe. (După fulgerătoarea omisiune a „excelenței“, Prințul înțelesese că totul s-a sfârșit cu bine.) Dar această fericită surpriză îmi luase graiul. La drept vorbind, eu sînt un tată modern și n-aș putea să vă dau un răspuns definitiv decît după ce aș întreba pe ingerul acela care-i bucuria căminului nostru. Dar știu, totuși, să-mi exercit și sacrele drepturi de părinte ; cunosc tot ce se petrece în inima și în mintea Angelicăi ; și sînt în măsură să spun că dragostea lui *don Tancredi*, care ne onorează atît de mult pe toți, e cu sinceritate împărtășită.

Don Fabrizio fu covârșit de o sinceră emoție — șopirla fusese înghițită, capul și măruntaiele mestecate lunecau în jos de beregată ; mai rămîneau de mestecat labele, dar asta nu era mare lucru în comparație cu restul. Greul trecuse. Delectat de acest sentiment de eliberare, simți cum i se redășteaptă dragostea pentru *Tancredi*. Văzu îngustații lui ochi albaștri care scăpărau citind fericitul răspuns ; își închipui, își aminti mai curînd, primele luni ale unei căsătorii din dragoste, în care freneziile, acrobațiile simțurilor sînt înflorite și sprijinite de toate ierarhiile îngerești, binevoitoare, dar mirate. Intrevăzu, și mai departe încă, viața sigură, posibilitățile de desfășurare ale talentelor lui *Tancredi*, căruia, altfel, sărăcia i-ar fi retezat aripile.

Seniorul se ridică, făcu un pas spre *don Calogero*, care încremenise, îl ridică din fotoliu și-l

strînse la piept. Picioarele scurte ale primarului rămaseră atîrnate în aer. În acea cameră dintr-o pierdută provincie siciliană se reîncepea imaginea unei stampe japoneze reprezentînd un enorm iris violet, pe una din petalele căruia sta agăţat un muscoid păros. *Don Calogero* reveni pe podea. „Trebuie să-i fac cadou două brice englezeşti, gîndi *don Fabrizio*, aşa nu mai merge.”

Părintele *Pirrone* opri rotaţia policarilor ; se ridică şi strînse mîna *Prinţului*.

— Excelenţă, harul *Domnului* să se coboare asupra nunţii acesteia. Bucuria domniei-voastre e acum şi a mea.

Lui *don Calogero* îi întinse, fără nici un cuvînt, virful degetelor. Apoi bătu cu nodul degetului într-un barometru agăţat în perete ; scobora ; semn că vremea se strică. Se aşeză iar, deschise breviarul.

— *Don Calogero*, spuse *Prinţul*, dragostea ce uneşte pe aceşti doi tineri e baza întregii lor vieţi, e singura temelie pe care se poate înălţa fericirea lor viitoare. Punct. Asta o ştim. Dar noi, oameni în vîrstă, oameni încercaţi, avem datoria să ne ocupăm şi de alte lucruri. N-are rost să-ţi mai spun cît de ilustră e familia *Falconeri*. Venită în Sicilia cu *Carol de Anjou*¹, ea n-a încetat de a înflori sub *Aragoni*, *Spanioli*, ca şi sub regii *Bourboni* (dacă mi-e îngăduit a-l numi în faţa dumitale !), şi sînt sigur că va prospera şi de-aici înainte sub noua dinastie continentală (*Domnul* s-o aibă în sfînta lui pază !). (Era foarte greu de ştiut cînd anume *Prinţul* era ironic sau cînd se înşela.) Fură *pairs* ai regatului, *Granzi de Spania*,

¹ Fratele lui *Ludovic al IX-lea* ; în 1266 a devenit rege al Siciliei. Moare în 1285.

cavaleri ai Ordinului „Sfîntul Iacob“, și dacă într-o zi le vine toana să fie cavaleri de Malta, n-au decît să ridice un deget, și strada Condotti le scoate diplomele pe tavă, ca plăcintele, fără să sufle o vorbă, pînă azi cel puțin. (Această perfidă insinuare se irosi cu totul în neant, fiindcă *don* Calogero habar n-avea de statutul Ordinului „Sfîntului Ioan“ de la Ierusalim.) Sînt sigur că fata dumitale, cu rara ei frumusețe, va adăuga încă o podoabă străvechiului trunchi al Falconerilor și va ști să se întreacă prin a sa virtute cu acele sfînte principese dintre care cea din urmă, sora mea trecută întru Domnul, va binecuvînta, desigur, pe miri din înaltul împărăției cerești. (Și *don* Fabrizio se simți din nou tulburat, amintindu-și de scumpa sa Giulia, a cărei nefericită viață fusese un veșnic sacrificiu adus ciudățeniilor deșuchete ale tatălui lui Tancredi.) Cît despre băiat, îl cunoști ; și dacă nu-l cunoști, sînt aici să garantez pentru el din toate punctele de vedere. Are în el bunătate cu tonele, și nu sînt singurul care-o spune, nu-i așa, părinte Pirrone ?

Bunul iezuit, smuls din lectura sa, se pomeni pe neașteptate în fața unei penibile dileme. Fusese confesorul lui Tancredi și cunoștea nu puține din păcatele lui ; nici unul nu era grav, bineînțeles, dar unele destul de grele ca să diminueze cu cîteva chintale acea masivă bunătate de care era vorba ; toate de natură, apoi, să garanteze (era chiar cazul să fie spus) o infidelitate conjugală mai trainică decît fierul. Lucrurile astea, se înțelege de la sine, nu puteau fi spuse, atît din motive sacramentale, cît și din conveniențe mondene. Pe de altă parte, iezuitul îl iubea pe Tancredi și, cu toate că în adîncul inimii sale dezaproba această căsătorie, el n-ar fi rostit niciodată

o vorbă care ar fi putut nu s-o împiedice, ci măcar s-o întîrzie. Găsi refugiu în prudență, dintre virtuțile cardinale cea mai flexibilă, cea mai ușor de minuit.

— Comorile de bunătate ale scumpului nostru Tancredi sînt mari, *don Calogero* ; sprijinit de grația divină și de virtutea terestră a domnișoarei Angelica, el va deveni într-o zi un bun soț creștin.

Profeția, riscantă, dar prudent condiționată, trecu fără primejdie.

— Însă, *don Calogero*, urmă Prințul, mestecînd ultimele zgîrciuri ale șopîrlei, dacă e de prisos a-ți vorbi de vechimea casei Falconeri, e din nenorocire și mai inutil a-ți spune, pentru că știi probabil, că actualele condiții economice ale nepotului meu nu se mai pot măsura cu grandoarea numelui său. Tatăl lui Tancredi, cumnatul meu, Ferdinand, nu era ceea ce se cheamă un tată prevăzător ; viața largă, de mare senior, pe care a dus-o, la care trebuie adăugată ușurința administratorilor săi, a zdruncinat grav patrimoniul iubitului meu nepot, al cărui tutore am fost ; întinsele moșii din jurul Mazzarei, livezile de fistici de la Ravanusa, plantațiile de duzi de la Oliveri, palatul de la Palermo, toate, toate astea s-au dus, după cum știi, *don Calogero*. (*Don Calogero* știa, într-adevăr. Fusesse cea mai mare migrație de rîndunele din cîte s-au pomenit, și amintirea ei umplea încă de groază, dacă nu de prudență, întreaga nobilime siciliană, în timp ce pentru toți Sedăra de pretutindeni rămînea o nesecată fîntînă de desfătare.) În timpul cît a durat tutela mea, n-am izbutit să scap decît vila, vecină cu a mea, printr-o groază de hărțuieli judecătorești, și, de asemenea, cu oarecare sacrificii, pe care, de altfel, le-am făcut bucuros, în amintirea surorii mele

sfinte, Giulia, și de dragul acestui băiat iubit. E o vilă frumoasă. Scara e desenată de Marvuglia, saloanele au fost decorate de Serenario; dar, în clipa de față, cea mai bine păstrată dintre camere abia dacă-i bună de staul pentru capre.

Ultimele oscioare ale șopîrlei fuseseră mai gretoase decît prevăzuse; dar pînă la urmă le înghițise și pe ele. Acum el simțea nevoia să-și clătească gura cu cîteva fraze plăcute, altminteri sincere :

— Însă, *don Calogero*, rezultatul tuturor acestor nenorociri, acestor necazuri este Tancredi. Noi, ceștilalți, știm un lucru : că este probabil cu neputință să dobîndești distincția, delicatețea, farmecul unui băiat ca el fără ca strămoșii lui să nu fi risipit o jumătate de duzină de mari latifundii. În Sicilia, cel puțin, cam așa stau lucrurile; e un fel de lege a naturii, de felul celor care hotărăsc cutremurele și seceta.

Tăcu; un fecior intră purtînd pe o tavă două lămpi aprinse. În timpul cît fură așezate la locul lor, Prințul lăsă să domnească în birou o tăcere plină de complezentă mîhnire. Apoi continuă :

— Tancredi nu-i un băiat ca oricare altul, *don Calogero*, nu e numai distins și elegant; a studiat puțin, dar cunoaște tot ce trebuie să fie cunoscut : bărbații, femeile, împrejurările și culoarea timpului. E ambițios și are dreptate să fie, o să ajungă departe; Angelica dumitale, *don Calogero*, va fi norocoasă dacă se va hotări să urce calea vieții alături de el. Și pe urmă, cînd ești cu Tancredi, poți uneori să te superi, dar nu te plictisești nîciodată; și asta e mult.

Ar fi exagerat dacă am spune că primarul aprecia nuanțele mondene din această parte a discursului Prințului; luat în ansamblu, acesta nu

făcea decît să-i întărească sumara convingere despre şiretenia şi oportunismul lui Tancredi, şi el tocmai de un om isteţ şi oportunist avea nevoie în familie, şi nu de altceva. Se credea, se simţea egal cu oricine ; era chiar supărat că vede la fiică-sa o oarecare afecţiune pentru frumosul tinăr.

— Printe, ştiam toate astea, şi multe altele pe deasupra. Şi ele nu mă interesează. Îşi luă un aer sentimental : Dragostea, excelenţă, dragostea e totul, şi eu ştiu asta. Şi poate că era sincer, sărmanul, dacă te împăcai cu ideea ce-şi-o făcea despre dragoste. Dar sînt un om de lume şi vreau şi eu să joc cu cărţile pe masă. N-ar mai avea rost să vorbesc de zestrea fetei mele : ea e singele inimii mele, ficatul printre măruntaiele mele ; n-am cui să las ceea ce am, ce e al meu e şi al ei. Dar e just că tinerii să ştie pe ce se pot bizui imediat. Prin actul de căsătorie voi da fiicei mele cele 644 *salme* ale moşiei de la Settesoli, adică 1010 hectare, cum se spune astăzi, toate cu griu, pămînturi de primă calitate, zvîntate şi proaspete ; şi 180 *salme* de vie şi măslini la Gibil-dolce : de ziua nunţii voi înmîna ginerelui douăzeci de saci de pînză cu zero mii de uncii fiecare. Eu rămîn cu mîinile goale, adăugă, ştiind şi nădăduind că nu va fi crezut dar o fiică e o fiică. Şi cu astea se pot repara toate scările lui *Marruggia* şi toate tavanele lui *Sorcinaro* din lume. Angelica trebuie să fie cît mai bine instalată.

O vulgaritate ignară îi ţişnea prin toţi porii ; cu toate acestea, cei doi interlocutori rămaseră năucii. Don Fabrizio avu nevoie de mult sînge rece ca să-şi ascundă surpriza — lovitura pe care-o dădea Tancredi era cu mult mai grasă decît se putea bănuî. O senzaţie de scîrbă pornea iar să-l cuprindă, dar frumuseţea Angelicăi, farme-

cul logodnicului izbutiră încă o dată să pună un vâl de poezie peste brutalitatea contractului. Părintele Pirrone își plesni limba de cerul gurii; apoi, inciudat că și-a trădat astfel uimirea, încercă să găsească o rimă aceluși sunet nesăbuit, făcînd să-i scîrîie scaunul și ghetele, răsfoindu-și cu mare zgomot breviarul; dar în zadar, impresia rămase.

Din fericire, o nerozie a lui *don Calogero*, singura din acea convorbire, îi scoase pe toți din incurcătură :

— Prințe, spuse, știu că ceea ce voi spune nu vă va impresiona pe voi, care coboriți din dragostea împăratului Titus și a reginei Berenice, dar și noi, Sedăra, sîntem nobili; pînă la mine, ei au fost un neam oropsit, înmormîntat în provincie și fără lustru, dar eu am hîrtii în regulă în sertarul meu, și într-o bună zi se va ști că nepotul vostru s-a însurat cu baroneasa Sedăra del Biscotto, titlu acordat de majestatea-sa Ferdinand al IV-lea pentru drepturile asupra portului Mazzara. Trebuie să fac demersurile, nu-mi lipsește decît ocazia.

Poveștile astea cu ocazii pierdute, drepturi și aproximative omonimii erau, cu o sută de ani în urmă, un element important în viața multor sicilieni și fereceau sau mîhneau rînd pe rînd mii de oameni, mai mult sau mai puțin de treabă, după cum se nimerea; dar acest subiect e prea important pentru a fi tratat în treacăt; ne vom mulțumi a spune aici că ieșirea heraldică a lui *don Calogero* prilejui Prințului neasemuita încîntare artistică de a vedea un tip realizîndu-se pînă în cele mai mici amănunte și că un zîmbet mîhnit îi îndulci gura pînă la greață.

Convorbirea se pierdu, apoi, în pîrîiaşe neînsemnate ; *don* Fabrizio îşi aduse aminte de Tumeo, încuiat în întunericul sălii de arme, şi, pentru a mia oară în viaţă, deplinse lungimea vizitelor indigene ; se închise într-o tăcere duşmănoasă. *Don* Calogero înţelese, făgădui că se va întoarce a doua zi dimineaţă cu consimţămîntul sigur al Angelicăi şi plecă. Însoţit de-a lungul a două saloane şi din nou îmbrăţişat, el cobora scările, în timp ce Prinţul, drept ca un turn în capul scării, privea cum se micşorează ghemotocul acela de viclenie, de haine prost croite, de aur şi de ignoranţă, care făcea parte acum din familie, sau aproape.

Cu o luminare în mină, Prinţul se duse apoi să-i dea drumul lui Tumeo, care îşi fuma resemnat pipa în întuneric.

— Îmi pare rău, *don* Ciccio, dar înţelege că trebuja.

— Înţeleg, excelenţă, înţeleg. A mers bine, cel puţin ?

— Foarte bine, nici că se putea mai bine.

Tumeo morfoli un fel de urare, puse zgarda la gîtul Teresinei, care dormea, istovită de vînătoare, şi îşi strînse tolba.

— Ia şi becaţele mele ; tot sînt prea puţine pentru amîndoi. La revedere, *don* Ciccio, şi revino curînd. Şi iartă totul.

O zdravănă palmă pe umeri pecetlui împăcarea, reamintindu-i în acelaşi timp şi puterea ; ultimul fidel al casei Salina plecă spre sărmana-i locuinţă.

Cînd Prinţul se întoarce în birou, văzu că părintele Pirrone o ştersese, ca să evite, desigur, orice discuţie. Porni spre camera soţiei sale, să-i

povestească cele petrecute. Zgomotul pașilor lui puternici și repezi îl vesteau de la o distanță de zece metri. Trecu prin salonul fetelor : Carolina și Caterina, care depăneau un scul de lină, la trecerea lui, se ridicară zîmbiteare ; *mademoiselle* Dombreuil își scoase grăbită ochelarii și răspunse, gravă, salutului său ; Concetta, întoarsă cu spatele, broda gherghef și, fiindcă nu auzise pașii tatălui ei, nici nu se întoarse măcar.

CAPITOLUL AL PATRULEA

DON FABRIZIO ȘI DON CALOGERO • PRIMA VI-
ZITĂ A ANGELICĂI CA LOGODNICĂ • SOSIREA LUI
TANCREDI ȘI A LUI CAVRIAGHI • SOSIREA ANGE-
LICĂI • FURTUNA DRAGOSTEI • DESTINDERE
DUPĂ FURTUNA • UN PIEMONTEZ SOSEȘTE LA
DONNAFUGATA • O RAITĂ PRIN ȚINUT •
• CHEVALLEY ȘI DON FABRIZIO • PLECARE ÎN
ZORI

Noiembrie 1860

Întîlnirile repetate, prilejuite de acordul matri-
monial, avură darul să trezească în *don* Fabrizio
o curioasă admirație pentru meritele lui Sedăra.
Obișnuința îl făcu să treacă peste fața prost băr-
bierită, accentul plebeu, hainele năstrușnice și
stăruitorul miros de sudoare stătută, ca să des-
copere, în schimb, rara inteligență a omului. O
mulțime de probleme, care Prințului i se păreau
de nepătruns, fură dezlegate de *don* Calogero cît
ai clipi din ochi; liber, cum era, de sutele de pie-
dici pe care cîstea, cuviința și buna-creștere le
impun acțiunilor celor mai mulți dintre oameni,
el se avînta în pădurea vieții cu siguranța unui
elefant care, dezrădăcinînd copacii și călcînd în pi-
cioare vizuinele, înaintează în linie dreaptă fără
să-i pese de zgîrieturile mărăcinilor sau de vaie-
tele victimelor. Crescut și trăit în umbra odihni-
toarelor văi mîngîiate de zefirii curtenitori ai
veșnicilor „dacă nu te superi“, „îți voi rămîne obli-
gat“, „îmi vei face favoarea“, „ai fost foarte gen-
til“, Prințul se pomenea dintr-o dată, în timp ce

vorbea cu *don Calogero*, gol și lipsit de apărare pe un câmp măturat de vânturi tăioase și, continuînd să prefere în adîncul inimii sale potecile ocolite ale munților, nu putea, totuși, să nu admire această vijelioasă trîmbă de aer care dezlănțuia nemai-auzite arpegii prin cedrii și stejarii *Donnafugatei*.

Încetul cu încetul, aproape fără să-și dea seama, *don Fabrizio* îi dezvăluia lui *don Calogero* propriile lui afaceri, numeroase, încurcate, și de el însuși prost cunoscute; aceasta nu din nepricepere, ci dintr-un soi de disprețuitoare indiferență față de niște probleme pe care le socotea cu totul neînsemnate și a cărei sorghinte trebuia căutată pînă la urmă în indolența lui naturală și veșnic nedezmințita ușurință cu care ieșea din încurcături vînzînd cîteva sute de hectare din miile pe care le poseda.

Sfaturile pe care le da *don Calogero*, după ce ascultase darea de seamă a Prințului și pusese ordine în ea, erau cît se poate de avantajoase și cu efect imediat, dar rezultatul final al acestor sfaturi, concepute cu o crudă eficacitate și aplicate de bunul *don Fabrizio* cu sfioasă moliciune, fu că în cîțiva ani casa *Salina* își cîștigă o faimă odioasă printre supușii săi, faimă cîtuși de puțin meritată, dar care-i distruse prestigiul la *Donnafugata* și la *Querceta*, fără ca în schimb ruina averii să fi fost în vreun fel împiedicată.

Ar fi nedrept dacă am spune că desele întîlniri cu Prințul nu avuseseră o oarecare înfriurire și asupra lui *Sedara*. Pînă atunci el nu se întîlnise cu aristocrații decît în reuniuni de afaceri (adică în vînzări și cumpărări), sau ca urmare a unor foarte rare și îndelung meditate invitații festive, două împrejurări în care această foarte ciudată clasă socială nu se arată în lumina ei cea mai bună.

Din aceste întîlniri, el îşi formase convingerea că aristocraţia nu era alcătuită decît din oameni-oi, existînd numai şi numai ca să-şi lase lîna tunsă de foarfecele lui, şi numele lor, iluminat de o tainică măreţie, ca să-l cedeze într-o bună zi fiicei sale. Dar cînd îl cunoscă pe Tancredi, Tancredi din epoca postgaribaldină, el se găsi în faţa unui exemplar neaşteptat de tînăr nobil, tot atît de aprig ca şi el, gata să-şi dăruie cu mult folos zîmbetele şi titlurile în schimbul frumuseţii şi bogăţiei cuiva, dar pricepîndu-se să îmbrace aceste acţiuni „sedăreşti“ cu o graţie şi un farmec pe care el ştia bine că nu le are, de care era cucerit fără să-şi dea seama şi fără să poată înţelege în vreun chip de unde izvorăsc. Cînd, în mod inevitabil, îl cunoscă mai bine pe *don* Fabrizio, descoperi, ce-i drept, la acesta moliciunea şi neputinţa de apărare caracteristice imaginarului său nobil-oaie, însoţite însă de un farmec deosebit ca ton, dar egal în intensitate cu al tînărului Falconeri ; şi pe lingă aceasta, o anumită energie care ţindea către abstracţie, o dispoziţie către căutarea unei forme de viaţă cu mijloace în el însuşi găsite şi nu smulse de la alţii. Această putere de abstracţie îl ului peste măsură, deşi nu văzu decît aspectul ei brut, şi nu fu în stare a-l cuprinde în cuvinte, cum am încercat noi să facem aici ; îşi dădu seama că o bună parte din acest farmec izvorăşte din bunele maniere şi înţelese cît de plăcut e să ai de-a face cu un om binecrescut, acesta nefiind, în fond, decît un ins care elimină toate manifestările dezagreabile ale condiţiei umane şi, care exercită asupra celorlalţi un soi de altruism profitabil (formulă în care eficacitatea adjectivului iartă inutilitatea substantivului). *Don* Calogero înţelegea, încetul cu încetul, că un prinz în

comun nu trebuie numaidecît să fie o furtună de clefăieli de fălci și pete de grăsime ; că o conversație poate foarte bine să nu mai semene cu o sfadă de cîini ; că a da înțietate unei femei e semn de forță, și nu, cum credea el, de slăbiciune ; că de la cel cu care vorbești poți obține mai mult dacă-i spui : „N-am fost prea lămurit“, în loc de : „N-ai înțeles o boabă“ ; și că folosind asemenea precauții — mese, conversații, femei și interlocutori sînt spre cîștigul celui care s-a priceput să le mînuiască.

Ar fi o îndrăzneală dacă am spune că *don Calogero* se folosi numaidecît de cele învățate ; el se sili de atunci să se radă ceva mai bine și să se sperie mai puțin de cantitatea de săpun care dispărea în albia de spălat rufe, și cam atît ; dar din acea clipă începu pentru el și ai săi acea statornică subțiere a unei clase care, de-a lungul a trei generații, transformă niște simpli cafoni în gentilomi fără de apărare.

Cea dintîi vizită a Angelicăi, ca logodnică, la familia Salina se desfășură după regulile unei regii fără cusur. Purtarea fetei fusese atît de desăvîrșită, că părea sugerată cuvînt cu cuvînt de Tancredi ; dar lentele mijloace de comunicație ale vremii îndepărtînd această posibilitate, nu rămînea decît ipoteza unor sugestii premergătoare logodnei oficiale, ipoteză riscată chiar pentru cel care cunoștea foarte bine prevederea prințisorului, dar nu cu totul absurdă. Angelica veni pe la 6 seara, îmbrăcată în alb și roz, cu buclele negre și moi umbrite de o largă pălărie de pai încă vărată, pe care ciorchinii de struguri artificiali și spicele aurite evocau cu discreție ville din Gibildolce și grînarele de la Settesoli. Își lăsă tatăl în sala de intrare și, în legănarea largii fuste, urcă

ușoară numeroasele trepte ale scării interioare și se aruncă în brațele lui *don* Fabrizio, depunându-i pe favoriți două lungi sărutări, care-i fură înapoiate cu neprefăcută dragoste ; Prințul întirzie poate o clipă mai mult decît era nevoie, ca să respire aroma de gardenie a fragezilor obraji adolescenți. După care Angelica roși și se trase o jumătate de pas înapoi.

— Sînt atît, atît de fericită... Se apropie din nou și, ridicată pe vîrfurile pantofilor, îi suspină la ureche : *Zione !* gag cum nu se poate mai fericit, comparabil ca efect scenic cu căruciorul de copii al lui Eisenstein¹, și care, vădit și secret cum era, înduioșă nespus inima simplă a Prințului și o înhămă pentru totdeauna la jugul frumoasei copile.

În acest timp, *don* Calogero urca scara și spunea cît de mîhnită fusese nevastă-sa că nu putuse să-l însoțească, dar ieri seară călcase greșit și-și scrîntise destul de dureros piciorul stîng.

— Are glezna cît o pătlăgică-vinătă, Prințe.

Don Fabrizio, amuzat peste măsură de această dezmiardare verbală și asigurat, după cele pîvestite de Tumeo, de ineficacitatea gestului său de politețe, se arată gata să se ducă el însuși la doamna Sedăra și numaidecît, propunere ce-l înspăimîntă pe *don* Calogero și-l sili, spre a o respinge, să-și încarce consoarta cu încă o năpastă, o migrenă de data asta, care o silea, sărmana, să stea în întuneric.

Între timp, Prințul oferea brațul Angelicăi. Străbătură cîteva saloane aproape în întuneric, slab luminate de candelă cu ulei, la lumina căroră abia găseai calea ; dar, în fund, în perspectiva sălilor,

¹ Referire la celebra secvență a căruciorului de copii care se rostogolește pe treptele portului Odesa din filmul *Crucișătorul Potemkin* realizat de Eisenstein.

strălucea „salonul lui Leopold“, în care se afla restul familiei, și această procesiune prin bezna pustie către luminosul centru al intimității avea ritmul unei inițieri masonice.

Familia se îngrămădea în prag. În fața miniei bărbatului ei, Prințesa renunțase la toate rezervele care fuseseră, ar fi prea puțin zis respinse, ci de-a dreptul fulgerate și nimicite. Își sărută de mai multe ori viitoarea nepoată și o strânse atît de tare în brațe, că pe pielea fetei se întipări cercul vestitei salbe de rubine a Salinaților, pe care Maria Stella ținuse s-o poarte, cu toate că era, încă ziuă, în semn de mare sărbătoare. Francesco Paolo, cel de 16 ani, fu încîntat că are neașteptatul prilej s-o sărute și el pe Angelica, sub privirea geloasă, dar neputincioasă, a tatălui. Concetta își arată dragostea într-un fel destul de curios : bucuria ei era atît de intensă, că-i dăduseră lacrimile. Celelalte surori se strîngeau în jurul ei, gălăgioase și vesele, tocmai fiindcă nu simțeau nici o emoție. Părintele Pirrone, apoi, care cu sfîntenie nu era nesimțitor la farmecul femeiesc, în care-i plăcea să vadă o netăgăduită mărturie a bunătății divine, simți cum la căldura grației (cu *g* mic) toate împotrivirile i se topesc ; și murmură :

— *Veni, sponsa de Libano.*¹ (Fu nevoit, apoi, să lupte puțin cu sine ca să alunge din minte alte versete, ceva mai aprinse.)

Mademoiselle Dombreuil plîngea de emoție, așa cum se cade unei guvernante, și strîngea în mîinile-i vitregite umerii involți ai fetei.

¹ *Vino, mireasă din Liban* ; verset din *Cîntarea cîntărilor* a lui Solomon.

— *Angèlicà, Angèlicà, pensons à la joie de Tancredi*¹

Numai Bendicò, de obicei atît de prietenos, tu-pilat sub o consolă, mîrîia înăbuşit, pînă cînd Francesco Paolo, indignat şi cu buzele încă fremătînd, îl făcu brutal să-şi vină în fire.

Pe douăzeci şi patru din cele patruzeci şi opt de braţe ale policandrului se înălţa cîte o lumînare aprinsă, şi fiecare din ele, candidă şi înflăcărată în acelaşi timp, putea închipui o fecioară care se topeşte de dor; florile bicolore de Murano se aplecau pe tulpina lor de sticlă răsucită ca să privească, să admire pe cea care intra şi îi trimiteau un surîs de gingaşe scînteieri. Focul era aprins în marele cămin, mai mult ca semn de bucurie decît ca să încălzească atmosfera încă destul de caldă, iar lumina flăcărilor juca pe po-dea, smulgea scurte fulgerări de pe aurăriile stinse ale mobilei. Căminul înfăţişa într-adevăr vatra familială, simbolul casei, şi în el tăciunii amin-teau de aşiţătoare dorinţe, jăraticul de mœcnite ardori.

Prinţesa, care avea darul neîntrecut de a reduce emoţiile la cel mai mic numitor comun al lor, povesti episoade sublime din copilăria lui Tancredi; şi atît stăruia asupra lor, că s-ar fi putut crede că Angelica trebuie să se considere fericită că se mărită cu un om care, la 6 ani, se dovedise atît de cuminte, că se supusese fără să facă mof-turi unor anume clistire indispenşabile, şi la 12, atît de îndrăzneţ, că furase un pumn de cireşe. În timp ce acest episod de banditism nespus de îndrăzneţ era evocat, Concetta pufni în rîs :

¹ Angelica, Angelica, ce fericit 0 să fie Tancredi (fr.).

— E un viciu de care Tancredi nu s-a dezbărat încă, spuse. Ți-aduci aminte, papă, acum două luni, când ți-a luat piersicile acelea la care țineai atât ?

Și se întunecă numaidecît, de parcă ar fi fost președinta unei societăți horticoale păgubite.

Glasul lui *don* Fabrizio puse repede în umbră asemenea fleacuri ; el vorbi de Tancredi de astăzi, de băiatul ager și dezghețat, întotdeauna gata de una din acele ieșiri ale lui care fermecau pe cei care-l iubeau și exasperau pe ceilalți ; povesti cum, în timpul uneia din vizitele lui la Napoli, dușesa de Sancutare, căreia îi fusese prezentat, făcu o asemenea pasiune pentru el, că ținea să-l vadă acasă la ea dimineata, la prînz și seara, fie că se afla în salon sau în pat, pentru că, spunea ea, nimeni ca el nu știa să povestească *les petits riens* cu atîta haz. Și cu toate că *don* Fabrizio se grăbi să precizeze că Tancredi n-avea pe atunci nici 16 ani, iar ducesa peste 50, ochii Angelicai fulgerară, pentru că ea deținea informații precise asupra tinerilor din Palermo și puternice intuiții cu privire la purtarea ducelor napolitane.

Dacă din această atitudine a Angelicai am deduce că ea îl iubea pe Tancredi, ne-am înșela ; era în ea prea mult orgoliu și prea multă ambiție, ca să fie în stare de acea anihilare, provizorie, a personalității, fără de care nu există dragoste ; pe lângă aceasta, cruda ei experiență nu-i îngăduia încă să prețuiască realele lui calități, alcătuite toate din nuanțe subtile ; dar pe atunci, fără să-l iubească, ea era, totuși, îndrăgostită de el, ceea ce e cu totul altceva. Ochii lui albaștri, ironica lui afecțiune, unele intonații dintr-o dată grave ale vocii lui îi dădeau, numai amintindu-și-le, o anume tulburare, și în acele zile ea nu-și dorea

decît să se lase înfrîntă de mîinile lui ; iar o dată înfrîntă, ea le-ar fi uitat și înlocuit, cum s-a și întîmplat mai tîrziu ; dar, pentru moment, ea se voia înșfăcăta de ele. De aceea, revelația unei posibile legături (de altfel, inexistentă) o azvîrli în ghearele celei mai absurde dintre nenorociri : gelozia retrospectivă ; criza fu, de altfel, repede liniștită printr-un rece examen al avantajelor erotice și nonerotice pe care i le aducea căsătoria ei cu Tancredi.

Don Fabrizio nu mai termina cu tămîierea lui Tancredi. Furat de dragoste, vorbea de el ca de un Mirabeau :

— A început devreme și a început bine, spunea, o să ajungă departe.

Alba frunte a Angelicăi se înclina în semn de aprobare. În realitate, ea nu-și prea bătea capul cu viitorul politic al lui Tancredi ; era una din multele fete care cred că evenimentele publice se desfășoară într-un univers aparte și nici nu-și închipuia măcar că un discurs al lui Cavour¹ ar fi putut, cu timpul, prin mii de angrenaje mărunte, să-i influențeze viața și să i-o schimbe. Gîndea în siciliană : „Noi avem grîu, și asta-i destul ; ce-i aia c-o să ajungă departe ? !” Naivități copilărești, de care se va dezbăra cu totul mai tîrziu, ca să devină, de-a lungul anilor, una din cele mai viperine egerii de la Montecitorio² și Consulta³.

— Și pe urmă, Angelica, tu încă nu știi cît de amuzant poate fi Tancredi ! Știe tot, în orice lucru

¹ Camillo Benso, conte de Cavour (1810—1861), om de stat italian, ideolog și lider al burgheziei liberalo-monarhiste moderate ; țelul politicii sale a fost unirea Italiei sub conducerea monarhiei piemonteze.

² Palatul Parlamentului din Roma.

³ Palat din Roma, sediul Ministerului Afacerilor Externe pînă în 1922.

vede întotdeauna aspectul lui neprevăzut. Când ești cu el, când e bine dispus, lumea pare mai comică decît e, dar cîteodată și mai gravă.

Că Tancredi era amuzant, Angelica știa ; că era în stare să dezvăluie lumi nebănuite, nu numai că nădăjduia, dar avea și motive s-o creadă cu încredere de la 25 septembrie, ziua faimosului, dar nu singurului, sărut oficial constatat de după perfidul gard de dafin. Sărut cu mult mai rafinat și mai îmbătător decît celălalt unic exemplar dăruit ei, cu un an și mai bine în urmă, de către băiatul grădinarului de la Poggio a Cajano. Dar Angelica nu prea se sinchisea de hazul și nici chiar de înțelegerea logodnicului ei, cu mult mai puțin în orice caz decît acest simpatic *don Fabrizio*, atît de drăguț într-adevăr, dar și atît de „intelectual“. Pentru Angelica, Tancredi însemna un loc de frunte în lumea bună a Siciliei, lume pe care și-o închipuia plină de minunății cū totul diferite de cele pe care le vădea în realitate, și totodată un focos tovarăș de plăceri. Dacă pe deasupra mai era și deosebit de dotat pe plan spiritual, cu atît mai bine ; dar, în ceea ce o privea, ea nu ținea la asta. Poți oricînd să te amuzi. De altfel, ideile astea priveau viitorul. Pentru moment, spiritual sau nerod, ea și l-ar fi dorit aici, lîngă ea, de-ar fi fost numai ca să-i gîdile ceafa sub coade, cum făcuse o dată.

— Doamne, cît aș dori să fie acum cu noi aici !

Exclamație care mișcă pe toți, atît prin evidenta ei sinceritate, cît și prin ignorarea adevăratei sale cauze și care încheie cum nu se poate mai fericit această primă vizită. Într-adevăr, nu după mult, Angelica și tatăl ei își huară rămas bun ; conduși de un valet purtînd un felinar care aprindea cu auru-i șovăielnic roșul frunzelor moarte ale pla-

tanilor, tată și fiică reintrară în casa a cărei ușă îi fusese pentru totdeauna închisă lui „Peppe Mmerda“ de plumbii care-i găuriseră șalele.

Un obicei la care *don* Fabrizio, din nou senin acum, revenise era cel al lecturilor serale. Toamna, după rugăciunea de seară, fiindcă era prea întuneric pentru plimbare, familia se aduna în jurul căminului, așteptând ora cinei, și Prințul, în picioare, citea alor săi, fasciculă după fasciculă, un roman modern ; o bunăvoință plină de demnitate îi țîșnea prin toți porii.

Anii în care se desfășoară povestirea noastră erau tocmai anii cînd, prin mijlocirea romanelor, porneau să se formeze miturile literare care domină încă și astăzi spiritele europene ; cu toate acestea, Sicilia, datorită, în parte, tradiționalei sale inaderențe la tot ce e nou și, pe de altă parte, necunoașterii destul de răspîndite a limbilor străine, la care trebuie adăugată și umilitoarea cenzură bourbonă, care opera cu ajutorul vămilor, ignora existența lui Dickens, George Eliot, George Sand, Flaubert și chiar a lui Dumas. Cîteva volume ale lui Balzac ajunseseră, e adevărat, prin diferite subterfugii, în mîinile lui *don* Fabrizio, care își atribuisese sarcina de cenzor familial ; le citise, și apoi, dezgustat, le dăruise repede unui prieten la care nu ținea, zicînd că ele erau rodul unui spirit fără îndoială viguros, dar extravagant și „fixat“ (astăzi ar fi spus monomaniac) : judecată grăbită, după cum se vede, dar nu lipsită de oarecare finețe. Nivelul lecturilor era, așadar, destul de scoborit, condiționat, cum era, de respectul față de pudorile virginale ale fetelor, de strășnicia bigotă a Principesei și de propria demnitate a Prințului, care cu nici un chip n-ar fi consimțit

să citească „porcării“ în fața întregii familii adunate.

Era pe la 10 noiembrie, spre sfârșitul vacanței la Donnafugata. Ploua cu găleata, un mistral umed se dezlănțuia cu turbare, năpustindu-se cu palme minioase de ploaie în ferestre; în depărtare se auzeau rostogoliri de tunete; din cînd în cînd, stropi de ploaie, izbutind să pătrundă prin rudimentarele hornuri siciliene, sfîrșiau o clipă pe foc și împestrișau cu negru tăciunii aprinși de măslin. Se citea *Angiola Maria*¹, și ajunseseră în acea seară la ultimele pagini; descrierea înfiorătoare a călătoriei a Fecioarei de-a lungul geroasei Lombardii hibernat îngheța inima siciliană a domnișoarelor, cufundate în călduroasele lor fotolii. Deodată, o mare hărmălaie izbucni în camera vecină, și Mimí, feciorul de casă, intră abia răsuflînd :

— Excelență, strigă el, uitîndu-și de orice cuviință, excelență, a sosit domnișorul Tancredi ! E în curte și-și descarcă bagajele. Sfîntă Fecioară, Maică Preacurată, pe o vreme ca asta !

Și ieși în fugă.

Surpriza o duse pe Concetta într-un timp care nu mai era, și ea strigă : „Dragul meu !“ Dar însuși sunetul glasului ei o rechemă la durerosul prezent și, cum e ușor de închipuit, această fulgerătoare trecere dintr-o lume tainică și înflăcărată într-alta reală, dar înghețată, o făcu să sufere mult ; din fericire, strigătul ei, înecat în emoția generală, nu fu auzit.

Depășiți de pașii mari ai lui *don Fabrizio*, se repeziră cu toții spre scară ; străbătură în grabă

¹ Cunoscut roman — apărut în 1839 — datorat scriitorului meridional *Francesco Carcano*, unul din precursorii verismului.

saloanele întunecate, coborîră ; poarta cea mare era larg deschisă spre scara exterioară și spre curte ; vîntul năvălea furios, umfla pînzele portretelor, cu răbufniri jilave și miros de pămînt ; pe fundalul unui cer luminat de fulgere, arborii grădinii se zbăteau, foșnind ca mătasea sfîșiată. *Don Fabrizio* era gata să iasă pe poartă, cînd, pe ultima treaptă a scării se ivi o matahală informă și greoaie : era *Tancredi*, înfășurat în larga peleurină albastră a cavaleriei piemonteze, atît de udă, că părea de o sută de chile și bătea în negru.

— Ia seama, *ziona*, nu mă atinge, sînt ud ca un burete !

Felinarul de pe scară îi luminează fața. Intră, desfăcu lîntugul care îi prindea mantaua de gît și lăsă să-i cadă haina, care se turti la pămînt, fleșcăind. Mirosea a ciine ud și nu-și scosese cizmele de trei zile, dar el era, pentru *don Fabrizio*, care-l îmbrățișa, băiatul iubit între toți, mai drag decît propriii lui feciori, pentru *Maria Stella* — scumpul nepot defăimat cu atîta perfidie, pentru părintele *Pirrone* — oița mereu rătăcită și mereu regăsită, pentru *Concetta* — o scumpă fantomă care semăna cu iubirea ei pierdută. Pînă și *mademoiselle Dombreuil* îl sărută cu o gură care-și uitase de mîngîieri și striga, sărăcuța :

— *Tancredi, Tancredi, pensons à la joie d'Angèlica !*¹ atît de puține coarde avea arcul ei, nevoită cum era, să-și imagineze mereu fericirea altora.

În sfîrșit, *Bendicò* își regăsea tovarășul drag de jocuri, cel care știa, ca nimeni altul, să-i sufle în bot prin pumnul strîns, dar își arăta bucuria în felul ciînesc, galopînd nebunește în jurul sălii, fără să se uite la prietenul lui.

¹ *Tancredi, Tancredi, ce fericită va fi Angelica ! (Fr.)*.

Fu într-adevăr mișcător momentul cînd familia se adună în jurul tînărului care se întorcea, cu atît mai iubit cu cît nu făcea parte cu adevărat din familie, cu atît mai fericit cu cît venea să culegă, o dată cu dragostea, asigurarea unei trai-nice situații materiale. Moment mișcător, dar puțin prea lung. Cînd primele efuziuni se mai potoliră, *don Fabrizio* băgă de seamă că în prag așteptau alte două siluete, ude learcă și ele, și ele zîmbitoare. Le văzu și *Tancredi* și începu să rîdă :

— Vă cer la toți iertare, dar emoția m-a zăpăcit. Mătușico, spuse întorcîndu-se spre Prințesă, mi-am îngăduit să aduc cu mine un scump prieten, pe contele *Carlo Cavriaghi* ; de altfel, îl cunoașteți, a venit deseori la vilă pe timpul cînd era în serviciul generalului. Iar celălalt e lăncierul *Moroni*, ordonanța mea.

În poziție de „drepti“, soldatul zîmbea cu o față obtuz cînstită, în timp ce de pe postavul gros al mantalei apa șiroia pe podea. Micul conte, însă, nu stătea „drepti“ ; își scosese chipiul ud și mototolit și săruta mîna Prințesei, zîmbea și minuna fetele cu favoriții lui blonzi și încurabilul r graseiat.

— Și cînd te gîndești ! Mi s-a spus că aici, la voi, nu plouă niciodată ! Maică, Dumnezeuule, de două zile înotăm ca în mare ! Apoi redeveni serios : Dar bine, *Falconeri*, unde-i domnișoara *Angelica* ? M-ai tîrît de la *Napoli* pîn-aici ca să mi-o arăți. Văd o mulțime de fete frumoase, dar nu pe ea. Se întoarse spre *don Fabrizio* : Află, Prințe, că dacă-l ascuți, îți vine să crezi că e regina din *Saba* ! Să mergem îndată să ne închinăm miresei *formosissima et nigerrima* ¹. Mișcă, buștean !

¹ Cea mai frumoasă și cea mai neagră (lat.), verset din *Cîntarea Cîntărilor*.

Astfel vorbea și aducea jargonul meselor de popotă în mohoritul salon, sub îndoitul șirag al strămoșilor înzăuați și împănoșați ; și toată lumea ridea. Însă don Fabrizio și Tancredi știau și altceva : ei îl cunoșteau pe don Calogero, o cunoșteau pe „frumoasa juncană“ de nevastă-sa, cunoșteau neînchipuita neglijență din casa parvenitului, lucruri pe care candida Lombardie le ignora.

Don Fabrizio interveni :

— Ascultă, conte, dumneata îți închipuiai că în Sicilia nu plouă niciodată și, totuși, vezi cum toarnă. N-aș dori să-ți închipui că în Sicilia nu există pneumonii, ca pe urmă să te trezești în pat cu o febră de patruzeci de grade. Mimì, spuse feciorului, fă focul în camera domnișorului Tancredi și în cea verde, pentru musafir. Pregătește odăița de alături pentru soldat. Și dumneata, conte, du-te să te usuci cum trebuie și să te schimbi. Voi spune să ți se aducă un *punch* și biscuiți. Și cina e la opt, peste două ore.

Cavriaghi era de prea multă vreme obișnuit cu milităria, ca să nu se plece numai decît aceluia glas autoritar ; salută și o luă cuminte după fecior. Moroni tiră după el lădițele de campanie și săbiile arcuite în tocurele lor de flanelă verde.

În acest timp, Tancredi scria : „Angelica mult-iubită, iată-mă sosit, sosit pentru tine. Sînt înamorat ca un motan, dar ud ca o broască, murdar ca un cîine vagabond și flămînd ca un lup. Îndată ce voi fi curat și mă voi socoti demn de a mă înfățișa celei mai frumoase dintre frumoase, voi alerga spre tine : în două ore. Respectele mele scumpilor tăi părinți. Pentru tine... nimic deocam-

dată." Textul fu supus aprobării Prințului ; acesta, care admirase dintotdeauna stilul epistolar al lui Tancredi, rîse și încuviință totul. *Donna Bastiana* o să aibă timp să-și nascocoască o altă boală ; și răvașul fu repede trimis peste drum.

Atît de vie era bucuria tuturor, că un sfert de ceas le fu de ajuns celor doi tineri ca să se usuțe, să-și facă toaleta, să-și schimbe uniformele și să se regăsească în „salonul Leopold“, în jurul căminului : beau ceai și coniac și se lăsau admirați. Pe vremea aceea nu exista nimic mai puțin militar decît familiile aristocratice siciliene ; ofițerii bourbonieni nu se arătau niciodată prin saloanele palermitane, și puținii garibaldini care pătrunseseră acolo erau priviți mai curînd ca spectatori pitorești decît ca militari veritabili. Cei doi tineri ofițeri erau, așadar, întîii pe care fetele *Salina* îi vedeau de aproape ; amîndoi în tunici cu pieptarul încrucișat, Tancredi cu nasturii de argint ai lăncierilor, Carlo cu cei aurii ai bersalierilor, cu guler înalt de catifea neagră, cu tiv portocaliu la unul, stacojiu la celălalt, ei își întindeau la foc picioarele strînse în postav albastru și postav negru. Pe mîneci, „florile“ de argint sau de aur se deschideau în arabescuri pornite și reluate la nesfîrșit — o încîntare pentru fetele obișnuite doar cu redingotele severe și fracurile funebre. Înălțătorul roman zăcea la pămînt, după un fotoliu.

Don Fabrizio nu mai pricepea nimic ; și-i amintea pe amîndoi, roșii ca racii și neîngrijiiți.

— Bine, dar voi, garibaldinii, nu mai purtați cămașă roșie ?

Amîndoi se întoarseră ca mușcați de viperă.

— Ce garibaldini, *ziona* ? Am fost odată, acum, gata ! Cavriaghi și cu mine sîntem, slavă Domnu-

lui, ofițeri în armata regulată a majestății-sale. Regele Sardiniei încă vreo cîteva luni, al Italiei, foarte curînd. Cînd armata lui Garibaldi a fost dizolvată, ni s-a dat să alegem : ne întoarcem la vatră, sau rămînem în armata regelui. El și cu mine, ca atîția alții, am intrat în armată, cea adevărată. Cu ăia numai era de trăit, nu-i așa, Cavriaghi ?

— Doamne, ce adunătură ! Niște pungași, buni doar să tragă, și atît. Acum sîntem între oameni bine, ofițeri adevărați, ce mai încoa și-ncolo !

Și își ridică mustăcioara, cu o mutră de adolescent scîrbit.

— Ne-au luat un grad, știi, *zione*, atît de puțină încredere aveau în noi ca militari ; eu, din căpitan, am ajuns iar locotenent, uite, și își arăta cele două stelute de pe epoleți. El, din locotenent, sublocotenent. Dar sîntem fericiți de parcă ne-ar fi avansat. Altfel sîntem respectați acum, cu uniformele noastre.

— Te cred, îl întrerupse Cavriaghi, oamenii nu se mai tem c-o să le șterpelim găinile.

— Să ne fi văzut pe drum, de la Palermo pînă aici, cînd opream să schimbăm caii, la poște ! Era destul să spunem : „Ordine urgente, serviciul majestății-sale“, și caii apăreau ca prin farmec. Și unde nu scoteam „ordinele“, adică note de hotel de la Napoli, bine împăturite în plic și sigilate !

Cînd problema schimbărilor din armată fu epuizată, se trecu la subiecte mai agreabile. Concetta și Cavriaghi se așezaseră puțin mai departe, și micul conte arăta fetei darul pe care i-l adusese de la Napoli, *Cîntecele* lui Aleardo Aleardi, într-o scumpă legătură. În pielea de un vînat-închis era gravată adînc o coroană princiară și dedesubt țifrul ei : C.C.S. Iar și mai jos, caractere mari și

vag gofice spuneau : *Sempre sorda*¹. Amuzată, Concetta rîdea :

— Dar de ce surdă, conte ? C.C.S. aude foarte bine.

Chipul micului conte se inflăcăară de o juvenilă ardoare.

— Surdă, da, surdă, domnișoară, surdă la suspinele mele, surdă la plingerile mele, și oarbă, oarbă la rugile pe care ochii mei vi le îndreaptă. Dacă ați ști cît am suferit la Palermo, cînd ați plecat la Donnafugata... Nici măcar un salut, nici măcar un semn, în timp ce trăsura dispărea pe alee ! Și vreți să spun că nu sînteți surdă ? Crudă, iată ce-ar fi trebuit să scriu.

Aprinsa-i diatribă literară fu înghețată de rezerva fetei :

— Sînteți încă obosit de călătorie și cu nervii extenuați. Liniștiți-vă. Spuneți-mi mai bine o poezie frumoasă.

În timp ce bersalierul citea gingașele versuri cu o voce mîlînită și pauze pline de descurajare, Tancredi, în fața căminului, scotea din buzunar o cutiuță de atlaz vioriu.

— Iată inelul, *zîone*, inelul pe care i-l dau Angelicăi, sau, mai bine zis, pe care i-l dăruiești tu cu mîna mea.

Făcu să sară areul, și apăru un safir foarte întunecat, tăiat în octogon turtit, strîns încercuit de o mulțime de mici briliante foarte curate. Era un giuvaer puțin cam înmohorit, însă din plin acordat cu gustul sepulcral al timpului și care valora de departe cele două sute de uncii expediate de *don* Fabrizio. În realitate, costase cu mult mai puțin ; în acele luni de jaf și de zăpăceală, se

¹ Veșnic surdă.

găseau la Napoli minunate bijuterii de ocazie ; din diferența de preț apăruse o broșă, o amintire pentru Schwarzwald. Concetta și Cavriaghi fură chemați să admire și ei inelul, dar nu se mișcară : micul conte îl mai văzuse, iar Concetta amînă această plăcere pentru mai tîrziu. Inelul trecu din mînă în mînă, fu admirat, lăudat ; și bunul gust, previzibil, al lui Tancredi fu înălțat în slăvi. Don Fabrizio întrebă :

— Dar cu măsura ce facem ? Trebuie să trimitem inelul la Girgenti, să-l potrivească pe deget.

Ochii lui Tancredi scăpărară, șireți :

— De prisos, *ziona* ! Măsura e bună, am luat-o la plecare.

Don Fabrizio tăcu. Recunoștea un maestru.

Cutiuța făcuse ocolul salonului și se afla iarăși în mîinile lui Tancredi, cînd de după ușă se auzi, aproape în șoaptă :

— Se poate ?

Era Angelica. În grabă și de emoție, nu găsisese altceva să pună pe ea, ca să se apere de potopul de afară, decît un *scappolare*, una din acele imense mantale țărănești din pînză grosolană. Înfășurată în cutele aspre, de un vinăt-închis, întreaga-i făptură părea nespus de mlădie ; sub gluga udă, ochii verzi, tulburi și rătăciți, vorbeau de voluptate.

La vederea fetei, a contrastului dintre frumusețea ei și aspectul rustic al yeșmintului, Tancredi simți ca o lovitură de bici. Se ridică, alergă spre ea fără să scoată o vorbă și o sărută pe gură. Cutiuța, pe care o ținea în mîna dreaptă, gîdila ceafa fetei, răsturnată. Apoi apăsă pe resort, luă inelul, i-l trecu pe inelar ; cutiuța căzu la pămînt.

— Ține, frumoaso, e pentru tine, de la Tancredi al tău. Ironia i se redeșteptă : Și să-i mulțumești și unchiului pentru el.

Apoi o îmbrățișă iar. Neliniștea simțurilor îi făcea să tremure. Salonul, ceilalți, totul li se părea foarte depărtat. Și el avu impresia netă că prin acele sărutări reintră în stăpînirea Siciliei, această țară frumoasă și perfidă pe care Falconerii o posedaseră veacuri de-a rîndul și care acum, după o vană revoltă, i se dăruia iar, cum dintotdeauna se dăruise alor săi, încărcată de desfătări trupești și de recolte aurite.

Cu sosirea bineveniților oaspeți, întoarcerea la Palermo fu amînată; și urmară două săptămîni de încîntare. Vijelia care însoțise călătoria celor doi ofițeri fusese și ultima dintr-un șir întreg, și în urma ei străluci vara sfîntului Martin, care, în Sicilia, e adevăratul anotimp al voluptății; o vreme de lumină și de azur, oază de dulceață tăind aspra desfășurare a anotimpurilor, a cărei moliciune convinge și rătăcește simțurile, a cărei toropeală îndeamnă la tainice goliciuni. De goliciuni erotice nici nu putea fi vorba în palatul de la Donnafugata și, totuși, o învăpăiată senzualitate se răspîndea pretutindeni, cu atît mai ațîțătoare, cu cît era mai aprig strunită. Palatul prinților Salina fusese cu optzeci de ani înainte locul de întîlnire al acelor perdeluite voluptăți în care se complăcuse veacul al XVIII-lea agonizînd; dar rigida regență a principesei Carolina, răbufnirea religioasă ce însoți Restaurația, caracterul aprins, numai cu bonomie, al actualului *don Fabrizio* aruncaseră pînă la urmă vîlul uitării peste ciudatele rătăcirii din trecut; drăcușorii în peruci pudrate fuseseră puși pe fugă; ei mai viețuiau încă, dar în stare larvară, și hibernau sub mormane de praf în cine știe ce pod al uriașei clădiri. Intrarea frumoasei Angelica în palat tre-

zise oarecum aceste larve, cum poate se mai ține minte ; dar numai sosirea tinerilor îndrăgostiți redeșteptă cu adevărat instinctele pitite prin ungherele casei ; ele se iveau de pretutindeni acum, ca niște furnici trezite de lumina soarelui, lipsite de veninul lor, dar peste măsură de sprintene. Arhitectura și decorația rococo evocau în arcuirile lor neprevăzute goliciuni culcate și sini ridicați ; fiecare ușă ofta, deschizându-se, ca o perdea de alcov.

Cavriaghi era îndrăgostit de Concetta ; dar, copil cum era, nu numai la înfățișare, ca Tancredi, ci și ea fire, el își revărsa iubirea în ritmurile facile ale lui Prati¹ și Aleardi, în visuri de răpiri la lumina clarului de lună, ale căror urmări logice nu se încumeta să și le înfățișeze și pe care surzenia Concettei le nimicea, de altfel, încă din fașă. Nu se știe dacă în singurătatea odăiței sale verzi, Cavriaghi nu mîngîia și visuri ceva mai concrete ; dar e sigur că la scenografia galantă din acea toamnă donnafugască el nu contribuia decît cu schițe de nori și orizonturi evanescente, și nu cu concepția unor solide mase arhitectonice. În schimb, cele două fete, Carolina și Caterina, își susțineau destul de bine partitura lor în simfonia dorințelor, care, în acel noiembrie, străbătea întreg palatul și se îmbina cu murmurul fin-tînilor, cu tropăitul de la grajduri al cailor în călduri și cu scrișnetul îndărătnic al carilor săpîndu-și cuiburile nupțiale prin vechile mobile. Erau foarte tinere și nostime și, deși lipsite de amorezi,

¹ *Giovanni Prati* (1815—1884), poet și patriot italian ; versurile sale sînt, în genere, străbătute de un sentimentalism facil. Refugiat în Piemont (din cauza austrieilor), devine poetul curții. După unificarea Italiei, a fost numit senator.

ele se pomeneau luate de curentul de ațilare ce se desprindea de la ceilalți ; și adesea, sărutul pe care Concetta i-l refuza lui Cavriaghi, îmbrățișările Angelicăi, de care Tancredi nu se sătura nici-odată, se răsfringeau în ființa lor, le înfiorau trupurile încă neatinse ; și acestea te făceau să visezi, și fetele visau bucle umezite de tănuite sudori, gemete scurte. Până și nefericita *made-moiselle* Dombreuil, nevoită să slujească mereu de paratrăsnet, asemeni psihiatrilor care se molipsesc și se lasă doborâți de frenezia bolnavilor lor, fu luată de vârtejul acela tulbure și ademenitor. Când, după o zi de urmărire și de curse moralizatoare, ea se întindea pe patu-i solitar, își pipăia sinii veșteji și murmură la întâmplare invocării către Tancredi, Carlo, Fabrizio...

Centrul și motorul acestei exaltări senzuale era, firește, perechea Tancredi-Angelica. Căsătoria sigură, deși nu prea apropiată, își întindea umbra-l liniștitoare peste pământul ars al dorințelor întresimțite. Diferența de clasă socială îl făcea pe *don* Calogero să creadă că la nobili lungile duete ferite sînt de la sine înțelese între îndrăgostiți, și pe prințesa Maria Stella să-și închipuie că în lumea celor ca Sedăra vizitele prea dese ale Angelicăi și o anume libertate în purtări, pe care, desigur, nu le-ar fi tolerat la fetele ei, sînt cît se poate de firești. Și astfel, vizitele Angelicăi la palat se făcură din ce în ce mai dese, ca să devină aproape permanente, și pînă la urmă ea nu mai fu însoțită decît formal de tatăl ei, care pleca numai decît în birourile administrației, ca să descopere sau să pună la cale tainice sforării, sau de fata în casă, care dispărea la bucătărie, ca să bea cafea și să cătrănească sufletul bietelor slugi.

Tancredi ținea ca Angelica să cunoască întreg palatul, cu toată babilonia lui încurcată de camere pentru musafiri, saloane de recepții, bucătării, capele, teatre, galerii de tablouri, șoproane mirosind a piele, grajduri, sere înăbușitoare, geamlîcuri, scărițe, terase și portice și mai ales un șir de apartamente uitate și pustii, părăsite de decenii și care formau un labirint întortocheat și misterios. Tancredi nu-și dădea seama (sau își dădea seama foarte bine) că el țira fata către centrul ascuns al ciclonului senzual ; și Angelica, în acea epocă, voia tot ce voia și Tancredi. Expedițiile de-a lungul acelei clădiri, fără margini parcă, erau nesfîrșite ; porneau ca spre o țară necunoscută, și necunoscută era cu adevărat, de vreme ce prin multe din acele încăperi și tainițe nici măcar *don Fabrizio* nu pusese piciorul, fapt din care el își trăgea, de altfel, o mare mulțumire, pentru că, obișnuia să spună, un palat căruia i se cunosc toate camerele nu e demn de a fi locuit. Cei doi îndrăgostiți se imbarcau spre *Cytera* pe o corabie făcută din camere întunecate și din camere înșorite, din încăperi fastuoase sau mizerabile, goale sau ticsite de mobile desperecheate. Plecau însoțiți de *Cavriaghi* sau de *mademoiselle Dombreuil* (părintele *Pirrone*, datorită știutei înțelepciuni a ordinului său, nu-și îngădui niciodată aceasta), uneori de amîndoi ; aparențele erau salvate. Dar în palatul *Donnafugata* nu era greu să rătăcești pe cel care te urmărea : era de ajuns să te strecoari pe un coridor (se găseau o mulțime, lungi, strîmte și întortocheate, cu ferestruici zăbrelite, prin care nu puteai trece fără teamă), să cotești pe o galerie, să te cațări pe o scăriță complice, și cei doi tineri erau dintr-o dată departe, nevăzuți, singuri, ca pe o insulă pustie. Singurii lor

martori erau un portret în pastel aproape șters, pe care un pictor nepriceput îl făcuse fără ochi, sau, de pe un tavan cu frescele decolorate, o păstoriță dispusă să închidă ochii. Cavriaghi, de altfel, se plictisea repede și, de îndată ce i se ivea în cale vreo încăpere cunoscută sau vreo scăriță care cobora spre grădină, o ștergea repede, atât ca să-i facă plăcere prietenului său, cât și pentru a se duce să suspine, contemplând mîinile de gheață ale Concettei. Guvernanta rezista mai mult, dar nu pînă la capăt ; un timp, chemările ei se auzeau din ce în ce mai depărtate, întotdeauna fără răspuns :

— *Tancrède, Angèlica, où êtes-vous ?* ¹

Apoi totul se reînchidea în tăcerea brăzdată doar de galopul șoarecilor deasupra plafoanelor, de foșnetul unei scrisori centenare rătăcite, pe care vîntul o rostogolea pe podea ; prilejuri de spaime delicioase, de liniștitoare îmbrățișări. Și, pretutindeni, Eros era cu ei, încăpățînat și viclean ; jocul în care-i împingea era plin de vrajă și de primejdii. Amîndoi, abia ieșiți din copilărie, descopereau o plăcere în jocul ca joc, îi fermecau urmărirea, pierderile, regăsirile ; dar cînd se reîntîlneau, simțurile lor ațîțate o luau înainte, și cele cinci degete ale băiatului, care se înlănțuiau cu degetele fetei, în gestul atât de scump senzualilor nehotărîți, suava lunecare pe vinele palide ale palmei le răscoleau întreaga ființă, preludiind alte mîngîieri, mai insinuante.

O dată, ea se ascunsese după un enorm tablou așezat pe jos ; și, pentru cîteva minute, *Arturo Corbèra la asediul Antiohiei* ocroti speranța înfrigurată a fetei ; dar cînd fu descoperită, cu zîmbetul mîzgălit de pînze de păianjen și mîinile acoperite de colb, ea fu înșfăcată și strînsă, și rămase

¹Tancredi, Angèlica, unde sînteți ? (Fr.)

mult timp așa, repetind într-una : „Nu, Tancredi, nu“, împotrivire ce era un îndemn, pentru că, de fapt, tinărul nu făcea decît să-și așintească privirea albastră în ochii ei atît de verzi. Altă dată, într-o dimineață luminoasă și rece, ea tremura în rochița ei de vară ; pe un divan acoperit de stofe sfîșiate, el o strînse în brațe, ca s-o încălzească ; răsufierea parfumată a fetei îi răsfirea părul de pe frunte ; fură momente extatice și chinuitoare, cînd dorința se schimba în tortură, sfîșelile în delicii.

În acele apartamente-părăsite, camerele nu aveau nici fizionomie precisă, nici nume ; și, întocmai ca descoperitorii Lumii Noi, ei botezau încăperile prin care trecuseră cu nume ce glorificau descoperirile lor reciproce. O vastă cameră de culcare, în al cărei alcov se înălța strigoii unui pat cu baldachinul împodobit de schelete de pene de struț, rămase în amintirea lor drept „camera torturilor“ ; o scăriță cu treptele de ardezie tocite și crăpate fu numită de Tancredi „scara fericitei alunecări“. Nu o dată li se întîmpla să uite cu desăvîrșire pe unde erau ; după atîtea ocoluri, întoarceri, urmări și halte pline de murmure și de atingeri, ei nu se mai puteau orienta și erau nevoiți să se aplece pe o fereastră fără geamuri ca să înțeleagă, după aspectul vreunei curți, după perspectiva grădinii, în care aripă a palatului se aflau. După cum, alteori, nu se puteau, cu toate astea, dezmetici, pentru că fereastra da nu pe una din marile curți, ci pe un pasaj interior, anonim și el și necunoscut, marcat numai de hoitul unei pisici sau de obișnuita grămadă de paste cu bulion, vomitată sau zvîrlită de la vreo fereastră, cine știe ; și de la o altă fereastră, ochii vreunei cameriste pensionate îi urmăreau, iscoditori. Într-o după-amiază găsiră într-un dulap patru *carillons*, patru

din acele casete cu muzică după care se prăpădise sulemenita candoare a sutei a optsprezecea. Trei dintre ele, înecate în colb și pînze de păianjen, rămaseră mute; dar cea din urmă, ceva mai nouă, mai bine închisă în tocul ei de lemn în-negrit, își puse în mișcare valțul de aramă presărat cu dinți, și din limbile de oțel ridicate pe rînd se auzi deodată o melodie gingașă, cu clinchete subțiri, argintii, vestitul *Carnaval din Veneția*¹; și sărutările lor împrumutară ritmul acelei veselii apuse; cînd îmbrățișarea lor slăbi, își dădură seama, uimiți, că melodia tăcuse de mult și că efuziunile lor nu urmaseră alte cadențe decît amintirea unei fantome de muzică.

O dată, surpriza fu cu totul diferită. Într-una din odăile vechii *foresteria* descoperiră o ușă ascunsă de un dulap; încuietoarea centenară cedă iute acelor degete fericite să se atingă și să se împletească, forțînd-o; în spatele ei, o scară lungă și îngustă își desfășura în curbe moi treptele de marmură roză. În capul scării, o altă ușă, deschisă și cu capitonajul gros sfîșiat; apoi un apartament grațios și ciudat, șase cămăruțe strînse în jurul unui salon nu prea mare, toate, și salonul, pardosite cu marmură foarte albă, înclinată ușor în pantă spre o rigolă laterală. Pe plafoanele joase, bizare stucaturi colorate, pe care igrasia le făcuse, din fericire, indescifrabile; pe pereți, uriașe oglinzi mirate, spînzurate prea jos, una spartă, de o lovitură, aproape în centru, fiecare cu șfeșnicul răsucit al veacului al XVIII-lea. Ferestrele dădeau într-o curte ferită, un fel de puț orb și surd, din care pătrundea o lumină cenușie și pe care nu

¹ Cîntec de origine necunoscută, foarte popular în secolul al XVIII-lea, preluat de Paganini în *Variațiuni pentru vioară*, și cunoscut astfel în întreaga lume.

mai răspundea nici o deschizătură. În fiecare cameră, și în salon, divane late, prea late, care păstrau în jurul cuiclor urmele mătăsii sfișiate ; rezemătoare pătate ; pe căminuri, fragile și foarte complicate statuete de marmură, nuduri paroxistice, martirizate însă, mutilate de un ciocan furios. Igrasia pătase pereții în partea lor superioară și poate și mai jos, la înălțimea unui om, acolo unde ea lua forme ciudate, neobișnuite îngroșări, nuanțe întunecate. Tancredi, tulburat, n-o lăsă pe Angelica să se apropie de un dulap din peretele salonului. Îl deschise el însuși. Era foarte adânc, dar gol, afară de un sul de stofă murdară, așezat vertical într-un colț ; în el, un mănunchi de bice mici, cravașe din vină de bou, unele cu minere de argint, altele îmbrăcate pînă la jumătate în mătase fină, foarte veche, albă cu linii albastre, pe care se zăreau trei șiruri de pete negricioase, și niște unelte metalice, necunoscute. Lui Tancredi i se făcu frică, frică și de el însuși.

— Să plecăm, iubito, aici nu e nimic interesant.

Închiseră cu grijă ușa, coborîră scara în tăcere, așezară dulapul la loc ; și toată ziua, apoi, sărutările lui Tancredi fură suave, aeriene, ca dăruite în somn și în expiațiune.

La drept vorbind, biciul părea să fie, după ghepard, obiectul cel mai des întîlnit la Donna fugată. A doua zi după descoperirea lor din micul apartament enigmatic, cei doi îndrăgostiți dădură peste o altă cravașă. Nu în apartamentele necunoscute, e adevărat, ci în cel venerat de toți și numit „al ducelui sfînt“, unde, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, un Salina se retrăsese ca într-o mănăstire privată, făcuse penitență și își pregătise itinerarul spre cer. Odăile mici și scunde, cu podeaua de lut, cu pereții spoți cu var, semănau cu locuin-

tele celor mai umili dintre țărani. Cea din urmă da pe un balconaş de unde puteai stăpîni, întregă, involburarea galbenă a moșiilor încălecate peste alte moșii, pînă în zare, toate scăldate într-o lumină tristă. Pe un perete, un enorm crucifix, depășind mărimea naturală : capul divinului fiu martirizat atîngea tavanul, picioarele înșingurate ajungeau la pămînt ; rana din coastă părea o gură pe care cruzimea o înțepenise înainte de a fi rostit cuvintele mîntuirii celei de pe urmă. Alături de leșul divin atîrna de un cui un bici cu mînerul scurt, din care se desfăceau șase frîii de piele, întărită acum, avînd la capete șase bile de plumb cît aluna. Era „disciplina“ ducelui sfînt. În această cămară, Giuseppe Corbèra, duce de Salina, se biciuia în fața Dumnezeuului său și al propriei sale feude, gîndindu-se, poate, că stropii singelui său vor cădea pe domeniile stăpînite, răscumpărîndu-le ; în cucernica-i exaltare, el se gîndea, poate, că numai prin acest botez expiatoriu ele deyneau cu adevărat ale sale, sînge din sîngele său, carne din carnea sa, cum se spune. Și, totuși, brazdele acelor pămînturi zburaseră, și multe din cele ce se vedeau de-acolo de sus erau acum ale altora, și mai ales ale lui *don Calogero*. Ale lui *don Calogero*, adică ale Angelicăi, așadar ale viitorului ei fiu. Revelația răscumpărării prin frumusețe, alăturată celeilalte răscumpărări, prin sînge, dădu lui Tancredi un soi de ameteală. Angelica, ingenuncheată, sărută picioarele străpunse ale Cristului.

— Vezi, tu ești ca unealta aceea, slujești aceleiași ținte.

Și-i arăta biciul ; cum Angelica nu înțelegea și, cu capul ridicat, îi zîmbea, frumoasă, dar vană, el se aplecă și, așa cum era, ingenuncheată, îi

prinse gura într-un aprig sărut, care îi rupse buza, îi răni cerul gurii și o făcu să geamă.

Astfel, cei doi tineri își petreceau zilele în vagabondări iluminate, în descoperiri de inferne, pe care iubirea le răscumpăra apoi, în dezvăluiri de paradisuri pierdute, pe care aceeași iubire le profana. O grabă primejdioasă îi împingea să pună capăt acestui joc de noroc și să ia miza fără să mai întârzie. Ea se ascutea în fiecare zi, devenea mereu mai poruncitoare pentru amândoi. La sfârșit, ajunseseră să nu mai caute nimic, ci porneau absorbiți către camerele cele mai depărtate, cele din care nici un strigăt nu s-ar fi auzit ; de strigăte nici n-ar fi fost vorba, de altfel ; numai implorări și suspine înăbușite. Până la urmă, rămîneau nemișcați, neprihăniți, stringîndu-se în brațe, uitîndu-se unul la celălalt cu milă. Pentru ei, cele mai primejdioase erau camerele vechii *foresteria* — izolate, mai bine păstrate, fiecare cu cîte un pat frumos, cu salteaua făcută sul, care dintr-un singur pumn se putea desface... Într-o zi, hotărîrea țîșnise, nu în mintea lui Tancredi, care n-avea nimic de spus în această privință, ci în tot sîngele său : trebuia să sfîrșească. În acea dimineață, ca o canalie plină de famec ce era, Angelica îi spusese :

— Fă din mine o neofită, reamintîndu-i în felul acesta, cu limpezimea unui îndemn, cea dintîi întîlnire a dorințelor lor.

Și iată că, învinsă, despletită, femeia se dăruia, iată că masculul trecea înaintea omului, cînd mugetul clopotului mare al bisericii se prăbuși aproape vertical peste trupurile lor întinse, unindu-și freamătul cu al lor ; gurile lor pecetluite se desfăcură într-un suris, se dezmeticiră ; a doua zi Tancredi pleca.

Fură cele mai frumoase zile ale vieții lor, vieți ce, mai târziu, aveau să fie atât de schimbate, atât de maculate pe inevitabilul fond al durerii. Dar pe atunci ei nu știau încă nimic și se îndreptau spre un viitor plin de făgăduințe concrete, chiar dacă acesta se va fi dovedit apoi a fi fost plămădit doar din fum și din vînt. Și ajunși la capătul vieții, bătrîni și inutil înțelepți, gîndurile lor se reîntorceau către acele zile cu stăruitoare regrete. Fuseseră zilele dorinței veșnic vii, pentru că fusesese veșnic învinsă, ale nenumăratelor alcovuri ce li se oferiseră și care fuseseră respinse de imboldul cărnii lor, sublimat într-o clipă, tocmai pentru că era înfrînt, în renunțare, adică în iubire adevărată. Acele zile fură preludiul căsniciei lor, care, chiar pe plan erotic, avea să fie un eșec, un preludiv care se închea, totuși, într-un întreg de sine stătător, fermecător și scurt, asemeni acelor uverturi ce supraviețuiesc operelor uitate că-rora le aparțin și care cuprind, abia schițate, cu vioiciunea lor pudrată de pudoare, toate ariile care aveau să fie apoi dezvoltate cu stîngăcie în opera însăși, dezamăgînd.

Cînd, din exilul lor în universul viciilor stinse, al virtuților uitate și mai ales al dorinței eterne, Angelica și Tancredi reveneau în lumea celor vii, ei erau întîmpinați cu o afabilă ironie.

— E o adevărată nebunie, copii, să vă umpleți așa de praf. Ia privește numai în ce hal ești, Tancredi ! surîdea *don Fabrizio*.

Și nepotul plecă să se perie.

Cavriaghi, călare pe un scaun, fuma grav o „Virginia“ și se uita la prietenul său, care își spăla fața și gîtul și sufla înciudat văzînd cum apa lua repede culoarea cărbunelui.

— Nu zic nu, Falconeri. Domnișoara Angelica e cea mai frumoasă *tosa*¹ din cîte am văzut vreodată, dar asta nu-i o scuză ! Mai puneți-vă frîne, ce Dumnezeu ! Astăzi ați stat singuri trei ore în cap. Dacă vă iubiți atîta, căsătoriți-vă iute și nu mai faceți lumea să ridă. Ar fi trebuit să vezi ce mutră făcea taică-su cînd, ieșind de la birou, a văzut că voi încă mai navigați prin oceanul acela de camere ! Frîne, dragă prietene, vă trebuie frîne, și voi, sicilienii, nu prea aveți !

Predica, fericit că-și impune înțelepciunea unui camarad mai în vîrstă, vărul „surdei“ Concetta. Dar Tancredi își ștergea părul și turba : să fie invinuit că n-are frîne, el, care avea atîtea, că putea să oprească un tren în plină viteză ! Pe de altă parte, bravul bersalier avea și puținică dreptate : trebuia să se gîndească și la aparențe ; dar dacă făcea în așa hal pe moralistul, era numai din invidie, pentru că, era cît se poate de limpede, curtea făcută Concettei nu dusesese la nimic. Și pe urmă, Angelica ! Ce gust nespus de suav avea sîngele ei astăzi, cînd îi mușcase buza pe dinăuntru ! Și acea frîngere mlădioasă sub îmbrățișare ! Dar era adevărat, n-avea nici un sens.

— Mîine ne ducem să vizităm catedrala, cu toată escorta de părinți Pirrone și *mesdemoiselles* Dombreuil care există pe lume.

În acest timp, Angelica alerga să-și schimbe rochia într-una din camerele fetelor.

— *Mais, Angélicà, est-il Dieu possible de se mettre dans un tel état ?*² se indigna *mademoiselle* Dombreuil, în timp ce fata, în corset și jupon, își spăla brațele și gîtul.

¹ Fată, în dialect lombard.

² Doamne, Angelica, e cu putință să arăți în halul ăsta ? (Fr.)

Apa rece îi potolea ațîțarea, și în adîncul sufletului recunoștea că guvernanta avea dreptate. Merita, într-adevăr, să te obosești atîta, să te umpli de praf, să faci lumea să zîmbească, pentru ce, în definitiv ? Ca să fii privită în ochi și să te lași mîngîiată de degetele acelea subțiri, sau pentru puțin mai mult decît atît... Și buza, care încă o mai durea.

— Gata. Mîine vom rămîne în salon, cu toată lumea.

Dar a doua zi, aceiași ochi, aceleași degete își recăpătau vraja, și cei doi își reluau nebunescul lor joc de-a v-ați ascunselea.

Rezultatul paradoxal al acestor proiecte, separate, dar convergente, era că seara, la cină, ei, cei mai îndrăgostiți, arătau și cei mai senini, susținuți, cum erau, de iluzoriile bune intenții pentru ziua viitoare ; și petreceau, rizîndu-și de manifestările amoroase ale celorlalți, atît de minore totuși. Concetta îl dezamăgise pe Tancredi ; la Napoli avusese oarecare remușcări față de ea, și tocmai de aceea îl tîrîse după el pe Cavriaghi, în care spera să găsească un înlocuitor pentru vară-sa ; compătimirea făcea și ea parte din grija ce i-o purta. Cu finețe, dar și cu duioșie, șiret cum era, la sosire avusese aproape aerul că-i prezintă condoleanțe pentru că o părăsise ; și își împingea înainte amicul. Nimic : Concetta își depăna flecăreala ei de fată de pension, privind la sentimentalul *continuo* cu ochi de gheață, în adîncul cărora licărea parcă și un pic de dispreț. Fata asta era o proastă, nu se putea scoate nimic bun din ea. La urma urmei, ce voia ? Cavriaghi era un băiat frumos, bun la suflet, avea un nume, ferme bogate în Brianza ; era, pe scurt, ceea ce

cu un termen de încurajare se numește „o partidă bună“. Ei da, Concetta îl voia pe el, nu-i așa ? Și el o dorise un timp ; era mai puțin frumoasă și cu mult mai puțin bogată decât Angelica, dar avea în ea ceva, ceva la care țărâncă din Donnafugata n-ar fi putut ajunge niciodată. Dar viața e un lucru serios, ca naiba ! Concetta ar fi trebuit să-l înțeleagă. Și pe urmă, de ce începuse să se poarte atît de rău cu el ? Scena pe care i-o făcuse la mănăstirea din Santo Spirito și atîtea altele după. Ghepardul, firește, ghepardul ! Dar ar trebui să existe limite chiar și pentru această fiară trufașă. „Frine, scumpă verișoară, îți trebuie frine ! Și voi, sicilienii, nu prea aveți.“

În adîncul inimii ei, Angelica, dimpotrivă, îi dădea dreptate Concettei. Cavriaghi ăsta prea era nesărat ; să te măriți cu el, după ce ai fost îndrăgostită de Tancredi, ar fi ca și cum ai bea apă după ce ai gustat din paharul acela de Marsala care-i sta în față. Pe Concetta, hăi, o mai înțelegea, din cauza celor petrecute. Dar celelalte două ne-roade, Carolina și Caterina, care se uitau la Cavriaghi cu niște ochi de pește mort și se fițiau și le apuca leșinul numai dacă se apropia de ele ? De neînchipuit ! Cu obișnuita ei lipsă de scrupule, Angelica nu înțelegea de ce una din ele nu încerca să i-l sufle Concettei pe conte. „La vîrsta asta, băieții sînt ca niște căței : e destul să-i fluieri, și vin numaidecît. Ce tîmpite, cu cumințenia, rezerva și mîndria lor, se vede de pe acum în ce fel or să sfîrșească !“

După cină, bărbații treceau în salon să fumeze ; cum, din toată casa, numai Tancredi și Cavriaghi erau fumători, ei rămîneau singuri, și conversația lua repede un ton intim. Micul conte destăinuia

astfel prietenului falimentul speranțelor lui amoroase :

— E prea frumoasă, prea curată pentru mine. Nu mă iubește ; a fost o cutezanță din partea mea să sper ; voi pleca de aici cu pumnalul regretului în inimă. Nici măcar n-am îndrăznit să-i fac o propunere precisă. Simt că pentru ea nu sînt decît un vierme, și are dreptate. Da, printre viermi va trebui să găsesc pe cea care să mă iubească.

Și cei nouăsprezece ani ai săi îl ajutau să facă haz de nenorocirea lui.

De la înălțimea fericirii sale sigure, Tancredi încerca să-l consoleze :

— Știi, o cunosc pe Concetta de cînd s-a născut ; e cea mai adorabilă ființă din lume : o oglindă a tuturor virtuților ; dar e cam închisă, prea distantă, mă tem că are o părere prea bună despre ea ; și, pe urmă, e siciliană pînă-n măduva oaselor ; n-a ieșit niciodată de aici. Cine știe dacă s-ar fi simțit bine la Milano, în tîrgul ăla infect, unde, ca să mînînci o farfurie de macaroane, trebuie să alergi o săptămînă !

Izbucnirea lui Tancredi, una din primele manifestări ale unității naționale, readuse zîmbetul pe buzele lui Cavriaghi ; de fapt, tristețile, chinurile lunecau pe deasupra lui.

— Dar i-aș fi găsit cu lăzile macaroanele astea ale voastre ! Oricum, ce-a fost, a fost ! Sper, însă, că unchiul și mătușa ta, care au fost atît de draguți cu mine, nu vor fi supărați că am venit să mă vîr fără nici un rost printre voi.

Fu liniștit, și din toată inima ; Cavriaghi plăcuse tuturor, în afară de Concetta (și, la urma urmei, poate și Concettei), prin acea gălăgioasă bună dispoziție care se însoțea la el cu sentimen-

talismul cel mai dulceag ; apoi vorbiră de altele, adică de Angelica.

— Vezi, Falconeri, tu ai avut, într-adevăr, noroc. Să descoperi un juvaer ca domnișoara Angelica în cocina asta (scuză-mă, iubitule !). Ce frumoasă-i, Dumnezeuule, ce frumoasă ! Și tu, blestematule, o plimbi ore în șir prin ungherele cele mai depărtate ale casei acesteia, mare cât domul de la noi ! Și pe urmă, nu e numai frumoasă, ci și deșteaptă și cultă ; și bună ; bunătatea, adorabila ei candoare i se citesc în ochi.

Cavriaghi se extazia mai departe de bunătatea Angelicăi, sub privirea înveselită a lui Tancredi.

— În toate astea, singurul cu adevărat bun ești tu, Cavriaghi.

Fraza lunecă, neobservată, peste optimismul ambrozian. Apoi :

— Ascultă, spuse micul conte, peste câteva zile plecăm. Nu crezi că ar fi timpul să fiu prezentat mamei micuței baroane ?

Era prima dată când, astfel, prin mijlocirea unei voci lombarde, Tancredi își auzea iubita împodobită cu un titlu de noblețe. O clipă nu înțelese despre cine era vorba. Apoi prințul din el se răzvrăti :

— Care baroană, Cavriaghi ? Fata pe care-o iubesc e frumoasă și simpatică, și atât.

Că ar fi fost numai „atît“, nu era adevărat ; cu toate acestea, Tancredi era sincer. Cu atavica obișnuință a marilor averi, el era înclinat să creadă că Gibildolce, Settesoli și săculețele de pînză fuseseră ale lui din vremea lui Carol de Anjou, dintotdeauna.

— Îmi pare rău, dar cred că n-ai s-o poți vedea pe mama Angelicăi ; pleacă miine la Sciacca, la băi de pucioasă ; e foarte bolnavă, săraca.

Strivi în scrumieră ce mai rămânea din „Virginia“ sa. Să mergem în salon, destul am făcut pe urșii.

Într-una din acele zile, *don* Fabrizio primi o scrisoare de la prefectul din Girgenti, redactată în termeni extrem de curtenitori și anunțându-i sosirea la Donnafugata a cavalerului Aimone Chevalley di Monterzuolo, secretar al Prefecturii, care îi va vorbi despre o chestiune la care guvernul ținea foarte mult. *Don* Fabrizio, surprins, trimise a doua zi pe fiul său, Francesco Paolo, la stația de poștă, ca să primească pe acest *missus dominicus*¹ și să-l invite la palat, act de ospitalitate, dar și de adevărată milostivire, izvorit din grija de a nu abandona trupul gentilomului piemontez în voia miilor de insecte feroce care l-ar fi torturat în hanul-speluncă al lui moș Menico.

Poștalionul sosi spre seară, cu straja lui înarmată pe capră și mica-i încărcătură de chipuri posomorite. Din ea coborî și Chevalley di Monterzuolo, ușor de recunoscut după înfățișarea speriată și zîmbetul lui circumspect. Era în Sicilia de o lună, și tocmai în partea cea mai agresiv indigenă a insulei, azvirlit aici direct de la moșioara lui din Monferrato. Fire timidă și înăscut birocratică, el se simțea foarte stingherit. I se împuiase capul cu poveștile acelea de briganzi cu care sicilienilor le place să pună la încercare nervii noilor-veniți, și de o lună identifica în fiecare ușier al Prefecturii un ucigaș, și un pumnal în orice cuțit de lemn pentru tăiat paginile de pe biroul lui ; pe de altă parte, bucătăria cu ulei îi întorsese măruntaiele pe dos. Acum, el sta nemișcat acolo, în asfințit, cu valijoara lui de pinză cenușie, și cerceta locul cîtuși de puțin atră-

¹ Trimis al Domnului (lat.).

gător unde fusese descărcat. Inscripția „Corso Vittorio Emanuele“, care, în litere albastre pe fond alb, decora casa în ruină din fața lui, nu izbutea să-l convingă că se afla într-un loc care, în definitiv, era o parte din țara lui ; și nu îndrăznea să se adreseze nici unuia din țărani care stau rezemați de case ca niște cariatide, sigur, cum era, că nu va fi înțeles și temîndu-se să nu primească o lovitură gratuită în pîntecele lui, la care, deși suferind, ținea foarte mult.

Cînd Francesco Paolo se apropie, prezentîndu-se, holbă ochii, căci se credea pierdut ; dar înfățișarea corectă și onestă a acestui băiețandru blond îl liniști întrucîtva, și cînd înțelese că era invitat să locuiască la palatul Salina, fu surprins și se simți ușurat. Drumul prin întuneric pînă la palat fu înveselit de neconținutele hărțuiri dintre politețea piemonteză și cea siciliană (cele mai țîfnoase din Italia) cu privire la valiza care sfîrși prin a fi purtată de amîndoi adversarii, la fel de amabili și unul și celălalt.

Cînd ajunse la palat, chipurile bărboase ale paznicilor care străjuiau înarmați în prima curte tulburară din nou sufletul lui Chevalley di Monterzuolo, în timp ce primirea amabil distantă a Prințului și fastul vădit al interioarelor întrezărite îl împingeau către reflecții opuse. • Vlăstar al uneia din acele familii de măruntă noblețe piemonteză, ce trăiesc într-o demnă sărăcie pe pămînturile lor, el se vedea pentru întîia oară oaspetele unei case mari, și asta îi mărea timiditatea ; în același timp, istoriile sîngeroase ce i se povestiseră la Girgenti, aspectul peste măsură de semeț al regiunii și „zbirii“ (cum îi numea el) cantonați în curte îi dădeau fiori de groază,

astfel că, la masă, cobori torturat de temerile contradictorii ale omului picat într-un mediu mai înalt decît cel în care trăiește și ale nevinovatului căzut într-o capcană de tilhari.

La cină mîncă bine pentru prima oară de cînd pusese piciorul pe țărmurile sicile, și grația fetelor, simplitatea austeră a părintelui Pirrone, înaltele maniere ale lui *don* Fabrizio îl încredințară că palatul de la Donnafugata nu era peștera banditului Capraro și că s-ar putea să aibă norocul să iasă de acolo viu. Îl liniști mai cu seamă prezența lui Cavriaghi, care, după eum află, locuia în palat de zece zile și avea aerul că se simte foarte bine, ba că era și prieten la cataramă cu tînărul Falconeri, o prietenie între un sicilian și un lombard pîrîndu-i-se a ține de miracol. La sfîrșitul cinei se apropie de *don* Fabrizio și-l rugă să-i acorde o convorbire particulară, deoarece se gîndea să plece a doua zi de dimineață; dar Prințul îi zdrobi umărul cu o lovitură de labă și, cu cel mai autentic zîmbet de ghepard, îi spuse:

— Nici gînd, scumpe cavaliere, acum ești în casa mea și te voi ține ostatic cît timp îmi va place; nu vei pleca miine, și, ca să fiu sigur, mă voi lipsi de plăcerea de a vorbi cu dumneata pînă după-amiază.

Această frază, care, cu trei ore mai devreme, l-ar fi îngrozit pe destoinicul secretar, acum, în schimb, îl înveseli. Angelica lipsea în seara aceea, așa că se jucă *whist*. La o masă cu *don* Fabrizio, Tancredi și părintele Pirrone, luă două robere și cîștigă trei lire și treizeci și cinci de centime, după care se retrase în camera sa, aprecie prospețimea cearceafurilor și se afundă în somnul netulburat al dreptilor.

În dimineața următoare, Tancredi și Cavriaghi îl însoțiră să vadă grădina, îl duseră să admire galeria de tablouri și colecția de tapiserii. Făcură și o mică plimbare prin târg. Sub soarele de culoarea mierei al aceluia noiembrie, el arăta mai puțin sinistru ca în prima seară; văzură chiar câteva fețe zîmbitoare, și Chevalley di Montezuolo începea să se linișească în privința rusticii Siciliei. Tancredi, care simți aceasta, fu repede apucat de curioasa mincărime de limbă insulară de a povesti străinilor istorii înfiorătoare, din păcate întotdeauna adevărate. Treceau prin fața unui încântător palat, cu fațada ornată de naive ghipsuri.

— Asta, dragă Chevalley, e casa baronului Mútolo; acum e goală și închisă, fiindcă familia trăiește la Girgenti de când fiul baronului, sint zece ani de atunci, a fost răpit de briganzi.

Piemontezul simți cum îl prind fiorii.

— Sărmanii, cine știe cât trebuie să fi plătit ca să-l răscumpere.

— Nu, n-au plătit nimic; erau strîmtorați și n-aveau bani peșin, ca toți cei de pe-aici. Dar băiatul le-a fost înapoiat. În rate, însă.

— Cum, prințe, ce vrei să spui?

— În rate, cum îți spun, în rate: bucată cu bucată. Întîi le-a sosit arătătorul de la mîna dreaptă. După o săptămînă, piciorul stîng; și, în fine într-un paner de toată frumusețea, sub un strat de smochine (era în august), capul; avea ochii ieșiți din orbite și la colțurile buzelor sînge închegat. Eu nu l-am văzut, eram copil pe atunci, dar mi s-a spus că spectacolul nu era de loc atrăgător. Panerul fusese lăsat, uite, pe treapta aia, a doua din fața porții, de o babă cu broboadă neagră pe cap; n-o cunoștea nimeni.

Ochii lui Chevalley încremeniseră de groază. Povestea o mai auzise; dar să vezi, ca acum, în lumina asta blândă, treapta pe care fusese așezată ciudata ofrandă era altceva. Suflul lui de funcționar îi veni în ajutor :

— Ce poliție lamentabilă ! aveau și Bourbonii ăștia. Peste puțin, carabinierii noștri vor fi aici, și toate astea vor înceta.

— Fără indoială, Chevalley, fără indoială.

Trecură, apoi, prin fața Cercului Civil, care, la umbra platanilor din piață, își expunea colecția cotidiană de scaune de fier și de oameni indoiliți. Saluturi, zimbete:

— Uită-te bine la ei, Chevalley, întipărește-ți bine scena în memorie. De două ori pe an, câte unul din acești domni e ucis chiar pe scăunașul lui — o împușcătură în lumina nesigură a amurgului, și nimeni nu știe cine a tras.

Chevalley simți nevoia să se sprijine de brațul lui Cavriaghi, ca să simtă lângă el un pic de singe septentrional.

Puțin după aceea, din vârful unei ulițe coborînd în pantă, printre ghirlande multicolore de izmene atîrnate la uscat, zăriră o bisericuță în cel mai naiv baroc.

— E Santa Ninfa. Cu cinci ani în urmă, parohul a fost omorît în altar, în timpul slujbei.

— Ce oroare ! Impușcături în biserică !

— Ce împușcături, Chevalley ! Sîntem prea buni catolici, cum o să comitem asemenea nelegiuire ? S-a pus doar un pic de venin în vinul de cuminicătură ; e mai discret, aș spune chiar mai liturgic. Nu s-a știut niciodată cine-a făcut-o ; parohul era un om foarte bun și n-avea dușmani.

Ca un om care, trezindu-se peste noapte, vede un strigoi așezat la picioarele patului, pe ciorapii

lui, și, ca să-și alunge spaima, se silește să creadă că totul nu-i decît o farsă a unor prieteni poznași, Chevalley se liniștea cu gîndul că era luat în ris.

— Foarte amuzant ! Ar trebui să scrieți romane. Ați povestit minunat toate gogoșile astea !

Dar vocea îi tremura ; lui Tancredi i se făcu milă și, cu toate că drumul spre casă trecea prin fața a trei sau patru locuri cel puțin tot atît de evocatoare, renunță a le mai face cronica și vorbi de Bellini și de Verdi, eternele pomade curative ale plăgilor naționale.

La orele 4 după amiază, Prințul trimise să i se spună lui Chevalley că îl așteaptă în birou. Era o mică încăpere cu pereții împodobiți de cîteva potîrnichi cenușii cu lăbuțe roșii, socotite rare și păstrate sub sticlă, trofee împăiate ale unor trecute partide de vînătoare. Unul dintre pereți era înobilat de o bibliotecă înaltă și strîmtă, îndesată cu numere vechi de reviste matematice. Deasupra marelui fotoliu destinat vizitatorilor, o constelație de miniaturi de familie : tatăl lui *don* Fabrizio, prințul Paolo, foarte oacheș și cu buze senzuale, ca un sarazin, în uniformă neagră de curte, tăiată în veriu de lentă „Sfintului Gennaro“ ; prințesa Carolina, văduvă de puțină vreme, cu părul bălai adunat într-o pieptănătură în formă de turn și aprigii ei ochi albaștri ; sora Prințului, Giulia, prințesa de Falconeri, pe o bancă într-o grădină, cu pata stacojie a unei umbreluțe lăsată deschisă pe pămînt, în dreapta, și pata galbenă a unui Tancredi de 3 ani, care-i întindea flori de cîmp, în stînga (miniatură pe care *dōn* Fabrizio și-o vîrîse pe furiș în buzunar, în timp ce portăreii inventariau mobilierul vilei Falconeri). Dedesubt, Paolo, fiul lui cel mare, în pantaloni strîmți de

piele albă, gata să sară pe un armăsar focos, cu gîtul arcuit și ochii strălucitori ; apoi, diferiți unchi și mătuși greu de identificat, etalînd enorme bijuterii sau arătînd cu degetul, îndurerați, bustul unui scump răposat. În centrul constelației, însă, ținînd locul stelei polare, se desprindea o miniatură mai mare : era *don* Fabrizio însuși, abia trecut de 20 de ani, cu tinăra-i soție, care-și rezema capul pe umărul lui într-un gest de totală abandonare amoroasă ; ea, negricioasă ; el, tandafiriu, în uniformă albastru și argint a guarzilor regali, cu fața încadrată de tuleiele favoriților foarte blonzi, surîdea mulțumit.

De cum se așează, Chevalley înfățișă misiunea cu care fusese însărcinat.

— După fericita anexiune, vreau să spun după providențiala alipire a Siciliei la Regatul Sardiniei, guvernul din Torino intenționează să procedeze la numirea cîtorva iluștri sicilieni ca senatori ai regatului. Autoritățile provinciale au fost însărcinate să întocmească o listă de personalități spre a fi propuse examenului guvernului central și, eventual, aprobării regale, și, cum e de la sine înțeles, la Girgenti ne-am gîndit numai decît la voi, Prințe — un nume ilustru prin vechimea sa, prin prestigiul personal al celui care îl poartă, prin meritele sale științifice, prin atitudinea demnă și liberală, de asemeni, manifestată în timpul recentelor evenimente.

Acest mic discurs fusese îndelung pregătit ; el fusese chiar obiectul unor succinte însemnări cu creionul pe carnetul care acum se odihnea în buzunarul posterior al pantalonilor lui Chevalley. *Don* Fabrizio, însă, nu dădea semne de viață ; pleoapele sale grele abia lăsau să i se vadă privirea. Nemișcată, laba cu puf bălai acoperea în

întregime o cupolă a catedralei Sfîntului Petru, în alabastru, care se afla pe masă.

Deprins acum cu şiretenia guralivilor sicilieni, cînd li se propune ceva, Chevalley nu-şi pierde cumpătul.

— Înainte de a face ca lista să parvină la Torino, superiorii mei au crezut de datoria lor să vă informeze direct şi să vă întrebe dacă propunerea ar avea agrementul vostru. A vă obţine încuviinţarea, în care guvernul pune multe speranţe, iată obiectul misiunii mele aici; misiune care mi-a prilejuit, de altfel, onoarea şi plăcerea de a vă cunoaşte, pe voi şi familia voastră, palatul acesta magnific şi atît de pitoreasca Donna-fugata.

Linguşirile lunecau pe fiinţa Prinţului ca apa pe frunzele de nufăr; e unul din privilegiile de care se bucură oamenii în acelaşi timp mîndri, dar şi deprinşi cu mîndria lor. „Asta-şi închipuie că-mi face o mare cinste, gîndea, mie, care sînt ce sînt, printre altele, *pair* al Regatului Siciliei, ceea ce trebuie să fie cam cît e şi un senator. E adevărat că darurile trebuie preţuite după cel ce le oferă: un ţăran care-mi dă bucata lui de brînză îmi face un dar mai mare decît prinţul de Lâscari cînd mă invită la masă. E clar. Nenorocirea e că brînză de oaie îmi face greaţă. Aşa fiind, nu rămîne decît recunoştinţa inimii, care nu se vede, şi nasul meu strîmbîndu-se de scîrbă, care se vede mai bine decît ar trebui.“ Ideile lui *don Fabrizio* în materie de senat erau cît se poate de vagi. Oricît s-ar fi căznit, ele îl duceau întotdeauna la Senatul roman, la senatorul *Papirius*,¹

¹ Referire la senatorul roman *Marcus Papirius*, ucis de galul pe care îl pedepsise, deoarece îi atinsese veşmintele, bătîndu-l peste cap cu un bastonaş de fildeş.

care rupea o vârguță pe țeasta unui gal prost-crescut, la un cal, Incitatus, pe care Caligula îl făcuse senator, cinste pe care pînă și feciorul său Paolo ar fi găsit-o excesivă. Il sicia amintirea insistență a unei fraze rostite uneori de părintele Pirrone : „*Senatores boni viri, senatus autem mala bestia*“¹ Mai există și Senatul imperiului de la Paris, dar acesta nu era decît o adunătură de profitori miluiți cu sinecure grase. Era chiar, sau fusese, un senat și la Palermo, dar consta numai dintr-un comitet de administratori municipali, și ce administratori ! Prea puțin pentru un Sălina. Vru să se convingă :

— Dar, în definitiv, cavalerie, explică-mi puțin ce înseamnă, de fapt, a fi senator ? Presa răposatei monarhii nu lăsa să se strecoare nici o informație despre sistemul constituțional al celorlalte state italiene, și o săptămînă petrecută la Torino, acum doi ani, n-a fost de ajuns ca să mă lumineze în această privință. Ce e un senator ? O simplă denumire onorifică ? Un fel de decorație, sau i se cere să aibă funcțiuni legislative, deliberative ?

Piemontezul, reprezentant al singurului stat liberal al Italiei, se aprinse :

— Dar, Prințe, Senatul este înalta cameră a regatului ! Aici, floarea oamenilor politici italieni, aleși de înțelepciunea suveranului, examinează, discută, aprobă sau resping legile pe care guvernul le propune spre propășirea țării ; ea îndeplinește simultan rolul de pînten și de frîu — încurajează rîvna spre obștescul bine, împiedică abuzurile. Cînd veți fi acceptat a intra, veți reprezenta Sicilia cu aceleași drepturi ca și depu-

¹ Senatorii sînt oameni de treabă, dar senatul e o fiară primejdioasă (lat.).

tații aleși, veți face să se audă glasul acestei minunate țări care intră acum în concertul lumii moderne, care are atâtea răni de vindecat, atâtea juste dorințe de împlinit.

Chevalley ar fi continuat poate încă mult timp pe același ton dacă, de după ușă, Bendicò n-ar fi cerut „înțelepciunii suveranului“ să fie admis în cameră. Don Fabrizio făcu gestul de a se ridica să-l lase înăuntru, dar cu destulă moliciune, ca să-i dea piemontezului timp să deschidă el ; Bendicò, meticulos, mirosi îndelung pantalonii lui Chevalley ; apoi, încredințat că are de-a face cu un om de treabă, se ghemui sub fereastră și adormi.

— Ascultă, Chevalley, dacă ar fi fost vorba de un grad onorific, de un simplu titlu de scris pe cartea de vizită și atât, aș fi fost fericit să primesc. Cred că în acest moment hotărâtor pentru viitorul stat italian este de datoria fiecăruia să-și dea adeziunea, pentru a nu lăsa impresia vreunei dezbinări acelora dintre statele străine care ne privesc cu o teamă sau cu o speranță ce se vor dovedi neîntemeiate, dar care nu există mai puțin.

— Atunci, Prințe, pentru ce nu acceptați ?

— Ai răbdare, Chevalley, mă voi explica îndată. Datorită unei lungi, foarte lungi hegemonii de stăpînitori ce nu țineau de religia noastră, care nu vorbeau limba noastră, noi, sicilienii, ne-am obișnuit să tăiem firul în patru. Dacă n-am fi făcut așa, n-am fi scăpat niciodată de exactorii bizantini, de emirii berberi, de viceregii spanioli. Acum, năravul a prins, e în firea noastră. Am spus „adeziune“, și nu „participare“. În aceste șase luni din urmă, de cînd Garibaldi al vostru a pus piciorul la Marsala, prea s-au făcut multe lucruri fără să fim consultați, pentru ca să i se poată cere, acum, unui membru al vechii clase conducătoare,

să le dezvolte și să le desăvârșească. Nu vreau să discut dacă ceea ce s-a făcut e bun sau rău ; întrucît mă privește, cred că multe lucruri au fost greșite ; dar îți voi spune imediat ceea ce vei înțelege și singur după ce vei fi trăit un an printre noi. În Sicilia nu interesează dacă faci bine sau rău. Păcatul pe care noi, sicilienii, nu-l iertăm niciodată este acela de „a face“. Sîntem bătrîni, Chevalley, foarte bătrîni. Sînt cel puțin douăzeci și cinci de veacuri de cînd purtăm pe umeri povara magnificelor civilizații eterogene, toate venite dinafară, nici una germinată la noi, nici una căreia noi să-i fi dat tonul ; sîntem la fel de albi ca și dumneata, Chevalley, la fel ca și regina Angliei ; și totuși, de două mii cinci sute de ani sîntem o colonie. N-o spun ca să mă plîng, e vina noastră. Dar sîntem obosiți și deșerți.

Chevalley era tulburat.

— Oricum, toate astea s-au sfîrșit. Acum Sicilia nu mai e o țară cucerită, ci o parte liberă a unui stat liber.

— Intenția e bună, Chevalley, dar tardivă ; de altfel, ți-am și spus că, în cea mai mare parte, vina e a noastră. Îmi vorbeai adineauri de o tînră Sicilie, în fața căreia se deschid minunile lumii moderne. Cît despre mine, eu văd mai degrabă o bătrînică de o sută de ani, tîrîtă cu căruciorul prin Expoziția Universală de la Londra, care nu înțelege nimic, privește cu nepăsare totul, oțelăriile din Sheffield sau filaturile din Manchester, și care nu-și dorește decît să moșăie iar, între pernele-i îmbăloșate și oala de sub pat.

Vorbea încă domol, dar în jurul catedralei Sfințului Petru mîna i se strîngea ; mai tîrziu, s-a văzut că minuscula cruciuliță de pe cupotă fusese ruptă.

— Somn, dragă Chevalley, somn, iată ce dorește sicilienii, și vor urî întotdeauna pe cel care s-ar gândi să-i trezească, chiar dac-ar fi ca să le aducă darurile cele mai frumoase ; și, între noi fie zis, tare mă îndoiesc că în bagajele noului regim s-ar găsi multe cadouri pentru noi. Toate manifestările siciliene sînt manifestări onirice, chiar și cele mai violente : senzualitatea noastră e dorință de uitare, gloanțele și loviturile de cuțit, dorință de moarte ; dorință de imobilitate voluptuoasă, adică tot de moarte, lenevia noastră, înghețatele noastre de scorsonera¹ sau de scortîșoară ; înfățișarea noastră meditativă — neantul aplecat peste enigmele Nirvanei. De aici, puterea abuzivă pe care-o cîștigă la noi anumiți oameni, cei care izbutesc să rămînă pe jumătate treji ; de aici, vestita întîrziere de un secol a manifestărilor artistice și intelectuale siciliene ; noutățile nu ne atrag decît atunci cînd sînt moarte, cînd nu mai pot crea curente viabile ; de aici, fenomenul de necrezut ale generării, în zilele noastre, de mituri care ar fi venerabile dacă ar fi cu adevărat vechi, dar care nu sînt decît niște sinistre tentative de a ne cufunda într-un trecut ce ne ispitește numai pentru că e mort.

Bunul Chevalley nu prea înțelegea totul ; ultima frază, mai ales, i se părea obscură. Văzuse și el rădvanele multicolore trase de cai împodobiți cu pene, auzise vorbindu-se de teatrele de marionete eroice, dar își închipuia că e vorba de vechi și autentice tradiții. Spuse :

— Dar nu vi se pare că exagerați puțin, Prinț? Eu însumi am cunoscut la Torino cîțiva sicilienii emigrați, Crispi, de pildă, care mi s-au părut a fi cu totul altceva decît niște adormiți.

¹ Țița-caprei, plantă erbacee cu frunzele alungite și florile galbene-aurii (*Tragopogon pratensis*).

Printul își pierdu răbdarea :

— Sintem prea mulți ca să nu existe și excepții. Am și vorbit, de altfel, de cei care pot rămîne pe jumătate treji. Cît despre tînărul Crispi, eu, nu, desigur, dar dumneata vei avea poate prilejul să vezi dacă la bătrînețe n-o să recadă în voluptuoasa noastră torpoare ; așa se întîmplă cu toți. De altminteri, văd că m-am explicat greșit : am spus sicilienii, va trebui să adaug Sicilia, mediul, clima, peisajul sicilian. Aceste forțe au modelat, și poate mai mult decît dominațiile străine și grosolanele silnicii, sufletul nostru — acest peisaj care nu cunoaște calea de mijloc între dulcea moliciune și seceta infernală ; care nu e niciodată meschin, comun, liniștitor, cum ar trebui să fie o așezare de ființe raționale ; acest pămînt, care la cîteva mile depărtare dezvăluie iadul de la Randazzo și splendoarea golfului de la Taormina ; această climă, care ne osîndește șase luni la călduri de patruzeci de grade ; socotește, Chevalley, socotește : mai, iunie, iulie, august, septembrie, octombrie ; de șase ori treizeci de zile de soare care bate drept în creștetele noastre ; vara asta a noastră, lungă și mohorîtă, ca iarna rusească, împotriva căreia cu greu poți lupta ; dumneata încă nu știi, dar se poate spune că la noi ninge cu foc, ca peste cetățile blestemate ale *Bibliei* ; în oricare din lunile acestea, un sicilian care ar munci cu adevărat ar risipi de trei ori puterea unui om ; și apoi, apa, care nu există sau care trebuie adusă de la o depărtare atît de mare, că fiecare strop e plătit cu un strop de sudoare ; și, pe urmă, ploile, întotdeauna vijelioase, care dezlănțuie torentele secate, care îneacă vitele și oamenii chiar pe locurile unde, cu două săptămîni înainte, și unele și ceilalți crăpau de sete. Această

violență a peisajului, această cruzime a climei, această continuă tensiune vizibilă pretutindeni, aceste monumente ale trecutului, pe urmă, mărețe, dar neînțelese, pentru că nu au fost clădite de noi, și care se înalță în jurul nostru asemeni unor grandioase fantasme tăcute ; toate aceste ocîrmuiri, debarcînd înarmate de cine știe unde, numaidecît slujite, repede urite și veșnic neînțelese, care nu s-au rostit decît prin opere de artă, pentru noi enigmatice, și prin foarte concreți storcători de biruri cheltuite apoi aiurea, toate acestea au format caracterul nostru, care rămîne, astfel, condiționat de fatalități exterioare, ca și de o înspăimîntătoare psihologie insulară.

Infernul ideologic evocat în acel mic birou îl zgudui pe Chevalley cu mult mai mult decît cronica sîngeroasă de dimineață. Vru să spună ceva, dar *don* Fabrizio era prea înfierbîntat acum ca să-l mai asculte.

— Nu zic că unii sicilieni, transportați afară din insulă, n-ar putea să se smulgă din această vrajă, dar trebuie să-i faci să plece de tineri, cît mai de tineri ; la douăzeci de ani e deja prea tîrziu, scoarța s-a prins ; ei vor rămîne convinși că țara lor e o țară ca toate celelalte, cu nerușinare defăimată ; că adevărata, sănătoasă rînduală civilizată e aici, ciudățeniile — în afară. Dar te rog să mă ierți, Chevalley, m-am lăsat furat de aceste gînduri și poate că te-am plictisit. Desigur că n-ai venit aici ca să-l auzi pe Ezechiel văitîndu-se de nenorocirile abătute asupra lui Izrael. Să ne întoarcem la subiectul nostru. Sint foarte recunoscător guvernului că s-a gîndit la mine pentru Senat și te rog să-i exprimi sincera mea grațitudine ; dar nu pot accepta. Sint un reprezentant al vechii clase, inevitabil compromis

cu regimul bourbonilor și legat de acesta cu lanțurile decenței, dacă nu cu ale afecțiunii. Aparțin unei generații nenorocite, încălecind pe timpurile vechi și cele noi, și care se simte prost în amindouă. Mai mult, așa cum nu se poate să nu fi observat și dumneata, sînt un om lipsit de iluzii ; și la ce i-ar sluji Senatului un legislator neexperimentat, căruia îi lipsește facultatea, esențială pentru cel care vrea să conducă pe alții, de a se amăgi pe sine însuși ? Cei din generația noastră trebuie să se retragă într-un colțișor și să privească la giumbușlucurile și tumbelile celor tineri în jurul acestui catafalc impozant. Și tocmai de tineri aveți nevoie acum, de tineri dezghețați, deschiși la minte, pentru care lucrul de căpetenie să fie mai degrabă *cum*, și nu atît *pentru* ce acțiunează, abili în arta de a masca, vreau să spun de a tempera, bine precizatul lor interes particular cu unele vagi idealuri publice. Tăcu ; degetele i se descleștară de pe cupola Sfintului Petru. Și urmă : Îmi pot îngădui să-ți dau un sfat pe care să-l transmiți superiorilor dumitale ?

— Bineînțeles, Prințe, și sînt sigur că va fi ascultat cu toată considerația ; dar încă mai sper că, în locul unui sfat, veți binevoi a-mi da un consimțămînt.

— Aș vrea să sugerez un nume pentru Senat, cel al lui Calogero Sedàra. El are mai multe merite decît mine pentru locul acesta. Neamul lui e, mi s-a spus, străvechi sau va sfîrși prin a fi ; mai mult decît ceea ce numești dumneata prestigiu, omul dovedește forță ; lipsit de merite științifice, le are pe cele practice, care sînt excepționale ; atitudinea lui în timpul crizei din mai, mai mult decît ireproșabilă, a fost dintre cele mai utile ; iluzii nu cred să aibă mai multe decît mine,

dar e destul de isteț să și le creeze dacă e nevoie. Iată omul care vi se potrivește. Dar trebuie să vă grăbiți, fiindcă am auzit că vrea să-și depună candidatura la Cameră.

Despre Sedàra se vorbise mult la Prefectură. Activitatea lui ca primar, cît și cea particulară erau cunoscute. Chevalley tresări; era un om cinstit, stima lui pentru camerele legislative se măsura cu puritatea propriilor intenții; de aceea, socoti că lucrul cel mai nimerit e să nu sufle nici un cuvînt și făcu bine că nu se compromise, fiindcă, zece ani mai tîrziu, excelentul *don* Calogero obținea, într-adevăr, *Iaticlava*¹. Deși cinstit, Chevalley nu era prost; dacă îi lipsea acea vioiciune a spiritului care în Sicilia se numește inteligență, el ajungea, totuși, în miezul lucrurilor cu o lentă soliditate, și pe urmă n-avea nici acea impermeabilitate meridională față de nenorocirile altora. Înțelege amărăciunea și deznădejdea lui *don* Fabrizio, revăzu într-o clipă spectacolul de mizerie, de abjecție, de neagră indiferență al cărui martor fusese de o lună. Cu cîteva ore înainte invidiasc opulența, distincția seniorială a casei Salina, acum se gîndea cu duioșie la viișoara lui, la micul lui Monterzuolo de lîngă Casale, urît, mediocru, dar senin și viu. Și i se făcu milă de prințul fără de speranțe, ca și de copiii desculți, de femeile istovite de malarie, de victimele nu întru totul nevinovate, ale căror liste se înfățișau, în fiecare dimineată, în biroul lui — egali cu toții în fond, tovarăși de suferință izolați în același puț fără fund.

Vru să facă un ultim efort. Se ridică, și emoția dădea patos glasului său :

¹ Fișie de purpură ce împodobește tunica senatorilor romani.

— Prințe, dar e, într-adevăr, cu putință să respingeți posibilitatea de a ușura, de a căuta o îndreptare stării de sărăcie materială, de oarbă mizerie morală în care zace acest popor, care e însuși poporul vostru ? Clima poate fi învinsă, amintirea tristelor ocîrmuiri din trecut se șterge, sicilienii vor voi să-și îmbunătățească soarta ; dacă oamenii cinstiți se dau la o parte, calea va rămîne deschisă oamenilor fără scrupule și fără perspectivă, ca Sedăra ; și toate vor fi iarăși ca mai înainte, pentru încă multe veacuri. Ascultați-vă conștiința, Prințe, și nu orgolioasele adevăruri pe care mi le-ați spus. Colaborați.

Don Fabrizio îi surîdea ; îi luă mina și îl așeză lingă el pe divan.

— Ești un gentilom, Chevalley, și e un noroc pentru mine că te-am cunoscut ; ai dreptate în tot ; te-ai înșelat numai cînd ai spus : „Sicilienii vor voi să-și îmbunătățească soarta“. Îți voi povesti o anecdotă personală. Cu două sau trei zile înainte de intrarea lui Garibaldi în Palermo, îmi fură prezentați cîțiva ofițeri de marină englezi, în serviciu pe navele care, ancorate în radă, urmăreau desfășurarea evenimentelor. Aflaseră, cum, nu știu, că am o casă pe țărm, cu fața la mare, cu o terasă pe acoperiș, de unde se vede tot cercul de munți din jurul orașului. Îmi cerură să vizitez casa, ca să poată vedea acel cîmp deschis în care se spunea că se mișcă garibaldinii și de care nu-și putuseră face o idee prea clară de pe vasele lor. De fapt, Garibaldi era de mult la Gibilrossa. Veniră, și-i însoții sus. Erau cîțiva tineri naivi, cu tot favoriții lor roșcați. Rămaseră extaziați în fața panoramei, în fața năvalei sălbatice a luminii. Mărturisiră, totuși, că încremeniseră de uimire văzînd tristețea, ruina, murdăria străzilor care

duceau către casa mea. Nu le explicai că un lucru derivă dintr-altul, cum am încercat să fac cu dumneata. Unul din ei mă întrebă, pe urmă, ce naiba căutau voluntarii aceia italieni în Sicilia. „*They are coming to teach us good manners*,” răspunsei. „*But won't succeed, because we are gods.*” Vin să ne învețe bunele maniere, dar nu vor izbuti, fiindcă noi sintem zei. Cred că nu pricepură nimic, dar făcură haz și plecară. E răspunsul pe care ți-l dau și dumitale, dragă Chevalley : sicilienii nu vor să-și îmbunătățească soarta pentru simplul motiv că se cred perfecți ; vanitatea lor e mai puternică decît mizeria în care se scaldă ; orice intervenție a străinilor, fie prin origine, fie chiar, dacă sînt sicilienii, printr-o anume independență a spiritului, zdruncină visul deplinei lor desăvîrșiri, riscă să tulbure dulcea lor așteptare a neantului ; călcați în picioare de zece popoare diferite, ei cred că au un trecut imperial, care le dă dreptul la funeralii somptuoase. Crezi într-adevăr, Chevalley, că dumneata ești primul care speră să tragă Sicilia în curentul istoriei universale ? Cine știe cîți imami musulmani, cîți cavaleri ai regelui Roger¹, cîți scribi suabi, cîți baroni angiovinii, cîți legiști ai Regelui Catolic au hrănit aceeași minunată nebunie, și cîți viceregi spanioli, cîți funcționari reformatori ai lui Carol al III-lea ? Și cine le mai știe numele ? Sicilia voia să doarmă, în ciuda rugămintelor lor. Pentru ce i-ar fi ascultat, dacă e bogată, dacă e înțeleaptă, dacă e civilizată, dacă e cinstită, dacă e admirată și invidiată de toți, într-un cuvînt, dacă e desăvîrșită ? Astăzi se spune uneori și la

¹ Roger al II-lea (fiul lui Roger I, cel care cucerește Sicilia și domnește sub titlul de *mare conte* de la 1089 la 1101), devenit rege al celor Două Sicilii de la 1101 la 1154.

noi, din respect față de cele scrise de Proudhon, că vinovat de toate aceste rele, la noi și aiurea, e feudalismul; adică eu, cum s-ar zice. Se poate. Dar feudalismul a existat pretutindeni. Cotropiri străine, la fel. Nu cred că strămoșii dumitale, Chevalley, sau aprigii *squires* englezi, sau seniorii francezi să fi guvernat mai bine decât principii de Salina. Rezultatele nu sînt, totuși, mai puțin diferite. Explicația acestei diversități trebuie căutată în sentimentul de superioritate ce strălucește în orice ochi sicilian, sentiment pe care noi înșine îl numim mîndrie, și care nu e decât orbire. Deocamdată, și pentru mult timp încă, nu e nimic de făcut. Îmi pare rău. Dar în domeniul politic nu pot întinde nici măcar un deget. Ar însemna să mi-l muște. Discursuri de soiul ăsta nu pot fi ținute în fața sicilienilor. Și eu însumi, de altfel, dacă aș fi auzit lucrurile astea de la dumneata, m-aș fi simțit jignit. E tîrziu, Chevalley. E timpul să ne îmbrăcăm pentru cină. Trebuie să joc, timp de cîteva ore, rolul unui om civilizată.

A doua zi dis-de-dimineată Chevalley plecă, și lui *don* Fabrizio, care se ducea la vînătoare, îi fu ușor să-l însoțească pînă la stația de poștă. *Don* Ciccio Tumeo era cu ei, purtînd pe umeri îndoita povară a celor două puști, a lui și a lui *don* Fabrizio, și în suflet, fierea virtuților lui călcate în picioare.

În livida licărire a zorilor, *Donnafugata* era pustie și părea frîntă de deznădejde. În față fiecărei locuințe, gunoarele sărăcăcioaselor prînzuri se îngămădeau de-a lungul zidurilor leproase, ciini tremurînd le răscoleau cu o veșnic dezamăgită lăcomie. Cîte o ușă se și deschisese, și duhoarea celor ce dormeau înghesuiți claie peste grămadă

năvălea în stradă. La lumina opaițelor, mamele cercetau pleoapele urduroase ale plozilor. Erau aproape toate cernite, și câteva dintre ele fuseseră nevestele acelor momii de care te împiedicai pe la cotiturile drumurilor. Bărbații, cu sapa pe umăr, porneau să caute, cum o vrea Cel-de-sus, pe cineva care să le dea de lucru ; tăcere atonă, sau strigăte înnebunite de voci isterice ; dinspre catedrală, zorii de cositor își scurgeau balele peste norii de plumb.

Chevalley se gîdea : „Această stare de lucruri nu va mai dura ; administrația noastră nouă, activă, modernă va schimba totul“. Prințul era abătut : „Toate astea n-ar trebui să dureze ; totuși, o să dureze veșnic ; e vorba de veșnicia ome-nească, bincînțeles, un secol, două secole... și pe urmă va fi altfel, dar mai rău. Noi am fost gheparzii, leii. Cei care ne vor lua locul vor fi șacalii, hienele ; și toți laolaltă, gheparzi, șacali și oi vom continua să ne credem buricul pămîntului.“

Schimbară mulțumiri, se salutară. Chevalley se cățăra în diligența înfiptă pe patru roți de culoarea vărsăturii. Calul, numai oase și răni, își începu lunga-i călătorie.

Abia mijeia de ziuă ; săraca lumină care străbătea prin perdeaua de nori se poticnea de murdăria imemorială a ferestruicilor. Chevalley era singur. Zgîlțit, zvîrlit dintr-un colț într-altul, își udă cu salivă vîrfurile arătătorului și șterse un capăt de geam cît un ochi. Privi. În fața lui, sub lumina de cenușă, peisajul sălta, țopăia, un peisaj pentru care nu exista izbăvire.

CAPITOLUL AL CINCILEA

SOSIREA PĂRINTELUI PIRRONE LA SAN CONO ●
CONVORBIRE CU PRIETENII ȘI VINZĂTORUL DE
IERBURI ● NECAZURILE FAMILIALE ALE UNUI
IEZUIT ● NECAZURILE SE REZOLVĂ ● CONVOR-
BIRE CU „OMUL DE ONOARE” ● ÎNTOARCEREA LA
PALERMO

Februarie 1861

Părintele Pirrone era, de felul lui, de la țară. Se născuse, într-adevăr, la San Cono, un mic sătuleț, care azi, grație autobuzelor, e unul din coțetele de găini satelite ale orașului Palermo, dar care, cu un secol în urmă, aparținea, ca să spunem așa, unui sistem planetar de sine stătător, depărtat cum era la vreo patru sau cinci ore-căruță de soarele palermitan.

Tatăl iezeitului nostru fusese econom al celor două moșii pe care abația S. Eleuterio se mândrea că le stăpânește în ținutul San Cono. Slujbă, aceasta de econom, destul de primejdioasă pe atunci pentru mîntuirea sufletului și a trupului, deoarece te obliga să întreții legături ciudate și să afli diferite anecdote, a căror acumulare dădea o boală care „dintr-o lovitură” (e cuvîntul cel mai nimerit) îl făcea pe bolnav să cadă fulgerat la picioarele vreunui zid, cu toate istoriile lui bine sigilate în pîntece, la adăpost de-aci înainte de curiozitatea guralivilor. Cu toate acestea, don Gaetano, tatăl cuviosului Pirrone, scăpase de

această maladie profesională grație unei viguroase igiene, bazată pe discreție și pe un judicios uzaj de remedii preventive, și murise cuminte, de pneumonie, într-o însorită duminică de februarie, foșnind toată de vînturile care împrăștiiau florile de migdali. Lăsase o văduvă și trei copii (două fete și preotul) în condiții materiale relativ bune ; om chibzuit, el știuse să facă economii din leafa neînchipuit de mică pe care i-o plătea abația, și la moartea lui stăpînea cîțiva migdali în fundul văii, cîțiva butuci de viță pe coastă și o fișie de pășune pietroasă ceva mai sus ; avere de sărăntoci, desigur ; de ajuns, totuși, să dea proprietarului o oarecare greutate în umila economie a satului. Mai avea și o căsuță, cu totul și cu totul cubică, albastră pe dinafară, albă pe dinăuntru, patru odăi jos, patru sus, chiar la intrarea în sat, cînd vii dinspre Palermo.

Părintele Pirrone părăsise casa la 16 ani, cînd succesele sale la școala parohială și bunăvoința abatelui stareț de la S. Eleuterio îl îndreptaseră către seminarul arhiepiscopal, dar la răstimpuri de cîțiva ani se întorsese de cîteva ori ca să binecuvînteze căsătoriile surorilor, sau ca să dea o inutilă absoluțiune (în ochii lumii, se-nțelege) lui *don* Gaetano pe patul de moarte, și revenea acum, la sfîrșitul acestui februarie 1861, cînd se împlineau cincisprezece ani de la moartea tatălui său ; și era o zi, ca și atunci, limpede și cu vînt.

Părintele îndurase cinci ore de hurducături, bălăbănindu-și picioarele lingă coada calului ; dar, o dată biruită greața pricinuită de picturile patriotice proaspăt zugrăvite pe tăbliile șaretei, picturi ce culminau cu retorica reprezentare a unui Garibaldi roșu ca focul, la braț cu o sfîntă Rozalie albastră ca marea, cele cinci ore de drum

i se păruseră plăcute. Valea care urcă de la Palermo la San Cono unește peisajul fastuos al briului de coastă cu peisajul crincen din interior și e cutreierată de pale neașteptate de vînt, care împrospătează aerul și care erau vestite, pe atunci, pentru că se zicea că pot să devieze chiar și traiectoria gloanțelor celor mai bine țintite, așa că, puși în fața unor atît de anevoioase probleme balistice, trăgătorii se grăbeau să-și încerce agerimea într-altă parte. Vizitiul, apoi, care-l cunoscuse bine pe răposat, se lungi în nesfîrșite amintiri despre meritele acestuia, amintiri care, deși nu întotdeauna potrivite unor urechi filiale și ecleziastice, măguliră pe ascultătorul obișnuit cu confesionalul.

La sosire fu primit cu lacrimi de bucurie. Își îmbrățișă și binecuvîntă mama, ce-și arăta mîndră părul coliliu și fața trandafirie a văduvelor în portul de lînă al nesilitului doliu, dădu binețe surorilor și nepoților, dar privi cam pieziș la unul din ei, Carmelo, care avusese prostul gust de a-și prinde pe șapcă, în semn de sărbătoare, o cocardă tricoloră. De cum intră în casă, părintele fu împresurat, ca întotdeauna, de dulcea năvală a amintirilor din copilărie. Totul era neschimbat — pardoseala de teracotă roșie, ca și mobila; aceeași lumină pătrundea prin ferestruicile înguste; ciinele Romeo, care lătra scurt dintr-un ungher, era strănepotul foarte asemănător al unui alt dulău, tovarășul lui de crincene jocuri; și de la bucătărie venea mireasma seculară a sosului cu tocătură fierbînd înăbușit — zeamă de roșii, ceapă, carne de batal — pentru tradiționalele *anelletti* de zile mari. Din toate se desprindeau o senină liniște, rod al strădaniilor răposatului.

Fără să mai zăbovească, porniră cu toții la biserică, să asculte slujba de pomenire. San Cono, în ziua aceea, își arăta fața lui cea mai bună și se risipea într-o desfășurare aproape trufașă de balegi de tot felul. Căprițe sprintene, legănându-și ugerile negre, cîrduri de purceluși sicilieni, negricioși și zvelți ca niște mînji foarte mici, se alergau printre oameni, pe ulițele povîrnite; și pentru că părintele Pirrone devenise un fel de glorie locală, o mulțime de femei, copii și chiar tineri se înghesuiau în jurul lui ca să-i ceară binecuvîntarea sau ca să-și aducă împreună aminte de timpurile trecute.

În sacristie dădu o frățească îmbrățișare parohului și, după ce ascultă slujba, se duse să îngenucheze lângă lespede mormîntală, într-una din capelele laterale. Femeile sărutară marmura lacrimînd, feciorul se rugă cu glas tare, în tainica lui latinească. Și cînd se întoarseră acasă, savuroasele *anelletti* erau gata; ele plăcură mult părintelui Pirrone, căruia rafinamentele culinare ale vilei Salina nu-i viciaseră gustul.

Către seară, cîțiva prieteni veniră să-l vadă și se adunară în odaia sa. O lampă de aramă cu trei brațe spînzura de tavan și-și răspîndea blînda lumină a feștilelor ei cu ulei; într-un colț, patul își arăta saltelele multicolore și înăbușitoarea plapumă roșie și galbenă; un alt colț al odăii era ocupat de un zimbil înalt și drept, vechiul *zimmile*, în care se păstra grîul de culoarea mierei ce trebuia dus în fiecare săptămînă la moară pentru nevoile familiei; din gravurile pline de pete de pe pereți, Sant'Antonio arăta pruncul divin, Santa Lucia propriii ei ochi smulși, iar San Francesco Saverio propovăduia unei gloate de

indieni-goi și împodobiți cu pene ; afară, în amurgul instelat, vîntul fluiera încet și, în felul său, el era singurul care făcea pomenirea răposatului. În mijlocul camerei, sub lampă, se ghemuia la pămînt un mangal pîntecos, încercuit de un briu de lemn lustruit, pe care se puneau picioarele ; de jur împrejur, scaune de sfoară pentru oaspeți. Erau acolo parohul, amîndoi frații Schirò, proprietari din ținut, și *don* Pietrino, bătrînul vînzător de ierburi de leac ; veniseră cu toții posomorîți și așa rămăseseră, căci, în timp ce femeile își făceau de lucru, jos, ei discutau politică, nădăjduind să afle vești liniștitoare de la părintele Pirrone, care venea de la Palermo și care trebuia să știe multe, dat fiind că trăia printre „boieri“. Setea de vești le fu astîmpărată, dar nu primiră nici un fel de îmbărbătare, căci prietenul lor iezeit, puțin din sinceritate, puțin din tactică, le zugrăvi viitorul în cele mai negre culori. Flamura bourbonă mai flutura încă pe Gaeta, dar blocada era de fier, și pulberăriile fortăreței săreau în aer una după alta, așa că acolo nu mai era de salvat nimic, în afară de onoare, adică nu prea mare lucru ; Rusia era prietenă, dar departe ; Napoleon al III-lea, aproape, dar perfid ; cît despre răsculații de la Basilicata și Terra di Lavoro, iezeitul vorbea prea puțin, pentru că, în adîncul sufletului, îi era rușine. Trebuia recunoscută, zicea, realitatea acestui stat italian care prindea ființă, ateu și hrăpăreț, a legilor lui de expropriere și recrutări, care, pornind din Piemont, se vor întinde pînă acolo, ca holera.

— O să vedeți, încheie el, fără pic de originalitate, o să vedeți, n-o să ne lase nici ochii ca să plîngem.

Aceste cuvinte se pierdură în corul tradițional al jeluirilor tipic țărănești. Frații Schirò și vînzătorul de ierburi simțeau de pe acum mușcăturile fiscului ; celor dintii li se fixaseră contribuții extraordinare și censuri suplimentare ; celuilalt, o năucitoare surpriză : fusese chemat la Primărie, unde i se spusese că dacă nu va plăti douăzeci de lire pe an, nu va mai avea voie să-și vîndă buruienile. „Bine, dar siminichia asta, laurul ăsta, buruienile astea sfinte, lăsate de Dumnezeu, le culeg eu, cu miinile mele, din munți, pe ploaie sau pe vreme bună, în zile și nopți anumite ! Eu le usuc la soare, care e al tuturor, și tot eu le fărîm în piulița pe care o am de la bunicu-meu ! Cu ce drept vă amestecați voi, ăștia de la Primărie ? Pentru ce trebuie să plătesc douăzeci de lire ? Așa, de dragul ochilor voștri frumoși ?“

Din gura știrbă, cuvintele ieșeau molfăite, dar ochii i se întuneau de sinceră minie.

— Am dreptate, părinte ? Spune și dumneata !

Iezuitul ținea mult la el. Și-l amintea, bărbat în putere, prea devreme încovoiat de necurmatele-i hoinăreli în căutare de ierburi, cînd el însuși nu era decît un băiețandru care trăgea cu praștia-n vrăbii ; și-i era recunoscător și fiindcă știa că, vînzîndu-și fierturile, nu uita niciodată să spună femeilor că fără atîtea sau atîtea *Ave Maria* sau *Gloria Patri* leacul își pierde puterea. Și, prudent cum era, părintele nu voia să știe ce și cum erau, cu adevărat, amestecurile astea și ce nădejdi se puneau în ele.

— Ai dreptate, *don Pietrino*, de o sută de ori dreptate. Și cum s-ar putea altfel ? Dar dacă nu vă iau banii vouă, celor sărmani, și altora ca noi, unde i-ar găsi ca să ducă război împotriva papii și să-i fure ceea ce, de drept, e al lui ?

Convorbirea se prelungea, sub blinda lumină tremurată de vîntul ce se strecura prin obloanele grele. Părintele Pirrone plana prin viitoarele secularizări inevitabile ale averilor mănăstirești. Adio blîndeii stăpîniri a abației ; adio supelor împărțite săracilor pe timpul iernilor cumplite ; și cînd cel mai tînăr dintre frații Schirò avu nesocotința să spună că în felul acesta cîțiva țărani săraci ar ajunge poate să aibă și ei fișia lor de pămînt, vocea părintelui se înăspri de cel mai hotărît dispreț :

— Ai să vezi, *don Antonino*, ai să vezi ! *Primarul* o să cumpere tot, o să plătească primele rate, și pe urmă, gata ! La fel s-a întîmplat și în *Piemont*.

Pînă la urmă plecară, cu mult mai abătută de cum veniseră și avînd de ce să se vaite cel puțin încă două luni. Rămase numai erboristul, care în noaptea aceea nu se culca pentru că era lună nouă și se ducea să culeagă rozmarin pe stîncile de la *Pietrazzi* ; își luase cu el lămpașul ca să pornească la drum de îndată ce va fi plecat de acolo.

— Dar, părinte, dumneata, care trăiești în mijlocul „nobilității“, ce spun domnii de focul ăsta cumplit ? Ce spune, bunăoară, prințul de *Salina*, nobil, aprig și trufaș cum îl știm ?

Părintele Pirrone își pusese, și nu numai o dată, aceeași întrebare, și răspunsul nu era de loc ușor, înainte de toate pentru că trecuse cu vederea și luase drept exagerări tot ceea ce *don Fabrizio* îi spusese într-o dimineață în observator, aproape cu un an în urmă. Acum știa, dar nu găsea cum să-i lămurească lucrurile acestea lui *don Pietrino*, care era departe de a fi un prost, dar care se simțea mai bine printre proprietățile anticatarale,

carminative sau chiar afrodisiace ale buruienilor sale decît printre asemenea abstracţiuni.

— Vezi dumneata, *don Pietrino*, „domnii“, cum îi numiţi voi, nu sînt chiar așa de ușor de înțeles. Ei trăiesc într-o lume deosebită, care nu e lucrarea nemijlocită a tatălui, ci a lor înșiși, durată prin veacuri de experiențe de castă, de suferințe și de bucurii hărăzite numai lor ; ei au o ținere de minte — nu a insului, ci a obștii — cît se poate de trează, și de aceea se întristează sau se bucură pentru pricini care dumitale sau mie ni se par fără noimă, dar care pentru ei înseamnă viața, pentru că sînt legate de întreaga lor moștenire de amintiri, de nădejdi, de spaime de clasă. Pronia cerească a voit să fiu o părticică umilă a tagmei celei mai slăvite a unei biserici veșnice, căreia i-a fost făgăduită biruința cea de pe urmă ; dumneata ești la cealaltă margine a scării, nu spun cea mai de jos, ci numai cea mai deosebită. Cînd dumneata descoperi o tufă deasă de măghiran sau un cuib plin de cantaride (cauți și de-alde astea, știu, *don Pietrino*), te afli în legătură nemijlocită cu natura, pe care Dumnezeu a creat-o deopotrivă deschisă la rău și la bine, pentru ca omul să se îndemne a hotărî slobod. Și cînd vreo bătrînică pizmașă sau vreo copilă îndrăgostită vin să-ți ceară sfatul, dumneata cobori în genunea veacurilor pînă la întunecatele vremuri premergătoare luminii de pe Golgota.

Bătrînul îl privea încremenit. El voia să știe dacă prințul de Salina era mulțumit sau nu de noua stare de lucruri, și dumnealui îi vorbea de cantaride și de luminile Golgotei. „S-a cam ținît, săracul, de-atîta citanie.“

— „Domnii“, nu, nu sînt așa, ei trăiesc din lucruri dinainte și îndelung ălcătuite. Nci, preoții.

le slujim ca o încredințare a vieții celei veșnice, după cum voi, vânzătorii de ierburi, ca să le faceți leacuri alinătoare sau ațîțătoare. Și cu asta nu vreau să spun că sînt răi, dimpotrivă. Sînt altfel alcătuiți ; poate că ni se par atît de ciudați datorită faptului că au atins o treaptă către care toți cei care nu sînt sfinți se îndreaptă — disprețul față de bunurile pămîntești, fiindcă s-au obișnuit să le aibă. Poate de aceea nu iau în seamă anumite lucruri de care nouă, în schimb, ne pasă, și încă mult... Cine stă la munte nu ia în seamă ținării din șes, și cine trăiește în Egipt n-are nevoie de umbrele. Dar cel dintîi se teme de avalanșe, cel de-al doilea de crocodili, lucruri de care noi ne sinchisim, în schimb, prea puțin. Sufletul lor e bîntuit de griji și de spaime noi, pe care noi nu le cunoaștem. L-am văzut pe *don* Fabrizio, om serios și înțelept, posomorîndu-se din pricina unui guler de cămașă prost călcat ; și știu bine că prîntul de Lâscari n-a putut închide ochii o noapte întreagă de supărare pentru că la un prînz la Locotenentă nu i se dăduse locul ce i se cuvenea. Așa fiind, nu ți se pare că tagma unor oameni pe care nu-i tulbură decît rufăria și protocolul e o tagmă fericită, prin urmare, superioară ?

Don Pietrino nu mai pricepea nimic ; bazaco-niile sporeau, acum ieșeau la iveală gulerile de cămașă și crocodilii. Dar bunul lui simț țărănesc îl ajuta încă să-și țină firea.

— Păi, dacă-i așa, părinte, toți ăștia o să intre-n iad !

— Și pentru ce, rogu-te ? Unii vor fi afurisiți, alții mîntuiți, după cum vor fi trăit în lumea asta închisă a lor. La prima vedere, Salina, de pildă, ar putea să scape — își joacă bine jocul, păzește regulile, nu înșală. Domnul atotputernic pedep-

sește pe cel care cu bună-știință calcă legile sfinte pe care le cunoaște, pe cel care de bună-voie ia calea cea rea ; dar cine își urmează calea lui se poate mintui, numai să nu săvârșească vreo necuviință. Dacă dumneata, *don Pietrino*, ai vinde, cu bună-știință, cucută în loc de izmă, te-ai duce pe copcă ; dar dacă ai face-o de bună-credință, baba Zana ar muri de moartea preainălțată a lui Socrate, și dumneata te-ai duce drept în cer, cu anterior și aripioare, alb și nepătat.

Moartea lui Socrate era prea mult pentru vânzătorul de ierburi : se dăduse bătut și dormea. Părintele Pirrone băgă de seamă și fu mulțumit, pentru că acum putea să vorbească în voie, fără teamă că va fi greșit înțeles ; și el să vorbească voia, să prindă în volutele concrete ale frazelor ideile ce, nedeslușit, i se îmbulzeau în minte.

— Și fac și mult bine, chiar. Dacă ai ști, de pildă, câte familii, care altfel ar rămâne pe drumuri, își află un adăpost în palatele lor ! Și nu le cer nimic în schimb, nici măcar să se mai lase de furtișaguri. Și n-o fac din făloșenie, ci dintr-o tainică pornire înrădăcinată, care-i împinge să nu poată face altfel. Deși nu s-ar părea, sînt mai puțin egoiști decît alții. Splendoarea caselor lor, măreția serbărilor lor au ceva impersonal, puțin cam ca strălucirea bisericilor și a liturghiei, lucru pe care îl fac *ad maiorem gentis gloriam*¹ și pentru care nu puține li se iartă ; pentru fiecare pahar de șampanie pe care-l beau, oferă altora cincizeci ; și cînd sînt răi cu cineva, cum se întîmplă cîteodată, nu atît personalitatea lor e cea care

¹ Întru cea mai mare glorie a stirpei (lat.) ; parafrazăre profană a devizei latine a ordinului Iezuiților „*ad maiorem Dei gloriam*” (întru cea mai mare glorie a lui Dumnezeu).

păcătuiește, cit clasa lor, care se afirmă. *Fata crescunt*.¹ Don Fabrizio a ocrotit și crescut pe nepotu-său, Tancredi, de pildă ; a salvat, cu alte cuvinte, un orfan, care, altfel, s-ar fi prăpădit. Ai să-mi spui, poate, că a făcut-o pentru că era și el nobil și că, dac-ar fi fost vorba de alții, Prințul n-ar fi ridicat măcar un deget. E adevărat, dar pentru ce ar fi făcut-o dacă, sincer și din toată inima, toți „ceilalți“ i se par exemplare neizbutite, figurine ieșite strimbe din mina olarului și care nu merită să fie puse la proba focului ?

Dumneata, don Pietrino, dacă n-ai dormi în clipa asta, ai sări în sus ca să-mi spui că domnii fac rău cînd disprețuiesc pe ceilalți și că noi toți, deopotrivă supuși la îndoita robie a dragostei și a morții, sîntem egali în fața Ziditorului ; și eu n-aș putea să nu-ți dau dreptate. Cu toate astea, aș adăuga că nu e drept a învinui de dispreț numai pe „domni“, dat fiind că acesta e un viciu universal. Profesorul de la universitate disprețuiește pe dascălul de școală parohială, chiar dacă n-o arată ; și pentru că dormi, pot să-ți spun fără ascunzișuri că noi, preoții, ne socotim deasupra mirenilor, noi, iezuiții, mai presus de restul clerului, după cum voi, vînzătorii de ierburi, disprețuiți pe felcerii smulgători de măsele, care, la rîndul lor, își bat joc de voi. Cît despre medici, ei își rîd și de felceri și de vînzătorii de ierburi, dar bolnavii care pretind că pot trăi mai departe cu o inimă sau un ficat în stare de piftie spun că sînt niște măgari. Pentru magistrați, avocații nu sînt decît niște pisălogi care caută să paralizeze aplicarea legilor, dar, pe de altă parte, literatura e plină de satire împotriva îngîmfării,

¹ Soarta se împlinește (lat.).

trîndăviei și citeodată a unor lucruri și mai rele ale acelorași judecători. Singuri calicii se disprețuiesc pe ei înșiși ; dar cînd vor învăța și ei să-și bată joc de ceilalți, ciclul va fi închis și va trebui s-o luăm *da capo*.

Te-ai gîndit vreodată, *don* Pietrino la nenumăratele meserii ale căror nume s-au preschimbato cu încetul în vorbe de ocară ? De la cel de hamal, cîrpaci, plăcintar, pînă la francezul *reître*¹ sau pompier ? Oamenii trec ușor peste meritele hamalilor și pompierilor ; văd numai cusururile lor întîmplătoare și îi socotesc pe toți laolaltă înfumurați și bătărași. Și pentru că nu mă auzi, pot să-ți spun că știu foarte bine ce se-nțelege de obicei prin cuvîntul „iezuît“.

Și pe urmă, nobilii ăștia au un fel de rușine de nenorocirile lor ; l-am văzut pe unul, nefericitul, care hotărîse să se sinucidă a doua zi, zîmbitor și plin de voie bună ca un copil în ajunul primei comuniuni ; în timp ce dumneata, *don* Pietrino, știu, dacă ai fi constrîns să bei unul din ceaiurile acelea de siminichie, ai ridica în picioare tot satul cu vaielele dumitale. Mînia și zeflemeaua sînt boierești ; elegia, bocetul, nu. Vreau chiar să-ți dau o rețetă ; dacă întîlnești un „domn“ jeluindu-se și bocind, cercetează-i arborele genealogic. Vei găsi repede o ramură uscată.

O clasă greu de stîrpit, pentru că, de fapt, ea se reinnoiește neîncetat și pentru că, atunci cînd trebuie, știe să moară frumos, adică să arunce sămînța chiar în clipa sfîrșitului. Uită-te la Franța : s-au lăsat măcelăriți cu eleganță, și acuma sînt tot acolo, la fel ca mai înainte, zic ca mai înainte,

¹ Termen francez provenit din stîlcirea cuvîntului german *Reiter* — călăreț ; în sens figurat : soldău, om grosolan.

fiindcă nu moșiile și drepturile feudale fac pe nobil, ci natura lui deosebită. Mi s-a spus că la Paris poți întâlni acum conți polonezi pe care răzcoalele și despotismul i-au împins la exil și la mizerie ; s-au făcut birjari, dar privesc la clienții lor burghezi cu atîta trufie, că aceștia, sârmanii, se urcă în trăsură, fără să știe de ce, cu înfățișarea umilă a ciinilor cînd pătrund în biserică.

Și îți voi spune, chiar, *don Pietrino*, că dacă, așa cum s-a întîmplat de atîtea ori, această clasă va trebui să dispară, se va ivi numaidecît o alta care să-i semene, cu aceleași calități și cu aceleași defecte. N-o să se mai întemeieze, poate, pe sînge, ci, știu eu... pe vechimea prezenței într-un loc, sau pe pretinsa cunoaștere mai adîncă a unui text presupus sacru...

În momentul acela se auziră pașii mamei urcînd scările de lemn ; ea intră rîzînd.

— Dar cu cine vorbești tu, fiul meu ? Nu vezi că prietenul tău doarme ?

Părintele se rușină un pic ; și, fără să-i răspundă direct, spuse :

— Îl însoțesc pînă afară. Sărmanul, o să stea toată noaptea în frig.

Trase puțin fitilul lămpașului, îl aprinse la una din feștilele lămpii, ridicîndu-se în vîrfurile picioarelor, pătîndu-și anteriorul cu ulei. Potrivi fitilul la loc și închise ușița. *Don Pietrino* naviga pe apele viselor ; un fir de bale i se scurgea pe buză, gata să-i cadă pe guler. Avu de furcă pînă să-l trezească.

— Iartă-mă, părinte, dar spuneai niște lucruri atît de ciudate și de încălce...

Își zîmbiră, coborîră, ieșiră. Noaptea scufunda în adîncuri căsuța, satul, valea ; munții abia se zăreau, deși erau aproape și, ca întotdeauna, în-

cruntați. Vîntul se liniștise, dar se făcea frig ; stelele străluceau cu furie, producînd mii și mii de grade de calorii, dar nu izbuteau să încălzească un biet bătrîn.

— Sărmane *don Pietrino* ! Vrei să mă duc să-ți aduc altă haină ?

— Mulțumesc, sînt obișnuit. Ne vedem mîine, și atunci o să-mi spui cum a îndurat prințul de Salina revoluția.

— Ți-o spun numaidecît, în două cuvinte : zice că n-a fost nici o revoluție și că totul va fi ca mai înainte.

— Tîmpitul ! Și tu, nici tu nu crezi că e revoluție cînd primarul mă silește să plătesc ierburile lăsate de bunul Dumnezeu și pe care le culeg eu, cu mîna mea ? Ori te-ai stricat și tu la cap ?

Lumina lămpașului se depărta clipind, apoi pieri în bezna deasă ca pisla.

Părintele Pirrone se gîndea că lumea trebuie să pară o încilcită enigmă celor care nu cunosc nici matematicile, nici teologia.

— Doamne, numai atotștiința ta putea născoci atîtea încurcături.

În dimineața următoare, o altă mostră de asemenea încurcături avea să-i cadă pe cap. Cînd coborî să se ducă la biserică spre a sluji liturghia, dădu peste Sarina, soră-sa, care tăia ceapă în bucătărie. Lăcrima, și prea din belșug, pentru ca treaba pe care o făcea să fi fost singura pricină.

— Ce e, Sarina ? Ești necăjită ? Nu deznădăjdui. Ale Domnului deopotrivă sînt și pedeapsa, și mîngîierea.

Înduioșatul glas al popii risipi și bruma de sfiată pe care o mai avea sărmana femeie ; începu

să plîngă în hohote, cu fața rezemată de masa slînoasă. Printre suspine, se auzeau mereu aceleași cuvinte :

— Angelina, Angelina... Dacă află Vicenzino, îi omoară pe amîndoi... Angelina... Da, da, îi omoară !

Cu miinile virite în cingătoarea lată și neagră, din care numai policarii ieșeau afară, părintele Pirrone, în picioare, o privea. Nu era greu de priceput : Angelina era fata nubilă a Sarinei, Vicenzino, de a cărui minie se temeau atît, tatăl, cumnatu-său. Singura necunoscută a ecuației era numele celuiilalt, iubitul nedovedit al Angelinei.

Pe aceasta iezuitul o revăzuse în ajun ; copila smiorcăită pe care o lăsase în urmă cu șapte ani era acum fată împlinită. Trebuia să aibă 18 ani, și era urîțică foc, cu gura botoasă a țărancelor de prin partea locului, cu ochi speriați de ciine fără stăpîn. Observase asta la sosire, și, în adîncul inimii, făcuse chiar și unele prea puțin caritabile comparații între nepoată-sa, meschină ca și plebeul diminutiv al numelui ei, și acea Angelica, somptuoasă ca numele ei ariostesc¹, care tulburase, nu demult, pacea casei Salina.

Așadar, buclucul era mare, și părintele se pomenise în mijlocul lui ; își aduse aminte de o vorbă a lui *don* Fabrizio : de cîte ori te întîlnești cu o rudă, te alegi cu un ghimpe ; dar numai decît se căi de această amintire. Își trase mîna dreaptă din cingătoare, își scoase pălăria și bătu pe umărul zguduit de suspine al soră-si.

— Hai, Sarina, nu mai plînge așa ! Din fericire,

¹ Aluzie la „frumoasa Angelica“, eroina cunoscutului poem *Orlando furioso* al scriitorului italian Lodovico Ariosto (1474—1533).

sînt și eu aici, și plînsul nu folosește la nimic. Unde-i Vicenzino ?

Vicenzino era plecat, se dusesese la Rimato, după pîndarul fraților Schirò. Cel puțin, puteau să vorbească fără teamă că vor fi surprinși. Printre suspine, sughițuri și smiorcăieli, jalnica istorie ieși la iveală : Angelina (sau, mai bine, 'Ncilina) se lăsase sedusă ; beleaua se întîmplase în timpul verii sfîntului Martin ; fata se întîlnea cu iubitul ei în clăia cu fin a mătușii Nunziata ; acum era însărcinată de trei luni ; înnebunită de spaimă, mărturisise maică-si totul ; peste puțin, pîntecele o să-nceapă să i se vadă, și Vicenzino o să dez-lănțuie un măcel.

— O să mă omoare și pe mine, fiindcă am tăcut. El e un „om de onoare“.

Într-adevăr, judecînd după fruntea lui îngustă, după bogații *cacciolani* — cîrlionții aceia lăsați să crească la tîmple — după mersul lui legănat, după veșnica umflătură a buzunarului drept de la pantaloni, se vedea numaidecît că Vicenzino era un „om de onoare“, unul din acei imbecili violenți în stare de orice crimă.

Sarina fu apucată de o nouă crîză de plîns, mai puternică decît prima, căci în sufletul ei incolțea, smintită, remușcarea că se arătase nevrednică de bărbatul ei, această oglindă de cavalerism.

— Sarina, Sarina, iar începi ? Nu mai plînge ! Băiatul trebuie s-o ia de nevastă. O va lua. Mă voi duce la el acasă, voi vorbi cu ai lui, și totul o să se îndrepte, totul. Vicenzino nu va afla decît despre logodnă, și prețioasa lui onoare va rămî-nie neștirbită. Dar trebuie să știu numele băiatului. Spune-mi-l, dacă-l știi.

Sarina își ridică încet capul : în ochii ei se citea acum o altă spaimă, nu spaîma animalică de pum-

nal, ci una mai vie, mai aprigă, pe care fratele ei nu izbutea, pentru moment, s-o descifreze.

— Santino Pirrone, el e ! Feciorul lui Turi ! Şi a făcut ce-a făcut numai ca să ne necinstească, pe mine, pe mama noastră şi sfînta memorie a tatălui nostru. Nu i-am vorbit niciodată, toţi zi-ceau că e băiat bun, dar e un neruşinat, fiu vred-nic de ticălosul de taică-său, un *dizonorat*. După cele întîmplate, mi-am amintit : în acele zile din noiembrie trecea mereu prin faţa casei cu doi prieteni şi cu o muşcată roşie după ureche. Focul Gheenei, focul Gheenei !

Ieşuitul luă un scaun şi se aşează lîngă soră-sa. Era limpede ; ar fi trebuit să amîne slujba. Afa-cerea era serioasă. Turi, tatăl lui Santino, al se-ducătorului, era un unchi de-al său ; fratele, ba chiar fratele mai mare al răposatului. Cu două-zeci de ani în urmă el fusese tovarăş de inten-denţă cu Gaetano tocmai în momentul cînd acesta desfăşura activitatea lui cea mai intensă şi mai merituoasă. Pe urmă, o ceartă despărţise fraţii, una din acele certuri de familie cu rădăcini încurcate, care nu pot fi potolite fiindcă nici una din cele două părţi nu vorbeşte limpede, fiecare avînd multe de ascuns. Fapt e că, atunci cînd Sfînta Memorie pusese mîna pe mica livadă de migdali, fratele Turi spusese că avea drept la ju-mătate din ea, deoarece jumătate din bani sau jumătate din muncă le adusese el ; cu toate ace-s-tea, actul de cumpărare era numai pe numele lui Gaetano, răposatul. Turi făcu o zarvă nemaipome-nită şi străbătu uliţele din San Cono înjurînd de mama focului, cu spume la gură. Era în joc însuşi prestigiul Sfintei Memorii. Cîţiva prieteni se interpuseră, împiedicînd ca lucrurile să sfîrşească mai rău. Migdalii rămaseră lui Gaetano, dar pră-

pastia dintre cele două ramuri ale familiei Pirrone se adânci. Turi nu veni, apoi, nici la înmormîntarea fratelui său, iar în casa cumnată-si era numit „ticălosul“, și atît. Iezuitul aflase de toată tărășenia prin mijlocirea unor încurcate scrisori dictate parohului și își formase cu privire la ticăloșie idei foarte personale, pe care, din respect filial, nu le mărturisea. Livada de migdali era acum a Sarinei.

Totul era limpede : dragostea, pasiunea n-aveau ce căuta aici. Era pur și simplu o porcărie, care răzbuna o altă porcărie. Dar lucrurile se puteau îndrepta. Iezuitul mulțumi providenței, care-l adusesese la San Cono tocmai în acele zile.

— Ascultă, Sarina, te scap de nenorocirea asta în două ore, dar trebuie să mă ajuți și tu. Jumătate din Chibbaro (locul pe care erau migdalii) trebuie să-l dai de zestre 'Ncilinei. Altă scăpare nu-i. Toanta asta v-a sărăcit.

Și se gîndea că Domnul se folosește cîteodată chiar și de cățelușele în dirdoră pentru ca să se înfățișeze pe lume dreptatea sa.

Sarina se făcu verde.

— Jumătate din Chibbaro ! Lepădăturii ăsteia de pungași ! Niciodată ! Mai bine moartă !

— Bun. Atunci, după slujbă, mă duc să vorbesc cu Vicenzino. Să nu-ți fie teamă, o să încerc să-l liniștesc.

Își puse pălăria pe cap și mîinile în cîngătoare. Aștepta răbdător, sigur de sine.

O ediție a furiilor lui Vicenzino, fie ea revăzută și expurgată de un călugăr iezuit, i se părea încă și mai ilizibilă nefericitei Sarina, care izbucni în plîns pentru a treia oară ; încet-încet, însă, suspinele scăzură, se domoliră. Femeia se ridică.

— Facă-se voia Domnului ! Împacă tu lucrurile, așa nu mai e de trăit. Dar cînd mă gîndesc la Chibbaro ! Ce mîndrețe de migdali ! Stropiți cu sudoarea tatălui nostru !

Lacrimile erau gata să se pornească iar, dar părintele Pirrone era de mult pe drum.

După ce sluji sfînta liturghie și bău ceașca de cafea a parohului, iezuitul se îndrepta grăbit spre casa unchiului Turi. Nu intrase niciodată în ea, dar știa că era o cocioabă prăpădită, așezată sus pe culmea satului, lingă fierăria meșterului Ciccu. O găsi repede și, pentru că n-avea ferestre și ușa era deschisă ca să poată pătrunde puțin soare, se opri în prag ; în întunericul dinăuntru se zăreau îngrămădite samare de catiri, traiste și saci ; don Turi își tira viața făcînd pe catirgiul, ajutat, acum, și de fecioru-său.

— *Dorazio !* strigă părintele Pirrone.

Era o prescurtare a formulei : *Deo gratias (agamus)*¹, de care se foloseau oamenii bisericii cînd cereau voie să intre. O voce de bătrîn strigă :

— Cine-i ? și un om se ridică din fundul odăii și se apropie de ușă.

— Sînt nepotul dumitale, părintele Saverio Pirrone. Aș dori să-ți vorbesc, dacă-mi este îngăduit.

Bătrînul nu păru prea mirat : de două luni, cel puțin, el aștepta vizita iezuitului sau a vreunui trimis al său. Unchiul Turi era un bătrîn voinic și drept, ars și tăbăcit de soare și de grîndină, cu chipul brăzdat de zbirciturile sinistre pe care nenorocirile le sapă pe fețele oamenilor lipsiți de bunătate.

— Intră, spuse, fără să zîmbească.

¹ Mulțumiri Domnului (să aducem) (lat.).

Il lăsă să treacă și dădu, în silă, să-i sărute mîna. Părintele Pirrone se așeză pe una din marile tarnițe de lemn. Interiorul era cum nu se poate mai sărăcăcios : două găini scurmau pămîntul într-un colț, și totul mirosea puternic a băligar, a haine ude și a sărăcie rîncedă.

— Unchiule, sînt mulți ani de cînd nu ne mai vedem, dar nu e numai vina mea ; eu nu locuiesc aici, după cum știi, și, de altfel, nici dumneata nu te duci pe la mama mea, cumnata dumitale, și ne pare rău.

— În casa aia n-o să mai pun piciorul nici-odată. E destul să trec prin fața ei, și mi se-ntorc mațele. Turi Pirrone nu uită răul ce i s-a făcut nici după douăzeci de ani.

— Desigur, se-nțelege, desigur. Dar astăzi eu vin ca porumbița de pe arca lui Noe, să te vestesc că potopul s-a sfîrșit. Sînt foarte mulțumit că mă aflu aici și am fost fericit, ieri, cînd cei de-acasă mi-au spus că Santino, băiatul dumitale, s-a logodit cu nepoata mea, Angelina ; sînt copii buni, am auzit, și căsătoria lor va pune capăt vrajbei care dezbină familiile noastre, și care pe mine, dă-mi voie să ți-o spun, m-a întristat întotdeauna.

Pe fața lui Turi se citi o uimire prea mare, ca să nu fie prefăcută.

— De n-ar fi sfînta haină pe care-o porți, părinte, ți-aș spune că minți. Cine știe ce baliverne ți-au povestit femeile de-acasă de la dumneata. Santino n-a vorbit în viața lui cu Angelina ; e un băiat prea cuminte, ca să nesocotească dorința tatălui său.

Iezuitul admira cumpătul bătrînului, cutezanța rece a minciunilor lui.

— Se vede că am fost greșit informat, unchiule. Inchipuie-ți, mi-au mai spus că v-ați înțeles și

asupra zestrei și că trebuia să veniți împreună chiar astăzi la noi pentru „vedere“. Ce de prostii sînt în stare să scornească și femeile astea trîndave ! Dar chiar dacă nu sînt adevărate, vorbele astea mărturisesc dorința inimii lor bune. Acum, unchiule, nu vād de ce-aș mai rămîne ; mă duc numaidecît acasă s-o dojenesc pe soră-mea. Și iartă-mă. M-am bucurat mult că te-am găsit sănătos.

În ochii bătrînului se citea acum o licărire de curiozitate avidă.

— Așteaptă, părinte. Fă-mă să mai rîd puțin cu palavrele astea de la voi ! Și, zi, de ce zestre vorbeau limbutele alea ?

— Știu eu, unchiule ? Îmi pare că era vorba de jumătate din Chibbaro ! Ncîlina, spuneau, e lumina ochilor lor, și nîci o jertfă n-ar părea prea mare pentru ca pacea să domnească iar în familie.

Don Turi nu mai rîdea. Se ridică.

— Santino ! zbiră, cu aceeași putere cu care își astîmpăra catîrrii încăpățînați. Și cum nimeni nu venea, urlă și mai tare : Santino ! Precista și... ce faci acolo ?

Văzînd că părintele Pirrone tresare, se lovi peste gură cu un gest neașteptat de slugarnic.

Santino îngrijea de vite în curticica vecină. Intră speriat, cu țesala în mînă : era un flăcău chipeș, de 22 de ani, înalt și uscat ca și taică-său, dar ochii încă nu i se înăspriseră. Cu o zi înainte îl văzuse și el, o dată cu ceilalți, pe iezuit trecînd pe ulițele satului și-l recunoscuse numai-decît.

— Asta e Santino. Și ăsta e vărul tău, părintele Saverio Pirrone. Mulțumește Celui-de-sus că sfinția-sa e aici, altfel ți-aș fi tăiat urechile. Ce mai e și dragostea asta de care eu, tatăl tău, nu știu

nimic ? Feciorii se nasc ca să fie ai părinților, nu să se țină după fuste.

Băiatul se rușina, poate nu de nesupunerea de azi, ci, dimpotrivă, de învoirea din trecut, și nu știa ce să spună ; ca să iasă din încurcătură, puse țesala jos și sărută mina preotului. Acesta își arătă dinții zimbînd scurt și schiță o binecuvîntare.

— Domnul să te binecuvînteze, fiul meu, deși nu cred că ești vrednic.

Bătrînul urmă :

— Vărul tău, aici de față, atîta s-a rugat și a stăruit, că pînă la urmă mi-am dat consimțămîntul. Dar de ce nu mi-ai spus-o dinainte ? Du-te și curăță-te, mergem numaidecît la 'Ncilina acasă.

— O clipă, unchiule, o clipă. Părintele Pirrone se gîdea că mai avea de vorbit și cu „omul de onoare“, care nu știa nimic. Fără îndoială că femeile de-acasă vor voi să facă niscaiva pregătiri de primire ; de altfel, mi-au și spus că vă așteaptă la unu după masă. Veniți atunci, și pentru noi va fi o sărbătoare să vă primim.

Și, îmbrățișat de tată și fiu, plecă.

Reîntors la căsuța pătrată, părintele Pirrone dădu peste cumnatu-său, Vincenzino, care se înapoiase, și astfel, ca să-și liniștească sora, nu putu decît să-i facă cu ochiul în spatele fioresului soț, ceea ce, fiind vorba de doi sicilienii, însemna, de altfel, mai mult decît un discurs. Îi spuse cumnatului său că dorea să-i vorbească, și se îndreptară amîndoi spre scheletica boltă de viță din spatele casei. Poalele sutanei, fluturînd, trăgeau în jurul iezuitului un fel de fruntarii mișcătoare, de ne-trecut ; buclele „omului de onoare“ se legănau, simbol nepieritor de orgolioasă amenințare. Convorbirea fu, de altminteri, cu totul alta decît o

prevăzuse. O dată asigurat de iminența căsătoriei 'Ncilinei, indiferența „omului de onoare“ față de purtarea fiicei lui fu marmoreană. Dar cînd veni vorba de zestrea ce trebuia dată, ochii începură să i se rotească, vinele de la temple i se umflară, și ritmul legănat al mersului se făcu frenetic; un val de reflecții obscene îi năvăli pe buze, murdar și clocotind de gîndurile cele mai ucigăse; mîna lui, care nu avusese un singur gest de apărare pentru cîntea fetei sale, pipăia nervoasă buzunarul drept al pantalonilor, ca să arate că el era gata să verse pînă la ultima picătură singele oricui s-ar atinge de migdalii lui.

Părintele Pirrone îl lăsa să-și deșerte spurcăciunile, mulțumindu-se să-și facă repede cruce cînd ele alunecau, adesea, pînă la blasfemie; cît despre gestul prevestitor de masacre, nici nu se sinchisi măcar. Folosindu-se de o pauză, spuse.

— Bineînțeles, Vicenzino, că vă voi da și eu o mîna de ajutor. Actul care întărește partea ce mi se cuvine din moștenirea răposatului ți-l voi trimite de la Palermo sfișiat.

Efectul acestui balsam fu imediat. Grăbit să socotească valoarea moștenirii anticipate, Vicenzino tăcu, și prin aerul luminos și rece trecură notele false ale unui cîntec pe care îl cînta 'Ncilina, măturînd în odaia unchiului ei.

După-amiază unchiul Turi și Santino veniră să-și facă vizita, ceva mai curați și cu niște cămăși nemaipomenit de albe. Logodnicii, așezați pe două scaune alături, izbucneau din cînd în cînd în risete zgomotoase, fără o vorbă, strînși unul în celălalt, cu fețele apropiate. Erau cum nu se poate mai mulțumiți, ea — fiindcă se căpătuia și avea pe acel chipeș armăsăraș la cheremul ei, el — fiindcă ascultase sfatul părintesc și avea

acum o servitoare și jumătate din migdali. Mușcata roșie pe care o purta după ureche nu mai păru nimănui o văpaie a iadului.

Două zile mai târziu, părintele Pirrone plecă din nou la Palermo. Pe drum își puse în ordine impresiile, care nu erau toate plăcute : acea dragoste brutală rodind în vara sfântului Martin, acea nenorocită jumătate a unei livejoare de migdali șterpelită printr-o premeditată înamorare îi dezvăluiau fața rustică, mizerabilă a altor evenimente la care fusese martor nu demult. Marii seniori erau măsurați și nepătrunși, țăranii — deschiși și fără ascunzișuri ; dar Diavolul îi juca și pe unii și pe alții pe degetul său mic.

La vila Salina îl găsi pe Prinț în cea mai bună dispoziție. *Don Fabrizio* îl întrebă dacă petrecuse bine cele patru zile și dacă îi transmisese măcar-si salutări din partea lui. O cunoștea ; cu șase ani în urmă, ea fusese oaspetele vilei, și seninătatea văduvei plăcuse stăpînilor casei. De salutări, iezuitul uitase cu totul, și tăcu ; dar spuse apoi că măică-sa și soră-sa îl rugaseră să aducă excelenței-sale mărturia respectului lor, ceea ce nu era decît o simplă născocire și, prin urmare, mai puțin gravă decît o minciună.

— Excelență, adăugă el, doream să vă întreb dacă mîine ați putea porunci să mi se dea o trăsură. Trebuie să mă duc la arhiepiscopat pentru o dispensă de căsătorie. O nepoată de-a mea s-a logodit cu vărul ei.

— Desigur, părinte Pirrone, desigur, dacă dorești, dar poimîine plec și eu la Palermo. Ai putea să vii cu mine : e chiar atîta grabă ?

CAPITOLUL AL ȘASELEA

ÎN DRUM SPRE BAL ● BALUL : INTRAREA LUI
PALLAVICINO ȘI A FAMILIEI SEDARA ● NEMUL-
TUMIREA LUI DON FABRIZIO ● SALA DE BAL ●
ÎN BIBLIOTECĂ ● DON FABRIZIO DANSEAZĂ CU
ANGELICA ● CINA : CONVORBIREA CU PALLA-
VICINO ● BALUL SE STINGE ; ÎNTOARCEREA
ACASA

Noiembrie 1862

Principesa Maria Stella se urcă în trăsură, se așează pe atlasul vioriu al pernelor și strânse cât mai mult în jurul ei faldurile foșnitoare ale rochiei. Între timp, Concetta și Carolina se urcau și ele. Stăteau în fața mamei, și din la fel croitele lor rochii roz adia o undă ușoară de violete. Apoi, greutatea enormă a unui picior se puse pe scară, și pe arcurile-i înalte caleașca se clătină : *don* Fabrizio urca și el. Trăsura era plină ca un ou. Valurile de mătase, armăturile celor trei crinoline urcau, se loveau, se amestecau aproape pînă la înălțimea capetelor ; dedesubt, o încălțată vâlmășeală de pantofi : condurii de mătase ai fetelor, escarpinii *mordoré* ai Principesei, uriașii pantofi de lac ai Prințului ; fiecare suferea, înghesuit între picioarele celorlalți, și nu mai știa care sînt ale lui.

Cele două trepte ale scării fură strinse ; lacheul primi porunca :

— La palatul Ponteleone !

Sări pe capră, seizul care ținea caii de friu se dădu la o parte, vizitiul pocni ușor din limbă, caleașca țîșni, lunecînd.

Se duceau la bal.

Palermo trăia, pe atunci, una din perioadele sale intermitente de mondenitate, balurile făceau furori. După venirea piemontezilor, după isprava de la Aspromonte¹, o dată alungate spectrele expropriării și ale furiei populare, cele două sute de ființe care alcătuiau „protipendada” nu se mai săturau a se întîlni, veșnic aceiași, ca să se felicite că mai erau încă în viață.

Atît de dese erau diferitele și totuși aceleași petreceri, că prinții de Salina se instalaseră pe trei săptămîni în palatul lor din oraș, ca să nu mai facă aproape în fiecare seară drumul lung de la San Lorenzo la Palermo. Rochiile doamnelor soseau de la Napoli în lungi cutii negre ca niște sicrie, și era un du-te-vino isteric de modiste, coafeze și pantofari; servitori înnebuniți duceau cusătoreșelor răvașe disperate. Balul de la Ponteleone avea să fie cel mai important din acel scurt sezon: important, pentru toți, prin strălucirea numelui și a palatului, prin numărul invitaților; și mai important încă pentru principii Salina, care aveau să prezinte în „societate” pe Angelica, frumoasa logodnică a nepotului lor. Era

¹ În august 1862 Garibaldi întreprinde o nouă campanie, în scopul de a elibera Roma de sub dominația Papei și a ocupanților francezi; regele Victor Emanuel al II-lea însă, influențat de Napoleon al III-lea, trimite trupe piemonteze, comandate de colonelul Pallavicino pentru a tăia calea patrioților spre Roma; ciocnirea celor două armate italiene are loc la 29 august, la Aspromonte; Garibaldi e rănit și apoi arestat, fapt care a ridicat un val de proteste în lumea întreagă; în cele din urmă e „amnistiat” și surghiunit la Caprera.

abia zece și jumătate, puțin prea devreme pentru a te arăta la un bal când ești prințul de Salina, căruia nu i se cade niciodată să intre decît după ce focul petrecerii s-a trecut. Dar de data aceasta nu se putea face altminteri, dacă voiau să fie de față la sosirea familiei Sedàra, care („încă nu știau asta, săracii“) erau gata să respecte întocmai ora scrisă pe cartonașul glasat al invitației. Ca să li se trimită unul din acele bilete, fusese nevoie de puțină osteneală. Nimeni nu-i cunoștea, și prințesa Maria Stella, cu zece zile înainte, se hotărîse să facă o vizită Margheritei Ponteleone; totul merse ușor, firește, dar se făcuse, totuși, simțit și aici unul din numeroșii spini pe care logodna lui Tancredi îi înfipsea în etichetele delicate ale ghepardului.

Drumul scurt pînă la palatul Ponteleone trecea printr-o împletitură de ulicioare întunecoase, și caii mergeau la pas: *Via Salina*, *Via Valverde*, panta dei Bambinai, atît de veselă ziua, cu dughelele ei pline de statuete de ceară, atît de lugubră noaptea. Potcoavele cailor răsunau cu luare-aminte între casele negre care dormeau sau se prefăceau că dorm.

Fetele, aceste ființe neînțelese, pentru care un bal e o sărbătoare, și nu o plictisitoare obligație mondenă, ciripeau, vesele, în surdina; prințesa Maria Stella își pipăia punga, ca să se încredințeze că flaconul de „săruri volatile“ era la locul lui; *don Fabrizio* savura dinainte efectul pe care frumusețea Angelicai îl va produce asupra oamenilor acelora care nu o cunoșteau și cel pe care norocul lui Tancredi îl va produce asupra celorrași oameni care îl cunoșteau cu mult prea bine. O umbră îi întuneca, totuși, mulțumirea: cum va fi fracul lui *don Calogero*? Desigur, mai bun decît

cel de la Donnafugata — fusese dat în grija lui Tancredi, care-l tirise la cel mai bun croitor din Palermo și fusese de față chiar și la probe. Oficial, păruse mulțumit de rezultate cu o zi în urmă ; dar, în taină, își spusese : „Fracul lui *don Calogero* nu poate fi decît ceea ce e ; tatăl Angelicăi n-are *chic*“. Era limpede ; dar Tancredi declarase că răspunde de un bărbierit fără cusur și de niște pantofi ca lumea. Era și asta ceva.

La punctul unde panta dei Bambinai dă spre absida catedralei San Domenico, trăsura se opri. Se auzea un clinchet subțire, și de după o cotitură se ivi un preot purtînd un potir cu sfînta cuminecătură ; în spate, un copil de cor ducea uraniscul alb, cu broderii de aur ; în față, un altul ținea în mîna stîngă o luminare groasă aprinsă și cu dreapta scutura, grozav de încîntat, un clopoțel de argint. Semn că una din acele case ferecate închidea o agonie : era sfînta împărtășanie a unui muribund. *Don Fabrizio* coborî, îngenunche pe caldarîm, cucoanele își făcură semnul crucii, clinchetul se pierdu încet printre străduțele care coboară spre San Giacomo, și caleașca porni din nou, cu stăpînii împovărați de un avertisment salutar, spre ținta ei, apropiată acum.

Ajunseră, coborîră sub bolta peronului ; trăsura dispăru într-o curte imensă, de unde veneau tro-potele și luminile echipajelor sosite mai înainte.

Scara era din piatră obișnuită, dar de nobile proporții. De o parte și de cealaltă a treptelor, flori simple își răspîndeau mireasma lor de rînd ; pe platforma care tăia scara în două, livrelele rubinii ale celor doi lachei, nemișcați sub peruca lor pudrată, puneau o pată de culoare vie pe cenușiul de sîdef al decorului. De după două fe-

restruici înalte și cu zăbrele se auzeau din cînd în cînd murmure și risete cristaline ; fiii cei mai mici și nepoții Ponteleonilor, excluși de la petrecere, se răzbunau făcînd haz pe seama oaspeților. Doamnele își netezeau cutele rochiilor, *don Fabrizio*, cu clacul sub braț, le întrecea cu un cap, deși era cu o treaptă în urmă. În ușa primului salon dădură peste stăpînii casei ; *don Diego*, cărunt și burtos, care, fără ochii aceia plini de aroganță, ar fi avut o înfățișare foarte plebeiană ; *donna Margherita* își înălța, dintre fulgerările diademei și ale întreitei salbe de smaralde, fața ei corojăată, de canonic bătrîn.

— Ați venit devreme ! Cu atît mai bine ! Dar fiți liniștiți, invitații *voștri* n-au sosit încă.

O nouă țepușă zgîndărea ȳnghisoarele fine ale ghepardului.

— E aici și Tancredi.

Intr-adevăr, în colțul opus al salonului, nepotul, negru și subțire ca un șarpe, stătea într-un cerc de trei sau patru prieteni și-i făcea să se prăpădească de rîs cu anecdotele sale, desigur destul de riscate ; dar ochii lui, neliniștiți ca întotdeauna, fixau ușa de la intrare. Dansurile începuseră, și de-a lungul a trei, patru, cinci saloane, sunetele orchestrei din sala de bal ajungeau pînă la ei.

— Așteptăm și pe colonelul Pallavicino¹, cel care s-a purtat atît de frumos la Aspromonte.

Această frază a prințului de Ponteleone părea simplă, dar nu era. În aparență, era o constatare lipsită de sens politic, tinzînd doar să elogieze tactul, delicatetea, emoția, aproape duiosia cu care un glonte fusese expediat în gamba generalului ; fără a mai vorbi de chipiele zvirlite, în aer, de

¹ Vezi nota de la p. 219.

îngenuncherile și sărutările de mînă care-l însoțiseră, omagii aduse eroului, întins sub un castan al muntelui calabrez, care zîmbea și el de emoție, și nicidecum cu ironie, cum ar fi fost de așteptat (căci Garibaldi era, vai ! lipsit de umor).

La stadiul intermediar al gîndirii sale, Ponteleone dădea frazei sale o semnificație tehnică și înțelegea să elogieze pe colonel pentru că-și întocmise cu grijă ordinea de bătaie, își plasase bine batalioanele și dusese la bun sfîrșit o acțiune în care Landi¹, luptînd împotriva aceluiași adversar, eșuase în chip cu totul inexplicabil, la Calatafimi. În credința intimă a prințului, pe urmă, colonelul „se purtase atît de frumos“ pentru că izbutise să oprească, să biruie, să rănească și să-l prindă pe Garibaldi, salvînd, astfel, compromisul stabilit cu atîta greutate între vechiul și noul regim.

Evocat, creat aproape de aceste cuvinte măgulitoare și de reflecțiile prilejuite încă și mai măgulitoare, colonelul apărî în capătul scării. Înainta într-un zornăit de eghileți, lănțișoare și pîteni, în dolmanul la două rînduri de nasturi, cu chipiul cu panaș sub braț, cu sabia încovoiată sprijinită pe pumnul stîng. Era „un om de lume“, cu maniere învăluitoare, specializat, toată Europa știa acum, în sărutări de mîini dense de semnificații ; doamnele, ale căror degete se înfioraseră în seara aceea sub mustățile lui parfumate, avuseseră prilejul să evoce în cunoștință de cauză clipa istorică pe care iconografia populară se și por-nise s-o preamărească.

¹ General italian, comandantul armatei regelui celor Două Sicilii, învins de Garibaldi la 15 mai 1860 la Calatafimi.

După ce suportă fără a clinti dușul de laude pe care i-l turnară Ponteleonii, după ce strînse cele două degete pe care i le întinse *don Fabrizio*, Pallavicino fu acoperit de valul spumos și parfumat al unui grup de doamne care-l asaltau. Trăsăturile lui conștient virile se înălțau deasupra umerilor albi și se puteau auzi unele cuvinte răzlete. „Plîngeam, contesă, plîngeam ca un copil“ ; sau : „Era frumos și senin ca un arhanghel“. Sentimentalismul lui bărbătesc fermeca femeile, liniștite acum de focurile de armă ale bersa-liei lor săi.

Angelica și *don Calogero* întirziau, și familia Salina se pregătea să treacă spre celelalte saloane, cînd îl văzură pe Tancredi părăsindu-și prietenii și îndreptîndu-se ca o săgeată spre intrare : cei așteptați soseau. Răsărind din ordonatul vârtej al crinolinei roz, umerii albi ai Angelicăi coborau înspre brațele puternice și catifelate ; capul se înălța, mic și trufaș, pe gîtul tinăr și neted, împodobit cu perle voit modeste. Cînd din deschizătura lungii mânuși *glacé* ea își trase mîna, nu prea mică, dar bine croită, se văzu scinteind safirul napolitan.

Don Calogero se ținea pe urmele ei, șoricel păzind o strălucitoare roză ; lipsite de eleganță, hainele lui erau, de data aceasta, decente. Singura, lui greșeală fu năstrușnica idee de a-și arbora la butonieră crucea „Coroanei Italiei“, pe care o primise de curînd ; ea dispăru, de altfel, foarte repede într-unul din buzunarele secrete ale fracului lui Tancredi.

Angelica deprinsese de la logodnicul ei aceea semeție nepăsătoare care e fundamentul distincției („nu vei fi expansivă și veselă decît cu mine, scumpo ; pentru ceilalți, trebuie să fii viitoarea

principesă de Falconeri, egală multora, neîntrecută de nimeni“), așa că reverența făcută gazdei fu un foarte izbutit, deși nu spontan, amestec de modestie feciorelnică, de mândrie neoaristocratică și de grație juvenilă.

Palermitanii nu sînt, la urma urmelor, decît italieni, sensibili, adică, la farmecul frumuseții și la prestigiul bogăției ; pe de altă parte, Tancredi, deși seducător, fiind un notoriu coate-goale, nu era privit ca o partidă bună (pe nedrept, de altfel, cum se văzu mai pe urmă, cînd fu prea tîrziu) ; era, de aceea, mai apreciat de cuconițe decît de fetele de măritat. Aceste merite și aceste scăderi conjugate făcură ca Angelica să fie primită cu o neobișnuită căldură. La drept vorbind, poate mulți dintre tinerii ce se aflau acolo în seara aceea vor fi regretat că nu descoperiseră ei o atît de frumoasă amforă, bușită cu galbeni ; dar Donnafugata era domeniul lui *don* Fabrizio ; să-ți pară rău că el găsisese această comoară și o trecuse multiubitului său Tancredi, era ca și cum ți-ar fi părut rău că descoperise o mină de sulf pe una din moșiile lui. Era un bun al său, nu mai încapе vorbă.

Chiar și aceste ușoare cîrtiri se năruiră, de altminteri, în fața acelor ochi scînteietori. La un moment dat fu o adevărată năvală de tineri, care țineau să fie prezentați Angelicăi spre a-i cere un dans ; fiecăruia buzele ei de fragă-i dăruiau un suris, fiecăruia-i arăta carnetul de bal, în care orice polcă, mazurcă sau vals erau marcate de semnătura posesivă : Falconeri. Din partea domnișoarelor fu o adevărată ploaie de „să ne spunem tu“, și după o oră, Angelica se simțea la largul ei într-o lume în care sălbăticia mamei și cărpănoșenia tatălui erau cu desăvîrșire necunoscute.

Ținuta ei nu se dezminți nici o clipă : nici o dată măcar nu fu văzută rătăcind singură, cu capul în nori, niciodată brațele ei nu se depărtară de corp, nici o secundă glasul ei nu se ridică deasupra diapazonului (de altfel, destul de înalt) al celorlalte cucoane. Pentru că Tancredi îi spusese, cu o zi înainte : „Vezi tu, iubito, noi (și de-aici înainte și tu), noi ținem la casele și la mobila noastră mai mult ca la orice ; nimic nu ne supără atât cît proasta lor îngrijire ; așadar, uită-te în jurul tău și laudă tot ; de altfel, palatul Ponteleone o merită ; dar fiindcă nu mai ești o micuță provincială care se minunează de orice, vei pune întotdeauna în laude și o oarecare rezervă ; admiră, dar compară mereu cu vreun model văzut mai înainte, și care să fie ilustru“. Vizitele îndelungi la palatul din Donnafugata o învățaseră multe pe Angelica, și astfel ea putu să admire în acea seară tapiseriile Ponteleonilor, dar spuse că cele de la palatul Pitti aveau borduri mai frumoase ; lăudă o Madonă a lui Dolci, dar aminti de cea a Marelui Duce, de care spuse că avea o melancolie mai expresivă ; pînă și felia de tort, adusă de un tînăr galant, fu găsită excelentă, aproape tot atât de bună ca aceea a lui „monsú Gaston“, bucătarul casei Salina. Și cum „monsú Gaston“ era un Rafael al bucătarilor, iar tapiseriile de la Pitti un fel de „monsú Gaston“ al goblenului, nimeni nu putu s-o contrazică, dimpotrivă, toți se arătară măguliți de comparație ; și chiar din acea seară, ea începu să-și cîștige faima de curtenitoare, dar neînduplecată cunoscătoare de artă, care avea s-o însoțească, pe nedrept, în lunga ei viață.

În timp ce Angelica își recolta laurii, Maria Stella flecărea pe un divan cu două vechi prie-

tene, Concetta și Carolina înghețau cu timiditatea lor chiar și pe cei mai zeloși dintre tineri, *don Fabrizio* rătăcea prin saloane : săruta mîna cucoanelor pe care le întîlnea, martiriza umerii bărbaților pe care-i saluta, dar se simțea din ce în ce mai prost dispus. Mai întîi, casa nu-i plăcea. Ponteleonii nu-i schimbaseră mobila de șaptezeci de ani, era încă și azi cea de pe vremea reginei Maria Carolina, și el, care credea că are gusturi moderne, se indigna. „Dar, sfinte Dumnezeuule, cu veniturile lui Diego n-ar fi prea greu să arunci toate «mardalele» astea, toate oglinzile astea opăcite ! Să-și facă o mobilă frumoasă de palisandru și pluș, să stea și el cu dichis, să trăiască tihnit, nu să-și silească musafirii să se învîrtească prin catacombele astea. O să mă facă să i-o spun.“ Dar nu-i spuse nimic, aceste opinii fiind doar expresia proastei lui dispoziții și a pornirii înnăscute la el spre contradicție ; fură repede uitate, el însuși nu schimba nimic nici la San Lorenzo, nici la Donnafugata. Totuși, ele avură darul să-l întunece și mai mult.

Femeile care se aflau în acea seară la bal nu-i plăceau de loc. Două sau trei dintre cele mai în vîrstă îi fuseseră amante și, văzîndu-le încărcate de ani și de nurori, nu izbutea să-și refacă în minte imaginea lor de acum douăzeci de ani, iar gîndul că-și irosise anii cei mai frumoși fugărind (și prinzînd) asemenea cioclovine îl înfuria neapăs. Nici cele mai tinere nu-i spuneau mare lucru, afară de două : tînăra ducesă de Palma, căreia-i admira ochii cenușii și grația altieră a mersului, și, de asemeni, Tutù Lăscari, din făptura căreia, dacă ar fi fost ceva mai tînăr, ar fi știut să scoată nebănuite acorduri. Dar celelalte... Bine că Angelica ieșise din tenebrele Donnafugatei, ca

să știe și palermitanele ce înseamnă o femeie frumoasă.

Și n-aveai cum să nu-i dai dreptate. În anii aceia, frecvența căsătoriilor între veri, dictate de o trindavă sexualitate și de calcule funciare, carența de proteine în alimentație, agravată de abundența dulciurilor, lipsa totală de aer curat și de mișcare umpluseră saloanele cu cirduri de fetițe neînchipuit de scunde, neverosimil de măslinii, insuportabil de gingave. Ele își treceau timpul stînd înghesuite unele într-altele, lansîndu-și în cor chemările către tinerii înspăimîntați, destinate, par-se, a sluji drept fundal celor trei sau patru încîntătoare creaturi, care, ca blonda Maria Palma sau preafrumoasa Eleonora Giardinelli, treceau lunecînd asemeni unor lebede pe o baltă plină de broaște.

Pe măsură ce le privea, se oțăra și mai tare. În mintea lui, obișnuită cu îndelungile solitudini și ideile abstracte, prinse la un moment dat, pe cînd traversa o galerie pe al cărui *pouf* central se strînsese o numeroasă colonie de asemenea creaturi, să se-nfiripe o halucinație : i se păru a fi gardianul unei grădini zoologice, pus să păzească o sută de maimuțe ; se aștepta să le vadă cățărîndu-se deodată pe candelabre și legănîndu-se, spînzurate de cozi, arătîndu-și șezuturile și năpustindu-se asupra pașnicilor vizitatori cu coji de alune, țipete și scrișnete de dinți.

Ciudățenia fu că tocmai o senzație de ordin religios îl smulse din acea viziune zoologică ; o monotonă invocație sacră se ridica neconținut din grupul maimuțelor în crinolină : „Maică Preacurată ! Maică Preacurată !” strigau în fiecare clipă

sărmanele fete. „Maică Preacurată, ce casă frumoasă!“ „Maică Preacurată, ce bărbat frumos e colonelul Pallavicino!“ „Maică Preacurată, ce rău mă dor picioarele!“ „Maică Preacurată, ce foame mi-e! Când au de gînd să deschidă bufetul?“ Numele Fecioarei, invocat de corul acela virginal, umplea galeria și schimba din nou maimuțele în femei, pentru că încă nu se dovedise că micile uistiti ale junglei braziliene se convertiseră la catolicism.

Ușor scîrbit, Prințul trecu în salonul de alături, unde se instalase tribul pestriț și ostil al bărbatilor. Tinerii dansau, nu se găseau acolo decît cei mai în vîrstă, toți prieteni de-ai lui. Se opri să stea puțin cu ei. Aici, regina cerurilor nu mai era clamată în deșert, în schimb locurile comune, discursurile plate creau o atmosferă înăbușitoare. Printre acești domni, *don* Fabrizio trecea drept „extravagant“; înclinația lui către matematici era considerată aproape ca o păcătoasă perversiune, și dacă n-ar fi fost prințul de Salina și n-ar fi fost cunoscut ca un neîntrecut călăreț, neobosit vîntor și destul de crai, paralaxele și telescoapele sale l-ar fi exclus din „societate“. Cu toate acestea, i se vorbea puțin, pentru că albastrul rece al ochilor, abia geruind de sub pleoapele grele, descumpănea pe interlocutori, și foarte adesea simțea că toți se țin deoparte, nu din respect, cum credea el, ci din teamă.

Se ridică; mahmureala i se preschimbase într-o neagră tristețe. Făcuse rău că venise la bal. Stella, Angelica, fetele s-ar fi descurcat și singure, iar el ar fi stat acum, fericit, în micul birou de lîngă terasă, din *Via* Salina, ascultînd susurul fîntinii și încercînd să prindă cometele de coadă.

„În fine, acum sînt aici ; să plec, ar fi o mojiție. Să mergem, aşadar, să privim dansatorii.“

Sala de bal era toată numai aur : aur poleit, pe cornişe, aur în lame lucii pe ramele uşilor, aur damaschinat, luminos, aproape argintiu, pe fond mai mohorit, la tăbliile uşilor şi pe obloanele care închideau ferestrele dinăuntru şi le desfiinţau în aşa fel, că încăperea împrumuta mîndra înfăţişare a unui sipet de juvaeruri, respingînd orice legătură cu lumea de rînd dinafară. Nu întîlneai aici poleielile deşănţate pe care le etalează astăzi decoratorii, ci un aur stîns, spelb, ca părul unor anume copii ale Nordului, străduindu-se să-şi ascundă preţul cu pudoarea, dispărută acum, a materialului scump care-şi arată frumuseţea şi face să i se uite valoarea. Din loc în loc, pe lambriuri, mănunchiuri de flori rococo în dulci culori, atît de palide şi şterse, că nu păreau decît o lunecătoare văpaie din răsfrîngerile policanđrelor.

Această tonalitate solară, această tălăzuire de scînteieri şi de umbre îl făcea, totuşi, să sufere pe *don Fabrizio*, care stătea negru şi ţeapăn în cadrul uşii. În acel decor neasemuit de patrician, imagini cîmpeneşti i se iveau în minte : revedea în toată scara culorilor lor nemărginitele cîmpii dîn jurul *Donnafugatei* amorţite, oarbe parcă, cerînd îndurare sub soarele necruţător ; în această sală, la fel ca pe moşii la jumătatea lui august, recolta fusese culeasă de mult, strînsă în hambare altundeva şi nu mai rămînea în amintire, aici ca şi acolo, decît culoarea miriştilor, arse, de altminteri, şi nefolositoare. Valsul, ale cărui note străbăteau prin aerul încins, i se părea o stilizare a neistovitului cutreier al vînturilor, despletindu-şi harfele îndoliate peste întinderile însetate

leri, azi, mâine, întotdeauna, întotdeauna, întotdeauna... Mulțimea dansatorilor, printre care se găseau, totuși, atâtea ființe apropiate trupului, dacă nu inimii sale, i se păru pînă la urmă ireală, alcătuită din acea materie din care se țin amintirile stinse, mai ușoară chiar decît păienjenişul viselor. Zeii de pe plafon, aplecîndu-se din tronurile lor aurite, priveau în jos, surizători și implacabili ca necrutătorul cer de vară. Se credeau eterni. O bombă, fabricată la Pittsburg, Penn., avea să le dovedească, în anul 1943, contrarul.

— Ce măreție, Prințe, ce măreție ! Astfel de lucruri nu se mai fac în zilele noastre, la prețul de azi al aurului !

Sedăra venise lîngă el. Ochișorii lui ageri străbăteau sala, insensibili la frumusețe, atenți la valoarea monetară.

Don Fabrizio simți dintr-o dată că-l ura ; lui i se datora, afirmării lui și a o sută de alții ca el, intrigilor lor ascunse, tenacei lor avaritii și cupidității, această presimțire a morții, care, netăgăduit, înzăbrenea astăzi toate aceste magnifice palate ; era vina lui, a celor cu care se înhăitase, a urii lor, a sentimentului lor de inferioritate, a neputinței lor de a înflori dacă hainele negre ale dansatorilor îl duceau și pe el, pe *don Fabrizio*, cu gîndul la corbii ce se rotesc prin văile sălbatice în căutarea prăzii lor putrede. Ar fi vrut să-i răspundă cu o grosolănie, să-l poftească să se care de-acolo. Dar nu se putea. Era un oaspe, era tatăl încîntătoarei Angelica. Era poate și el un om nefericit, ca atîția alții.

— Frumos, *don Calogero*, frumos. Dar copiii noștri sînt și mai frumoși.

Cu dreapta înmănușată pusă ușor pe talia fetei, cu brațele întinse și înlănțuite, privindu-se în ochi,

Tancredi și Angelica treceau în clipa aceea luncând prin fața lor. Negrul fracului, trandafiriul rochiei alcătuiau, îmbinându-se, un straniu juvaer. Ei ofereau spectacolul cel mai patetic din această lume : doi tineri îndrăgostiți, care dansează împreună, orbi fiecare la imperfecțiunile celuilalt, surzi la prevestirile sortii, încredințați că drumul vieții lor va fi strălucitor și lin ca podeaua salo-nului, naivi actori pe care un regizor îi pune să recite rolul Julietei și al lui Romeo, dar le ascunde cripta și otrava, dinainte prevăzute în text. Nici unul, nici celălalt nu erau buni cu adevărat, fiecare era plin de calcule, fiecare umflat cu țeluri ascunse, dar amândoi erau fermecători și emoționați acum, când ambițiile lor neclare, dar naive, erau șterse de cuvintele de șăgalnică duioșie pe care el i le șoptea la ureche, de parfumul părului ei, de îmbră-țișarea trupurilor lor, pieritoare.

Logodnicii se depărtau, alte perechi treceau, mai puțin frumoase, la fel de tulburătoare, cufun-date în orbirea lor efemeră. *Don Fabrizio* simți cum i se înmoaie inima ; dezgustul se schimba într-o nesfârșită milă pentru toate aceste trecă-toare ființe care încercau să se bucure de mica rază de lumină dăruită lor între cele două tene-bre, dinainte de leagăn și după cele din urmă spasme. Cum e cu putință să lovești în cei pe care-i știi că sînt făgăduiți morții ? Ar însemna să fii tot atît de ticălos ca acele pescărese care, cu șaizeci de ani în urmă, batjocoreau osîndiții în piața del Mercato. Chiar maimuțele de pe *pouf*-uri, chiar nătingii și vechii lui prieteni i se păreau sărmăne făpturi fără de scăpare, vrednice de plîns și de milă, ca turmele de vite mugind noaptea pe străzile orașului, în drum spre aba-tor ; fiecăruia îi va suna într-o zi la ureche clin-

chetul clopoțelului pe care-l auzise cu trei ore mai înainte în spatele bisericii San Domenico. Nimic nu ți-e îngăduit să urăști pe lumea aceasta, dacă nu veșnicia.

Și, pe urmă, lumea care umplea saloanele, toate slutele astea, toți proștii ăștia, sexele astea amîndouă, îngîmfate, erau sînge din sîngele lui, erau însuși el ; nu se înțelegea decît cu ei, numai cu ei se simțea bine. „Sînt poate mai inteligent decît ei, sînt cu siguranță mai învățat decît ei, dar sîntem din același aluat și sînt dator să fiu alături de ei.“

Băgă de seamă că *don Calogero* vorbea cu *Giovanni Finale* despre posibila urcare a prețului la cașcaval și că, plini de speranța fericirii întrevăzute, ochii lui se făcuseră umezi și blînzi. Așa că putea s-o șteargă fără remușcări.

Pină atunci enervarea acumulată îi dăduse tărie ; acum, o dată cu destinderea, veni și oboseala : era ora 2. Căută un loc unde să stea liniștit, departe de oameni, frații lui multiubiți, nici vorbă, dar și atît de plictisitori întotdeauna. Găsi repede — biblioteca, mică, tăcută, luminată și goală. Se așeză, apoi se ridică să bea apă de pe o măsuță. „Nimic nu-i mai bun decît apa“, gîndi ca un adevărat sicilian ; și nu-și șterse picăturile ce-i rămăseseră pe buze. Se așeză din nou ; biblioteca îi plăcea, se simți bine numaidecît ; ea i se dăruia ușor, pentru că era impersonală, ca toate încăperile puțin locuite — *Ponte Leone* nu era omul care să-și piardă vremea acolo. Se așeză să privească un tablou care-i sta în față, o copie bună după *La mort du juste*¹ a lui *Greuze* : bătrînul se

¹ Moartea celui drept (fr.). *Jean-Baptiste Greuze* (1725—1805), pictor francez.

pregătea să moară în patul lui, printre spumele unei rufării de zăpadă, înconjurat de nepoții întristați și nepoatele care ridicau brațele spre tavan. Fetele erau ispititoare, nerușinate, răvășeala veșmintelor lor amintea mai degrabă desfriul decât durerea; pricepeai îndată că ele erau adevăratul subiect al tabloului. *Don Fabrizio* se miră, totuși, o clipă că *Diego* ținea să aibă mereu în față această scenă atât de tristă; apoi se liniști gândindu-se că, desigur, el nu intra în această încăpere mai mult decât o dată pe an.

Apoi se întrebă pe neașteptate dacă moartea lui va semăna cu aceea. Poate că da, numai că rufăria nu va fi atât de imaculată (știa el, cearceafurile muribunzilor sînt întotdeauna murdare — bale, dejecții, pete de doctorii...), și era de sperat că fetele, *Concetta*, *Carolina* și celelalte, vor fi îmbrăcate mai cuviincios. Dar, în linii mari, aceeași. Ca întotdeauna, gîndul la propria-i moarte îl înșenina tot atât cît îl tulbura moartea celorlalți; poate pentru că, la urma urmelor, moartea lui însemna, înainte de orice, moartea lumii întregi?

De aici, gîndul i se duse la reparațiile ce trebuiau făcute la mormîntul familiei, de la capucini. Păcat că nu mai era voie ca leșurile să fie spînzurate în criptă de gît și să poată fi văzute apoi mumificîndu-se cu încetul. Ar fi avut un aer măreț răstignit pe zidul acela, mare și lung cum era, ar fi speriat fetele cu surîsul lui împietrit pe fața ca pergamentul, cu imenșii lui pantaloni de *pigué* alb. Ba nu, îl vor îmbrăca în haine de gală, poate chiar în fracul ăsta, pe care-l purta în clipa asta...

Ușa se deschise.

— *Zione*, ești foarte frumos în seara asta. Haina neagră îți vine minunat. Dar la ce te uiți ? Faci curte morții ?

Tancredi era la braț cu Angelica. Amândoi erau încă sub influența senzuală a balului, obosiți. Angelica se așeză și-i ceru lui Tancredi o batistă ca să-și șteargă tâmpilele ; i-o dădu pe a sa *don Fabrizio*. Tinerii priveau tabloul cu o nepăsare absolută. Moartea nu era pentru ei decât o cunoștință pur intelectuală, era, ca să spunem așa, un dat al culturii lor, și nimic mai mult, nu o experiență care să-i fi ros pînă-n măduva oaselor. Moartea, da, exista, fără îndoială, dar pentru alții. *Don Fabrizio* se gîndea că tocmai această ignoranță intimă a supremei mîngîieri e pricina pentru care tinerii sînt mai crunt loviți de suferință decât bătrînii ; pentru aceștia, ieșirea în caz de pericol e mai aproape.

— Prințe, spunea Angelica, am știut că ești aici ; am venit să ne odihnim, dar și cu o rugă-minte ; sper că ea nu va fi respinsă. Ochiul ei rî-deau malițioși, mîna ei mîngîia mîneca lui *don Fabrizio*. Voiam să te rog să dansezi cu mine mazurca următoare. Spune da, nu fi rău ; se știe că ai fost un mare dansator.

Prințul fu cît se poate de mulțumit, se simțea cu totul înviorat. Cine se mai gîndea la cripta capucinilor ? Obrajii păroși îi fremătară de plăcere. Totuși, ideea unei mazurci îl speria puțin ; dansul ăsta milităresc, numai bătăi din picioare și piruete, nu mai era pentru încheieturile lui. Să îngenuncheze în fața Angelicai ar fi fost o plăcere, dar dacă pe urmă i-ar fi fost greu să se ridice ?

— Îți mulțumesc, fata mea ; mă întinerești. Voi fi fericit să primesc, dar nu mazurca ; acordă-mi favoarea primului vals.

— Vezi, Tancredi, ce bun e unchiul ? Nu face mofturi, ca tine. Știi, Prințe, că nu m-a lăsat să-ți cer asta ? E gelos.

Tancredi râdea :

— Când ai un unchi frumos și elegant ca el, nu poți să nu fii gelos. Dar, în sfârșit, de data asta nu mă opun.

Zimbeau toți trei, și don Fabrizio nu știa dacă uneltiseră această propunere ca să-i facă plăcere sau că să ridă de el. N-avea importanță : erau adorabili și așa.

Ieșind, Angelica își trecu ușor degetele pe tapiseria unui fotoliu.

— Ce drăguțe sînt, ce culoare frumoasă ! Dar cele din palatul vostru, Prințe...

O dată pornită, corabia se avînta cu iuțeală. Tancredi interveni :

— Destul, Angelica. Te iubim amîndoi și fără cunoștințele tale în materie de mobilier. Lasă scaunele și vino să dansăm.

În drum spre sala de bal, don Fabrizio văzu că Sedăra stătea încă de vorbă cu Giovanni Finale. Se auzeau cuvintele *russella*, *primitio*, *marzolino* : comparau meritele feluritelor griuri de sămînță. Prințul prevăzu o iminentă invitație la Marga-rossa, ferma pentru care, cu inovațiile lui agri-cole, Finale se ruina.

Perechea Angelica-don Fabrizio stîrni admirația tuturor. Uriășele picioare ale Prințului se mișcau cu o ușurință surprinzătoare, și niciodată pantofiorii de atlas ai partenerei sale nu fură în pericol de a fi atinși. Laba lui strîngea cu bărbă-

tească putere talia fetei, bărbia i se sprijinea pe unda noptatică a părului ; un parfum de „Bouquet à la Maréchale“ și mai ales o aromă de piele tânără și catifelată adia din decolteul Angelicăi... O frază a lui Tumeo îi reveni în minte : „Cearceafurile ei trebuie să aibă miresmele paradisu-lui“. Vorbe nerușinate, vorbe grosolane, dar adevărate. Tancredi ăsta...

Ea vorbea. Vanitatea ei înnăscută, ca și neînduplecata ei ambiție erau la fel de mulțumite.

— Sint atât de fericită, *ziona*. Toți au fost atât de drăguți, atât de buni. Și, pe urmă, Tancredi e un înger ; și dumneata ești un înger. Toate, toate acestea ți le datorez numai dumitale, *ziona*, chiar și pe Tancredi. Pentru că dacă dumneata n-ai fi vrut, se știe cum s-ar fi terminat lucrurile.

— N-am nici un merit, fata mea ; totul ți se datorește ție, numai ție.

Era adevărat, nici un Tancredi n-ar fi rezistat unei asemenea frumuseți, însoțită de o asemenea zestre. Ar fi luat-o de nevastă trecînd peste toate piedicile din lume. Un ghimpe i se înfipse în inimă — revăzu ochii mîndri și înfrinți ai Concettei. Dar fu o durere scurtă ; la fiecare tur de vals, un an îi cădea de pe umeri. Se simți dintr-o dată ca la 20 de ani, cînd în aceeași sală dansa cu Stella, cînd încă nu știa ce sînt dezamăgirile, plictiseala, și celelalte. Timp de o clipă, în noaptea aceea, moartea fu din nou în ochii săi „pentru alții“.

Atît de adîncit era în amintirile sale, care se suprapuneau atît de bine pe senzațiile prezente, încît nu băgă de seamă că de la un timp Angelica și el dansau singuri. Îndemnite, poate, de Tancredi, celelalte perechi se opriseră și priveau ; chiar și cei doi Ponteleone se apropiaseră ; păreau

înduioşaţi, erau bătrîni şi poate înţelegeau. Oprită în pragul uşii, Stella, bătrînă şi ea, avea totuşi în ochi o flacără sumbră. Cînd orchestra tăcu, puţin lipsi ca aplauzele să nu izbucnească ; dar înfăţişarea leonină a lui *don Fabrizio* nu încuraja riscul unor asemenea necuviinţe.

Cînd valsul se sfîrşi, Angelica îl pofti pe *don Fabrizio* să cineze la masa ei şi a lui *Tancredi*. Lui i-ar fi plăcut foarte mult, dar amintirile tinereţii erau prea vii ca să nu-şi dea seama cît de plictisitoare i s-ar fi părut atunci o cină în tovărăşia unui unchi bătrîn, cînd Stella era lîngă el, la doi paşi. Îndrăgostiţii să fie singuri, sau cel puţin cu străini ; cu bătrîni şi, ceea ce e şi mai rău, cu rude, niciodată.

— Mulţumesc, Angelica, nu mi-e foame. O să iau ceva în picioare. Du-te cu *Tancredi*, nu vă gîndiţi la mine.

Aşteptă puţin, ca tinerii să se depărteze, apoi intră şi el în sala bufetului. O masă lungă şi îngustă era aşezată în fund, luminată de cele douăsprezece vestite candelabre de *vermeil*, pe care bunicul lui *Diego* le primise în dar de la Curtea Spaniei, după o ambasadă la Madrid. Înălţate pe pedestale de metal lucitor, şase statui de atleţi şi şase de femei susţineau deasupra capetelor lujerul de argint aurit purtînd cununa de flăcări a celor douăsprezece lumînări. Iscusiţa orfaurului înfăţişase cu maliţioasă fineţe zvelteţa senină a bărbaţilor, oboseala graţioasă a femeilor sub acea neobişnuită povară. Douăsprezece piese de mîna întii. „Cine ştie cîte *salme* de teren fac toate astea“, ar fi zis nefericitul *Sedàra*. *Don Fabrizio* îşi aminti că *Diego* îi arătase într-o zi cutiile acestor candelabre, adevăraţi munţi de saftian

verde, purtind, incrustat pe coaste, aurul scutului în trei cartiere al prinților de Ponteleone și țifrul împletit al donatorilor.

Sub candelabre, sub fructierele cu cinci etaje, care înălțau spre plafonul îndepărtat piramidele cofeturilor ce nu se isprăveau niciodată, se întindea opulența monotonei *tables à thé* ale marilor baluri : roșul de mărgean al langustelor fierte vii, galbenul ca de ceară al tremurătoarelor *chaud-froids* de vițel, sclipirile de oțel ale lavracilor cufundați în sosurile lor delicate, curcanii auriți la dogoarea cuptoarelor, pateurile de *foie-gras* trandafirii sub cuirasa lor de gelatină, becațele dezosate, culcate pe *toast-uri* chihlibarii și decorate cu măruntaiele lor tocate, gelatinele de culoarea aurorei, și zeci de alte barbare și colorate delicii. La cele două capete ale mesei, două monumentale supiere de argint ofereau un *consommé* de limpezimea chihlibarului topit. Desigur că în vastele bucătării ale palatului, bucătarii asudaseră încă din ajun ca să pregătească această cină.

„Dumnezeule, ce de bunătați ! *Donna* Mărghe-rita știe să primească. Dar pentru asemenea lucruri se cer alte stomacuri decât al meu“.

Ocoli băuturile, așezate în dreapta pe o masă scinteind de cristale și argintărie, și se îndreptă la stînga, spre masa prăjiturilor. Te îmbiau, aici, uriașe *babă*, roșcate ca pielea roibilor, *monts blancs* troienite în frișcă, *beignets Dauphin* stropite de albul migdalelor și verdele fisticurilor, movile de *profiteroles* cu ciocolată, brune și grase ca humusul ogoarelor Cataniei, de unde și proveneau de fapt, după îndelungi avataruri, *parfaits* roz, *parfaits champagne*, *parfaits* cafenii, ce se despicau în fișii, scîrțîind, sub paleta de argint, arpegiile în major ale vișinelor glasate, timbrul

acidulat al ananașilor galbeni și, în sfârșit, „triumful lăcomiei“, cu verdele-opac al fisticurilor măcinate, impudicele „prăjituri ale fecioarelor“. Pe acestea le alese *don Fabrizio*, și, cum le ținea în farfurie, părea o caricatură profană a sfintei Agata ducându-și sinii tăiați în miini. „Cum de nu s-a gândit Inchiziția să oprească, atunci când mai putea, prăjiturile astea ! «Triumful lăcomiei» (lăcomia, păcat capital !), mamelele sfintei Agata vândute la mănăstiri, mâncate de crai ! Bah !“

Prin sala mirosind a vanilie, a vin și a pudră, *don Fabrizio* rătăcea în căutarea unui loc. Tancredi îl văzu de la masa lui și bătu cu palma pe un scaun ca să-i arate că avea un loc acolo ; lângă el, pe o farfurie de argint întoarsă, Angelica încerca să-și controleze pieptănătura. *Don Fabrizio* dădu din cap, zîmbind, ca să refuze. Căută mai departe. De la o masă se auzea vocea mulțumită a lui Pallavicino : „Cea mai mare emoție din viața mea...“ Era un loc gol lângă el. Dar ce tip plictisitor ! Nu era mai bine, în definitiv, să se bucure de cordialitatea, poate făcută, dar înviorătoare, a Angelicăi, de umorul sec al lui Tancredi ? Nu ; mai bine să te plictisești decît să plictisești pe alții.

Își ceru scuze, se așeză lângă colonel, care se ridică la sosirea lui, ceea ce-l făcu să mai crească puțin în ochii Ghepardului. Savurînd rafinatul amestec de cremă, fistic și scortîșoară al prăjiturii pe care și-o alesese, *don Fabrizio* vorbea cu Pallavicino și observă că, dincolo de frazele dulcege, rezervate, poate, cucoanelor, acesta era departe de a fi un imbecil. Era și el un „domn“, și înrădăcinatul scepticism al clasei sale, înăbușit, de obicei, de impetuoasele flăcări bersaliere ale uniformei, ieșea din nou la iveală acum, cînd

se afla în mediul lui și între ai săi, departe de inevitabilă retorică a cazărmilor și a admiratoarelor.

— Stînga vrea să mă pună la zid acum, pentru că în august am ordonat băieților mei să tragă asupra generalului. Dar spuneți-mi, Prințe, puteam face altfel cu ordinele scrise pe care le aveam? Și trebuie să vă mărturisesc: cînd am văzut înaintea mea, acolo, la Aspromonte, cele cîteva sute de golani, unii cu fețe de incurabili fanatici, alții cu mutrele obraznice ale zurbagiilor de profesie, m-am simțit fericit că ordinele primite coincideau atît de bine cu ceea ce eu însumi gîndeam în acele clipe. Dacă n-aș fi ordonat să se tragă, oamenii aceia ar fi făcut chiftele și din soldații mei și din mine — ceea ce n-ar fi fost mare nenorocire. Dar pînă la urmă ar fi provocat intervenția trupelor franceze și a celor austriece. o harababură fără precedent, în care s-ar fi prăbușit întregul regat al Italiei, născut ca printr-o minune, adică nu se știe cum. Și v-o spun între patru ochi, acea scurtă rafală a fost mai ales în folosul... lui Garibaldi, l-a scăpat de clica aceea care se agățase de el, de toți indivizii de teapa lui Zambianchi, care se slujea de el pentru cînele scopuri, poate generoase, cu toate că inepte, poate inspirate, totuși, de Tuileries și de palatul Farnese, indivizi foarte diferiți cu toții de cei care debarcaseră cu el la Marsala și care credeau, cei mai buni dintre ei, că Italia se poate face cu cîteva demonstrații pașoptiste. Generalul știa asta, pentru că, în clipa celebrei mele îngenuncheri, mi-a strîns mîna, și cu o căldură ce nu cred că se obișnuiește față de un ins care, cu cinci minute înainte, ți-a expediat un glonț în picior. Și știți ce mi-a șoptit el, singurul om de treabă care se găsea

atunci pe munții aceia de tristă memorie ? „Mulțumesc, colonele !” Mulțumesc pentru ce, vă întreb ? Pentru că l-am lăsat șchiop pe toată viața ? Nu, evident, ci pentru că l-am făcut să pună degetul pe fanfaronada, pe lașitatea, dacă nu și mai rău, a dubioșilor lui acoliți.

— Iartă-mă, colonele, dar nu crezi că ai exagerat puțin cu sărutările de mină, cu șepcile zvirlite în aer și cu complimentele ?

— Nu, sincer, nu. Pentru că aceste gesturi de afecțiune erau spontane. Trebuia să-l vedeți pe acest biet mare om întins pe pământ, sub un castan, cu o rană în trup și cu alta, mult mai dureroasă, în suflet. Ți-era mai mare mila ! Se dovedea încă o dată limpede ceea ce fusese întotdeauna : un copil, cu barbă și riduri, dar, totuși, un copil, nesocotit și naiv. Îmi venea greu să-mi stăpinesc emoția, doar pentru că fuseserăm siliți să facem paca-paca. Și, la urma urmelor, pentru ce mi-aș fi stăpinit-o ? Eu nu sărut mîna decît la femei ; și chiar atunci, Prințe, eu am sărutat mîna salvării regatului, o doamnă și ea, căreia noi, militarii, trebuie să-i aducem omagii.

Un lacheu trecea ; *don Fabrizio* îi ceru o felie de *mont blanc* și un pahar de șampanie.

— Și dumneata, colonele, nu iei nimic ?

— Nimic de mâncare, mulțumesc. Poate o cupă de șampanie...

Apoi urmă (se vedea că nu se putea despărți de acea amintire care, făcută cum era din cîteva împușcături și din multă abilitate, înfățișa tocmai tipul de aventură care atrăgea pe oamenii de felul lui) :

— În timp ce bersalierii mei îi dezarmau, oamenii generalului înjurau și blestemau, și știți pe cine ? Pe el, singurul care plătise cu persoana

lui. O rușine, desigur, dar explicabilă ; vedeau cum le scapă din mâini acea personalitate infantilă, dar mare, și care, singura, putea să acopere obscurele mașinații ale multora dintre ei. Și chiar dacă polițetele mele ar fi fost, să zicem, de prisos, aș fi fost fericit a i le fi făcut. La noi, în Italia, nu se exagerează niciodată cu sentimentalismele și giugiulelele — sînt cele mai eficace argumente politice pe care le avem.

Bău vinul ce i se adusese, dar acesta păru că-i sporește și mai mult amărăciunea.

— N-ați fost pe continent de la întemeierea regatului, nu-i așa, Prințe ? Sînteți norocos. Nu e un spectacol prea frumos. N-am fost niciodată mai dezbinați ca acum, de cînd ne-am unit. Torino cere într-una să fie capitala, Milano consideră administrația noastră inferioară celei austriece, Florența se teme să nu i se ia operele de artă, Napoli plînge după industriile pierdute, și aici, în Sicilia, clocește nu știu ce enormă, irațională catastrofă... Pentru moment, grație poate și plecatului vostru servitor, nu se mai vorbește de cămășile roșii ; dar se va vorbi. Cînd ele vor fi dispărut, se vor vedea altele, de altă culoare ; și pe urmă se vor ivi din nou cele roșii. Și cum se va sfîrși ? Cu steaua călăuzitoare, spun unii. Se poate. Dar voi știți mai bine decît mine, Prințe, că înseși stelele fixe nu sînt chiar atît de fixe precum se crede.

Puțin amețit, colonelul profetiza. În fața neliniștitoarelor perspective, *don Fabrizio* simți cum i se strînge inima.

Balul ținu încă mult, se făcură orele 6 dimineață ; toți erau istoviți și și-ar fi dorit să se vadă în pat de cel puțin trei ore ; dar să pleci prea devreme ar fi însemnat să declari că petrecerea nu

fusesse reușită și să jignești pe stăpînii casei, care-și dăduseră, sărmanii, atîta osteneală.

Fetele femeilor erau livide, rochiile mototolite, respirațiile greoaie. „Maică Preacurată, ce oboseală ! Maică Preacurată, ce somn îmi e !” Deasupra cravatelor lăbărțate, chipurile bărbaților arătau galbene și scofilcitate, gurile le erau cleioase și amare. Vizitau din ce în ce mai des o mică odăiță nu prea îngrijită, la nivelul lojei de orchestră ; aici se găseau așezate frumos, în rînd, vreo douăzeci de oale mari de noapte, aproape toate pline la acea oră, cîteva chiar se revărsau pe jos. Simțind că balul era pe sfîrșite, servitorii, pe jumătate adormiți, nu mai schimbau luminările candelabrelor ; mucurile scurte răspîndeau prin saloane o lumină oribilă, fumegoasă, de rău augur. În sala bufetului, pustie, nu mai erau decît platouri devastate, pahare cu cîte un deget de vin pe fund, pe care lacheii le goleau în grabă, uitîndu-se în jur. Prin crăpăturile obloanelor, lumina zorilor se strecura, plebeiană.

Adunarea se destrăma încet, și în jurul *donnei* Margherita un grup de invitați își lua rămas bun. „Splendid ! Un vis ! Ca pe vremuri !” Tancredi avu de furcă pînă să-l trezească pe *don* Calogero, care, cu capul răsturnat pe spate, adormise într-un fotoliu mai la o parte ; pantalonii i se ridicaseră pînă la genunchi și, legate peste ciorapii de mătase, se zăreau capetele izmenelor veritabil țărănești. Colonelul Pallavicino avea ochii cercănați și el ; declara însă oricui voia să-l asculte că nu va mai trece pe-acasă și că de la palatul Ponteleone se va duce direct la regiment ; așa cerea, într-adevăr, tradiția de fier căreia i se supuneau militarii de cîte ori erau invitați la un bal.

Cînd familia se urcă în trăsură (pernele erau umede de rouă), *don Fabrizio* spuse că el se va întoarce acasă pe jos ; răcoarea îi va face bine, avea o umbră de migrenă. Adevărul e că se gîndea la uşoara îmbărbătare pe care o va simţi contemplînd stelele. Se mai zăreau cîteva sus, drept la zenit. Ca întotdeauna, văzîndu-le, se însufleţi, erau depărtate, atotputernice şi în acelaşi timp atît de supuse calculelor sale ; cu totul altfel decît oamenii, prea apropiaţi întotdeauna, prea slabi şi totuşi atît de îndărălnici.

Pe străzi se şi vedea puţină mişcare : cîteva căruţe, cu mormane de gunoaie de patru ori mai înalte decît măgăruşii suri care le trăgeau. Un car lung, descoperit, ducea, aruncaţi de-a valma, boii ucişi cu puţin înainte la abator, gata despicaţi în sferturi şi arătîndu-şi mecanismele lor cele mai intime cu neruşinarea morţii. La intervale, stropi de sînge roşu şi gros cădeau pe caldarîm.

Din fundul unei străduţe oblice se ivi partea de răsărit a cerului, deasupra mării. *Venus* era acolo, înfăşurată în turbanul ei de ceţuri autumnaie. Întotdeauna credincioasă, ea îl aştepta pe *don Fabrizio* în plimbările lui matinale, la *Donnafugata*, înainte de vînătoare, sau ca acum, după bal.

Don Fabrizio suspină. Cînd se va hotări, oare, să-i dea o întîlnire mai puţin efemeră, departe de gunoaie şi sînge, acolo, în împărăţia eternelor certitudini ?

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

MOARTEA PRINȚULUI

Iulie 1883

Senzația aceea *don* Fabrizio o cunoscuse dintotdeauna. De zeci de ani el simțea cum fluidul vital, facultatea de a exista, viața, într-un cuvânt, și poate și voința neistovită de a trăi se scurgeau din el încet, dar neconținut, așa cum firele de nisip se îngrămădesc și alunecă unul câte unul, fără grabă și fără oprire, prin gitlejul îngust al unei clepsidre. În unele clipe de intensă activitate, de atenție încordată, sentimentul acesta de continuă părăsire dispărea, ca să se înfățișeze iarăși, neclintit, la cel mai neînsemnat prilej de tăcere sau de interiorizare — ca un zumzet neîntrerupt în ureche, ca bătaia unei pendule care se amplifică, mai poruncitoare, când totul tace. Și atunci ne dăm seama că ele fuseseră dintotdeauna acolo, la pîndă, chiar cînd nu le auzeam.

În toate celelalte clipe nu-i trebuise decît o ușoară ciulire a simțurilor ca să audă fișiiitul firilor de nisip lunecînd, ușoare, ale fărîmelor de timp ce-i fugeau din suflet și-l părăseau pentru totdeauna. La început, senzația aceasta nu era legată de nici o jenă. Dimpotrivă, imperceptibila

pierdere de vitalitate era dovada, condiția, ca să spunem astfel, a însuși sentimentului de a exista ; și pentru el, obișnuit să scruteze nelimitate spații exterioare, să cerceteze vaste abisuri interioare, ea nu era de loc neplăcută ; era senzația unei continue și foarte mărunte fărîmițări a personalității sale, unită cu presimțirea nebuloasă a recreării ei altundeva, în dimensiuni (har, Domnului !) mai puțin conștiente, dar mai ample. Firele de nisip nu se pierdeau, ele dispăreau, dar se adunau nu se știe unde, ca să cimenteze o arhitectură cu mult mai durabilă. „Arhitectură“, reflectase el, nu era, totuși, cuvîntul nimerit, legat cum era de noțiunea de greutate ; „fire de nisip“, nici atît, de altminteri. Erau, mai curînd, ca niște particule de vaporii de apă desprinzîndu-se de pe fața unui lac închis ca să urce în cer și să formeze acolo uriașii nori ușori și liberi. Uneori se mira că rezervorul unei ființe putea să mai adăpostească totuși încă puțină viață după atîția ani de pierderi. „Chiar de-ar fi mare cît o piramidă.“ Alteori, și cel mai adesea, el se împăuna cu gîndul a fi aproape singurul care percepe această fugă continuă, în timp ce nimeni în jurul lui nu avea aerul c-o simte ; și din aceasta își trăsese dreptul de a-și disprețui semenii, așa cum un veteran disprețuiește pe recrutul care-și închipuie că gloanțele ce-i șuieră pe la ureche n-ar fi decît niște muscoi inofensivi. Sînt lucruri care, nimeni nu știe de ce, nu se mărturisesc ; lași pe ceilalți să le ghicească, și nimeni în jurul lui nu fusese, niciodată, în stare să le intuiască, nici una din fetele lui, care visau o lume de apoi identică acesteia, prevăzută cu de toate, cu tribunale, bucătari și mănăstiri ; nici Stella, care, mîncată de gangrena diabetului, se agățase, totuși, cu mes-

chinărie de această viață de chinuri. Poate numai Tancredi înțelesese, în fulgerarea unei clipe, când îi spusese, cu nă râvita lui ironie : „Tu, *ziona*, faci curte morții“. Acum curtea se sfîrșise, iubita spusese „da“, fuga hotărîtă, compartimentul în tren reținut.

Pentru că acum lucrurile stăteau altfel, cu totul altfel. Așezat într-un fotoliu, pe terasa hotelului „Trinacria“, cu picioarele înfășurate într-un pled, simțea cum viața se scurgea din el, în largi valuri repezi, zguduindu-i ființa cu vuietul acela năprasnic pe care îl dezlănțuie cascada Rinului. Era într-o luni la amiază, pe la sfîrșitul lui iulie, și marea, marea de la Palermo, compactă, uleioasă, inertă, se întindea în fața lui, neverosimil de încremenită și turtită, ca un cîine care se pitește sub amenințarea stăpînului ; dar soarele nemișcat și perpendicular sta împlîntat deasupra ei cu picioarele rășchirate și o biciuia fără milă. Tăcerea era desăvîrșită. Sub înalta lumină, *don* Fabrizio nu auzea alt sunet decît acela, lăuntric, al vieții care țîșnea cu furie afară din el.

Sosise de la Napoli, de cîteva ore, în dimineața aceea. Se dusese să-l consulte pe profesorul Sémmla. Însoțit de Concetta — avea 40 de ani acum — și de nepotul lui, Fabrizioetto, făcuse o călătorie lugubră, lentă, ca o ceremonie funebră. Forfoteala portului la plecare și la sosirea la Napoli, mirosul acru al cabinei, larma orașului paranoic îl exasperaseră, una din acele exasperări plîngărețe ale bolnavilor, care îi sleiește și-i doboară, în stare să stîrnească exasperarea opusă a bunilor creștini care mai au încă mulți ani de trăit. Ceruse, deci, să se întoarcă pe uscat. Hotărîre neașteptată, pe care doctorul încercă s-o respingă ; dar el insistase, și atît de impunătoare se

dovedea încă umbra prestigiului său, că pînă la urmă învinsese. Cu rezultatul, apoi, de a fi pedepsit să rămînă treizeci și șase de ore închis într-o cutie încinsă, sufocat de fumul tunelurilor care se repetau ca tot atîtea coșmare, orbit de soarele nemilos al pasajelor descoperite, clare ca trista realitate, umilit de o sută de înjositoare servicii pe care se văzuse silit să i le ceară nepotului speriat. Străbăteau peisaje malefice, lanțuri de munți blestemați, malarice șesuri toropite; priveliștile Calabriei și Basilicatei, care lui i se păreau barbare, erau, de fapt, aidoma celor sici-liene. Calea ferată nu era încă terminată. În cea din urmă parte a ei, aproape de Reggio, făcea o cotitură pe la Metaponto de-a lungul unor întinse cîmpii lunare, care purtau, în derîdere parcă, nume atletice și voluptuoase — Crotone, Sybaris... Apoi, la Messina, după surîsul amăgitor al trecătorii, repede dezmințit de arsele coline peloritane, iarăși o cotitură, lungă ca o crudă amîinare procedurală. Coborîseră spre Catania, se cățăraseră pînă la Castrogiovanni; locomotiva, gîfîind pe povirnișurile fabuloase, părea gata să crape ca un cal istovit; și, după o coborîre huruitoare, ajunseseră la Palermo. Pe peron, obișnuitele măști ale familiei, cu zîmbetul zugrăvit al satisfacției că drumul se sfîrșise cu bine. Și mai cu seamă din zîmbetul încurajator al celor ce îl așteptau la gară, din prefăcuta și prost prefăcuta lor bucurie i se dezvălui adevăratul sens al diagnozelor lui Sémmola, care, lui, nu-i spusese decît cîteva fraze liniștitoare; și atunci, după ce coborîse din tren, în timp ce-și îmbrățișa nora, înfășurată în voalurile ei de văduvă, fiii, ce-și arătau dinții într-un zîmbet larg, pe Tancredi, care-l privea cu neliniște, pe Angelica, în sfîrșit, cu mătasea corsajului bine

întinsă pe sinii-maturi, atunci, pentru întâia oară, vuietul cascadei se făcu auzit.

Poate că leșinase, pentru că nu-și mai amintea cum ajunsese la trăsură ; se pomenise în ea cu picioarele înțepenite, numai cu Tancredi lângă el. Caleașca nu pornise încă, și de afară îi ajungeau la ureche vorbele alor săi. „Nu e nimic.“ „Călătoria a fost prea lungă.“ „Cu căldura asta, o să leșinăm cu toții.“ „Drumul pină la vilă l-ar obosi prea mult.“ Era iarăși cu mintea clară : notase convorbirea gravă dintre Concetta și Francesco Paolo, eleganța lui Tancredi, costumul lui în carouri, de culoarea castanei și a cenușei, melonul căfeniu-închis ; și mai observase că surisul nepotului nu mai era, de data aceasta, ironic, ci ușor umbrit de o melancolică dragoste ; și din aceasta se născu senzația dulce-acră că nepotul îl iubea, dar și că știa că era pierdut, dat fiind că veșnica maliție se vădea a fi fost izgonită de duiosie. Trăsura porni și o luă la dreapta.

— Dar unde mergem, Tancredi ?

Vocea lui îl miră. Auzea în ea ecoul tunetului lăuntric.

— La hotel „Trinacria“, zione. Ești obosit, și vila e prea departe. Ai să te odihnești o noapte, și mâine te reîntorci acasă. Nu crezi că e mai bine așa ?

— Atunci să mergem la casa noastră de pe țărm, e și mai aproape.

Era cu neputință ; casa nu era aranjată, cum prea bine știa ; se duceau uneori să ia o gustare în fața mării ; n-avea nici măcar un pat.

— La hotel o să stai mai bine, unchiule ; o să ai toate înlesnirile.

Îl tratau ca pe un prunc nou născut ; avea, de altfel, aproape tot atîta putere.

Un medic fu cea dintii dintre înlesnirile pe care le găsi la hotel ; fusese chemat în grabă, poate în timpul sincopei. Dar nu era doctorul Cataliotti, cu cravata lui albă sub fața surizătoare și ochelarii bogați de aur, care-l îngrijea de obicei ; era un pîrlit, medicul aceluia cartier nenorocit, neputinciosul martor al atîtor mizere agonii. Deasupra redingotei descusute se lungea o față suptă, acoperită de țepi albi, față amărită de intelectual famelic ; cînd își scoase din buzunar ceasul fără lanț, se văzură petele de cocleală verde care-i străpunseseră ieftina poleială. Nu era, nici el, decît un jalnic burduf, pe care zdruncinăturile interminabilelor drumuri de catiri îl roseseră și care își cheltuia, fără să știe, cele din urmă picături de ulei. Numără bătăile pulsului, prescrise picături de camfor, își arată dinții cariați într-un zîmbet care voia să fie liniștitor, dar care mai curînd implora milă ; plecă după puțin, cu pași ca de pluș.

Picăturile fură aduse repede de la farmacia vecină ; îi făcură bine ; se simți ceva mai puțin slăbit, dar năvala timpului care fugea din el nu-și domolea furia.

Don Fabrizio se privi în oglinda șifonierului — își recunoscă mai curînd costumul decît pe el ; foarte lung, slăbit, cu obrajii scobiți, cu o barbă de trei zile, semăna cu unul din acei engleji maniaci care circulă prin gravurile cărților lui Jules Verne, pe care i le dăruia lui Fabrizioetto de Crăciun. Un ghepard în cea mai jalnică formă. De ce, oare, nu vrea Domnul să murim cu fața noastră cea adevărată ? Pentru că tuturor li-e dat să moară cu o mască pe față ; chiar și cei tineri ; chiar și soldatul acela cu obrajii pîngăriți ; chiar și Paolo, cînd îl ridicaseră de pe caldarîm, cu fața

zgîrcită și acoperită de răni, în timp ce oamenii alergau prin praf după calul care-l zvîrlise la pămînt. Și dacă în el, bătrîn, vuietul vieții rupînd zăgazurile era atît de puternic, cu cît mai năprasnic trebuia să fie tumultul acelor rezervoare încă pline, care se goleau dintr-o dată din sărmanele trupuri tinere ? Ar fi vrut să calce, cît se putea, această absurdă regulă a unei travestiri silite, dar simțea că e cu neputință. Să ridice briciul i-ar fi fost acum tot atît de greu ca altădată să-și ridice biroul.

— Trebuie să chemăm un bărbier, îi spuse lui Francesco Paolo.

Dar, fulgerător, gîndi : „Nu. E o regulă a jocului. Odioasă, dar obligatorie. O să mă radă după.“ Și spuse tare :

— Lasă, o să vedem mai tîrziu.

Gîndul extremei abandonări a cadavrului, cu bărbierul aplecat deasupra-i, nu-l tulbură.

Feciorul intră cu un-lighenaș de apă caldută și un burete, îi scoase jacheta și cămașa, îi spălă fața și miinile, cum se spală un copil, cum se spală un mort. Funinginea unei zile și jumătate de tren împrumută apei nuanțe funerare. În camera scundă se sufoca : căldura dospea mirosurile, înțețea izul mucegăit al plușurilor nescuturate ; umbrele zecilor de șvabi călcați cu piciorul reînviau în mirosul lor de medicament ; din masa de noapte se înălțau amintiri tenace de urine vechi și felurite care otrăveau camera. Ceru să se tragă persienele. Hotelul era în umbră, dar lumina răsfrîntă de marea metalică, orbitoare, mai bună, totuși, decît duhoarea aceea de închisoare ; ceru să i se ducă un fotoliu pe balcon ; rezemat de brațul cuiva se tîri afară și, după doi-trei metri făcuți,

se așază cu senzația de ușurare pe care o încerca odinioară după patru ore de vînat în munți.

— Spune tuturor să mă lase în pace ; mă simt mai bine ; vreau să dorm.

Îi era somn într-adevăr, dar se gîndi că a ceda acum toropelii care îl cuprindea ar fi fost tot atît de absurd ca ideea de a minca o felie de tort înaintea unui banchet îndelung așteptat. Surise. „Am fost întotdeauna un lacom înțelept.“ Și rămase nemișcat, cufundat în marea tăcere dinafară, în înfricoșătorul tunet lăuntric.

Putu întoarce capul spre stînga ; pe coasta muntelui Pellegrino se zărea despîcătura care rupe cercul munților și, mai departe, cele două coline la picioarele cărora se afla casa lui. Inaccessibilă cum era, ea i se părea foarte depărtată. Se gîndi încă o dată la observatorul lui, la ochenele osîndite acum la decenii de pulbere ; la sărmanul părinte Pirrone, care și el era pulbere ; la tablourile moșiilor, la maimuțele de pe tapiserii, la patul mare de aramă în care murise scumpa lui Stelluccia ; la toate aceste lucruri, care acum i se păreau umile, deși îi erau scumpe, la aceste filigrane de metal, la aceste urzeli de fire, la pînzele acestea acoperite de pămînturi și de sucuri de ierburi care trăiau prin el și care în curînd aveau să se prăbușească, fără vină, în întunecatul limb al despărțirii și al uitării. Inima i se strînse, uită de agonia lui, gîndindu-se la sfîrșitul irevocabil al acestor biete lucruri care-i fuseseră atît de dragi. Șirul inert al caselor din spatele lui, digul munților, întinderile biciuite de soare îl împiedicau să se gîndească lămurit la Donna fugată. I se părea o casă ivită în vis, parcă nu mai era a lui, nu mai era al lui decît acest trup istovit, aceste plăci de ardezie sub picioare, această ros-

togolire de ape tenebroase în abis. Era singur, un naufragiat furat de valuri pe o plută, pradă curenților furioși.

Mai erau copii, desigur. Singurul care i-ar fi semănat, Giovanni, plecase. La doi ani o dată trimitea salutări de la Londra. Lăsase cărbunii și făcea negoț de diamante. După moartea Stellei, sosise pe adresa ei o scrisorică și, după puțin, un pachetel cu o brățară. Băiatul ăsta, da ! Și el „făcuse curte morții“, ba chiar, renunțând la tot, își făurise pentru sine acea fărimă de moarte pe care o poți agonisi, continuînd să trăiești. Dar ceilalți... Mai erau și nepoții. Fabrizioetto, cel mai tinăr vlăstar al familiei Salina, atît de frumos, atît de vioi, atît de draguț...

Atît de odios. Cu dubla lui doză de sînge Mălvica, cu pornirile lui ușurate, cu gusturile lui de eleganță burgheză. Era de prisos să mai încerce a crede contrarul, ultimul Salina era el, uriașul jegărit care se stîngea acum pe balconul unui hotel. Pentru că semnificația unui neam nobil e în întregime cuprinsă în tradiții, adică în amintiri esențiale ; și el era ultimul care să dețină astfel de amintiri neasemuite, deosebite de ale altor familii. Fabrizioetto nu va avea decît amintiri banale, la fel cu ale colegilor lui de gimnaziu, amintiri de gustări economice, de farse răutăcioase făcute profesorilor, de cai cumpărați cu gîndul mai degrabă la prețu decît la valoarea lor ; și numele lui nu va mai însemna decît o vană împăunare, veșnic otrăvită de gîndul că alții i-ar putea întuneca strălucirea. Se va desfășura, pe urmă, vînătoarea după căsătoria bogată, cînd aceasta va fi devenit o consacrată *routine*, și nu o aventură îndrăzneață și rapace, cum fusese căsătoria lui Tancredi. Tapiseriile de la Don-

naflugata, migdalii de la Ragattisi și, poate, cine știe, fîntina Amfitritei, ca: niște biete lucruri fi-rave și învechite ce erau, vor fi avut soarta gro-tescă de a se metamorfoza în terine de *foie-gras* repede digerate, în femeiuști de *ba-ta-clan*, mai efemere decît fardurile lor. Și din el nu va mai fi rămas decît amintirea unui bunic bătrîn și iute la minie, care crăpase într-o după-amiază de iulie, numai ca să-i strice băiatului sezonul de băi la Livorno. El însuși spusese că prinții Salina vor rămîne veșnic prinții Salina. Se înșelase. Ultimul era el. Garibaldi, acel Vulcan bărbos, biruise pînă la urmă.

Din camera vecină, deschisă pe același balcon, auzi vocea Concettei :

— Nu se putea face altfel, trebuia să fie adus ! Nu mi-aș fi iertat niciodată dacă nu l-aș fi chemat.

Pricepu numaidecît, era vorba de preot. O clipă, se gîndi să se împotrivească, să mintă, să țipe că se simte foarte bine, că n-are nevoie de nimic. Dar numaidecît își dădu seama de ridicolul aces-tor gînduri. Era prințul de Salina și trebuia să moară ca un prinț, cu preot și toate celelalte. Concetta avea dreptate. Și, pe urmă, de ce s-ar feri de ceea ce doreau atîtea mii de alți muri-bunzi ? Și tăcu, așteptînd să audă clopoțelul sfîn-tei împărtășanii. Îl auzi curînd, biserica della Pietà era aproape în fața hotelului. Clinchetul de argint urca sărbătorește scările, se revărsa pe coridor. Se ascuți apoi, cînd ușa se deschise. Pre-cedat de directorul hotelului, un mic elvețian, furios că are un muribund printre pasagerii lui, părintele Balsàmo, preotul parohiei, intră, ducînd sub artofor cuminecătura, ferită de cutia de piele. Tancredi și Fabrizietto ridicară fotoliul și-l adu-

seră în cameră ; ceilalți ingenuncheaseră. Mai mult din mină decît cu glasul spuse :

— Ieșiți, ieșiți.

Voia să se spovedească. Lucrurile se fac sau nu se fac. Ieșiră cu toții, dar cînd se hotărî să vorbească, își dădeu seama că n-avea mare lucru de spus. Își amintea de cîteva păcate, dar ele i se păreau atît de meschine, că nu merita, într-adevăr, să tulburi din pricina lor liniștea unui vrednic preot pe o asemenea zi de zăpușeală. Nu că s-ar fi simțit fără pată, dar i se părea că viața lui întreagă e vinovată, nu cutare sau cutare fapt luat în parte, și asta nu mai avea timp s-o spună. Peșemne că ochii lui trădau o tulburare pe care preotul o luă drept pocăință, cum, de fapt, și era într-un fel. Fu dezlegat de păcate. Bărbia i se rezema, se pare, de piept, fiindcă preotul fu nevoit să ingenuncheze ca să-i strecoare anafura între buze. Apoi, străvechile silabe care netezesc calea fură murmurate, și preotul se retrase.

Fotoliul nu mai fu readus pe balcon. Fabrizioetto și Tancredi se așezară lingă el, ținîndu-i fiecare cîte o mină ; băiatul îl privea fix, cu curiozitatea firească a unuia care asistă pentru prima oară la o agonie, și nimic mai mult : cel ce murea nu era un om, era un bunic, ceea ce e cu totul altceva. Tancredi îi strîngea cu putere mîna și vorbea, vorbea într-una, vorbea vesel, făcea proiecte la care îl asocia, comenta evenimentele politice. Era deputat, i se promisese legația de la Lisabona, știa o mulțime de anecdote secrete și savuroase. Vocea lui nazală, vocabularul lui spiritual desenau o fragilă friză peste mereu mai tumultuoasa rostogolire a apelor vieții. Prințul îi era recunoscător pentru pălăvrăgeala lui și-i strîngea mîna cu mare efort, dar cu slab rezultat. Îi era re-

cunoscător, dar nu-l asculta. Făcea bilanțul definitiv al vieții sale, voia să aleagă din imensul morman de cenușă al indiferenței firele de aur ale clipelor fericite. Iată-le: două săptămîni înainte de căsătorie, șase săptămîni după; o jumătate de oră, la nașterea lui Paolo, cînd simțise trufia de a fi prelungit cu încă o crenguță arborele casei Salina (trufia era excesivă, știa acum, dar mîndria existase cu adevărat); cîteva convorbiri cu Giovanni înainte de fuga lui (cîteva monologuri, ca să spunem adevărul, în timpul cărora i se păruse că descoperă la băiat un suflet asemănător cu al lui); nenumărate ore petrecute în observator, cufundate în abstracțiunea calculelor și cercetarea tainicului nepătruns. Dar puteau fi, într-adevăr, trecute aceste ore la activul unei vieți? Nu erau, cumva, o indemnizație anticipată asupra beatitudinilor de dincolo? Nu interesa, ele existaseră.

În stradă, între hotel și mare, o caterincă se opri și începu să cînte, cu lacoma speranță de a înduioșa vreo cițiva străini, absenți în acel anotimp. Rîșnea *Tu che a Dio spiegasti l'ali*¹. Ce mai rămînea din *don* Fabrizio se gîdea la valul de fiere pe care muzicile acestea mecanice îl vărsau în momentul acela asupra atîtor agonii de pe întinsul Italiei. Tancredi, cu obișnuita lui intuiție, alergă la balcon, aruncă o monedă, făcu semn să înceteze. Tăcerea de afară se reînchise, vuietul dinăuntru crescă înfricoșător.

Tancredi. Desigur, o bună parte din activul bilanțului venea de la Tancredi; puterea lui de înțelegere, cu atît mai prețioasă sub masca ei iro-

¹ *Tu care spre Dumnezeu îți întinzi aripile, arie din opera Lucia di Lammermoor, de Donizetti.*

nică, plăcerea estetică de a-l vedea lunecînd printre obstacolele vieții, dragostea lui malițioasă, așa cum se cade să fie o dragoste. Apoi, ciinii : Fufi, uriașa mops din copilărie, Tom, năvalnicul grifon, confidentul și prietenul său, ochii blinzi ai lui Svelto, prostia delicioasă a lui Bendicò, labele mîngîietoare ale lui Pop, *pointer*-ul, care în acest moment îl căuta pe sub tufișurile și fotoliile vilei și care nu-l va mai găsi niciodată ; cîțiva cai, de asemenea, aceștia însă mai depărtați, mai străini. Mai erau primele ore ale revelațiilor lui la Donnafugata, sentimentul acela de tradiție și statornicie exprimat în piatră și în apă, în care timpul părea înghețat ; pocnetele voioase de armă la unele vînători, masacrul înduioșător al iepurilor și potîrnicilor, unele prilejuri de haz cu Tumeo, cîteva minute de reculegere la mănăstire, în mirosul de mucegăit și de dulceturi. Mai era ceva ? Da, mai era, dar erau acum bulgări de aur amestecați cu pămînt : clipele de mulțumire cînd dăduse replici tăioase proștilor, bucuria încercată cînd descoperise că în frumusețea și caracterul Concettei se perpetua o adevărată Salina ; cîteva momente de elan amoros ; surpriza pricinuită de scrisoarea lui Arago¹, care îl felicita din toată inima pentru exactitatea difișilelor calcule referitoare la cometa lui Huxley. Și de ce nu ? Mîndria de a fi primit, în fața adunării, medalia la Sorbonna, plăcerea delicată pe care i-o dădeau unele mătăsuri foarte fine de cravate, mirosul anumitor piei bine lucrate, chipul surizător, imaginea voluptuoasă a cîtorva femei întîlnite pe stradă, cea pe care o zărise

¹ *Dominique-François-Jean Arago* (1786—1853), cunoscut fizician și astronom francez.

ieri în gară la Catania, pierdută în mulțime, cu costumul ei cafeniu de călătorie și mănușile de antilopă, care păruse că-i caută, de pe peron, chipul descompus în fundul compartimentului murdar. Ce larmă în mulțimea aceea. „Sandwich-uri!“ „Il Corriere dell'Isola!“ Și pe urmă, gifiitul istovit al trenului... Și soarele cumplit de la sosire, fețele acelea prefăcute, năprasnica revărsare a cataractelor...

În umbra care urca începu să socotească timpul pe care îl trăise cu adevărat. Mintea i se încurca în cele mai simple calcule: trei luni, douăzeci de zile, un total de șase luni, șase ori opt patruzeci și opt... patruzeci și opt de mii... $\sqrt{840.000}$. O luă de la capăt. „Am șaptezeci și trei de ani, totalul celor pe care i-am trăit, pe care i-am trăit cu adevărat, ar fi doi ani... trei, cel mult.“ Și durerile, plictiseala cîți însumaseră? De prisos să se mai obosească a socoti: tot restul, șaptezeci de ani.

Simți că minile lui nu mai stringeau pe ale nepoților. Tancredi se ridică repede și ieși... Nu un fluviu țîșnea din el acum, ci un ocean vijelios, zburlit de spumă și valuri înnebunite...

Poate că avusese o altă sincopă, pentru că își dădu dintr-o dată seama că fusese întins pe pat. Cineva îi lua pulsul. De pe fereastră, oglinda crudă a mării îl orbea. În cameră se auzea un şuierat — era horcăitul lui, dar el nu știa. În jurul lui se imbulzea o mică mulțime, un grup de ființe străine care îl priveau fix, parcă speriate. Încet, încet le recunoscă: Concetta, Francesco Paolo, Carolina, Tancredi, Fabrizietto. Cel care îi lua pulsul era doctorul Cataliotti. Crezu că zîmbește, ca să-i spună bun venit, dar nimeni nu

băgă de seamă. Toți, afară de Concetta, plîngeau ;
pînă și Tancredi, care-l striga :

— Unchiule, unchiul meu iubit !

Deodată, prin micul grup își făcu loc o tină ră
doamnă ; zveltă, în costum cafeniu de călătorie,
cu o largă *tournure* și pălărie de pai împodobită
cu o voaletă cu bobite ce nu izbutea să-i ascundă
grația malițioasă a chipului. Ea își trecea o mi-
nuță înmănușată în antilopă printre coatele celor
care plîngeau, cerea iertare, se apropia. Era ea,
ființa dintotdeauna dorită, care venea să-l ia.
Ciudat, așa tină ră cum era, să i se dăruie lui !
O ră de plecare a trenului părea să fie aproape.
Ajunsă în fața lui, ea își ridică voaleta, și așa,
pudică, dar gata să i se dea, ea îi apără cu mult
mai frumoasă ca în timpurile cînd o zărea prin
nemărginirile stelare.

Vuietul mării se liniști dintr-o dată.

CAPITOLUL AL OPTULEA

VIZITA MONSENIORULUI VICAR ● TABLOUL ȘI
MOAȘTELE ● CAMERA CONCETTEI ● VIZITA
ANGELICĂI ȘI A SENATORULUI TASSONI ● CĂR-
DINALUL : SFÎRȘITUL MOAȘTELOR ● SFÎRȘITUL

Mai 1910

Cine făcea o vizită bătrinelor domnișoare Salina găsea aproape întotdeauna, pe scaunele din anticameră, cel puțin o pălărie de preot. Erau trei domnișoare Salina, secrete lupte pentru hegemonia domestică le învrăjbiseră, și fiecare din ele, fire neînduplecată în felul ei, dorea să-și aibă duhovnicul său particular. Cum încă se mai obișnuia, în acel an 1910, spovedaniile se făceau acasă, și strășnicia penitentelor cerea să fie deseori repetate. La plutonul acela de duhovnici trebuie adăugați capelanul care venea în fiecare dimineată să facă slujba în paraclisul palatului, iezuitul care veghea asupra îndatoririlor pioase ale întregii case, călugării și preoții care veneau să ceară daruri pentru cutare parohie sau operă caritabilă ; și se va înțelege numaidecît în ce măsură acel du-te-vino de fețe bisericești părea că n-are sfârșit și pentru ce anticamera vilei Salina semăna deseori cu unul din magazinele Bocconi de lângă Piazza della Minerva, care expun în vitrine toate pălăriile eclesiastice posibile și imagi-

nabile, de la cele stacojii, ale cardinalilor, pînă la cele de culoarea tăciunelui, ale preoților de țară.

În acea după-amiază de mai 1910 reuniunea pălăriilor era de-a dreptul nemaipomenită. O largă pălărie din castor fin, de o încintătoare culoare fucsia, tronînd la o parte pe un scaun, cu o singură mînușă lingă ea, cea dreaptă, de mătase tricotată, în aceeași delicată culoare, vestea prezența vicarului general al arhidiecezei de Palermo ; cea a secretarului său era marcată de o strălucitoare *peluche* neagră cu peri lungi, cu un subțire șnur violet în jurul calotei ; cei doi călugări iezuiți se semnalau cu umilință prin pălăriile lor de pîslă mohorită, simbol de rezervă și modestie. Pălăria capelanului zăcea pe un scaun stingher, într-un colț, cum se cuvine pălăriei unuia care va fi supus unei anchete.

Reuniunea din acea zi nu era, într-adevăr, o treabă oarecare. Supunîndu-se dispozițiilor pontificale, cardinalul arhiepiscop inițiasse o inspecție a oratorilor particulare din arhidieceză, pentru a verifica meritele celor care căpătaseră permisiunea de a oficia, pentru a se încredința că mobilierul și cultul erau cele prescrise de canoanele bisericii și, în sfîrșit, pentru a controla autenticitatea moaștelor venerate în ele. Capela domni-soarelor Salina era cea mai vestită din oraș și una dintre cele dintii pe care eminența-sa se gîndea să le viziteze. Monseniorul vicar venise la vila Salina tocmai în vederea pregătirii acestui eveniment, fixat pentru a doua zi dimineață. Anumite zvonuri supărătoare în legătură cu această capelă, strecurate prin cine știe ce alambicuri, ajunseseră pînă la curia arhiepiscopală ; ele nu priveau, desigur, meritele proprietarelor și drep-

tul lor de a-și îndeplini îndatoririle religioase în propria casă. Acestea erau chestiuni în afară de orice discuție. Și nu se punea la îndoială nici regularitatea și continuitatea cultului, lucruri socotite aproape ca desăvârșite, dacă se trecea cu vederea prea marea încăpăținare, lesne de înțeles, de altfel, a domnișoarelor Salina de a nu îngădui participarea la riturile sacre persoanelor străine de stricta intimitate a cercului familial. Se atrăsese însă atenția cardinalului asupra unei icoane venerate în vilă și asupra moaștelor, asupra zecilor de moaște expuse în capelă. Zvonuri din cele mai neliniștitoare circulasera cu privire la natura acestora și se cerea ca autenticitatea lor să fie confirmată. Capelanul, care era totuși un preot de înaltă cultură și de viitor, fusese mustrat cu asprime pentru că nu deschisese îndea-juns ochii bătrinelor domnișoare; și se alesese, dacă ne e îngăduit a ne exprima astfel, cu o strașnică „săpuneală de tonsură“.

Reuniunea se ținea în salonul central al vilei, cel cu maimuțe și papagali. Pe un divan îmbrăcat în stofă albastră cu broderii roșii, cumpărat cu treizeci de ani în urmă și care distona neplăcut cu nuanțele evanescente ale prețioasei tapi-serii, ședea domnișoara Concetta, cu monseniorul vicar la dreapta sa; de o parte și de alta a divanului, două fotolii, la fel cu acesta, primiseră pe domnișoara Carolina și pe unul din iezuiți, părintele Corti, în timp ce domnișoara Caterina, care avea picioarele paralizate, ședea pe un scaun cu roțile; preoții ceilalți se mulțumeau cu scaune îmbrăcate în aceeași mătase cu a tapi-seriei, care în acel moment părea tuturor mai puțin prețioasă decât invidiatele fotolii.

Cele trei surori se apropiiau sau treceau cu puțin de 70 de ani ; și Concetta nu era cea mai mare ; dar lupta pentru hegemonie, de care s-a amintit la început, fiind de mult încheiată printr-o zdrobitoare *debellatio*¹ a adversarelor, nimeni nu s-ar mai fi gândit să-i conteste prerogativele de stăpînă a casei.

În întreaga ei ființă stăruiau încă rămășițele unei frumuseți apuse : grasă și falnică în veșmintele-i țepene de *moire* negru, ea își purta părul foarte alb ridicat pe cap, descoperind în felul acesta o frunte încă teafără ; pieptănătura aceasta, împreună cu ochii disprețuitori și încruntătura ușor pizmașă de deasupra nasului îi dădeau o înfățișare semeață, aproape imperială, în așa măsură, că un nepot al ei, care văzuse în nu mai știa ce carte portretul unei țarine ilustre, o numea în intimitate „Caterina cea Mare“ ; poreclă deșăntată, pe care, de altfel, viața cu desăvîrșire castă a Concettei și absoluta ignoranță a nepotului în materie de istorie rusă o făceau, pînă la urmă, nevinovată.

Convorbirea dura de o oră, cafeaua fusese servită și se făcea tirziu. Monseniorul vicar își rezumă pe scurt argumentele :

— Eminența-sa ar dori părintește ca slujbele oficiate în particular să se desfășoare după rînduielele cele fără de prihană lăsate de sfînta noastră maică biserica, și tocmai de aceea oblăduirea-i păstorească se întoarce mai întîi către capela domniilor-voastre, pentru că știe cum această casă strălucește ca un far de lumină deasupra turmei drept-credincioase palermitane, și dorește ca din adevărta sfințenie a obiectelorenerate

¹ Înfrîngere (lat.).

să izvorască întărire și mai mare pentru voi și pentru toate sufletele cucernice.

Concetta tăcea, dar Carolina, cea mai mare dintre surori, explodă :

— Atunci, va trebui să ne înfățișăm în fața lumii ca niște acuzate ; ideea asta cu cercetarea capelei noastre, iertați-mă, monseniore, nici n-ar fi trebuit să-i treacă prin cap eminenței-sale.

Monseniorul surîdea, amuzat :

— Nu vă puteți închipui, domnișoară, cât de dragă este ochilor mei emoția domniei-voastre ; ea e mărturia unei credințe naive, neclintite, cu deosebire plăcută bisericii, și, fără îndoială, domnului nostru Isus Hristos ; și tocmai pentru ca și mai mult să înflorească și să se purifice această credință a hotărît sfântul părinte cercetările de azi, care se fac, de altfel, în toată lumea catolică de câteva luni.

Referirea la sfântul părinte nu era, la drept vorbind, prea nimerită. Într-adevăr, Carolina făcea parte din rîndul acelor catolici care sînt convinși că stăpînesc adevărul religios mai profund decît papa ; și unele moderate inovații ale lui Pîus al X-lea, desființarea cîtorva sărbători de al doilea grad, de pildă, o înfuriaseră rău în ultimul timp.

— Papa ăsta ar face bine să-și vadă de treburile lui.

Dar bănuind că mersese prea departe, își făcu semnul crucii și mormăi un *Gloria Patri*.

Concetta interveni :

— Nu te lăsa tîrită să spui ceea ce nu gîndești, Carolina. Ce părere își va face despre noi monseniorul aici de față ?

Acesta, la drept vorbind, surîdea mai mult ca oricînd ; se gîdea doar că se află în fața unui

copil bătrîn, închistat în idei înguste și practici prea puțin luminate. Și, cu blîndețe, ierta.

— Monseniorul gîndește că are în fața lui trei femei sfinte, spuse.

Părintele Corti, iezuitul, căută să mai slăbească puțin încordarea :

— Eu, monseniore, sînt dintre cei care pot în-tări cel mai bine cuvintele pe care le-ați rostit. Părintele Pirrone, a cărui memorie e venerată de toți cei care l-au cunoscut, îmi povestea deseori, cînd eram novice, despre atmosfera sfîntă în care au fost crescute domnișoarele ; de altfel, numele Salina e o cheazășie și vorbește de la sine.

Monseniorul dorea să ajungă la fapte concrete :

— Domnișoară Concetta, acum, cînd totul s-a lămurit, aș voi, dacă-mi îngăduiți, să vizitez capela, spre a pregăti pe eminența-sa cu privire la minunile de credință pe care le va vedea mîine dimineață.

Pe vremea prințului Fabrizio, vila nu avea capelă ; în zilele de sărbătoare, întreaga familie se ducea la biserică, și chiar părintele Pirrone era nevoit să facă în fiecare dimineață o bună bucată de drum, ca să-și slujească liturghia. După moartea prințului Fabrizio, însă, cînd, din pricina unor încurcate socoteli de moștenire, a căror povestire ar fi plictisitoare, vila deveni proprietatea exclusivă a celor trei surori, ele se gîndiră numaidecît să-și facă un oratoriu, care să fie numai al lor. Se alese un salon ceva mai izolat, care, cu coloanele lui în imitație de granit încastrate în pereți, amintea vag de o bazilică romană ; o pictură scandalos mitologică fu răzuită din centrul plafonului și se împodobi un altar. Și totul fu gata.

Cînd monseniorul intră, capela era luminată de soarele în asfințit, și deasupra altarului tabloul venerat de domnișoarele Salina străluci, scaldat în lumină. Era o pictură în stil cremonez și înfățișa o tină ră fată gingașă, foarte plăcută la vedere, cu ochii ridicați spre cer, cu bogatele-i plete castanii răsfirate într-o grațioasă dezordine pe umerii pe jumătate goi ; în mîna dreaptă strîngea o scrisoare mototolită ; pe față i se citea o expresie de așteptare înfrigurată, nu lipsită parcă de un fel de bucurie ce-i izvora din ochii nespuse de curați ; în fund înverzea dulcele peisaj lombard. Nici prunci Isus, nici coroane, nici șerpi, nici stele, pe scurt, nici unul din simbolurile care însoțesc îndeobște chipul Mariei ; pictorul fusese poate încredințat că acea înfățișare feciorelnică ajungea singură ca să fie recunoscută. Monseniorul se apropie, urcă prima treaptă a altarului și, fără să se închine, rămase un timp așa, să privească tabloul, cu surizătoarea admirație a unui critic de artă. În spatele lui, cele trei surori își făceau cruci și murmurau nenumărate *Ave Maria*.

Apoi prelatul coborî de pe treaptă, se întoarse și spuse :

— Frumoasă pictură, minunat de expresivă.

— O icoană miraculoasă, monseniore, miraculoasă ! lămuri Caterina, sărmana schiloadă, aplecîndu-se afară din unealta ei de tortură ambulantă. Cîte minuni a făcut !

Carolina întări :

— Reprezintă pe Madona cu scrisoarea. Fecioara e înfățișată în clipa cînd predă sfînta misiună și cere fiului divin ocrotire pentru norodul Messinei ; ocrotire ce i-a fost întru slavă încuviințată, cum s-a văzut din minunile fără de număr

ce s-au arătat în timpul cutremurului de acum doi ani.

— Frumoasă pictură, domnișoară. Orice ar înfățișa, e un obiect de artă și trebuie păstrat cu mare grijă.

Apoi se întoarse către moaște : erau șaptezeci și patru și acopereau întregi pereții din dreapta și din stînga altarului. Fiecare din ele era închisă într-o ramă ; un cartonaș arăta despre ce e vorba și un număr trimitea la documentul de autenticitate. Documentele înseși, adesea voluminoase și îngreuiate de sigilii, erau închise într-o ladă acoperită cu o stofă de damasc, așezată într-un colț al capelei. Ramele erau de toate felurile : rame de argint sculptat și de argint lustruit, rame de aramă și de mărgean, rame de baga ; altele erau în filigran, de lemn scump, de cîmșir, de catifea roșie, de catifea sinelie ; mari, mărunte, în opt colțuri, pătrate, rotunde, ovale ; rame care costau o avere și rame cumpărate la bazar ; toate la fel de frumoase, la fel de sacre pentru sufletele acelea evlavioase și exaltate de pioasa lor sarcină, încredințate că sînt păstrătoarele unor supranaturale comori.

Adevărata creatoare a acestei colecții fusese Carolina ; ea o descoperise pe *donna Rosa*, o bătrînă nemaipomenit de grasă, pe jumătate călugăriță, care avea legături foarte fructuoase cu toate bisericile, toate mănăstirile și toate societățile de binefacere din Palermo și din împrejurimi. La două luni o dată, *donna Rosa* aducea la vila Salina un oscior sfînt, înfășurat în hîrtie velină. Izbutise, spunea ea, a-l smulge de la o biserică nevoiașă sau de la vreo familie nobilă scăpătată. Dacă numele vînzătorului nu se rostea niciodată, eră numai datorită unei de la sine înțelese, și chiar

lăudabile, discreții ; de altminteri, dovezile de autenticitate pe care *donna Rosa* le aducea și le înmîna întotdeauna erau clare ca lumina soarelui, scrise cum erau în latinește sau în caractere tainice, adică grecești sau siriace. Concetta, administratoare și trezorieră, plătea. După care trebuia căutată rama cea mai potrivită. Și din nou Concetta, impasibilă, plătea. Fu un răstimp, care ținu aproape doi ani, cînd mania colecționării ajunsese să tulbure pînă și în somn pe *Carolina* ; dimineța ele își povesteau visele pline de descoperiri miraculoase și nădăjduiau că li se vor împlini, cum se și întimpla cîteodată după ce visele erau destăinuite *donnei Rosa*. Ce visa Concetta nu știa nimeni. Apoi *donna Rosa* muri, și afluxul moaștelor încetă aproape cu totul ; de altfel, surorile se cam săturaseră și ele.

Monseniorul se uită cu oarecare grabă la cîteva rame, așezate mai la vedere.

— Comori, spuse, adevărate comori. Ce frumusețe de cadre !

Apoi felicită pe gazde pentru „mîndrele odoare“ (se folosisse de stilul dantesc ¹) și, făgăduind că se va întoarce a doua zi cu eminența-sa („da, la orele nouă fix“), îngenunche, își făcu cruce în fața unei modeste Madone din Pompei, agățată pe un perete lateral, și ieși din oratoriu. După puțin, scaunele din anticameră fură golite de pălării, și prelații se urcară în cele trei trăsuri ce așteptau cu calilor murgi în curte. Monseniorul ținu să aibă în trăsura lui pe capelan, părintele Tlitta, care fu foarte măgulit de această cinste. Trăsurile porniră, și monseniorul tăcea ; treceau pe lîngă bogata

¹ „*Belli arredi*“. *Divina Commedia, Infernul*, cîntul 24, versul 138.

vilă Falconeri, cu *bougainvillea* ei înflorită, care se revărsa peste zidul unei grădini splendid întreținute ; și cînd ajunseră la panta dinspre Palermo, printre livezile de portocali, monseniorul vorbi :

— Și zi așa, părinte Titta, ai avut curajul să slujești atîția ani sfînta liturghie în fața tabloului acelei fete ? Al unei fete care a primit un bilețel de dragoste și-și așteaptă iubitul ? N-ai să-mi spui că și dumneata credeai că e vorba de-o icoană.

— Monsenior, sînt vînovat, știu. Dar nu-i de loc ușor să înfrunți pe domnișoarele Salina, pe domnișoara Carolina... Aceste lucruri n-aveți cum le cunoaște.

Amintindu-și cele ce văzuse, Monseniorul se înfioră.

— Ai pus degetul pe rană, fiule ; și de aceasta se va ține seamă.

Ca să-și astîmpere minia, Carolina se dusesese să-i scrie Clarei, sora măritată, care trăia la Napoli ; Caterina, obosită de lungă și chinuitoarea discuție, fusese pusă în pat ; Concetta se întoarse în odaia ei singuratică. Era una din acele camere (ele sînt atît de numeroase, încît s-ar putea spune că toate sînt așa) cu două fețe ; una, mascată, pe care o arată vizitatorului neștiutor ; alta, descoperită, pe care o dezvăluie numai inițiaților și mai cu seamă proprietarului căruia i se arată în toată mizera ei esență. Camera era însorită și dădea spre parcul adînc ; într-î_n colț, un pat înalt cu patru perne (Concetta suferea de inimă și trebuia să doarmă aproape în capul oaselor), nici un fel de covoare, în schimb o minunată pardoseală de lespezi albe, cu complicate carouri galbene, un medalier de mare preț, cu zeci de sertărașe încrustate cu pietre

scumpe și sîdef ; birou, masă centrală și întreg mobilierul într-un înaripat stil *maggiolino*¹, de factură regională, cu figuri de vînători, de ciini, de sălbăticiuni ce se agitau, chihlibării, pe fondul de palisandru ; un ansamblu pe care Concetta îl socotea învechit și chiar de prost-gust și care, vîndut la licitație după moartea ei, face astăzi mîndria unui bogat samsar cînd „doamna“ lui oferă un *cocktail* prietenelor invidioase. Pe pereți, portrete, acuarele, icoane. Totul curat, dereticat. Afară de două lucruri ce puteau să pară neobișnuite : în colțul opus patului se înălțau, falnice, patru lăzi enorme de lemn, vopsite în verde, cu lacăte grele fiecare ; și în fața lor, pe podea, un ghemotoc de blană jigărită. Vizitatorului neavertizat, care din întîmplare ar fi intrat în ea, cămăruța i-ar fi stîrnit un zîmbet, atît de vădit se răsfrîngea pretutindeni calma bunătate și dichisurile unei fete bătrîne.

Pentru cine cunoștea faptele, pentru Concetta, ea era un infern de amintiri mumificate. Cele patru lăzi verzi conțineau duzini de cămăși de zi și de noapte, camizole, fețe de pernă, cearceafuri împărțite cu grijă în „bune“ și „întrebuințate“ : trusoul Concettei, cusut în zadar cu cincizeci de ani în urmă. Niciodată zăvoarele lăzilor nu fuseseră trase, de teamă să nu țîșnească afară niscaiva demoni monstruoși, și sub omniprezenta umiditate palermitană, rufăria se îngălbenea, putrezea, inutilă pentru totdeauna și pentru oricine. Portretele aparțineau morților pe care nu-i mai iubea, fotografiile, prietenilor care, în viață, o răniseră și care tocmai de aceea nu fuseseră uitați în moarte,

¹ De la numele ebenistului lombard *Giuseppe Maggiolini* (1738—1814).

acualele înfățișau case și locuri în mare parte vindute, sau mai curînd șterpelite pe nimic nepoților risipitori. Dacă te-ai fi uitat mai bine la ghemotocul de blană mîncată de molii, ai fi descoperit două urechi ciulite, un bot de lemn negru, doi ochi mirați de sticlă galbenă : era Bendicò, mort de patruzeci și cinci de ani, împăiat de patruzeci și cinci de ani, adevărat cuib de pînze de păianjeni și de molii, urît de toți servitorii care de ani de zile cereau să fie aruncat la gunoi ; dar Concetta se împotriva întotdeauna ; ea nu voia să se despartă de singura amintire a trecutului care nu-i trezea sentimente chinuitoare.

Dar sentimentele chinuitoare de azi (la o anumită vîrstă, fiecare zi aduce cu punctualitate suferința ei) se refereau toate la prezent. Cu mult mai puțin exaltată decît Carolina, cu mult mai sensibilă decît Caterina, Concetta înțelesese rostul vizitei monseniorului vicar și îi prevedea urmările : ordinul ca toate sau aproape toate moaștele să fie ridicate, schimbarea tabloului de pe altar, eventuala necesitate a resfințirii capelei. Ea nu prea crezuse în autenticitatea acelor moaște și plătise cu indiferența unui tată care achită facturile jucăriilor, care pe el nu-l interesează de loc, dar cu ajutorul cărora copiii vor sta cîtăva vreme cuminiți. Dispariția moaștelor, așadar, o lăsa nepăsătoare ; ce o durea, grija ce-i învenina acea zi, era jalnica figură pe care o va face casa Salina în fața autorităților bisericești, și peste puțin, în fața întregului oraș. Prudența bisericii era, desigur, tot ce puteai găsi, în această privință, mai bun în Sicilia, dar asta nu însemna mare lucru. Într-o lună, două, vestea se va răspîndi, cum se răspîndesc toate în această insulă, care în locul tridentului grec ar fi trebuit să-și aleagă drept simbol sira-

cuzana ureche a lui Dionis, care răsfinge cel mai ușor suspin pe o rază de cincizeci de metri în jur. Și la prețuirea bisericii Concetta ținuse. Prestigiul numelui se stinsese cu încetul. Averea, împărțită și răsimpărțită, echivala în ipoteza cea mai fericită cu cea a multor familii de treaptă inferioară și părea neînsemnată față de veniturile unora dintre industriașii bogați. Dar în sinul bisericii, în raporturile cu ea, stirpea prinților Salina își păstrase înțietatea ; era un spectacol vrednic de văzut felul în care eminența-sa le primea pe cele trei surori de Crăciun, când se duceau să-i facă vizita cuvenită ! Dar acum ?

O subretă intră :

— Excelență, sosește principesa. Automobilul e în curte.

Concetta se ridică, își îndreptă părul, își aruncă pe umeri un șal de dantelă neagră, își reluă privirea imperială ; și intră în anticameră când Angelica urca ultimele trepte ale scării exterioare. Suferea de varice ; picioarele ei, care întotdeauna fuseseră puțin prea scurte, o susțineau cu greu, și urcase sprijinită de brațul lacheului ei, a cărui manta neagră mătura treptele.

— Concetta scumpă !

— Angelica mea ! De când nu ne-am mai văzut !

De la ultima vizită nu trecuseră decît cinci zile, ca să spunem adevărul, dar intimitatea celor două verișoare (intimitate asemănătoare, prin vecinătate și sentimente, cu cea care va lega, peste cîțiva ani, pe italieni și pe austrieci în tranșeele lor atît de apropiate), intimitatea lor era atît de mare, că și cinci zile ar fi putut, într-adevăr, să li se pară lungi.

Din întreaga făptură a Angelicăi, care se apropia de 70 de ani, se desprindeau, încă nedezmînțite, urmele unei frumuseți trecute ; boala, care, trei ani mai tirziu, avea s-o transforme într-o larvă mizerabilă, lucra de pe acum, dar ședea pitită în adincurile sîngelui ; ochii verzi rămăseseră cei de odinioară, ușor aburiți doar de trecerea anilor, zbirciturile gîtului erau ascunse sub catifelatele panglici negre ale cernitei *capote*, pe care, văduvă de trei ani, o purta nu fără o cochetărie eare putea să pară nostalgică.

— Ce vrei, îi spunea Concettei, în timp ce se îndreptau înlănțuite spre salon, ce vrei, de cînd cu serbările astea apropiate ale cincantenarului „Celor o Mie“, nu mai am clipă de liniște. Acum cîteva zile, închipuie-ți, am fost invitată să fac parte din comitetul de onoare ; un omagiu în memoria scumpului nostru Tancredi, desigur, dar ce bătaie de cap ! Să ai grijă de cartiruirea veteranilor care sosesc din toate colțurile Italiei, să împarți invitațiile pentru tribune fără să~superi pe nimeni, să te asiguri de adeziunea tuturor primarilor de comune din insulă. Apropo, scumpo, primarul din Salina, un clerical, a refuzat să ia parte la defilare. M-am gîndit numaidecît la nepotul tău, la Fabrizio. Venise să-mi facă o vizită, și, pac ! l-am înhățat. N-a putut spune nu, așa că la sfîrșitul lunii o să-l vedem defilînd în redingotă pe *Via Libertà*, în fața unui panou frumos cu un *Salina* enorm, în litere uite-așa de mari. Nu e grozav ? Un *Salina* omagîind memoria lui *Garibaldi*. Va simboliza fuziunea dintre vechea și noua Sicilie. Nu te-am uitat nici pe tine, draga mea ; uite, invitația în tribuna de onoare, chiar în dreapta tribunei regale.

Și scoase din mica-i pungă pariziană un carto-
naș roșu-garibaldin, de aceeași culoare cu șnurul
de mătase pe care Tancredi îl purtase, un timp,
petrecut peste guler.

— Carolina și Caterina o să fie supărate, adăugă
ea într-o doară, dar nu puteam dispune decît de
un singur loc ; de altfel, ai mai mult drept decît
ele ; tu erai vara preferată a scumpului nostru
Tancredi.

Vorbea mult și vorbea bine ; cei patruzeci de ani
de trai în comun cu Tancredi, conviețuire furtu-
noasă și intermitentă, dar destul de lungă, șter-
seseră pînă și ultimele urme ale accentului și ma-
nierelor de la Donnafugata ; printr-un veritabil
mimetism, ea ajunsese să-și încrucișeze și să-și ră-
sucească mîinile cu gestul acela grațios, atît de
caracteristic lui Tancredi. Citea mult, și pe masa
ei cărțile cele mai recente ale lui Anatole France
și Paul Bourget alternau cu ale lui D'Annunzio și
ale Matildei Serao ; și în saloanele din Palermo
trecea drept o specialistă în arhitectura castelurilor
franceze de pe Loira, despre care vorbea cu o
exaltare nebuloasă, opunînd, poate fără să-și dea
seama, seninătatea Renașterii franceze agitației ba-
roce a palatului de la Donnafugata, împotriva că-
ruia nutrea o aversiune inexplicabilă pentru cel
care nu-i cunoștea copilăria ingenuncheată și ne-
glijată.

— Dar unde mi-e capul, dragă ! Uitasem să-ți
spun : senatorul Tassoni va fi aici într-o clipă. E
oaspetele meu la vila Falconeri și vrea să te cu-
noască. Era bun prieten cu sărmanul Tancredi și
tovarășul lui de arme ; se pare că l-a auzit vor-
bindu-i de tine. Dragul nostru Tancredi !

Batista tivită subțire cu negru ieși din mica

pungă și șterse o lacrimă de pe ochii încă frumoși.

Concetta strecurase mereu câte o vorbă în zumzetul necurmat al glasului Angelicăi ; la numele lui Tassoni, însă, tăcu. Revedea scena, foarte depărtată, dar limpede, ca printr-un ochean întors ; marea masă albă, înconjurată de toți morții aceia ; Tancredi, lângă ea ; dispărut acum și el, cum, de altfel, și ea însăși era moartă, de fapt ; brutala povestire, risul isteric al Angelicăi și, nu mai puțin isterice, lacrimile ei. Fusesse cotitura vieții ei ; drumul pe care pornise atunci o adusese pînă aici, pînă în acest deșert, care nu era locuit nici de iubire, stinsă acum, nici de ură, de mult risipită.

— Am aflat de necazurile pe care le aveți cu episcopia. Ce plictiseală ! Dar de ce nu mi-ai spus dinainte ? Aș fi putut să fac ceva ; cardinalul ține foarte mult la mine ; mi-e teamă să nu fie prea tîrziu. Dar voi lucra din culise. De altfel, n-o să fie nimic, ai să vezi.

După puțin, sosi și senatorul Tassoni ; era un bătrînel vioi și foarte elegant. Averea lui, care era mare și sporea într-una, fusese cucerită în focul rivalităților și luptelor ; dar în loc să-l slăbească, acestea îi păstrasera nesecată energia care biruia acum anii și-i însuflețea bătrînețea. Cele cîteva luni de serviciu în armata meridională a lui Garibaldi îi dăduseră un aer milităresc de care niciodată n-avea să se dezbrace. Și aerul acesta, împreunat cu curtoazia lui, alcătuiseră un amestec de magice virtuți care îi adusese în trecut multe succese măgulitoare și care acum, adăugat la numărul acțiunilor pe care le poseda, îl ajuta cu prisosință să terorizeze consiliile de administrație bancare și cotoniere ; jumătate din Italia și bună

parte din țările balcanice își coseau nasturii cu ața furnizată de firma „Tassoni & Co“.

— Domnișoară, îi spuse Concettei, în timp ce se așeza lângă ea pe un mic taburet, care s-ar fi potrivit unui paj și pe care anume îl alesese, domnișoară, mi se înfăptuiește astăzi un vis al tinereții mele atît de îndepărtată. De cîte ori, în nopțile înghețate de tabără pe Volturmo sau în jurul parapetelor Gaetei asediate, de cîte ori neuitatul nostru Tancredi nu mi-a vorbit de dumneavoastră. Mi se părea că vă cunosc și că fusesem în această casă, între zidurile căreia și-a petrecut neîmblînzita lui tinerețe. Sînt fericit că am, în sfîrșit, prilejul, deși cu atîta întîrziere, să depun omagiul meu la picioarele celei care fu mîngîierea unuia din eroii cei mai neîntînați ai eliberării noastre.

Concetta nu prea era deprinsă să stea de vorbă cu persoane pe care să nu le fi cunoscut încă din copilărie și era prea puțin iubitoare de lecturi, așa că nu avusese cum să se imunizeze împotriva retoricii. Sub vraja ei devenea o roabă supusă și fără voință. Cuvintele senatorului îi răscoliră întreaga ființă ; uită de semicentenara anecdotă cazonă, nu mai văzu în Tassoni pe profanatorul de mănăstiri care își bate joc de niște sărmane maici speriate, ci un vechi și sincer prieten al lui Tancredi, care vorbea de el cu dragoste, care îi aducea ei, o umbră, mesajul mortului trecut peste acele mlaștini ale timpului pe care atît de rar dispăruții le pot străbate.

— Și ce vă spunea despre mine iubitul meu văr ? întrebă ea cu jumătate glas, cu o timiditate care reînvia pe fata de 18 ani în acea grămadă de mătase neagră și păr alb.

— Ah, multe lucruri ! Vorbea de dumneavoastră aproape tot atît cît vorbea și de *donna* Angelica !

Ea era iubirea, în timp ce dumneavoastră erați imaginea adolescenței suave, a acelei adolescențe care pentru noi, soldații, trece atât de repede.

Un clește ca de gheață strinse din nou bătrîna inimă a Concettei ; dar Tassoni își și ridicase glasul și se întorcea spre Angelica :

— Vă amintiți, prințesă, ce ne spunea acum zece ani la Viena ? Și se întoarse din nou spre Concetta, ca să-i explice : Sosisem acolo cu delegația italiană pentru tratatul comercial. Cu inima-i largă de prieten și de camarad, cu afabilitatea lui de mare senior, Tancredi mă găzduise la ambasadă. Poate mișcat de revederea cu un vechi tovarăș de arme în orașul acela ostil, nu știu, dar cite nu ne-a povestit atuncea din trecutul său ! Într-o lojă de la Operă, într-un antract din *Don Juan*, ne-a mărturisit cu incomparabila lui ironie un păcat, un păcat de neiertat, cum spunea el, pe care-l făptuise față de dumneavoastră ; da, față de dumneavoastră, domnișoară. Se întrerupse o clipă, ca să-și pregătească surpriza : Închipuiți-vă că ne-a povestit cum într-o seară, în timpul unei mese la Donnafugata, și-a îngăduit să inventeze o minciună și să v-o povestească ; o poveste de război din timpul luptelor de la Palermo ; și cum dumneavoastră ați crezut-o și v-ați ofensat pentru că istorioara era puțin cam îndrăzneată pentru gustul de acum cincizeci de ani. L-ați certat aspru. „Era atât de fermecătoare, spunea, în timp ce mă fixa cu ochii ei furioși, în timp ce cu atîta grație buzele i se umflau de minie ca ale unui cățeluș ; era atât de fermecătoare, că, dacă nu m-aș fi stăpînit, aș fi îmbrățișat-o acolo pe loc, în fața a douăzeci de persoane și a teribilului meu unchi.“ Dumneavoastră, domnișoară, ați uitat, desigur, această întîmplare, dar Tancredi și-o amintea bine,

cu marea delicatețe a inimii sale. Și-o amintea poate și pentru că făcuse această infamie chiar în ziua în care întâlnea pentru întâia oară pe *donna Angelica*.

Și Tassoni, coborîndu-și mina dreaptă, schiță către principesă unul din acele gesturi de omagiu a căror tradiție goldoniană se mai păstra doar printre senatorii regatului.

Convorbirea mai ținu cîtva timp, dar nu se poate spune că domnișoara Concetta luă prea mult parte la ea. Neprevăzuta revelație pătrunse cu încetinelă în mintea ei, și la început n-o îndureră prea mult. Dar cînd oaspeții își luară rămas bun și pleară, și rămase iar singură, ea începu să vadă mai clar și prin urmare să sufere mai mult. Spectrele trecutului fuseseră alungate de ani ; se ascundeau, firește, pretutindeni, și din pricina lor orice mincare era amară, orice companie plictisitoare ; dar adevărata lor față nu se mai arătase de mult ; și iată că ea se ivea pe neașteptate, înveșmîntată în comicul funebru al dezastrelor ireparabile. Desigur, ar fi absurd să pretindem că sărmana Concetta îl mai iubea încă pe Tancredi ; eternitatea dragostei ține cîtiva ani, și nu cincizeci. Dar așa cum un om vindecăt de cincizeci de ani de vîrsat îi mai poartă încă urmele pe față, deși poate a uitat de suferințele lui, ea purta în vitregita ei viață de astăzi cicatricele unei deziluzii, de aici înainte istorică, istorică pînă într-atît, încît acum i se sărbătorea oficial semicentenarul. Pînă astăzi, cînd, rar, se gîndea la cele ce se întîmplaseră în vara aceea îndepărtată la *Donnafugata*, ea se simțea susținută de sentimentul că fusese o martiră, că i se făcuse o nedreptate, de resentimentul față de tatăl care n-o luase în seamă și de un sentiment sfișietor față de celălalt mort. Acum, însă,

aceste sentimente secunde, care constituiseră osatura întregului ei mod de a gândi, se destrămau și ele. Nu existaseră vrăjmași, ci o singură dușmancă, ea însăși ; viitorul ei fusese ucis de propria-i nesăbuintă, de năvalnica furie neînfrântă ce cuibă în singele tuturor Salinaților ; și vedea cum i se năruie acum, chiar în clipa cînd, după decenii, amintirile reînviau cu atîta putere, mîngîierea de a atribui altora nefericirea ei, acea mîngîiere care e ultimul filtru amăgitor al deznădăjduitilor.

Dacă lucrurile erau cum le povestise Tassoni, nesfîrșitele ore petrecute în desfătarea îndelung sorbită a urii în fața portretului tatălui, grija cu care ascundea orice fotografie a lui Tancredi, ca să nu fie silită să-l urască și pe el, toate acestea nu fuseseră decît prostii, poate și mai rău, niște nedreptăți pline de cruzime ; și suferi cînd în minte îi reveni glasul înflăcărat, glasul implorator cu care Tancredi se ruga de unchiul lui să-l lase să intre în mănăstire ; fuseseră cuvinte de dragoste pentru ea, acelea, cuvinte pe care ea nu le înțelesese, alungate de trufia ei, și care, în fața asprimii dezlănțuite, fugiseră cu coada între picioare, ca niște cățeluși bătuți. Din adîncurile atemporale ale ființei sale, o neagră durere urcă și o copleși întreagă în fața acelei revelații a adevărului.

Dar era adevărul, la urma urmei ? Nicăieri adevărul nu are o viață atît de scurtă ca în Sicilia. Faptul abia s-a întîmplat, și simburile lui originar a și pierit, camuflat, înfrumusețat, desfigurat, stilcît, nimicit de fantezie și de interese. Pudoarea, frica, generozitatea, invidia, oportunismul, mila, toate pasiunile, bune și rele, se reped asupra faptului și-l sfîșie în bucăți ; și în mai puțin de o clipă el încetează să mai existe. Și nefericita Concetta voia să găsească adevărul unor sentimente

nu rostite, ci abia întrezărite acum o jumătate de secol ! Adevărul pierise ; şubred, el cedase locul durerii, irefutabile.

În acest timp, Angelica şi senatorul străbăteau mica distanţă pînă la vila Falconeri. Tassoni părea preocupat :

— Angelica, spuse (avusese cu ea o scurtă legătură cu treizeci de ani în urmă, şi exista între ei acea intimitate de neînlocuit pe care o dau cîteva ore petrecute în aceleaşi cearceafuri), mi-e teamă să nu fi rănit în vreun fel pe verişoara tă ; ai observat cît era de tăcută la sfîrşitul vizitei ? Mi-ar părea rău, e o persoană atît de agreabilă.

— Cred şi eu c-ai jignit-o, Vittorio, spuse Angelica, aţîţată de o dublă, deşi fantomatică, gelozie. Concetta era îndrăgostită nebuneşte de Tancredi, dar el n-a luat-o niciodată în seamă.

Şi aşa, încă o lopată de ţărînă fu azvîrlită peste mormîntul adevărului.

Cardinalul de Palermo era cu adevărat un om sfînt ; şi astăzi, cînd el de mult nu mai e pe lume, sînt încă vii amintirile ce vorbesc de mila şi credinţa sa. În timpul vieţii, însă, era judecat cu totul altfel : nu era sicilian, nu era nici măcar meridional sau roman, şi, ca atare, cu zelul lui de septentrional se străduise înainte cu mulţi ani să facă să dospească aluatul trindav şi greoi al spiritualităţii insulare, în general, şi al clerului, în particular. Ajutat de doi sau trei secretari, din ţinutul lui, se legănase cu gîndul, în primii ani, că i-ar fi cu putinţă să înlătore unele abuzuri, să cureţe terenul de obstacolele cele mai serioase. Dar îşi dădu repede seama că acţiunea lui era aproape tot atît de eficace ca o lovitură de puşcă într-un balot de vată ; găura mică, făcută pe mo-

ment, e numaidecît umplută de mii de fibre complice, și totul rămîne ca și mai înainte, fără a mai vorbi de pulberea cheltuită, ridicolul efortului inutil și paguba de material. Ca toți cei care, pe atunci, voiau să reformeze cît de cît caracterul sicilian, cardinalul își cîștigase repede faima de „țic-nit“ (ceea ce, avînd în vedere circumstanțele ambiante, era exact), și fu silit să se mulțumească doar cu săvîrșirea de pasive opere de milostenie, care nu făceau, de altfel, decît să-l micșoreze și mai mult popularitatea, îndată ce ele cereau milostiviților o cît de mică oboseală, ca, de pildă, obligația de a face drumul pînă la palatul arhiepiscopal.

Bătrînul prelat, care, în dimineața aceea de 14 mai, se ducea la vila Salina, era, așadar, un om bun, însă dezamăgit, care ajunsese să aibă față de enoriașii săi o atitudine de milă disprețuitoare (uneori nedreaptă, la urma urmei). Ea îl făcuse să adopte maniere înțepate și tăioase, care îl trăgeau întotdeauna și mai adînc în mlaștinile impopularității.

Cele trei surori Salina erau, după cum știm, adînc jignite de inspecția ce se făcea la capela lor ; dar copilăroase din fire și, orice s-ar spune, femeii cum erau, ele îi gustau dinainte satisfacțiile secundare, dar de netăgăduit ; aveau să primească la ele un prinț al bisericii și să-i arate fastul casei Salina, pe care, de bună-credință, ele îl credeau încă neștirbit, și, mai cu seamă, să vadă rotindu-se o jumătate de oră prin casa lor un soi de somptuoasă zburătoare roșie și să-i admire focurile schimbătoare și armonioase ale valurilor de purpură și unduirea scinteietoare a grelelor mătăsurii. Le fusese, totuși, dat sărmanelor să fie dezamăgite pînă și în această ultimă și modestă speranță. Cînd, la picioarele scării exterioare, vă-

zură pe eminența-sa ieșind din trăsură, ele fură nevoite să constate că ea era în mică ținută. Pe austera sutană neagră, doar micii nasturi purpurii aminteau de preaînalta lui treaptă. Cu toată acea bunătate ultragiată ce i se citea pe față, cardinalul nu era cu mult mai impunător decât parohul Donnafugatei. Fu curtenitor, dar rece, și, într-o foarte savantă alambicare, știu să-și arate respectul pentru casa Salina și virtuțile fiecăreia dintre domnișoare, o dată cu disprețul pentru prostia și bigotismul lor îngust. Nu scoase un cuvânt la exclamațiile monseniorului vicar, care se extazia de frumusețea mobilierului saloanelor prin care treceau, nu voi să primească nici unul din răcoritoarele preparate („mulțumesc, domnișoară, puțină apă numai, astăzi e ajunul sfântului meu patron“), nici măcar nu se așază. Se duse drept la capelă, îngenunche o clipă în fața Madonei din Pompei, cercetă în fugă moaștele. Totuși, binecuvîntă cu pastorală blindete pe stăpînele casei și slugile lor îngenuncheate în vestibul.

— Domnișoară, îi spuse pe urmă Concettei, care purta pe față semnele unei nopți nedormite, timp de trei-patru zile nu se va putea oficia serviciul divin în capelă ; dar voi lua toate măsurile ca resfințirea să fie făcută cît mai repede cu putință. După părerea mea, icoana Madonei din Pompei poate cu dignitate înlocui tabloul ce se află deasupra altarului, care tablou va putea, de altfel, să sporească frumoasa colecție a operelor de artă pe care le-am admirat de-a lungul saloanelor prin care am trecut. Cît despre moaște, las aici pe don Pacchiotti, secretarul meu, foarte competent în această problemă ; el va examina documentele și vă va aduce la cunoștință rezultatele cercetărilor sale, iar hotărîrea lui va fi și a mea.

Îngădui tuturor cu blindețe să-i sărute inelul și se urcă greoi în trăsură, cu mica lui suită.

Nu ajunseseră încă la cotitura Falconerilor, cind Carolîna, cu fălcile încleștate și ochii strălucitori, striga :

— Eu cred că papa ăsta e turc ! în timp ce Catherinei trebuise să i se aducă flaconul cu săruri.

Concetta vorbea liniștită cu *don* Pacchiotti, care se hotărîse în cele din urmă pentru o cafea și o savarină.

Apoi, preotul rugă să i se dea cheia lăzii cu documente, își ceru iertare și se retrase în capelă, nu fără a-și scoate mai întîi din geanta cu care venise un ciocănaș, un fierăstrău mic, o șurubelniță, o lupă și două creioane. Fusesse elev al Școlii de paleografie de la Vatican ; pe lîngă aceasta, era și piemontez. Lucrul lui fu lung și meticulos ; servitorii care treceau prin fața ușii de la capelă auzeau ciocănituri mărunte, scrișnete subțiri de șuruburi și suspine. După trei ore se înfățișă iar, cu sutana plină de praf și mîinile negre, dar vesel și cu un aer de seninătate pe fața-i cu ochelari. Își ceru iertare că aducea cu el un coș mare de nuiele :

— Mi-am îngăduit să iau coșul acesta ca să string lucrurile netrebuincioase. Pot să-l pun aici ? Și-și lăsă într-un colț coșnița îndesată cu hîrtii rupte, cartoane, cutiuțe pline de oseminte și cartilagii. Sînt bucuros a vă aduce la cunoștință că am găsit cinci moaște întru totul adevărate și vrednice a fi cu evlavie preacinstite. Celelalte sînt aici, adăugă arătînd coșul. Veți voi să-mi spuneți, domnișoarelor, unde aș putea să mă perii puțin și să-mi spal mîinile ?

Se întoarse după cinci minute, ștergindu-se cu un prosop mare, pe a cărui margine un ghepard în fir roșu dansa.

— Uitam să vă spun că ramele sînt așezate pe masa-din capelă; cîteva sînt într-adevăr foarte frumoase. Se înclină de plecare: Domnișoarelor, respectele mele.

Caterina nu voi să-i sărute mîna.

— Și cu ce rămîne în coș ce să facem ?

— Tot ce veți voi, domnișoarelor. Le păstrați, le aruncați la guno!, orice; n-au nici o valoare. Și cum Concetta porunceă să i se aducă o trăsură, adăugă: Nu vă obosiți, domnișoară; iau prînzul la oratorien!, aici, la doi pași; n-am nevoie de nimic.

Și, punîndu-și uneltele în geantă, porni, cu pas sprinten, la drum.

Concetta se întoarse în camera sa; nu simțea nimic, cu desăvîrșire nimic. I se părea că trăiește într-o lume cunoscută, dar străină ei, o lume care-și risipise toată energia și care acum se compunea numai din simple forme. Portretul tatălui ei nu mai era decît cîteva centimetri pătrați de pînză, lăzile verzi, cîteva metri cubi de lemn. După puțin, i se aduse o scrisoare. Plicul purta un sigiliu negru, cu o coroană mare în relief.

„Multiubită Concetta, am aflat de vizita eminenței-sale și mă bucur că unele din moaște au putut fi salvate. Cred că voi obține ca monseniorul vi-car să vină să officieze prima liturghie în capela nou sfințită. Senatorul Tassoni pleacă mîine și ține să fie mereu *à ton bon souvenir*. Voi veni curînd să te văd, iar pînă atunci te îmbrățișez cu mult dor, la fel pe Carolina și Caterina. A ta, Angelica.“

Concetta continua să nu simtă nimic. În sufletul ei pustiul se întindea pretutindeni ; numai din ghemotocul acela de blană se mai răspindea parcă o aură de neliniște. Era suferința de azi. Până și sârmanul Bendidò strecura, abia simțite, amintiri amare. Scutură clopoțelul.

— Anetta, ciinele ăsta e plin de molii și praf. Scoate-l afară, aruncă-l !

În clipa cînd vechitura era tîrită afară, ochii de sticlă o fixară cu umila muștrare a lucrurilor care sînt aruncate, care trebuie nimicite. Cîteva minute mai tîrziu, ceea ce mai rămînea din Bendidò fu azvîrlit într-un colț al curții pe unde gunoierul trecea în fiecare zi. În timp ce zbura în jos de pe fereastră, forma i se reîntregi o clipă : se putu vedea astfel, dansînd în aer, un patruped cu muștați lungi, cu laba dreaptă dinainte ridicată care părea că blestemă. Pe urmă pacea se așternu peste o grămăjoară de pulbere lividă.

POVESTIRI

DIMINEAȚA UNUI ARENDAȘ

Desenat la scara de 1/5000, planul moșiilor Ibba acoperea o fișie de hîrtie cerată lungă de doi metri pe optzeci de centimetri. Nu s-ar putea spune că tot ce se vedea pe hartă ar fi fost în stăpînirea familiei : era mai întii, la sud, un briuleț de mare festonat cu năvoade care nu aparținea nimănui. La nord se ridicau, neprimitori, munții în care nici un Ibba nu se gîndise să pună piciorul vreodată ; erau, mai cu seamă, nenumărate, și nu mici, pete albe în jurul masei de galbenul lămîii care însemna domeniile de familie : pămînturi cu nepuțință de cumpărat, fiindcă proprietarii lor erau avuți ; pămînturi de vînzare, dar necumpărate, fiindcă erau prea de soi prost, pămînturi jînduite, dar în mîinile unora încă necopți pentru a putea fi înghițiți. Mai erau și cîteva — rare — tarlale care fuseseră galbene și redeveniseră albe, fiindcă fuseseră vindute pentru a se cumpăra altele mai bune, în timpul cîtorva ani grei cînd banii lichizi lipsiseră. În ciuda acestor pete (toate pe margini), ansamblul galben rămînea, totuși, falnic. Dintr-un

nucleu ovoidal ce înconjura Gibilmonte, o gheară lată se întindea înspre răsărit, urca îngustându-se și apoi îngroșându-se din nou, împingea două tentacule, una spre mare, cuprinsă pe o mică întindere, alta spre miazănoapte, unde se oprea la poalele munților povirniți și sterpi. Înspre apus, învăluirea se dovedea și mai cotropitoare : erau, aici, foste moșii mănăstirești, în care înaintarea fusese rapidă ca o alunecare, o alunecare de cuțit într-o halcă de osinză : sătulețele S. Giacinto și S. Narciso fuseseră ajunse și depășite de cavaleria ușoară a actelor de expropriere, o linie defensivă pe riul Favarotta rezistase multă vreme, dar acum se prăbușise, și astăzi, 14 septembrie 1901, un cap de pod fusese aruncat peste riu prin cucerirea Pispisei, mică dar grasă moșioară pe malul drept al gîrlei.

Proprietatea cumpărată nu fusese colorată încă în galben pe hartă, dar, în birou, tușul de China și pensula nu mai așteptau decît intervenția lui Calcedonio, singurul din casă care se pricepea să umble cu ele cum trebuie. *Don Batassano*¹ Ibba, capul familiei și aproape baron, încercase el însuși, acum zece ani, cînd Sciddico fusese expropriat, să le folosească, dar rezultatul fusese jalnic : o lăcăraie galbenă se lățise pe toată harta și, ca să se facă alta, se prăpădise o grămadă de bani. Sticlucă de cerneală aștepta, totuși, gata la locul ei. De data aceasta, așadar, *don Batassano* nu se mai încumeta să se atingă de ea, mulțumindu-se să privească partea de colorat cu ochii lui de țaran obraznic, și se gîndea că de-aci înainte, chiar pe o hartă a întregii Sicilii, pămînturile Ibba s-ar fi

¹ Personajul acesta apare în povestire cînd sub numele de *Batassano*, cînd sub cel de *Baldassare*.

putut deosebi, de mărimea unui purice în imensitatea insulei, bineînțeles, dar, totuși, lesne de văzut.

Don Batassano era mulțumit, dar și furios, două stări sufletești care la el se însoțeau destul de des. Ferrara, procuristul ăsta al prințului de Salina, care sosise dimineața de la Palermo ca să întocmească actul de vânzare, se dovedise chițibușar pînă în clipa semnăturii, ce zic pînă la iscălitură ! ba chiar și după ! Ceruse ca plata să i se facă în optzeci de bilete roz ale Băncii de Sicilia și respinsese polița dinainte pregătită ; și el, *don Batassano*, se văzuse silit să urce scările și să scoată legătura din sertarul cel mai tainic al biroului, treabă plină de spaime, fiindcă la ora aceea *Mariannina* și *Totò* ar fi putut să se afle pe-aproape. E adevărat că procuristul se lăsase îmbrobodit în privința redevenței de optzeci de lire pe an ce trebuia plătită la Fondo Culto, pentru care acceptase să cedeze o mie șase sute de lire în valoare capitalizată, cînd *don Batassano* (și notarul de asemenea) știau că aceeași redevență fusese redusă, cu nouă ani în urmă, de alt procurist al prinților de Salina. Dar asta nu însemna mare lucru ; în schimb, orișice împotrivire, fie ea cît de mică, față de voința lui, mai cu seamă în ceea ce privește banii, îl scotea din fire : „Sînt siliți să vîndă, stau cu cuțitu-n beregată și mai au și pretenții : nu vreau polițe, vreau hîrtii de-o mie !“

Era de-abia ora patru și mai erau cinci ceasuri pînă la cină. *Don Batassano* deschise fereastra care dădea într-o curte mică. Zăpușeala de septembrie coaptă, răscoaptă și zdrobită se strecură în penumbra odăii. Jos, un bătrîn mustăcios ungea cu clei niște bețișoare de trestie pentru jocurile copiilor stăpînului.

— Giacomino, înşeuă caii, al meu şi al tău. Cobor.

Voia să se ducă să vadă pagubele făcute adăpătorii de la Sciddico : nişte draci de copii sfărmaseră unul din ghizdurile jgheabului, cum i se spusese în dimineaţa aceea ; gaura fusese pe loc astupată, cum se putuse, cu pietriş şi noroiul acela amestecat cu paie, ce nu lipseşte niciodată de pe lângă fintini ; dar Tano, vechilul de la Sciddico, ceruse să se facă numaidecît o reparaţie în toată regula. Numai necazuri, mereu alte cheltuieli ; şi dacă nu se ducea el însuşi la faţa locului, lucrătorul l-ar fi încărcat peste măsură la socoteală. Se încredinţă că tocul cu greoiul Smith-Wesson îi atirna la cingătoare : era atât de obişnuit să-l poarte într-una cu el, că nu-l mai simţea. Cobori în curte pe mica scară de ardezie. Pîndarul isprăvea de înşeuat caii ; încălecă pe al său, folosindu-se de trei trepte anume zidite într-un perete, luă biciuşca pe care un copilandru i-o întindea. aşteptă ca Giacomino (fără ajutorul treptelor stăpînului) să urce şi el în şa. Feciorul pîndarului deschise larg poarta ferecată, lumina după-amiezei de vară inundă curtea, şi *don* Baldassare Ibba ieşi, cu garda lui personală, pe uliţa mare din Gibilmonte.

Cei doi mergeau aproape în rînd, calul lui Giacomino întrecut doar cu jumătate cap de cel al stăpînului ; carabina pîndarului îşi arăta, culcată de-a curmezişul pe oblic, patul legat în fier, ţevile brunate ; copitele animalelor loveau în contratimp pietrişul ulicioarelor povîrnite. Femeile torceau în faţa porţilor şi nu salutau. „Fereşte !“ striga Giacomino ori de cîte ori vreun copilaş, gol puşcă, era gata să se rostogolească între picioarele cailor ; preotul paroh, cumpănindu-se pe un scaun,

cu ceafa rezemată de peretele bisericii, se prefăcea că doarme : asta ca să se vadă că parohia nu ținea de Ibba, bogătanul, ci de săracii și alungații Santapau. Singur brigadierul carabinierilor, în cămașă, pe balconul cazărmii, făcu o plecăciune. Ieșiră din sat, urcară pe drumeagul care ducea la adăpătoare. Apa din belșug pierdută în timpul nopții se strînsese de jur împrejur într-o mare băltoacă ; amestecată cu lut, resturi de paie, balegă și ud de vacă, ea răspindea o miasmă de amoniac înțepătoare. Dar reparația de moment se dovedise bună ; dintre rosturile pietrelor, apa nu mai curgea, mustea numai, și firul care țîșnea cu sughițuri din țeava ruginită acoperea cu prisosință pierderea. Lucrul, încropit fără nici o cheltuială, plăcu lui *don* Batassano, făcîndu-l să uite că treaba fusese făcută de mîntuială.

— Ce tot îndruga Tano ! Adăpătorea e în cea mai bună stare ! N-are nevoie de nimic. Spune-l, mai bine, nerodului ăluia că, dacă-i om cu ade-vărat, să bage de seamă și să nu mai lase ca orice mucos să-mi prăpădească averea. Să afle cine le sînt părinții și să ți-i trimită să stai tu de vorbă cu ei, dacă el nu e-n stare !

La întoarcere, un iepuraș înspăimîntat le tăie calea ; calul lui *don* Batassano se sperie, zvirli din copite, și moșierul, care avea o șă englezească de toată frumusețea, dar care folosea frînghii petrecute în două în loc de scări, se pomeni la pămînt. Nu păți nimic, și Giacomino, deprins cu treaba, prinse iapa de friu și o țină pe loc ; *don* Batassano, în picioare, biciuia cu o rece cruzime botul, urechile, coastele animalului, care era străbătut de un tremur neîncetat și se acoperea de spumă. Un picior în burtă încheie lecția pedago-

gică, *don* Batassano încălecă, și cei doi se întoarseră acasă când începea să se întunece.

Estimp, contabilul Ferrara, neștiind că stăpînul casei era plecat, se dusesese în birou și, văzînd că era gol, se așezase o clipă ca să aștepte. În odaie se găseau un rastel cu două puști, un raft cu cîteva clasoare („Impozite“, „Titluri de proprietate“, „Cauțiuni“, „Împrumuturi“ glăsuiau etichetele lipite pe cartonul cafeniu); pe birou, actul de vînzare-cumpărare înscălit cu două ore în urmă; în spate, pe perete, harta.

Ferrara se ridică s-o privească îndeaproape; din cunoștințele sale de breaslă, din flecăreliile fără de număr pe care le ascultase, el știa bine cum se înjghebase această uriașă bogăție de pămînt: fusese o epopee de viclenie, de samavolnicie, de sfidare a legilor, de înecumetare, de noroc totodată și de îndrăzneală. Ferrara se gîndea cît de tulburătoare ar fi fost o hartă în mai multe culori în care, ca în manualele școlare pentru expansiunea italiană a Casei de Savoia, pămînturile rînd pe rînd acaparate ar fi fost diferite colorate. Aici, la Gibilmonte, se găsea embrionul: șase măgari, o jumătate de hectar de vie și o coșmelie cu trei odăi, tot ceea ce moștenise tatăl lui *don* Batassano, Gaspare, analfabet de geniu. Încă de foarte tînăr, sucise capul unei fete surde și mute, fiica unui „burghez“, un proprietar ceva-ceva mai puțin sărac decît el, și, cu zestrea smulsă prin mijlocirea unei căsătorii silite, își dublase averea. Nevasta beteagă se prinse cu trup și suflet în jocul bărbatului: o cărpănoșenie scirnavă înlesnise perechii să închege o brumă de agoniseală, foarte mică, dar prețioasă într-o țară ca Sicilia, în care, pe atunci,

economia se întemeia, ca în cetățile-state din vechime, numai pe camătă.

Împrumuturi priincioase fuseseră acordate, împrumuturile acelea de un fel deosebit care se dau unor oameni cu avere, dar nu și cu destule venituri ca să-și plătească dobânzile. Urletele Martei, femeia lui Gaspare, când, la scăpătatul soarelui, cutreiera satul, cerîndu-și soroacele săptămînale, ajunseseră proverbiale. „Cînd Marta mîrîie, casele se năruie.“ În zece ani de asemenea vizite furibunde, în zece ani de sfeterisiri din griul marchizilor Santapau, al căror arendaș era Gaspare, în zece ani de șiret cumpănită împingere a hotarelor, în zece ani de foame păcălită, averea perechii se înmulțise cu cinci; el n-avea, pe atunci, decît douăzeci și opt de ani; *don* Batassano de acum, șapte. Fusesse o vreme furtunoasă, cînd ocîrmuirea judecătorească bourbonă își pusese în cap să deschidă o cercetare cu privire la unul din obișnuitele cadavre găsite pe cîmp; Gaspare se văzuse nevoit să se țină departe de Gibilmonte și nevasta lăsa să se înțeleagă că era dus la un văr din Adermò ca să deprindă creșterea viermilor de mătase; de fapt, nu trecuse seară fără ca duiosul Gaspare să nu fi văzut, de pe culmile vecine, fumul ce se înălța din hornul bucătăriei preafericitei sale căsuțe. Pe urmă, la venirea „Celor o Mie“, toate se învălmășiseră, dosarele indiscrete dispărură din cancelării, și Gaspare se reîntoarse oficial acasă.

Toate mergeau mai bine ca înainte. Fu vremea cînd Gaspare plănuia o manevră care ținea de nebunie, ca tot ce e genial: așa cum, la Austerlitz, Napoleon avu îndrăzneala să-și descopere centrul, ca să prindă în aripile-i puternice pe austro-rușii năucii, tot așa și Gaspare își ipoteca pînă la sînge toate peticele sale de pămînt trud-

nic cîştigate, şi cele cîteva mii de lire scoase din treaba asta le dote cu împrumut fără dobînzii marchizului Santapau pe care dărniciile faţă de cauza bourbonă îl aduseseră la strîmtoare. Iată care fu rezultatul; doi ani mai tîrziu, marchizii de Santapau pierduseră moşia Balate pe care, de altfel, n-o văzuseră niciodată şi pe care, după nume, o credeau neroditoare, ipotecile asupra bunurilor Ibba fură ridicate, Gaspere devenise „don Gaspere“, şi sîmbătă şi duminică în casă se mîncea batal. Pragul celor dintîi sute de mii de lire o dată trecut, totul se desfăşură cu preciziunea unui mecanism: bunurile mănăstireşti, cîpătate cu plata celor dintîi două rate ale mizerabilei lor evaluări, fură dobîndite cu o zecime din valoarea lor; aşezările, izvoarele ce se găseau pe ele, drepturile de vamă de care se bucurau făcură şi mai uşoară cucerirea pămînturilor moştene înconjurătoare, rămase acum fără preţ; bogatele rente îngrămădite îngăduiră, apoi, cumpărarea sau exproprierea altor terenuri mai depărtate.

Cînd don Gaspere muri, încă tînăr, averea lui era mai mult decît arătoasă; asemenea teritoriilor prusiene de la jumătatea secolului al XVIII-lea, ea era alcătuită din mari insule despărţite de posesiuni străine. Feciorului Baldassare îi reveni, ca lui Frederic al II-lea¹, sarcina şi gloria de a unifica totul într-un singur bloc, mai întîi, şi de a-i împinge apoi fruntariile înspre ţinuturi mai

¹ *Frederic al II-lea* (1712—1786), supranumit *cel Mare*, rege al Prusiei din 1740. A purtat războaie contra Austriei pentru cucerirea Sileziei: războiul de succesiune la tronul Austriei, războiul de şapte ani, războiul pentru succesiunea la tronul Bavariei. A participat la prima împărţire a Poloniei (1772).

îndepărtate. Vii, livezi de măslini, livezi de migdali, izlazuri și embaticuri, dar mai cu seamă terenuri de semănat erau alipite și mistuite, rentele se scurgeau în modestul birou din Gibilmonte, unde stăteau foarte puțin și din care ieșeau repede, aproape neatinse, ca să se preschimbe din nou în pământuri. Un vînt neostoit de noroc umfla pinzele galionului Ibba ; pe întreg cuprinsul trudnicului triumghi al insulei, numele acesta începuse a fi rostit cu respect. Între timp, don Battassano se însurase, la treizeci de ani, și nu cu o beteagă cum fusese preacinstita maică-sa, ci cu o zdravănă copilă de optsprezece ani, Laura, fata notarului din Gibilmonte ; ea aducea ca zestre sănătatea ei, destui bănișori, prețioasa pricepere avocătească a tatălui și o supunere care se dovedea deplină, atîta timp cît cerințele sale trupești, nicidecum de trecut cu vederea, erau mulțumite. Opt feciori erau dovada vie a mereu primenitei supuneri ; o fericire aspră și fără lumină domnea în casa Ibba.

Contabilul Ferrara era un individ cu sentimente duioase, varietate cît se poate de rară în Sicilia. Tatăl său fusese slujbaş în administrația Salina, pe vremurile furtunoase ale bătrînului prinț Fabrizio ; și el însuși, crescut în atmosfera vătuită a casei, se învățase a se mulțumi cu o viață poate mediocră, dar tihnită ; și bucățica de cașcaval princiar pe care-o ronțăia îi era de ajuns. Acei doi bieți metri pătrați de hîrtie cerată îi evocau asprimile și înverșunarea unor lupte de care suflul lui, mai curînd de rozător decît de carnasier, se scirbea. Avea impresia că recitește fasciculele acelei *Storia dei Borboni di Napoli* a lui La

Cecilia¹, pe care taică-su, liberal infocat, le cumpăra în fiecare simbătă; mai mult, aici la Gibilmonte nu întâlneai preinsele orgii de la Caserta, descrise în foileton; aici totul era crincen, fățiș, de o puritană ciinoșie. O spaimă îl cuprinse și ieși din odaie.

Seara, la cină, toată familia se afla în jurul mesei, afară de fiul cel mare, Gaspere, plecat la Palermo sub motiv că-și pregătește examenele de corijență pentru bacalaureat (avea douăzeci de ani). Masa era servită cu o rustică simplitate: toate tacimurile, altminteri grele și bogate, erau puse în mijlocul mesei, și fiecare pescuia în grămadă, după nevoie; sluga Totò și slujnica Mariannina se încăpăținau să servească numai prin dreapta. Donna Laura înfățișa icoana sănătății ajunsă la suprema-i înflorire, adică la deplina obezitate: bărbia bine desenată, nasul tras, ochii experți în voluptăți conjugale dispăreau într-o avîntare trufașă de osînză încă fragedă, tare și îmbietoare; formele din cale-afară de rotofeie ale acestui trup erau îmbrăcate în mătase neagră, semn de mereu reinnoite dolii. Feciorii Melchiorre, Pietro și Ignazio, fetele Marta, Franceschina, Assunta și Paolina variau în curioase asemănări, în ciudate amestecuri ale trăsăturilor rapace ale tatălui cu cele milostive ale mamei. La toți, la toate, nici o preocupare de îmbrăcăminte: cretoane imprimate (gri pe alb) fetele, costume marinare pentru băieți, chiar și pentru cel mai mare, de față, Melchiorre, care, cu tuleiele-i mijite de flăcăiandru la șaptesprezece ani, semăna ciudat

¹ *Napoleon la Cecilia* (1835—1878), general al Comunei din Paris. A participat la expediția din Sicilia (1860).

cu un angajat în serviciul Marinei regale. Conversația, sau mai bine zis dialogul dintre *don Batassano* și *Ferrara* se învîrtea doar în jurul a două subiecte : prețul terenurilor din jurul orașului *Palermo* față de cele ce se învecinau cu *Gibilmonte* și isprăvile protipendadei palermitane. Pentru *don Batassano*, toți acești nobili erau niște „ghiorlani“, chiar și cei care, în definitiv, posedau, de n-ar fi fost decît în colecții de antichități, lăsînd la o parte rentele, o avere egală cu a lui. Veșnic închis în satul lui, cu rare raite în capitala județului și foarte rare călătorii la *Palermo*, ca să „urmărească“ cine știe ce procese la Casație, din toți acești nobili el nu cunoștea personal pe nici unul și își făcuse despre ei o imagine abstractă și simplistă, cam cum și-l închipuia publicul pe *Arlecchino* sau pe căpitanul *Fracasse*. Prințul A. era mină spartă, prințul B. muieratic, ducele C., scandalagiu, baronul D., cartofor, *don Giuseppe E.*, duelgiu, marchizul F., „estetic“ (voia să spună „estet“, un eufemism, la rîndul lui, prin care se subînțelegeau lucruri și mai deocheate), și așa mai departe ; fiecare din ei era o jalnică paiată tăiată în carton. *Don Batassano* dovedea, în opiniile astea ale lui, o formidabilă înclinare către eroare și se poate spune că nu era epitet care să nu fi fost în chip eronat alăturat numelui, și cu certitudine, nici un defect care să nu fi fost în mod fabulos exagerat, adevăratele cusururi ale acestor personaje rămînîndu-i, între timp, necunoscute ; se vedea bine că mintea lui lucra cu abstracțiuni și că se complăcea să facă să reiasă, pe fondul corupt al unei nobilimi vlăguite, puritatea clanului *Ibba*.

Ferrara cunoștea lucrurile ceva mai bine, dar nici el pe de-a-ntregul și astfel, cînd încercă să

nege unele din închipuirile mai gogonate, se văzu repede lipsit de argumente ; de altminteri, cuvintele lui trezeau la *don* Batassano atita dispreț, că tăcu numaidecît ; masa era, de altfel, pe sfîrșite.

Aceasta fusese, după părerea lui Ferrara, minunată ; *donna* Laura nu se deda la zboruri pindarice în materie de gătit ; ea slujea bucătăria siciliană ridicată la cub ca număr de feluri și belșug de condimente, adică, altminteri spus, ucigătoare. Macaroanele înotau literalmente în sosul lor de ulei și erau îngropate sub troiene de cașcaval, cărnurile erau împănate cu salamuri incendiare, nelipsitele „*zuppe în fretta*“ conțineau de trei ori mai mult salep, zahăr „*zuccuta*“ decît trebuia ; dar toate acestea, cum s-a și spus, păreau delicioase lui Ferrara și o culme a bucătăriei bune cu adevărat ; rarele lui prînzuri în casa Salina îl dezamăgiseră întotdeauna cu mîncărurile lor anoste. A doua zi, totuși, întors la Palermo, după ce înmînă prințului Fabrizioetto cele șaptezeci și opt de mii două sute de lire, vorbi de masa ce i se dăduse și, fiindcă știa că prințul se da în vînt după rafinatele *coulis de volaille* ale lui Pré Catelan și vestitele *timbales d'écrevisses* ale lui Prunier, numi scîrboșenii ceea ce i se păruse ales ; și făcu, astfel, mare plăcere lui Salina, care, mai tîrziu, la un „pokerino“ la Club, povesti totul prietenilor, veșnic nesățioși de vești asupra legendarilor Ibba ; și riseră cu toții pînă în clipa cînd impenetrabilul Peppino San Carlo anunță un full de dame.

Cum s-a mai spus, curiozitatea stirnită de familia Ibba era deosebit de vie în cercurile nobililor palermitani. Curiozitatea e, pe urmă, mama născocirilor, și din ea se nășteau într-adevăr, în

anii aceia, sute de bazaconii în jurul acestei fulgerătoare îmbogățiri. Ele mărturiseau nu numai copilăreasca închipuire spumoasă a păturilor de sus, dar și o nelămurită amărăciune văzind că era, totuși, cu puțință ca la începutul secolului douăzeci să se ridice o mare avere pe de-a-ntregul moșierească, formă, aceasta, de bogăție socotită a fi, prin amara experiență a fiecăruia din acești seniori, mai degrabă material de dărimare decât piatră de durat edificii mărețe. Proprietari la rîndul lor, ei simțeau că această modernă reîncarnare Ibba a nesfîrșitelor grinare ale unor Chiamonte sau Ventimiglia din secolele trecute era irațională și, pentru ei, primejdioasă; așa că o priveau cu o surdă dușmănie; și nu numai pentru că acest edificiu falnic fusese în mare parte înălțat cu materiale care altădată le aparținuseră, ci și pentru că descopereau în el o față a permanentei întîrzieri care e frîna pe roțile carului siliian, întîrziere de care mulți își dau seama, dar de la care, pînă la urmă, nimeni nu încearcă să se sustragă, fie chiar și abținîndu-se de a mai colabora.

Această amărăciune, e bine să o repetăm, rămînea latentă în adîncurile inconstientului colectiv; ea dădea colți numai travestită în snoave și brașoave, cum se cuvine unei clase care face un prea slab consum de idei generale. Prima și cea mai elementară formă a acestor gogoși — umflarea cifrelor, care la noi sînt întotdeauna atît de elastice. În ciuda ușurîței oricăreia din confruntări, averea Baldassarilor Ibba era taxată la cîteva zeci de duzine de milioane. Un îndrăzneț utoeză să vorbească o dată de „circa un miliard“, dar fu, ce e drept, silit să-și închidă gura, fiindcă această cifră, astăzi atît de banală, era prin 1901

aşa de rar folosită, că aproape toţi oamenii nici nu-i puteau cuprinde măcar adevăratul înţeles, şi, pe vremea lirei-aur, a spune un miliard era ca şi cum n-ai fi spus nimic. Asupra originilor acestei averi se brodau baliverne de acelaşi calibru ; cit despre spiţa de rind a lui *don Batassano*, cu greu se putea spune mai mult (bătrînul *Corrado Finale*, a cărui mamă era o *Santapau*, lăsase să se înţeleagă, pe de departe, că el ar fi feciorul unui cumnat al său care stătuse un timp la *Gibilmonte*, dar istoria nu prinse fiindcă se ştia că era în obiceiul lui *Finale* să-şi atribuie lui sau neamurilor lui paternitatea clandestină a oricărei celebrităţi, de la generalul victorios pînă la *prima-donna* de succes) ; nepricopsitul hoit, în schimb, care pricinuisese atîta bătaie de cap lui *don Gaspare*, se înmulţea cu zecile, cu sute, şi nu era omor să se fi făptuit în *Sicilia* de treizeci de ani (şi fuseseră destule) de care să nu fie făcuţi vinovaţi alde *Ibba* care, la urma urmei, erau mai mult decît în regulă cu tribunalul. Asta, oricît de uimitor ar părea poate, era partea cea mai binevoitoare a legendei, pentru că tilhăria rămasă nepedepsită era, pe atunci, pricină de respect, nimbul sfinţilor sicilienî fiind de culoarea sînge-lui.

Acestor născociri de semănătură li se adăugau altele de răsad : era scuturată de praf, de pildă, istoria pusă încă acum o sută de ani pe seama lui *Testasecca*, unul care, după ce săpase un şanţuleţ şi-şi adunase în susul lui sutele de vaci şi mîile de oi, mulgîndu-le pe toate deodată, i-ar fi dăruit regelui *Ferdinand al IV-lea* priveliştea unui rîu de lapte cald şi spumos curgînd în faţa lui. Povestea, nu lipsită de o oarecare poezie pastorală ce i-ar fi putut dezvălui sorgintea teocritiană,

era pusă acum pe socoteala lui don Batassano prin simpla substituire a regelui Ferdinand cu Umberto I¹; și, cu toate că ar fi fost cît se poate de lesne a se dovedi că suveranul acesta nu pusesese în viața lui piciorul pe domeniile Ibba, ea supraviețuia, biruitoare și de neclintit.

Fu datorită acestor pricini de pizmă amestecată cu teamă dacă, după ultimul tur de „poke-rino“, convorbirea se învîrte din nou în jurul familiei Ibba. Cei zece membri care se găseau de față se instalaseră pe terasa Cercului ce se rotunjea deasupra unei curți liniștite, umbrită de un copac uriaș care scutura o ploaie de petale de liliac peste domnii aceia, mai toți trecuți. Slugi în livrea roșie și albastră aduceau înghețate și siropuri. Din fundul unui jeț de trestie, ajungea, veșnic colerică, vocea lui Santa Giulia.

— Bine, dar în definitiv se poate ști cu adevărat cît pămînt are afurisitul ăsta de Ibba?

— Se poate ști, nici vorbă. Paisprezece mii trei sute douăzeci și cinci de hectare, răspunse, rece, San Carlo.

— Numai atît ? Credeam că are mai mult.

— Paisprezece mii, palavre ! După unii care-au fost la fața locului nu pot fi mai puțin de douăzeci de mii, cum te vîd și mă vezi ; și numai pămînt de mîna-ntîi.

Generalul Lâscari, care părea cufundat în lectura *Tribunei*, coborî dintr-o dată ziarul și își arătă fața lui de bilios, brodată în crețuri galbene, din care corneea foarte albă apărea dură și puțin sinistră, ca la ochii unor anume bronzuri eline.

¹ Născut în 1844. rege al Italiei de la 1878 la 1900 ; fiul lui Victor Emanuel al II-lea.

— Douăzeci și opt de mii, nici mai mult, nici mai puțin ; mi-a spus-o nepotu-meu care e văr cu nevasta prefectului de-acolo. Asta e, și basta ; și n-are rost s-o mai lungim.

Pippo Follonica, un oaspe în trecere, din Roma, pufni în ris :

— Bine, dar dacă vă interesează atât, de ce nu trimiteți pe cineva să întrebe la Cadastru ; în felul acesta, se va ști numai decît adevărul, adevărul acesta, cel puțin.

Justețea propunerii fu primită cu răceală. Follonica nu putea înțelege natura pasională, de loc statistică, a discuției : domnii aceștia își vînturau între ei invidiile, urile, spaimele, toate lucruri pe care certificatele cadastrale n-ar fi fost în stare să le astîmpere.

Generalul se făcu foc.

— Cînd am spus eu un lucru, toate cadastrele și contracadastrele din lume nu fac doi bani.

Apoi, politețea datorată musafirului îl domoli.

— Nu vă puteți închipui, dragă prințe, ce înseamnă cadastrul de la noi. Transferurile nu sînt niciodată la zi, și în ele figurează, ca proprietari, oameni care au vîndut tot ce aveau și care în clipa de față locuiesc la azil.

În fața unei atât de amănunțite dezmințiri, Follonica schimbă tactica :

— Să spunem că suprafața nu poate fi cunoscută, fie ; dar valoarea moșilor acestui mitocan care vă pasionează atât se va ști.

— Se știe : opt milioane în cap.

— Palavre ! Era nelipsitul început al oricărei fraze a lui Santa Giulia. Palavre ! Douăsprezece, nici o para mai puțin !

— Dar pe ce lume trăiți ! Habar n-aveți de nimic ! Numai terenuri sînt douăzeci și cinci de

milioane. Pe de-asupra mai puneți și arenzile, banii imprumutați încă neprefăcuți în pământuri, valoarea vitelor. Alte cinci milioane, pe puțin.

Generalul aruncase ziarul, se burzuluise. Manierele sale despotice iritaseră ani de-a rîndul tot clubul, fiecare din membri dorindu-și ca numai spusele lui să fie literă de evanghelie; așa că, împotriva părerii lui se alcătui pe loc o coaliție de antipatii redeșteptate și, fără nici o legătură cu adevărul mai mult sau mai puțin netăgăduit al faptelor, evaluarea bunurilor Ibba scoborî în prăpastie.

— Toate astea-s poezie : parale și inimă sfîntă, crede-un sfert din ce ți se descîntă. Dacă Baldassare Ibba are zece milioane, socotind totul, e mult.

Cifra fusese anume bolmojită din nimic, doar dintr-o cerință circotașă, dar, cînd fu rostită, pentru că răspundea dorinței fiecăruia, ea mulțumi pe toată lumea, afară de general, care gesticula din fundul fotoliului, neputincios, împotriva celor nouă adversari ai săi.

O slugă intră cu o prăjină lungă, în vîrfurile căreia ardea un pămătuf de cîlți muiat în spirt. Dulcea lumină de amurg fu gonită de flacăra crudă a lămpilor cu gaz. Romanul petrecea de minune; venea pentru întîia oară în Sicilia și, în cele cinci zile cît stătuse la Palermo, fusese primit în cîteva case și începuse să-și schimbe părerea despre așa-zisul provincialism al palermitanilor : prînzurile erau de bun-gust, saloanele frumoase, cucoanele încîntătoare. Dar discuția asta de acum, dusă cu atîta patimă în jurul averii unui ins pe care nici unul dintre învrăjbiți nu-l cunoșteau și

nici nu voia să-l cunoască, aceste gogeamite gogorițe, această gesticulație năbădăioasă în van îl sileau să dea iar îndărăt, îi reaminteau cam prea mult discuțiile pe care le auzea la Fondi, sau la Palestrina, când se ducea după treburi la moșie, ba chiar și farmacia Bésuquet de care păstra din vremea când citise pe *Tartarin* o amintire surizătoare; și își umplea tolba cu istorii de povestit amicilor când, după o săptămână, va fi revenit la Roma. Dar se înșela; era un prea nărvit om de lume, ca să fie deprins a-și adânci cercetarea dedesubtul celor mai evidente aparențe, și ceea ce nu i se părea decît o caraghioasă paradă de provincialism era departe de a fi o comicărie: erau tragicele zvicneli ale unei clase care vedea cum îi scapă din mînă primatul latifundiar, adică însăși rațiunea ei de a fi și durata ei socială și care căuta, umflînd cu sfruntare sau micșorînd cu rea-credință, să-și descarce focul, să-și astîmpere frica.

Dat fiind că nu se putea dobîndi adevărul, disacția își schimbă calea; rămase mai departe îndreptată să scormonească tot în treburi ce-l priveau pe Baldassare Ibba, dar de data aceasta se apucă să le foarfece pe cele personale.

— Duce o viață de călugăr; se scoală la patru dimineața; merge în tîrg să-și tocmească argații, își vede de treburi toată ziua, nu mănîncă decît paste și legume cu ulei, și la opt seara e în pat.

Salina protestă:

— Călugăr cu nevastă și opt copii, să fim înțeleși. Unul din oamenii mei a fost douăzeci și patru de ore oaspetele lui: casa e urîtă, dar mare și comodă, într-un cuvînt decentă; și nevasta trebuie să fi fost frumoasă; copiii sînt bine îmbrăcați, ba chiar unul învață aici, la Palermo; și

la masa lui se mănincă bucate grele, ce-l drept, însă din belșug, cum v-am mai povestit.

Generalul se ținea tare :

— Tu, Salina, crezi tot ce ți se-ndrugă ; sau, ca să fiu mai lămurit, au vrut să arunce fum în ochii slujitorului tău, care trebuie să fie un nerod. Pline, brinză și lampă cu ulei, asta e viața de fiecare zi, adevărata viață a lui Ibba ; când vine unul la Palermo, bineînțeles că vrea să facă paradă de lux, ca să ne ia ochii, cum își închipuie el.

Santa Giulia, nerăbdător să-și depene cele ce știa, se răsucea în fotoliul lui ; picioarele bine încălțate băteau pardoseala, miinile îi tremurau, și scrumul țigării îi ninsese pe costum.

— Palavre, domnilor, palavre, habar n-aveți de nimic ; vă înșelați cu desăvîrșire. Singurul care știe cum stau lucrurile sînt eu : nevasta unui pîndar de-al meu e din Torrebella, la doi pași de Gibilmonte ; din cînd în cînd se duce să-și vadă sora care e măritată acolo și care i-a povestit tot. Mai sigur decît așa nu se poate, cred eu.

Căută în ochii fiecăruia o întărire a certitudinii lui și, cum toți aveau chef să petreacă, o găsi lesne. Și, cu toate că nu era de cruțat acolo nici o ureche pudică, își scobori glasul ; fără această abilitate de melodramă, efectul dezvăluirilor n-ar fi fost același :

— La patru kilometri de Gibilmonte, *don Baldassare* și-a făcut o mică vilă : tot ce se poate închipui mai luxos, cu mobile de la Salci și toate cele.

Reminiscențe de lecturi din *Catulle Mendès*, nostalgice amintiri de case de întîlniri pariziene, poște tînjite, deși îndelung alăptate, i se iviră în închipuire.

— L-a adus de la Paris pe Rochegrosse, marele pictor, care i-a zugrăvit toate odăile ; a stat trei luni la Gibilmonte și a cerut o sută de mii de lire pe lună. (Rochegrosse fusese, într-adevăr, în Sicilia, cu doi ani în urmă ; stătuse opt zile cu soția și cei trei copii ai lui și plecase după ce vizitase cuminte Cappella Palatina, Segesta și Latomile de la Siracusa.)

L-a costat o avere ! Dar ce fresce și-a făcut ! Să faci să învie și un mort din groapă. Femei în piele goală, goale de tot, care dansează, beau, se împerechează cu bărbați și între ele, în toate pozițiile și în toate felurile cu putință. Capodopere ! O enciclopedie, vă spun, o enciclopedie a tuturor plăcerilor ! De altfel, lăsați-l să arate ce-i poate osul, un parizian cu o sută de mii de lire pe lună. Acolo Ibba primește femei cu zecile : italiene, franțuzoaice, nemțoaice, spaniole. *La belle Otero* a fost și ea, o știu din sursă sigură. Batassano și-a făcut aici și un parc de câprioare, ca Ludovic al șaisprezecelea.

De data aceasta, Santa Giulia dăduse, într-adevăr, lovitura : toți îl ascultau cu gura căscată. Nu că ar fi crezut, dar fantezia li se părea plină de o înaltă poezie și fiecare și-ar fi dorit să aibă el milioanele lui Ibba, ca să se născocască pe seama lui asemenea somptuoase mofturi. Cel dintîi care se smulse din această vrajă poetică fu generalul :

— Și tu de unde știi ? Ai fost poftit și tu la vilă ? În chip de odalișcă, sau ca eunuc ?

Se rise, rise și Santa Giulia.

— V-am mai spus-o : nevasta lui Antonio, pîndarul meu, a văzut cu ochii ei picturile.

— Bravo ! Păi atunci ai pîndar încornorat !

— Incornorat, palavre ! Aducea niște cearceafuri pe care le spălase. N-au lăsat-o să intre, dar o fereastră rămăsese deschisă și a văzut tot.

Castelul acesta de baliverne era, fără îndoială, cum nu se poate mai șubred : dar era atât de frumos, făcut, cum era, din coapse de femei, din măscări nenumite, mari pictori și hîrtii de o sută de mii de lire, că nimeni n-avea inîma să sufle în el ca să-l facă să se dărîme.

Salina își scoase ceasul :

— Dumnezeule ! S-a și făcut opt ! Trebuie să mă duc acasă, să mă schimb : diseară se dă *Traviata* la Politeama, și acel *Amami*, *Alfredo* ! cu marea Bellincioni nu-i lucru de pierdut. Ne vedem în avanscenă.

BUCURIA ȘI LEGEA

Cînd urcă în autobuz înfurie pe toată lumea. Servieta îndesată de dosare, uriașul pachet care-l arcuia brațul stîng, fularul de fetru cenușiu, umbrela gata să se deschidă, toate îl împiedicau să-și scoată biletul de retur ; fu silit să-și pună balotul pe măsuta taxatorului, dezlănțui o rostogolire de gologani ușori, dete să se aplece ca să-l adune, stîrni protestele celor din spate, speriați că din pricina încetinelilor lui se vor trezi cu pulpanele paltoanelor prinse de ușa automată. Izbuti să se strecoare în șirul celor agățați pe intervale ; nu era prea binefacut, dar calabalicul cu care se-ncărcase îi dădea grosimea unei călugărițe umflate de șapte fuste. În timp ce luneca pe asfaltul noroios prin jalnicul haos al forfotei citadine, inoportuna lui grosime răspîndi nemulțumirea de la un capăt la celălalt al vehiculului : strivi picioare, i se răspunse la fel, ridică un val de ocări și, cînd în spatele lui răsunară trei silabe¹ care făceau aluzie la unele presupuse ne-

¹ Cornuto, încornorat (it.).

cazuri conjugale, onoarea îi porunci să se întoarcă şi se legănă cu gândul a fi pus o ameninţare în privirile-i leşinate.

Străbăteau, între timp, străzi ale căror faţade de un rustic baroc ascundeau sordide maidane care ieşeau, de altfel, la iveală la fiecare cotitură ; defilau prin faţa luminilor chioare ale dughenelor octogenare.

Ajuns la staţia lui, trase clopoţelul, cobori, se împiedică de umbrelă, se văzu, în sfârşit, singur pe metrul lui pătrat de trotuar desfundat ; se încredinţă pripit că portofelul de vinilin era la locul lui. Şi fu liber să-şi savureze fericirea.

Împăturite, în portofel se găseau treizeci şi şapte de mii două sute patruzeci şi cinci de lire, a „treisprezecea“¹, încasate cu o oră înainte, ceea ce îl scăpa de o mulţime de ghimpi : de proprietarul, cu atât mai stăruitor, cu cât chiriile erau blocate şi căruia îi datora două trimestre, de drăceasca punctualitate a încasatorului ratelor pentru jacheta de *lapîn* a nevestei („Îţi stă mult mai bine decît un mantou, scumpo ; te subţiază“); de privirile chiorîşe ale vânzătorului de peşte şi ale zarzavagiului. Acele patru bancnote mari alungau şi teama ce o trezeau apropiata chitanţă a luminii, privirile îngrijorate înspre ghetetele copiilor, pînda înfrigurată a flăcărilor şovăitoare ale gazului pe sfîrşite ; nu însemnau, desigur, belşugul, nu, fără îndoială, dar făgăduiau un răgaz în spaima cotidiană ; o uşurare care e adevărata bucurie a săracilor ; şi, cine ştie, una sau două hîrtii de cîte o mie de lire vor mai fi supravieţuit, poate, o clipă, ca să se mistuie, apoi, în flacăra prînzului de Crăciun.

¹ A treisprezecea leafă, gratificaţie de sfîrşit de an.

Dar prime de acestea avusese el destule, ca să poată da pe seama mulțumirii fugare cu care se însoțeau fericirea care îl înaripa acum, trandafirie. Trandafirie; da, trandafirie ca învelișul delicioasei poveri care-i amorțea brațul stîng. Ea îmbobocea chiar din cozonacul acela de șapte kile pe care-l primise la birou. Nu că s-ar fi prăpădit după amestecul acela cît se poate de garantat și cît se poate de dubios de făină, de zahăr, de praf de ouă și de stafide. La urma urmei, nici nu-i plăcea chiar. Dar șapte kile de marfă de lux dintr-o dată ! Un asemenea chilipir, de un singur fel, dar mare, într-o casă unde proviziile nu intrau decît cu sutele de grame și jumătate de litru ! Un articol ilustru într-o cămară destinată etichetelor de trei parale ! Ce bucurie pe Măria ! Ce țipete pe copii care, două săptămîni întregi, vor fi străbătut acel Far-West inexplorat, gustarea de după-masă !

Acestea nu erau, totuși, decît bucuriile celorlalți, bucurii materiale, făcute din vanilie și carton colorat, pe scurt, un simplu cozonac. Fericirea lui, și numai a lui, era cu totul deosebită, o fericire spirituală, alcătuită din mîndrie și duioșie ; da, da, spirituală.

Cînd, cu cîteva ore mai înainte, surizătorul *Commendatore*, șeful lui de birou, împărțise plicurile cu leafa și urările de Crăciun cu îngăduitoarea bonomie a bătrînului ierarh care era, el adăugase că uriașul cozonac de șapte chile pe care „Marea Firmă Producătoare“ îl trimisese în dar biroului va reveni funcționarului celui mai merituos și că ruga, așadar, pe scumpii lui colaboratori să binevoiască a desemna democratic (așa spusese) și chiar pe loc pe fericitul cîștigător.

Cozonacul, în acest timp, trona în mijlocul biroului, masiv, închis și de nepătruns, „greu de prevestiri“, cum același *Commendatore* ar fi spus cu douăzeci de ani în urmă, retorizînd. Rîsete și murmure se răspîndiseră printre colegi; apoi toți, și cel dintîi Directorul, strigaseră numele său. O mare mulțumire, garanția că-și va păstra postul, un triumf, ca s-o spunem pe scurt; și nimic, pe urmă, nu fu în stare să-i zdruncine acel tonic sentiment, nici cele trei sute de lire pe care trebuia să le cheltuiască jos la „bar“, în îndoita paloare vineție a unui apus furtunos și a neonului de mică tensiune, cînd plătise cafeaua prietenilor, nici greutatea trofeului, nici mojiciile auzite în autobuz; nimic, nici măcar străfulgerarea de o clipă în adîncul sufletului că totul nu fusese decît un act de milă disprețuitoare față de colegul cel mai pirlit; era, într-adevăr, prea sărac ca să lase buruienile mîndriei să crească unde nu trebuia.

O luă spre casă printr-o stradă dărăpănată căreia, cu cincisprezece ani în urmă, bombardamentele îi aduseseră ultimele finisaje. Ajunsese în piațeta spectrală în fundul căreia se ghemuia clădirea fantomatică.

Dar îi dădu un bărbătesc salut portarului Cosimo, care-l disprețuia fiindcă știa că primea o leafă mai mică decît a lui. Nouă scări, trei scări, nouă scări: etajul unde locuia cavalerul Spanac. Pfui! avea un Fiat 1100, ce-i drept, dar și o nevastă slută, bătrînă și șleampătă. Nouă trepte, trei trepte, o alunecare, nouă scări: apartamentul doctorului Sempronio: mai rău nici că se putea! Un fecior tembel care nu visa decît motoare și scutere, ca să nu mai vorbim de sala de

așteptare veșnic goală. Nouă trepte, trei trepte, nouă trepte : apartamentul lui, căminul unui om iubit, cinstit, stimat, premiat, al unui contabil fără rival.

Deschise ușa, se strecură în vestibulul îngust care se și umpluse de miros de ceapă prăjită ; pe o laviță nu mai mare decît un coș așeză mătăhălosul pachet, servieta încărcată cu dobînzi menite buzunarelor altora, fularul îndărătnic. Glasul lui trimbiță :

— Maria ! Vino repede ! Vino să vezi ce minune !

„ Soția ieși din bucătărie într-un capot sineliu, pătat de funinginea cratițelor, cu mâinile mici înroșite de leșie pe pîntecul lăbărtat de prea multe nașteri. Țîncii, cu mucii la nas, se înghesuiau în jurul monumentului trandafiriu și chîțâiau, neînfrînzînd să-l atingă.

— Bravo ! Și leafa ? Nu mai am un ban în casă, dacă vrei să știi.

— Uite-o, scumpo ; țin numai mărunțișul, două sute patruzeci și cinci de lire. Dar ia privește aici, ce mană dumnezeiască !

Fusese drăguță Maria și, încă pînă acum cîtiva ani, ea avusese o nutrișoară nostimă, luminată de doi ochi jucăuși. Acum, hărțuielele cu negustorii îi înăspriseră glasul, mesele proaste îi stricaseră tenul, neconținuta scrutare a unui viitor încărcat de neguri și de primejdii îi stinsese strălucirea ochilor. În ea nu mai supraviețuia decît un suflet sfînt, și prin urmare neînduplecat și lipsit de duioșie, o bunătate gravă, constrînsă să se rostească prin bruftuiele și intoleranță. Și, pe lîngă acestea, un orgoliu de castă umilit, dar încăpățînat, fiindcă era nepoata unui mare pălărier de pe Via Indipendenza și disprețuia originea nicidecum

mai moțată dovedită de Girolamo al ei, pe care îl adora, pînă la urmă, cum se adoră un copil născut, dar iubit.

Privirea-i alunecă nepăsătoare pe cartonul strălucitor.

— Foarte bine. O să-l trimitem mîine avocatului Risma, față de care sîntem obligați.

Cu doi ani în urmă, avocatul îi încredințase o foarte încurcată lucrare de contabilitate și nu numai că-l plătise, dar îi invitase și la masă pe amîndoi în modernul său apartament abstractiionist și metalic, cînd contabilul se chinuise ca un ciine în pantofii noi anume cumpărați. Și uite că acum pentru acest clănțau de bară, care nu ducea lipsă de nimic, Maria lui, Andrea al lui, Saverio al lui, micuța Giuseppina și el însuși trebuiau să renunțe la unicul filon de bogăție descoperit în atîția amari de ani !

Alergă în bucătărie, luă un cuțit și se repezi să taie sforile aurite pe care o pricepută lucrătoare milaneză le înnodase cu atîta iscusință în jurul învelitoarei ; dar o mină roșie i se puse obosită pe umeri.

— Girolamo, lasă copilăriile. Știi că trebuie să ne achităm de obligația față de Risma.

Vorbea Legea, Legea statornicită de ireproșabilității pălării.

— Dar ăsta e un premiu, iubito, dovada unui merit, mărturia unei prețuiri.

— Vezi-ți de treabă. Ce grozavi mai sînt și colegii ăștia ai tăi cu sentimentele lor delicate. O pomană, Girò, o pomană, și nimic altceva.

Îl chema pe vechiul nume de alint, îi suridea cu ochii în care el singur mai putea descoperi vechile farmece.

— Mîine o să cumperi alt cozonac, unul mititel ; pentru noi e destul ; și patru lumînări roșii răsucite, din acelea care se vînd la bazar ; și o să fie mare sărbătoare.

A doua zi, cumpără, într-adevăr, un cozonăcel anonim, nu patru, ci două din nemaipomenitele lumînări și, prin mijlocirea unei agenții, trimise mastodontul avocatului Risma, ceea ce îl costă alte două sute de lire.

După Crăciun, fu nevoit, de altminteri, să cumpere o a treia prăjitură pe care, camuflată în felii, trebui s-o dăruie colegilor lui care, ca să-și ridă de el, se plîngeau că nu căpătaseră nici măcar o fărîmitură din somptuosul trofeu.

O perdea de ceață se așternu apoi peste soarta cozonacului primordial.

Se duse la agenția „Fulmine“ hotărit să reclame. I se arătă cu dispreț adevărîța de primire, semnată pe verso de servitorul avocatului. După Bobotează, sosi, totuși, o carte de vizită „cu cele mai vii mulțumiri și urări“.

Onoarea fusese salvată.

LIGHEA

În anul acela — 1938 — către sfîrșitul toamnei, mă afluam în plină criză de mizantropie. Locuiam pe atunci la Torino, și „păpușica“ nr. 1, scotocindu-mi prin buzunare în căutarea unei hîrtii de cincizeci de lire, în timp ce eu dormeam, descoperise și o scrisorică de la „păpușica“ nr. 2 care, în ciuda greșelilor de ortografie, nu lăsa nici o îndoială cu privire la natura legăturilor noastre.

Deșteptarea mea fu năprasnică și vijelioasă. Garsoniera din *Via Peyron* răsună de furioase explozii dialectale ; nu lipsi nici încercarea de a mi se scoate ochii, pe care n-o putui zădărnici decît răsucind puțin, de la încheietură, gheara stîngă a dulcii copile. Acest act de apărare, pe deplin îndreptățit, puse capăt scenei, dar și idilei. Fetița se îmbracă în grabă, virî în poșetă puf, ruj, batis-tioară, hîrtia de cincizeci de lire, *causa mali tanti*¹, îmi zvîrli în obraz un întreit „porcule !“ și plecă. Ca în acel sfert de oră de furie, mai în-cîntătoare nu cred să fi fost vreodată. De la fe-

¹ Cauza unei nenorociri atît de mari (lat.).

reastră, o văzui ieșind și depărtându-se prin ceața subțire a dimineții, înaltă, zveltă, împodobită de strălucirea grației recucerite.

N-am mai văzut-o niciodată, cum n-am mai revăzut nici *pull over*-ul de cașmir negru care mă costase o avere și a cărui croială avea funestul merit că se potrivea la fel de bine și bărbaților și femeilor. Nu lăsă, pe pat, decît două din spelcile acelea răsucite, zise „invizibile“.

În aceeași după-amiază aveam o întîlnire cu „nr. 2“, într-o cofetărie din piața Carlo Felice. La măsuța rotundă din colțul de apus al sălii a doua. măsuța „noastră“, nu zării zulfii castanii ai copilei, mai mult ca oricînd dorită, ci mutra șolitică a lui Tonino, frățiorul ei de doisprezece ani, care sfîrșea de înghițit o ciocolată cu caimac dublu. Cînd mă apropiai, se ridică de pe scaun cu obișnuita politețe torineză.

— *Monsù*¹ îmi spuse, Pinotta² nu vine; mi-a spus să vă dau biletul ăsta. *Cerea*³, *monsù*.

Și ieși, nu fără să uite a lua și cele două briose care mai rămăseseră în farfurie. Prin cartonașul de culoarea ivoriului mi se notifica un concediu fără drept de apel, motivat de infamia și „nerușinarea mea curat meridională“. Era limpede că „nr. 1“, o găsisse și o ațîțase pe „nr. 2“, și că eu mă pomenisem așezat între două scaune.

În douăsprezece ore pierdusem două fete care se întregeau de minune una pe alta și un *pull over* la care țineam; trebuise să mai plătesc și consumația infernalului Tonino. Foarte sicilianul meu amor propriu era umilit: mă făcusem de ris;

¹ *Domnule* (formă dialectată din Piemont).

² Diminutiv de la Giuseppina.

³ De la engl. *cheer*; pl. *cheers*, ura! salve!

și mă hotărâi să părăsesc, pentru cităva vreme, lumea și pompele sale.

Pentru acest răstimp de refugiu, nici că se putea loc mai potrivit decît cafeneaua din *Via Po* în care acum, singur ca un ciine, veneam în orice clipă liberă și, întotdeauna, seara, după munca mea la ziar. Era un fel de Hades populat de palide umbre de locotenent-colonei, magistrați și profesori la pensie. Aceste deșarte vedenii jucau dame sau domino, cufundate într-o lumină voalată ziua de portice și de nouri, de enormele abajururi verzi ale policandrelor, seara ; și nu ridicau niciodată glasul, înfricoșați cum erau că un sunet mai tare ar fi făcut să se destrame firava urzeală a nălucirii lor. Limanul cel mai nimerit.

Ca un animal rutinier ce sînt, mă așezam întotdeauna la aceeași măsuță de colț, parcă anume plănuită spre a stingheri cît mai mult cu putință pe client. La stînga mea, doi strigoii de ofițeri superiori jucau table cu două stafii de consilieri de curte de apel ; oscioarele militare și judiciare lunecau fără zgomot din cornetul de piele. La dreapta mea, ședea întotdeauna un domn foarte înaintat în vîrstă, înfăolțat într-un palton vechi cu guler de astrahan jerpelit. Citea într-una reviste străine, fuma trabuce toscane și scuipa des ; din cînd în cînd închidea revistele și părea că urmărește în rotocoalele fumului cine știe ce amintire. După care, pornea iar să citească și să scuipe. Avea niște miini foarte urite, noduroase, roșiatice, cu unghiile tăiate drept și nu totdeauna curate, dar o dată, cînd într-una din revistele lui dădu peste o fotografie ce înfățișa o statuă greacă arhaică, din acelea cu ochii depărtați de nas și cu zîmbetul în doi peri, mă uimi văzînd cum di-

formele burice ale degetelor sale mîngiau imaginea cu o finețe de-a dreptul regală. Băgă de seamă că-l văzusem, mîrii furios și ceru un al doilea *espresso*.

Legăturile noastre ar fi rămas la nivelul acesta de nemărturisită dușmănie, de nu s-ar fi ivit o fericită întîmplare. Luam cu mine de la redacție cinci sau șase gazete, printre care, o dată, și *Giornale di Sicilia*. Erau tocmai anii cînd *Minculpop*¹-ul tăia și spînzura mai cu sălbăcie, și toate ziarele arătau la fel; acel număr al cotidianului palermitan era mai banal ca oricînd și nu se deosebea cu nimic de oricare alt jurnal din Milano sau din Roma, dacă nu prin urîtenia tipografică; trecui, așadar, repede peste el și lăsai îndată foaia pe masă. Abia mă cufundasem în contemplarea unei alte încarnări a *Minculpop*-ului, cînd vecinul meu deschise vorba:

— Iertați-mă, domnule, v-ar supăra dacă mi-aș arunca o privire pe acest *Giornale di Sicilia*? Sînt sicilian și de douăzeci de ani n-am mai avut prilejul să văd un ziar de prin părțile mele.

Vocea era dintre cele mai cultivate, accentul impecabil; ochii cenușii ai bătrînului mă priveau cu profundă indiferență.

— Poftiți, vă rog. Știți, și eu sînt sicilian și, dacă doriți, mi-e foarte ușor s-aduc ziarul aici în ficcare seară.

— Mulțumesc, nu cred să fie nevoie; e o simplă curiozitate fizică. Dacă Sicilia e tot ca pe vremea mea, mi-nchipui că nimic bun nu poate

¹ Prescurtare de la: *Ministero della cultura popolare* (Ministerul propagandei naționale), instituție înființată în timpul fascismului care, printre alte atribuțiuni, o avea și pe aceea a cenzurii.

să se mai întâmple pe-acolo, ca de trei mii de ani încoace.

Răsfoi în silă ziarul, îl împături, mi-l dădu înapoi și se afundă în lectura unui opuscul. Când se ridică să plece, se văzu limpede că voia s-o șteargă fără să mai salute, eu, însă, mă ridicai și mă prezentai ; își mormăi printre dinți numele, pe care nu-l înțelesei ; dar nu-mi întinse mîna ; din pragul cafenelei, totuși, se întoarse, își ridică pălăria și strigă tare :

— Noroc, sat !

Dispăru pe sub portice, lăsîndu-mă năucit și stîrnind un val de scîncete dojenitoare printre umbrele care jucau.

Îndeplinii riturile magice menite să iște o năluca de chelner și-l întrebai, arătînd înspre masa goală :

— Cine era domnul acela ?

— Ała, îmi răspunse, ăla-i *senatorul* Rosario La Ciura.

Numele, chiar și pentru lacunara mea cultură jurnalistică, spunea mult : era numele unuia din cei cinci sau șase italieni care se bucură de o faimă universală și netăgăduită, al celui mai ilustru ele-nist al timpurilor noastre. Îmi explicai astfel trupeșele reviste și gravura mîngîiată ; și arțagul, și chiar finețea tăinuită.

A doua zi, la jurnal, scotocii în acel ciudat fișier în care sînt cuprinse necroloagele *in spe*. Fișa „La Ciura“ era la locul ei și, lucru rar, mai ca lumea întocmită. Se spunea acolo că marele om se născuse la Aci-Castello (Catania) dintr-o familie săracă de mici burghezi, cum, grație unei uluitoare aptitudini pentru studiul elinei și datorită burselor de studii și numeroaselor publicații crude, obținuse la douăzeci și șapte de ani ca-

tedra de literatură greacă la Universitatea din Pavia ; cum, apoi, fusese chemat la cea din Torino, unde rămăsese pînă la limita de vîrstă ; ținuse cursuri la Oxford și la Tübingen și făcuse multe călătorii, și încă lungi, pentru că, senator pre-fascist și membru al Academiei dei Lincei, era, de asemeni, *doctor honoris causa* la Yale, Harvard, New-Delhi și Tokio ca și, bineînțeles, al celor mai ilustre universități europene, de la Upsala la Salamanca. Pomelnicul lucrărilor sale era foarte lung, și multe din operele lui, mai cu seamă cele asupra dialectelor ionice, erau considerate ca fundamentale ; e de-ajuns a spune că fusese unicul străin căruia i se încredințase sarcina de a îngriji ediția teubneriană a lui Hesiod, pe care o încununase cu o introducere în latinește de neîntrecută profunzime științifică ; în sfîrșit, glorie supremă, nu era membru al Academiei Italiei. Ce îl deosebise întotdeauna de ceilalți, totuși foarte erudiți colegi, fusese un sentiment viu, aproape carnal, al antichității clasice, și aceasta se dezvăluise într-o culegere de eseuri în limba italiană, *Oameni și zei*, care fusese socotită ca o operă nu numai de înaltă erudiție, dar și de vie poezie. Pe scurt, era „onoarea unei națiuni și un far al tuturor culturilor“, astfel încheia compilatorul fișei. Avea 75 de ani și trăia departe de orice opulență, dar onorabil, din pensia lui și indemnizația senatorială. Era holtei.

La ce s-o tăgăduim : noi italienii, fii (sau părinți) ai leagănului dintii al Renașterii, șocotim pe Marele Umanist mai presus decît oricare altă ființă umană. Prilejul ce aveam acum de a mă afla în cotidiană vecinătate cu cel mai înalt reprezentant al acestei gingașe învățătură, evasine-cromantice și puțin rentabile, mă încînta și mă

tulbura ; încercam aceleași senzații ca ale tinărului american care e prezentat domnului Gillette : teamă, respect și o cu totul deosebită și de loc ignobilă invidie.

Seara, coborii în Limbul umbrelor într-o stare de spirit cu totul diferită de a zilelor precedente. Senatorul se și înființase la locul lui și răspunse salutului meu plecat cu un mormăit abia simțit. Cu toate acestea, după ce isprăvi de citit și-și notă cîteva însemnări într-un carnetel, se întoarse spre mine și, cu o voce neobișnuit de melodioasă, îmi spuse :

— Ascultă, sat, după felul cum m-ai salutat, mi-am dat seama că vreunul din spectrele astea de-aici ți-a spus cine sînt. Uită, și, dacă n-ai făcut-o încă, uită și aoriștii învățați la liceu. Spune-mi, mai bine, cum te cheamă, fiindcă ieri seară ai făcut obișnuita prezentare molfăită și eu n-am, ca tine, putința de a întreba pe alții de numele tău, pentru că aici, desigur, nu te cunoaște nimeni.

Vorbea cu sfidătoare indiferență ; era limpede că, pentru el, eu eram cu mult mai puțin decît o libarcă, un fel de fărîmiță din acelea de pulbere ce se rotesc fără noimă într-o rază de soare. Totuși, glasul împăcat, vorba cumpănită, acel „tu“ dădeau senzația de seninătate a unui dialog platonician.

— Mă numesc Paolo Corbèra, m-am născut la Palermo unde mi-am luat licența în drept ; acum lucrez aici, sînt redactor la *Stampa*. Spre a vă liniști, senatore, voi adăuga că la bacalaureat am avut „cinci plus“ la greacă și am motive să cred că mi s-a acordat acest „plus“ numai ca să-mi pot lua diploma.

Zimbi pe jumătate.

— Îți mulțumesc că mi-ai spus-o, e mai bine așa. Mi-e scîrbă să stau de vorbă cu oameni care-și înclipeau că știu cînd, de fapt, ei ignoră, ca, de pildă, colegii mei de la Universitate; la drept vorbind, ei nu cunosc decît formele exterioare ale elinei, ciudățeniile și pocelile ei. Spiritul viu al acestei limbi, atît de prostește numită „moartă“, nu li s-a revelat. Nimic nu li s-a revelat lor, de altminteri. Niște prăpădiți, la urma urmei; cum ar fi putut ei simți acest spirit dacă n-au avut niciodată prilejul s-o audă, elina?

Trufia, da, nici discuție, e preferabilă unei false modestii; dar mie mi se părea că senatorul se cam întrecuse; o clipă, mă străfulgeră chiar gîndul ca nu cumva anii să fi izbutit a slăbi oarecum acea minte neasemuită. Acei pîrliți de colegi ai lui avuseseră prilejul să audă greaca veche tot atît cît o auzise și el, adică de loc.

El vorbea mai departe:

— Paolo... Ai noroc că te cheamă ca pe singurul apostol care avea un pic de carte și o oarecare spoială beletristică. Totuși, Ieronim ar fi fost și mai bine. Celelalte nume pe care voi creștinii vi le treceți unul altuia în șir sînt, într-adevăr, prea ordinare. Nume de sclavi.

Și nu înceta să mă dezamăgească; prea aducea cu obișnuitul belfer mîncător-de-popi, cu două degete de nietzscheism fascizant pe deasupra. Era cu puțință?

Vorbea mai departe cu învăluitoarea unduire melodioasă a vocii lui și cu aprinderea, poate, a unuia care tăcuse vreme îndelungată.

— Corbëra... Mă înșel sau... nu cumva e unul din marile nume siciliene? Mi-aduc aminte că taică-meu plătea pentru casa noastră de la Acic-
Castello o mică arendă logofeției unei case Cor-

bèra di Palina sau Salina, nu mai țin bine minte. Ba chiar, de fiecare dată făcea haz și zicea că, „dacă exista pe lume vreun lucru sigur, era că, fără doar și poate, cele cîteva lire nu vor ajunge niciodată în buzunarele „stăpînirii legiuite“, cum spunea el. Dar ești chiar unul din acei Corbèra, sau doar urmașul vreunui țăran care și-o fi luat numele boierului ?

Mărturisii că eram un adevărat Corbèra di Salina, ba chiar singurul exemplar supraviețuitor al acestei familii : toate splendorile, toate păcatele, toate arende neîncasate, toate angaralele neplătite, într-un cuvînt, toate gheparderile erau intrunite în mine singur. Lucru ciudat, senatorul păru că se bucură.

— Bine, bine. Am multă stimă pentru vechile familii. Ele au o memorie, minusculă e adevărat, dar, oricum, mai mare decît a celorlalți. Ele înfățișează treapta cea mai înaltă la care voi,ăștilalți, puteți năzui în ceea ce privește imortalitatea fizică. Caută să te-nsori cît mai degrabă, Corbèra, dat fiind că, voiăștilalți, n-ați găsit altceva mai bun, spre a dăinui, decît să vă risipiți sămînța prin locurile cele mai neverosimile.

Nu, dar mă scotea din fire. „Voiăștilalți, voiăștilalți.“ Care voiăștilalți ? Toată netrebnica turmă căreia nu-i fusese dat să fie senatorul La Ciura ? Și el, avea el în schimb această nemurire fizică ? După fața zbircită și trupul puhav nu s-ar fi zis...

— Corbèra di Salina, îi dădea el înainte, nesinchisindu-se. N-ai să te superi dacă o să te tutuiesc și de-aci-ncolo, ca pe unul din studenții mei a căror tinerețe ține cît clipa ?

Mă arătai nu numai onorat, ci fericit, cum și eram, de fapt. O dată încheiate toate socotelile

astea de nume și de protocol, vorbirăm de Sicilia. El, de douăzeci de ani nu mai pusese piciorul în insulă, și cea din urmă oară cînd fusese „jos“ (cum spunea el, în felul piemontez), nu stătuse decît cinci zile, la Siracusa, ca să discute cu Paolo Orsi ¹ unele chestiuni privitoare la alternanța semicorurilor în tragediile clasice.

— Mi-aduc aminte că au ținut să fac drumul de la Catania la Siracusa în mașină ; am primit numai cînd am aflat că șoseaua spre Augusta e departe de mare, în timp ce calea ferată o ia de-a lungul coastei. Vorbește-mi de insula noastră ; e o țară frumoasă, cu toate că e populată de mîgari. Zeii își aveau lăcaș aici, și poate că în timpul nesfîrșitelor zile de august încă mai sălășluiesc. Dar să nu-mi vorbești de cele patru temple, abia durate, cu atît mai mult, cu cît nu pricepi nimic, sînt sigur.

Și așa, vorbirăm de Sicilia eternă, de cea a naturii ; de aromele de rosmarin de pe Nèbrodi, de gustul mierei de la Melilli, de unduirea holdei în unele zile vîntoase de mai, cum se vede de la Enna, de sililele ce înconjoară Siracusa, de trîmbele de miresme pe care le revarsă, zice-se, portocalii și lămii peste Palermo, la ceasul unor anume asfințituri de iunie. Vorbirăm de farmecul nopților de vară în gura golfului de la Castellammare, cînd stelele se oglindesc în marea ce doarme, și sufletul celui culcat pe spate printre arborii de fistici se pierde în volbura cerurilor, în timp ce trupul, în-

¹ *Paolo Orsi*, arheolog italian, născut la Rovereto (Tyrol) în 1854 ; profesor la Universitatea din Catania, directorul muzeului de arheologie pentru districtele Caltanissetta, Catania și Siracusa ; cercetările sale privind vechea Sicilie sînt deosebit de importante.

cordat și la pîndă, presimte înfiorat apropierea demonilor.

După o absență, aproape neîntreruptă, de cincizeci de ani, senatorul păstra amintirea neobișnuit de vie a unor fapte mărunte.

— Marea ! Marea Siciliei e cea mai colorată, cea mai romantică din cîte mi-a fost dat să văd ; e singurul lucru pe care nu veți izbuti să-l stricați, în afară de orașe, bine-nțelese. Se mai pot mînca prin ospătăriile de pe țărm aricii de mare țepoși, despicați în două ?

I-o întării, adăugînd, însă, că azi puțini îi mai mănîncă, de teama tifosului.

— Și, totuși, sînt tot ce aveți mai frumos acolo, aceste zgîrciuri sîngerii, aceste simulacre de organe feminine, cu aromă de sare și de alge. Ce-i aia tifos ! Sînt primejdioși ca toate darurile mării, care împarte moartea o dată cu nemurirea. La Siracusa i le-am și cerut lui Orsi. Ce salvare, ce aspect divin ! Cea mai frumoasă amintire a celor din urmă cincizeci de ani ai mei !

Eram buimăcit și fermecat : un om ca el, să se dedea la asemenea metafore aproape fără perdea, să se arate atît de copilărește nesățios după deliciale, la urma urmei, mediocre, ale unor arici de mare !

Vorbirăm încă mult timp ; cînd se ridică să plece, ținu să plătească și cafeaua mea, nu fără a-și da încă o dată pe față ciudata-i mojiție („Se știe, băieții ăștia de familie n-au niciodată un chior în buzunare“), și ne despărțirăm, amici, dacă se pot trece cu vederea cei cincizeci de ani care ne deosebeau vîrstele și miile de ani-lumină care ne despărteau culturile.

Urmărăm a ne vedea tot așa în fiecare seară și, cu toate că norii miniei mele împotriva omenirii

începeau să se destrame, îmi făceam o datorie din a nu lipsi niciodată de la întîlnirile cu senatorul, în infernul din *Via Po* ; nu se vorbea cine ştie ce ; el citea şi-şi lua însemnări ca mai înainte şi deschidea vorba numai din cînd în cînd, dar cînd vorbea era, întotdeauna, un val armonios de trufie şi de sfruntare, învirstat cu apropieri desperecheate, cu vine de tainică poezie. Şi, ca şi mai înainte, scuipa, dar îmi dădui pînă la urmă seama că n-o făcea decît atunci cînd citea. Cred că şi el prinsese oarecum simpatie de mine, dar nu-mi făceam iluzii : dacă simpatie era, ea nu putea fi simţămîntul pe care unul din „noi aştilalţi“ (spre a folosi terminologia senatorului) îl poate nutri pentru o fiinţă omenească, ci mai curînd ceva asemănător cu ceea ce poate simţi o fată bătrînă pentru canarul ei, căruia îi cunoaşte alcătuirea timpă şi nevolnică, dar a cărui fiinţă îi îngăduie să-şi descarce cu glas tare ofurile la care orătania nu poate lua parte ; totuşi, dacă aceasta n-ar fi acolo, ea s-ar simţi stingherită. De la o vreme, într-adevăr, băgai de seamă că, dacă se întîmpla să întîrzii, ochii trufaşi ai bătrînului erau aţintiţi pe uşa de la intrare.

Ne trebui aproape o lună ca, de la părerile, foarte puţin comune, dar generale, ale lui, să se treacă la subiectele indiscrete care, singure, pot, apoi, deosebi convorbirile între prieteni de cele ale unor simple cunoştinţe. Chiar eu dădui tonul. Năravul acela al lui de a scuipa într-una mă agasa (ca, de altfel, şi pe paznicii tăcutului Hades, care pînă la urmă fură nevoiţi să-i aşeze în preajmă o sclipitoare scui pătoare de alamă), aşa că, într-o seară, mă încumetai să-l întreb de ce nu se căuta de catarul ăsta al lui atît de îndărătnic. Făcui întrebarea fără a mă gîndi, mă căii numaidecît de nesăbuintă mea şi aşteptai ca minia senatorială să

prăbușească asupra capului meu întreaga decorație de stuc a tavanului. Cînd colo, vocă bine timbrată îmi răspunse liniștită :

— Dar, dragă Corbèra, n-am nici un fel de catar. Tu, care nu lași să-ți scape nimic, ar fi trebuit să vezi că eu nu tușesc niciodată înainte de a scuipa. Scuiatul meu nu e semn de boală, ci, dimpotrivă, de sănătate mintală : scui pentru că mi-e scîrbă de idioțiile pe care le citesc ; dacă ți-ai da oste-neala să cercetezi această sculă (și arăta înspre scuiătoare), ai băga de seamă că ea nu conține decît foarte puțină salivă și nici urmă de muci. Scuiatîi mei sînt simbolici și înalt cărturărești. Dacă nu-ți plac, întoarce-te în saloanele tale natale unde nu se scuiă decît pentru că nu se cade să te scîrbească niciodată nimic.

Nemaipomenita sfruntare nu era atenuată decît de privirea-i înstrăinată ; nu simții, totuși, mai puțin pofta să mă ridic și să-l las acolo mofluz ; din fericire, avui timp să reflectez că vina stătea numai în nesocotința mea. Rămăsei, și netulburatul senator trecu numaidecît la contraatac.

— Și tu, tu pentru ce frecventezi acest Ereb plin de umbre și, cum spui, de catare, locul acesta geometric de vieți poticnite ? La Torino nu lipsesc, totuși, acele creaturi pe care, voi aștilalți, le socotiți atît de ispititoare. O vizită la hotelul „del Castello“, la „Rivoli“ sau la „Moncalieri“, la stabilimentul de băi, și murdara voastră petrecere v-ar fi repede îndeplinită.

Nu mă putui ține să nu rîd, auzind dintr-o gură atît de învățată date așa precise asupra locurilor de plăcere torineze.

— Dar cum de cunoașteți ascemenea adrese, senatore ?

— Le cunosc, Corbèra, le cunosc. Cînd iei parte la senatele academice și politice nu înveți decît asta, și numai asta. Îmi vei face, totuși, hatîrul a fi încredințat că sordidele plăceri la care rîvniti voi aștilalți n-au putut spune niciodată nimic lui Rosario La Ciura.

Și simțeau că spunea adevărul : totul în ținuta, în vorbele senatorului trăda semnul fără echi-vocuri (cum se spunea în 1938) al unei înfrînări a simțurilor care n-avea nimic de-a face cu vîrsta.

— Adevărul, senatore, e că, la început, am venit aici tocmai ca să caut un vremelnic azil departe de lume. Avusesem niște încurcături chiar cu două din acele fete pe care cu atîta justețe le-ați în-fierat.

Răspunsul veni fulgerător și nemilos.

— Coarne, Corbèra, ai ? Sau vreo boală, cumva ?

— Nici una din două ; mai rău : părăsit.

Și îi povestii ridiculele întîmplări petrecute cu două luni înainte. I le povestii pe un ton mucalit, căci rana făcută amorului meu propriu se cica-trizase ; oricare altă ființă, în afară de pacostea asta de elénist, ori m-ar fi luat în rîs, ori, în ca-zul cel mai rău, m-ar fi compătimit. Dar teribilul moșneag nu făcu nici una, nici alta : se înfurie, în schimb.

— Uite ce se întîmplă, Corbèra, cînd se împe-rechează asemenea ființe bolnave și mizere. De altfel, același lucru li l-aș spune verde, vorbind despre tine, și celor două fișnețe, dacă mi-ar fi dată scîrba de a le întîlni.

— Bolnave, senatore ? Ba se simțeau de minune, cîteșidouăle ; să le fi văzut numai cum infulecau, cînd luam masa la „Specchi“ ; și pe urmă, mizere, nicidecum : erau două drăcoalice de copile fru-moase ca niște cadre, și chiar elegante.

Senatorul țistui un scuipat disprețuitor.

— Bolnave, da, am zis bine, bolnave ; în cincizeci, șaizeci de ani, poate și mai devreme, o să crape ; sînt, prin urmare, de pe acum bolnave. Și mizere, pe deasupra : grozavă mai e și eleganța asta a lor, făcută din gablonțuri, *pull over*-e furate și fasoleli învățate la cinema. Grozavă mărînimie, n-am ce zice, să pescuiești bilete slinoase de bancă prin buzunarele amantului, în loc să-i aduci în dar, cum fac altele, mărgăritare trandafirii și crenguțe de mărgean. Uite ce se întîmplă cînd te înhăitezi cu lepădăturile astea boite. Și nu vă era greață, lor cît și ție, ție cît și lor, să vă giugiuliți hîrcile astea viitoare ale voastre între cearceafuri îpuțite ?

Răspunsei prostește :

— Cearceafurile erau întotdeauna foarte curate, senatore !

Se înfurie.

— Parcă e vorba de cearceafuri ? Duhoarea de cadavru era, inevitabilă, în voi. Repet, cum se pot, oare, innădi dezmățurile astea între ființe de teapa lor și a ta ?

Eu, care ochisem de curînd o nostimă *cousette* de la Ventura, mă simții jignit.

— În definitiv, nu te poți culca numai cu Altețe Serenissime !

— Cine-ți vorbește de Altețe Serenissime ? Vor sfîrși și ele tot în bolnița cu oase, ca și celelalte. Dar astea sînt lucruri pe care tu nu le poți pricepe, băiete, am făcut rău că ți le-am spus. E fatal ca tu și amicele tale să vă tăvăliți în mefiticele mlaștini ale poftelor voastre scîrnave. Foarte puțini sînt cei care știu.

Cu ochii răsturnați în tavan, bătrînul zîmbea ; fața lui părea ca pierdută în puterea unui farmec ; apoi îmi întinse mîna și plecă.

Timp de trei zile, nu se mai arătă ; într-a patra, mă pomenii cu un telefon la redacție.

— Monsù Corbèra ? Eu sînt La Bettina, guvernanta domnului senator La Ciura. Vă face cunoscut că a fost foarte răcit, că acum se simte mai bine și că vrea să vă vadă astă-seară, după cină. Veniți în *Via Bertola* 18, la orele nouă ; la etajul al doilea...

„ Comunicarea, de o mîină hotărîtă intreruptă, fu fără drept de apel.

Numărul 18 din *Via Bertola* era un vechi palat prăpădit, dar apartamentul senatorului era larg și bine ținut, mulțumită, bănuiesc, stăruințelor depuse de La Bettina. Încă din vestibul, începea și-ragul cărților, al acelor cărți cu înfățișare modestă și legătură ieftină ce umplu toate bibliotecile cu adevărat vii. Erau cu miile în cele trei odăi prin care trecui. Într-a patra, ședea senatorul, înfășurat într-un foarte bogat caftan de casă din păr de cămilă, fin și moale, cum nu mai văzusem niciodată. Aflai, mai tîrziu, că nu era vorba de păr de cămilă, ci de foarte prețioasa lînă a unei vite peruviene și că era un dar al Senatului Academic din Lima. Senatorul nu catadicesi să se scoale cînd intrai, dar mă privi cu foarte mare căldură ; se simțea mai bine, ba chiar cît se poate de bine, și se gîndea să se repună în circulație îndată ce valul de frig care, în acele zile, se abătuse peste Torino, se va fi potolit. Mă cinsti cu vin de rășină cipriot, dar al Institutului Italian de la Atena, cu îngrozitoare „lukumi“ roz, trimise de Misiunea Arheologică de la Ankara, și cu, ceva mai accepta-

bile acestea, dulciuri torineze cumpărate de griju-
lia Bettina. Era în așa toane bune, că zîmbi cel
puțin de două ori cu toată gura și merse pînă-n-
tr-acolo, că își ceru iertare de furiile din Hades.

— Știu, Corbèra, am fost tot atît de lipsit de
măsură în cuvinte, pe cît eram, crede-mă, de cum-
pătat în păreri. Nu te mai gîndi la asta.

Și nu mă mai gîndeam cu adevărat, mă simțeam
chiar plin de respect față de bătrînul acesta pe
care îl bănuiam cît se poate de nefericit, cu toată
cariera lui triumfală. El se îndopa cu înfiorătoa-
rele „lukumi“.

— Dulciurile, Corbèra, trebuic să fie dulci, și
basta. Cînd împrumută și alt gust, ele sînt ca să-
rutările perverse.

Îi azvîrlea bucăți mari lui Eac, un uriaș „boxer“
care, într-o anume clipă, se strecurase în odaie.

— Asta, Corbèra, pentru cine-i în stare să-l în-
țeleagă și cu toată urîțenia lui, seamănă mult mai
mult cu Nemuritorii decît borfașele tale.

Nu voi să-mi arate biblioteca.

— Toate, lucrări clasice care nu pot interesa pe
unul ca tine, moralmente trîntit la examenul de
greacă.

Dar mă luă să fac ocolul încăperii în care ne
aflam, care era, de fapt, camera lui de lucru. Erau
puține cărți, și printre ele zării teatrul lui Tirso
de Molina, *Ondina* lui Lamotte-Fouqué, drama
omonimă a lui Giraudoux și, spre surprinderea
mea, operele lui H. G. Wells ; în schimb, pe pe-
reți se întindeau enorme fotografii, în mărime na-
turală, de statui grecești arhaice ; și nu obișnuitele
fotografii la îndemîna fiecăruia din noi, ci copii
uluitoare, fără îndoială cerute cu autoritate și tri-
mise cu devoțiune de muzeele din întreaga lume.
Erau adunate aici, toate, acele făpturi de fală și

de faimă : *Cavalerul* de la Louvre, *Zeîta șezînd* din Tarent, care e la Berlin, *Războinicul* din Delfi, *Coré* de pe Acropole, *Apollo* din Piombino, *Feniceia Lapithe* și *Phoebus* din Olympia, multlăudatul *Aurige*... Odaia scînteia, parcă, de zîmbirile lor deopotrivă extatice și ironice, transfigurată de seninătatea altieră a gesticei lor.

— Vezi tu, Corbèra, cu astea da, zic și eu ; dar cu „păpușicile“ tale, nici gînd.

Pe cîmin, anfore și cratere antice : Ulise legat de catargul corăbiei, sirenele care din înaltul ripelor se zdrobeau de colții stîncilor, drept ispășire „că lăsaseră să le scape prada.

— Palavre, Corbèra, palavre de poeți mic-burghezi ; nimeni nu scapă și, chiar să fi fugit vreunul, nu s-ar fi omorît sirenele pentru atîta lucru. De altfel, cum ar fi putut ele să moară ?

Pe o mescioară, într-o ramă simplă, o fotografie veche și pălită : un tînăr de douăzeci de ani, aproape gol, cu părul buclat în neorînduială, cu un aer de cutezanță pe chipul cu trăsături de o rară frumusețe. Uluit, mă oprii o clipă : credeam a fi priceput. Nicidecum.

— Și ăsta, sat, ăsta a fost și e și va fi (scandal răspicat) Rosario La Ciura.

Sărmanul senator în caftan de casă fusese altădată un tînăr zeu.

Vorbirăm apoi de alte lucruri și, înainte să plec, îmi arătă o scrisoare, scrisă pe franțuzește, a rectorului Universității din Coimbra, care îl invita să facă parte din comitetul de onoare al congresului de studii grece care, în mai, urma să se deschidă în Portugalia.

— Sînt cum nu se poate mai mulțumit ; mă voi îmbarca la Genova pe „Rex“, împreună cu congresiștii francezi, șvîțerieni și nemți. Ca Ulise, îmi voi

astupa urechile, ca să nu aud brașoavele acelor nerozi, și apoi desfătarea citorva zile frumoase de călătorie pe apă : soare, azur, mireasma de mare.

La ieșire, trecurăm din nou prin fața dulapului în rafturile cărui se găseau așezate operele lui Wells și îndrăznii a-mi arăta nedumerirea că le vedeam acolo.

— Ai dreptate, Corbèra, niște scîrboșenii. E acolo chiar și un mic roman pe care, de l-aș mai citi o dată, mi-ar veni să scuip o lună în șir ; și tu, cățeluș de salon cum ești, ai strîmba din năs.

După această vizită, legăturile noastre luară o întorsătură hotărit cordială ; din partea mea, cel puțin. Făcui îndelungi și laborioase pregătiri ca să obțin de la Genova arici de mare foarte proaspeti. În preziua sosirii lor, făcui rost de vin de Etna și de pîine țărănească și, cu frica în suflet, poftii pe senator să-mi viziteze apartamentul. Spre marea mea ușurare primi cu cea mai mare plăcere. Mă dusei să-l iau cu Balilla mea, il tirii pînă în *Via Peyron*, care e puțin cam la mama dracului. În mașină, arată puțină teamă și nici un fel de încredere în priceperea mea de șofer.

— Acum te cunosc, Corbèra ; dacă am avea ghinionul să dăm peste una din lepădăturile tale cu fustă, ai fi în stare să întorci capul și ne-am pomeni amîndoi cu boturile sparte de vreun stilp indicator.

Nu întîlnirăm nici un avorton în rochie demn de atenție și ajunserăm întregi și nevătămați.

Pentru întîia oară de cînd îl cunoșteam, îl văzui pe senator rizînd : fu cînd intrarăm în odaia mea de dormit.

— Așadar, Corbèra, ăsta e cuibul murdarelor tale aventuri ? Îmi cercetă puținele cărți. Bun,

bun. Ești poate mai puțin ignorant decît pari. Asta de-aici, adăugă, luînd în mîină vechiul meu Shakespeare, ăsta, cel puțin, ceva-ceva tot mai înțelegea.

„A sea-change into something rich und strange.“

„What potions have y drunk of Syren tears?“

Cînd buna doamnă Carmagnola intră în sufragerie purtînd tava cu aricii de mare, lămiile și celălalte, senatorul rămase extaziat.

— Cum ? Te-ai gîndit la asta ? De unde-ai știut că nu e ceva să-mi placă mai mult ?

— Mîncăți-i fără teamă, senatore, azi-dimineață „mai înotau încă în marea de la Riviera.

— Păi sigur, voi aștilalți, ați rămas mereu aceeași, robi ai fricii voastre de decădere și putreziciune ; veșnic cu lungile voastre urechi ciulite, pîndind pasul tîrșit al Morții. Ți-e mai mare mila ! Îți mulțumesc, Corbèra, ai fost un bun *famulus*¹. Păcat că nu sînt din marea de-acolo de jos, aricii ăștia, că nu-s înfășurați în algele de la noi ; acele lor n-au vărsat, firește, nici măcar o picătură de sînge divin. Nici vorbă, ai făcut tot ce se putea face, dar ăștia-s arici aproape sălbatici, care moțăiau pe recifele de la Nervi sau Arenzano.

Se vedea bine că senatorul era unul din acei sicilienii pentru care Riviera ligură, țară tropicală pentru milanezi, rămîne, totuși, pentru ei, un fel de Islandă. Aricii, despicați, își arătau carnea rănită, sîngerie, ciudat secționată. Pînă atunci nu băgasem niciodată de seamă, dar acum, după bizarele comparații ale senatorului, ei îmi păreau într-adevăr ca o incizie în cine știe ce delicate organe femeiești. El îi savura cu poftă, dar fără bucurie, cu un aer recules, aproape mîhnit. Nu voi să stoarcă lămîie peste ei.

¹ Sluitor (lat.).

— Voi, ăștilalți, veșnic cu mania savorilor imperecheate ! Ariciul să aibă și gust de lămîie, zahărul și de ciocolată, amorul, și el, gust de paradis !

Cînd sfîrși de mîncat, bău un git de vin, închise ochii. Puțin după aceea, văzui că de sub pleoapele veștede îi lunecau două lacrimi. Se ridică, se apropie de fereastră, își șterse pe furiș ochii. Apoi se întoarse.

— Ai fost vreodată la Augusta, Corbèra ?

Stătusem acolo trei luni, cînd îmi făceam milităria ; în orele de învoire, luam în doi sau trei cîte-o luntre și ne plimbam pe apele străvezii ale golfurilor. La răspunsul meu, tăcu ; apoi, mă-nnebă răstit :

— Și în golfulețul acela micuț, mai sus de capul de stîncă de la Izzo, după colina ce străjuie salinenele, ați fost vreodată și pe-acolo voi, ăștia, răcanii ?

— Desigur ; e cel mai frumos loc din Sicilia, din fericire încă nedescoperit de turiști. Coasta e sălbatică, nu-i așa, senatore ? Cu totul pustie, nu vezi nici măcar o casă ; marea are culoarea păunilor ; și drept în față, dincolo de văpaia lunecătoare a undelor, se înalță Etna ; de nicăieri nu se vede mai frumoasă ca de aici, liniștită, atotpuernică, divină cu adevărat. E unul din acele locuri în care se descoperă fața eternă a acestui ostrov, care atît de prostește a întors șpatele chemării sale primordiale, aceea de a sluji de pășune cirezilor soarelui.

Senatorul tăcea. Apoi :

— Ești un bălat bun, Corbèra ; de n-ai fi atît de ignorant, s-ar fi putut scoate ceva din tine.

Se apropie, mă sărută pe frunte.

— Și acum, du-te și adu-ți rișnița. Vreau să mă duc acasă.

În săptămânile următoare, ne întâlnirăm mai departe, ca de obicei. Făceam acum plimbări nocturne, de cele mai multe ori în jos pe *Via Po* și, tăind prin atât de militara „Piazza Vittorio“, ne duceam să privim fluviul învolburat și Collina, acolo unde ele strecoară parcă, în rigoarea geometrică a cetății, o umbră de fantezie. Începea primăvara, ațișătorul anotimp al tinereților răscolite ; pe maluri, înmugurea liliacul dintii, cele mai nerăbdătoare dintre perechile fără azil înfruntau umezeala ierbii.

— Acolo jos, soarele a și început să ardă, algele înfloresc ; peștii săgetează la suprafața apei în nopțile cu lună, și fulgerări de trupuri se străvăd prin spumele scinteietoare ; și noi stăm în fața acestui curent de apă searbădă și chioară, în fața acestor cazărmi aliniate ca niște soldați sau ca niște călugări ; și ascultăm suspinele acestor împerecheri agonice.

Îl bucura, totuși, gândul că, în curînd, va călători pe mare pînă la Lisabona ; plecarea, acum, se apropia.

— O să fie plăcut ; ar fi bine să vii și tu ; păcat că nu e o adunare și pentru deficienții la greacă ; cu mine mai poți vorbi și italienește, dar dacă față de Zuckmayer sau Van der Voos nu dovedești că știi pe de rost optativii tuturor verbelor neregulate, te-ai ars ; cu toate că-ai, poate, cu privire la realitatea greacă o înțelegere mai clară decît a lor ; nu prin cultură, firește, ci dintr-un fel de instinct animalic.

Cu două zile înainte de plecarea lui la Genova, mă vesti că în ziua următoare nu va mai veni la cafea și că mă aștepta la el acasă, la orele nouă seară.

Ceremonialul fu la fel ca întâia oară : imaginile zeilor de acum trei mii de ani iradiau tinerețe, cum o vatră își răspîndește căldura ; ofilita fotografie a zeului tânăr cu cincizeci de ani în urmă părea înspăimîntată la vederea propriei metamorfoze, gîrbovă și prăbușită într-un fotoliu.

Cînd vinul de Cipru fu băut, senatorul o chemă pe Bettina și-i spuse că poate să se culce.

— O să-l conduc eu însumi pe domnul Corbèra, cînd va pleca.

Uite, Corbèra, dacă te-am chemat astă-seară aici, chiar cu riscul de a-ți strica vreuna din curvăsăriile tale la Rivoli, e fiindcă am nevoie de tine. Plec mîine, și la vîrsta mea, cînd pleci, nu se știe niciodată dacă n-o să-ți rămîie oasele pe undeva, pentru totdeauna ; mai cu seamă cînd e vorba de o călătorie pe mare. Știi, mie, de fapt, mi-ești drag : candoarea ta mă înduioșează, grosolanele tale ter-tipuri de crai mă amuză ; și, pe urmă, mi se pare a fi înțeles că tu, așa cum se-ntîmplă unora din sicilienii de soiul cel mai bun, ai izbutit să realizezi sinteza dintre simțuri și rațiune. Ți se cuvine, prin urmare, să nu te las cu buzele umflate, fără a-ți fi lămurit pricina unora din ciudățeniile mele, unora din frazele pe care le-am spus în fața ta, și care, pe bună dreptate, ți se vor fi părut aiurelile vreunui trăsnet.

Mă împotrivii slab :

— N-am înțeles multe din cele ce mi-ați spus ; dar am socotit întotdeauna că vina acestei nepri-ceperi trebuie căutată în lipsurile spiritului meu, și nu în vreo rătăcire din partea voastră.

— Să nu mai vorbim, Corbèra ; oricum am lua-o, e același lucru. În ochii voștri, ai tinerilor, noi bă-trinii trecem drept nebuni, cu toate că adesea e altminteri. Spre a fi înțeles, va trebui să-ți po-

vestesc aventura mea care e neobișnuită. Ea s-a petrecut pe vremea cînd eram domnișorul de-aici — și îmi arată fotografia lui. Va trebui, de aceea, să ne întoarcem la 1887, vreme care ție ți se va părea preistorică, dar care pentru mine nu e.

Își părăsi locul său de după birou, veni să se așeze pe același divan cu mine.

— Mă vei ierta, nu ? dar voi fi numaidecît nevoit să-ți vorbesc cu glasul scăzut. Lucrurile grave nu pot fi zbierate, „urletul de amor“ sau de ură nu se întîlnește decît în melodrame sau printre oamenii cei mai necultivați, ceea ce, pînă la urmă, e același lucru. Așadar, în 1887 aveam douăzeci și patru de ani ; arătam ca în fotografie ; încă de pe-atunci îmi luasem diploma în literaturi clasice, publicasem două cărțicele asupra dialectelor ionice, care stîrniseră puțină vîlvă în lumea universitară ; și, de un an, mă pregăteam pentru concursul la Universitatea din Pavia. Pe de altă parte, nu mă apropiasem niciodată de o femeie. La drept vorbind, de femei nu m-am apropiat nici înainte, nici după anul acela.

Credeam cu tărie că fața mea păstrase o încremenire marmoreană, dar mă înșelam.

— E foarte grosolană, Corbèra, bătaia ta din gene : ce-ți spun aici e adevărat : adevărat, și mă laud. Știu că despre noi, catanezii, se zice că sîntem în stare să ne lăsăm însărcinate și doicile chiar, și poate-i adevărat. Totuși, în ceea ce mă privește, nu. Cînd, ziua și noaptea, ai de-a face numai cu zeițe și semizeite, cum făceam eu pe atunci, nu prea mai ai chef să urci treptele bordurilor de la S. Berilio. De altminteri, pe vremea aceea, eram împiedicat și de temeri religioase. Corbèra, ar trebui, zău, să înveți a-ți stăpîni cliptul ăsta : te trădează tot timpul. Temeri reli-

gioase, am spus, da. Și am mai spus : pe atunci. Acum nu mai am ; dar în această privință, nu mi-a slujit la nimic.

Tu, Corberașule, care ți-ai găsit postul la jurnal datorită, poate, câtorva rinduri ale vreunui grangur, habar n-ai ce poate să însemne pregătirea unui concurs pentru o catedră universitară de literatură greacă. Trebuie să tocești pe spetite, timp de doi ani, pînă la hotarele nebuniei. Limba, spre norocul meu, o cunoșteam de pe atunci destul de bine, aproape tot atît cît o cunosc și astăzi ; și să știi că nu vorbesc în vînt... Dar restul : variantele alexandrine și bizantine ale textelor, fragmentele citate, întotdeauna greșit, de autorii latini, nenumăratele conexiuni ale literaturii cu mitologia, istoria, filozofia, științele ! Să-nnebunești, ți-o repet. Munceam, așadar, ca un ciine, și pe deasupra mai dădeam și meditații câtorva corijenți de la liceu, ca să-mi pot plăti camera în oraș. Pot spune fără minciună că nu mă hrăneam decît cu măslina și cafea. Și, culmea, peste toate astea mai veni și catastrofa din vara lui 1887, una din acelea cu adevărat infernale, cum se întîmplă mereu pe acolo. Etna vărsa noaptea îndărăt arșița soarelui adunată în timpul celor cincisprezece ore ale zilei ; să fi atins, la amiază, o gratie de balcon, ar fi însemnat să fugi repede la dispensar ; caldarimul de lavă părea gata să revie la starea lui fluidă ; și aproape în fiecare zi, un sirocco încins îți plesnea obrazii cu aripile-i de liliac cleios. Era cît pe-acî să crăp. Mîntuirea veni de la un prieten : mă întîlni pe cînd rătăceam bîdimac pe străzi, bolborosind versuri grecești, pe care nu le mai înțelegeam. Fu mișcat de halul în care arătam. „Ascultă, Rosario, dacă mai rămîi mult aici, înnebunești, și adio concurs. Eu plec în Elveția (bă-

batul avea bani), dar am la Augusta o căsuță cu trei odăi, la douăzeci de metri de mare, foarte departe de sat. Fă-ți bocceaua, ia-ți cărțile și du-te acolo, să stai toată vara. Treci pe la mine peste o oră și-ți dau cheia. Ai să vezi, acolo e altceva. În gară, întreabă unde e vila Carobene, o cunosc toți. Dar pleacă neapărat, pleacă, în seara asta.“

Îi urmai sfatul, plecai chiar în aceeași seară și, a doua zi la deșteptare, în locul țevilor de la trine care, dincolo de curte, mă salutau în revărsatul zorilor, mă pomenii în fața unei curate deschideri de mare cu o Etnă, pe fundal, ce nu mai înfricoșă, înfășurată în brumele dimineții. Portul era cu desăvîrșire pustiu, așa cum mi-ai spus că e și acum, și de o frumusețe neasemuită. Căsuța și odăile ei dărăpănate aveau drept toată mobila canapeaua pe care îmi trecusem noaptea, o masă și trei scaune; în bucătărie câteva oale de pămînt și o lampă veche. În spatele casei, un smochin și o fîntînă. Un rai. Mă dusei în sat, aflai pe țăranul care lucra fișia de ogor de la Carobene și mă înțelegeai cu el ca, la fiecare două sau trei zile, să-mi aducă pîine, paste, ceva verdețuri și gaz. Ulei aveam, de-al nostru, pe care biata maică-mea mi-l trimisese la Catania. Luai cu chirie o luntre ușoară, pe care pescarul mi-o aduse după-amiază împreună cu o vîrșe și câteva cîrlige. Eram hotărît să nu mă mișc de acolo cel puțin două luni.

Carobene avea dreptate: era, într-adevăr, altceva. Căldura era cumplită și la Augusta, dar nemaifiind răsfrîntă de ziduri, ea nu te mai îndobitocea, ci-ți dădea un fel de lîncezeală euforică, și soarele, lepădîndu-și îngruntarea de călău, nu mai ținea să fie decît un surîzător, chiar dacă

sălbatic, împrăștiator de tărie, și totodată un vracî care încheșta o mișună de diamante lunecătoare în cea mai ușoară înfiorare a mării. Studiul încetase a mai fi o caznă : în legănarea molcomă a luntrii în care întirziam ceasuri îndelungi, orice carte nu mai era o piedică de învins ci, dimpotrivă, o cheie care îmi deschidea trecerea către o lume, din fețele căreia, una din cele mai fermecate o aveam sub ochii mei. Mă pomeneam, adesea, scandînd cu glas tare stihurile poezilor, și numele zeilor uitați, de cei mai mulți neștiute, mîngiau ușor fața acestei mări, care, de demult, numai auzindu-le, se ridica vajnică sau se ogoia, domolindu-se.

Sihăstria mea era deplină, întreruptă doar de vizitele țaranului care, la fiecare trei sau patru zile, îmi aducea puținele merinde. Nu stătea decît cinci minute, fiindcă, văzîndu-mă în așa hal de exaltat și de ciufulit, mă socotea, fără doar și poate, pe pragul vreunei primejdioase scrînteli. Și, la drept vorbind, soarele, singurătatea, nopțile petrecute sub rotirea stelelor, tăcerea, hrana puțină, domeniile atît de străvechi ale studiului prindeau în jurul meu ca un fel de vrajă care năștea presimțiri de miracol.

Îi fu dat, minunii, să se împlinească în dimineața de cinci august, către orele șase. Mă deșteptasem cu puțin înainte și urcasem numaidecît în luntre ; cîteva bătaî de rame mă depărtaseră de plajă și mă oprisem sub o stîncă, a cărei umbră mă ferea de soarele care se și ridica plin de mareața-i furie schimbînd în aur și azur candoarea sidefie a mării în auroră. Declamam, cînd simții marginea bărcii înclinîndu-se pe neașteptate, la dreapta, în spatele meu ca și cum cineva s-ar fi agățat ca să urce. Mă întorsei și o văzui :

fața netedă a unei fete de șaisprezece ani răsărea din mare, două mâini mici strungeau toarta luntrii. Copila suridea, o ușoară răsfringere depărta buzele palide, lăsând să se întrevadă dințișorii ascuțiți și albi, ca la ciine. Nu era, totuși, unul din acele zimbete, cum se întilnesc printre voi,ăștilalți, veșnic corcit cu o altă expresie oarecare, de bunăvoință sau de ironie, de pietate, cruzime sau de ce naiba o mai fi ; el nu mărturisea decât ceea ce era, adică o desfătare aproape animalică de a fi, o bucurie aproape divină. Zimbetul acesta fu cel dintii dintre farmecele care puseră stăpînire pe mine, dezvăluindu-mi nebănuite paradisuri de serenități uitate. Din răvășitele bucle de culoarea soarelui, apa de mare șiroia pe ochii verzi mari deschiși, pe trăsăturile de o candoare copilărească.

Bănuitoarea noastră rațiune, oricare i-ar fi înclinările, se răzvrătește în fața miracolului, și cînd dă de unul caută sprijin în amintirea unor fenomene banale ; ca oricare altul, vrui să cred că dădusem pestă o vilegiaturistă care se scâlda și, urnindu-mă cu băgare de seamă, ajunsei la înălțimea ei, mă aplecai, îi întinsei mîinile, s-o ajut să urce. Dar ea, cu o uluitoare putere, țîșni din apă pînă la brîu, îmi încinse gîtul cu brațele, învăluindu-mă într-un parfum necunoscut, și lunecă în barcă : sub vîntre, sub coapse, trupul său era ca de pește, căptușit cu foarte mărunți solzi sîdefii și vineți, și se incheia într-o coadă despîcată, care lovea leneșă fundul bărcii. Era o sirenă.

Răsturnată pe spate, își odihnea capul pe mîinile încrucișate, își arăta cu senină nerușinare puful delicat al subțiorilor, sîinii depărtați, pîntecul fără cusur ; din întreaga ei făptură se răspîndea o

greșit am numit un parfum, o magică mireasmă de mare, de voluptate venustă nespus de juvenilă. Eram în umbră, la douăzeci de metri de noi marea se dăruia soarelui și fremăta de plăcere. Goliciunea mea aproape deplină îmi ascundea cu greu tulburarea.

Vorbea, și așa, fui învăluit, după cea a surisului și a miresmei, de cea de-a treia, cu mult mai puternică, vrajă, aceea a glasului. Era un glas puțin gutural, învăluit, vibrând în nenumărate acorduri; ca un fundal la cuvinte, în el se simțeau leneșele retrageri ale mărilor estivale, foșnetul celor din urmă spume pe plajă, lunecarea vînturilor pe luciul undelor lunare. Cîntecul sirenelor, Corbëra, nu există : muzica de care nimeni nu poate scăpa e aceea, singură, a vocii lor.

Vorbea grecește și mă chinuiam mult s-o înțeleg. „Te auzeam vorbind de unul singur într-o limbă apropiată de a mea ; îmi plăci, ia-mă. Sînt Lighea, sînt fata Calliopei. Să nu crezi în basmele scornite despre noi : noi nu ucidem pe nimeni, noi iubim doar.“

Plecat asupra ei, trăgeam lopețile, pironit de ochii-i rîzători. Ajuîserăm la țarm : luai în brațe trupul miresmat, trecurăm din fulgerarea luminii la umbră deasă ; ea îmi și strecura între buze acea voluptate care seamănă cu sărutările voastre pămîntene cum seamănă vinul cu apa chioară.

Senatorul își povestea aventura cu glas scăzut ; eu, care, în taină, pușesem întotdeauna variatele mele experiențe feminine față în față cu ale lui, socotite mediocre, fapt din care îmi trăsesem încredințarea neghioabă a nu fi mai prejos decît el, mă simțeam umilit : chiar și pe tărîmul iubirilor, mă pomeneam prăbușit în abisuri de neurcat. Și n-avui măcar o clipă bănuiala că mi se povest-

teau scorneli, și oricine, chiar scepticul cel mai nărăvit, de-ar fi fost de față atunci, ar fi simțit accentul de netăgăduit adevăr ce răsună în glasul bătrînului.

— Așa începură acele trei săptămîni. Nu e îngăduit, și n-aș face, de-altminteri, o faptă milos-tivă cu tine, dacă aș intra în amănunte. Mă voi mărgini a spune că în acele îmbrățișări mă bucuram în același timp de cele mai înalte forme de vo-luptate spirituală, ca și de cea elementară, lipsită de orice fel de rezonanță socială, pe care o în-cearcă păstorii noștri sihaștri, cînd, pierduți în creierii munților, se unesc cu caprele lor ; și dacă această comparație te dezgustă e numai fiindcă nu ești în stare să înfăptuiești strămutarea nece-sară de pe tărîmul animal către cel suprauman, tărîmuri care, la mine, se încălecau.

Gindește-te la ceea ce Balzac n-a îndrăznit să spună în tulburătoarea sa *Passion dans le désert*. Din nemuritoarele ei mădulare se descătușa, nă-valnică, atîta putere de viață, că pierderile de energie erau numaidecît redobîndite, ba chiar sporite. În durata acelor zile, Corbëra, eu am iubit cît o sută de donjuani de-ai voștri, puși la un loc, în întreaga lor viață. Și ce iubire ! La adă-post de mănăstiri și de crime, de ura Comando-rilor și de trivialitatea Leporellilor, departe de năbădăile inimii, de prefăcutele suspine, de sfîr-șelile inchipuite care, fără de scăpare, murdăresc tristețe voastre sărutări. Un Leporello, de fapt, ne tulbură cea dintîi zi și fu singura dată cînd, cam pe la ora zece, auzii tropăitul bocancilor țaranu-lui pe cărarea care ducea spre mare. Abia avui timpul să acopăr cu un cearceaf trupul neobișnuit al Ligheei, că mă și pomenii cu el în fața ușii : capul, gîtul și brațele ei care rămăseseră neaco-

perite îl făcură pe Leporello să creadă că dăduse peste vreo vulgară întâlnire amoroasă de-a mea și îi insuflară un neașteptat respect ; stătu și mai puțin ca de obicei și, la plecare, închise ochiul stîng și, cu policarul și arătătorul dreptei îndoită și lipite, își răsuci în colțul gurii o mustață închipuită ; apoi îl văzui cătărîndu-se pe cărare.

Am vorbit de cele douăzeci de zile petrecute împreună ; n-aș vrea, cu toate astea, să-ți închipui că, în timpul cît durară aceste trei săptămîni, ea și cu mine am trăit, cum se zice, „maritalmente“, adică împărțind patul, mîncarea și îndelnicirile. Lighea lipsea foarte des : fără a mă vesti dinainte, se cufunda în mare și dispărea, uneori, ceasuri de-a rîndul. Cînd se-ntorcea, aproape întotdeauna dis-de-dimineată, ori mă întâlnea în barcă, ori, dacă mai eram încă la cabană, se tîra pe pietriș la mal, și, jumătate afară, jumătate în apă, culcată pe spate, își făcea vînt cu brațele, chemîndu-mă s-o ajut să urce povîrnișul. „Sasă“, mă striga, fiindcă-i spuseseam că ăsta mi-era numele de alint. Văzînd-o așa, stînjenită tocmai de acea parte a trupului care-i dăruia atîta sprinteneală în mare, ea avea înfățișarea înduioșătoare a unui animal rănit, înfățișare numaidecît dezmințită de ochii-i rîzători.

Nu mîncă decît lucruri vii : deseori, o vedeam răsărind din mare, cu torsul ei gingaș strălucind în soare, în timp ce cu dinții sfîșia un pește argintiu care încă mai bătea ; singele îi șiroia pe bărbie și, după cîteva mușcături, morunul sau dorada sfîrtecătă erau zvîrlite peste umeri și, pătînd-o cu roșu, se cufundau în apă, în timp ce Lighea se zbenguia, copilărește, lingîndu-și dinții cu limba. Într-o zi, îi dădui vin ; din pahar îi fu cu neputință să bea, trebui să i-l vărs în palma

micuță și ușor verzuie, și ea îl bău lipăind cum face un cîine, în timp ce în ochi i se zugrăvea mirarea pricinuită de savoarea neștiută. Spuse că era bun, dar niciodată, pe urmă, nu vru să mai bea. Din cînd în cînd, venea la țărm cu miinile pline de stridii, de midii și, în timp ce eu mă căzneauam să deschid cochiliile cu un cuțit, ea le zdrobea cu o piatră și sugea molusca zvîcnind o dată cu cioburile de care nu se ferea.

Ți-am mai spus-o, Corbëra : era un animal, dar în același timp era o Nemuritoare, și e păcat că, vorbind, nu e cu puțință a oglinzii neconținut în cuvinte această sinteză, așa cum, cu desăvîrșită simplitate, o exprima ea în propriul ei trup. Nu numai în înțeleștarea trupeză dovedea ea o bucurie și o gingășie opuse întunecatei poftă animalice, dar și în vorbire, chiar, avea acea nemijlocită putere de evocare, pe care n-am regăsit-o decît la cîțiva mari poeți. Nu ești de pomană fiică a Calliopei : străină tuturor culturilor, neștiutoare a oricărei înțelepciuni, disprețuind orice constrîngere morală, ea ținea, cu toate acestea, de sorgintea oricărei culturi, a oricărei înțelepciuni, a oricărei etici și știa să-și arate această primordială superioritate în termeni de aspră frumusețe. „Sînt totul, fiindcă nu sînt decît curgere de viață neîngrădită ; sînt nemuritoare, fiindcă toate morțile se varsă în mine, de la cea a morunului de adineauri pînă la cea a lui Zeus, și în mine readunate redescov viața, nu viața individuală și determinată, ci viața ce purcede din Pan și prin urmare liberă.” Apoi spunea : „Tu ești frumos și tînăr ; ar trebui să vii acum cu mine în mare și ai scăpa de suferințe, de bătrînețe ; ai sta în casa mea, sub abisalii munți ai apelor încremenite și întunecate, unde totul e liniște împăcată, atît de nemijlocit

innăscută, încît pentru cel ce o are ea e o lege a firii. Eu te-am iubit și, să-ți aduci aminte, cînd te vei simți obosit, cînd puterile te vor părăsi, nu vei avea decît să te apleci deasupra mării și să mă chemi : eu voi fi întotdeauna acolo, fiindcă sînt pretutindeni, și setea ta de somn va fi împlinită.“

Îmi povestea de viața ei de sub mare, de tritonii bărboși, de verzi-albăstriile peșteri, dar îmi spunea că și acestea nu erau decît fantoșe deșarte și că adevărul era cu mult mai afund, în orb-mutul palat al apelor fără de formă, veșnice, fără licăr, fără susur.

„O dată îmi spuse că va lipsi mai îndelung, pînă către seara zilei următoare. „Trebuie să pleo foarte departe, acolo unde știu că pot găsi un dar pentru tine.“

Și se întoarse, într-adevăr, cu o minunată creangă de mărgean porfiriu, incrustată cu scoici și mușchi de mare. Am păstrat-o timp îndelungat într-un sertar și în fiecare seară sărutam locurile pe care îmi aminteam că se pusese degetele Netulburatei, ale Binefăcătoarei. Pe urmă, într-o zi, Maria, guvernanta pe care-o aveam înaintea de Bettina, mi-a furat-o, ca să i-o dăruiească unui întreținut de-al ei. Am regăsit-o, tîrziu, la un giuvaergiu din Ponte Vecchio, pîngărită, curățată și lustruită în așa fel, că era aproape de nerecunoscut. Am răscumpărat-o, și la căderea nopții am aruncat-o în Arno : trecuse prin prea multe mîini păgîne.

Îmi vorbea și de nu puținii oameni care-i fuseseră iubiți în durata milenarei sale adolescențe: pescuitori și marinari greci, sicilieni, arabi, caprioți ; ca și de naufragiații, mulți la număr, tîrîți de curenți pe spatele epave, cărora li se arăta

o clipă sub fulgerele vijeliei ca să le preschimbe în desfătare cel din urmă horcăit. „Toți au răspuns îndemnului meu, au venit să mă găsească, unii numaidecît, alții după trecerea a ceea ce ei numesc un timp îndelungat. Unul singur nu s-a mai arătat : era un băiat frumos, cu pielea foarte albă și părul roșu, cu care m-am iubit pe o plajă depărtată, acolo unde marea noastră se varsă în Oceanul cel mare ; mirosea a ceva mult mai tare decît vinul acela din care mi-ai dat să beau deunăzi. Cred că n-a mai venit nu pentru că ar fi fost fericit, nici vorbă, ci pentru că atunci cînd ne-am întîlnit era așa de beat, că nu mai pricepea nimic ; m-o fi luat drept vreo pescăriță oarecare.“

Acele săptămîni de plină vară trecură mai repede ca o dimineață ; cînd fură sfîrșite, îmi dădui seama că, de fapt, în durata lor trăisem secole. Acea copilă desfrînată, acea micuță fiară crudă fusese în același timp o Maică preaînțeleaptă care, numai față fiind, dezrădăcinase credințe, spulberase metafizici ; cu degetele-i gingașe, adesea însîngerate, ea îmi arătase calea către adevăratele repaoase veșnice și, de asemeni, către o schimnicie a trăirii izvorită, nu din lepădare, ci din neputința de a-ți îngădui plăcerile de rînd. Nu, desigur, nu eu voi fi cel de-al doilea care să nu răspundă chemării sale, nu voi respinge acest fel de Har păgîn ce mi-a fost îngăduit.

Prin însăși firea ei cumplită vara aceea fu scurtă. Nu mult după douăzeci august, cei dintîi nori sfioși se adunară, căzură cîteva picături răzlete, călduțe ca singele. Noptile fură o lungă în-lănțuire, la marginile zării, de mocnite, mute scăpărări care se desprindeau unele dintr-altele asemeni cugetărilor unui zeu. Dimineața, marea lua culoarea turturicii și tot ca ea se plîngea de tăinu-

itele-i neliniști, și seara se încrețea, fără să se fi simțit vreo adiere, într-o gamă lunecătoare de cenușiuri — de fum, de oțel, de perlă, nespus de suave toate și mult mai învăluitoare decât splendoarea de mai înainte. Foarte depărtate fișii de nouri înfiorau luciul apelor: poate că pe malurile grece ploaia se și pornise. Chiar și firea Ligheei se pălea din lumină către alinul cenușiului. Tăcea mai îndelung, rămânea ore de-a rindul întinsă pe o stincă, cu ochii în zarea, mișcătoare acum, pleca mai rar. „Vreau să mai stau puțin cu tine; dacă aș pleca în larg acum, tovarășii mei din mare nu mi-ar mai da drumul. Îi auzi? Mă cheamă“. Uneori, mi se părea că aud, într-adevăr, o notă deosebită, mai joasă, în țipătul ascuțit al pescărușilor, că zăresc coame fulgerînd printre stinci. „Sufală în ghiocurile lor, o cheamă pe Lighea la sărbătorile furtunii.“

Aceasta ne cotropi în zorii zilei de douăzeci și șase. De pe stincă văzurăm, apropiindu-se, vîntul care involbura depărtatele ape; în preajma noastră, undele de plumb se umflau largi și lenevoase. Repede, vijelia ne ajunse, ne şuieră în urechi, aplecă rozmarinii uscați. Sub noi, marea se rupse, întîiul val înaintă încununat în alb. „Adio, Sasă. Să nu uiți.“ Talazul se sparse de stincă. Sirena se aruncă în trîmba scinteind în toate fețele curcubeului; nu o văzui căzînd; păru că se desface în spumă.

Senatorul plecă în dimineața zilei următoare; mersei la gară să-mi iau rămas bun. Era ursuz și tăios ca întotdeauna, dar cînd trenul se puse în mișcare, de la fereastră, degetele lui îmi mîngîiă părul.

A doua zi, în zori, se telefonă la jurnal de la Genova : în timpul nopții, senatorul La Ciura căzuse în mare de pe coverta transatlanticului „Rex“, care încrușișă spre Napoli și, cu toate că fuseseră lăsate numaidecît șalupe în mare, trupul n-a mai fost regăsit.

O săptămână mai târziu, testamentul lui fu deschis : Bettina moșteneă banii de la baneă și mobilierul ; biblioteca era lăsată Universității din Catania ; într-un codicil de dată recentă, eram numit ca legatar al craterului grec cu figuri de sirène și al uriașei fotografii a „Corè“-ei după Acropole.

Trimisesem cele două obiecte acasă la mine, la Palermo. Apoi veni războiul și în timp ce, cu o jumătate de litru de apă pe zi, mă găseam în Marmarica, un stol de „Liberators“ îmi distruseră casa : cînd mă întorsei, văzui că fotografia fusese tăiată în fișii spre a sluji ca torțe jefuitorilor nocturni ; craterul era prefăcut în țandări ; pe cel mai mare din cioburi se mai vedeau picioarele lui Ulise legat de catargul corăbiei. Îl mai păstrez și azi. Cărțile fură depozitate în subsolul Universității, dar pentru că nu s-au găsit fonduri pentru rafturi, ele putrezesc încet.

LOCURILE COPILĂRIEI MELE

CAPITOLUL ÎNȚI

Amintirile din copilărie se reduc aproape toate, cred, la o înșiruire de icoane, dintre care multe foarte limpezi, dar lipsite de orișice rînduială cronologică. A-ți face „o cronică“ a copilăriei tale e, mi se pare, cu neputință : chiar însuflețit de cea mai mare bună-credință, ți-ai da seama că nu poți răsfrînge decît o imagine calpă, foarte adesea sprijinită pe înspăimîntătoare anacronisme. Așadar, voi urma metoda regrupării motivelor, încercînd a da o viziune globală în spațiu mai curînd, decît în succesiune temporală. Voi vorbi despre locurile pe unde mi se petrecu copilăria, de oamenii ce-o-nconjurară ; de sentimentele mele, a căror desfășurare, mă voi feri, însă, *a priori*, să o urmăresc.

Pot făgădui că nu voi spune nimic care să nu fie adevărat, dar nu cred, cu toate acestea, că mă voi hotări a spune tot. Îmi păstrez dreptul de a minți prin omisiune. Afară doar dacă, între timp, nu-mi voi schimba părerea.

Una din amintirile cele mai vechi pe care pot s-o datez fără greș în timp, deoarece e legată de

un fapt istoricește controlabil, urcă la 30 iulie 1900, adică la vremea cînd eu aveam cu cîteva zile mai mult de trei ani și jumătate.

Mă aflu, cu mama și subreta ei (poate Teresa, torineza) în camera de toaletă. Era, aceasta, o odăiță mai mult lungă decît largă, care primea lumină de la două balcoane așezate față-n față pe laturile strîmte și dînd, unul spre grădinița îngustă, care despărțea casa noastră de vechiul oratoriu di S. Zita, celălalt într-o curtică interioară. Măsuța de toaletă, de o formă „haricot“, cu placa de deasupra de geam, sub care se zărea o stofă roză, și cu picioarele învelite într-un fel de fustă de dantelă albă, era pusă în fața balconului ce da înspre grădiniță și pe ea se găsea, în afară de perii și felurite dichisuri, o mare oglindă cu ramă tot de oglindă, decorată cu stele și alte ornamente de cristal care-mi plăceau nespus.

Era dimineața, cam pe la 11, cred, și văd falnica lumină de vară bătînd în fereastra cu canaturile larg deschise, dar cu stururile trase.

Mama se pieptăna, ajutată de subretă și eu nu știu ce făceam, așezat pe podea în mijlocul odăii. Poate să fi fost cu noi și dădaca mea, Elvira, sîneza, dar nu cred.

Deodată auzim niște pași grăbiți urcînd pe scărița interioară care ducea la micul apartament al tatălui meu, aflat la mezzanin, chiar sub noi. Tata intră fără să bată și rostește o frază cu glas înfrigurat. Îmi amintesc foarte bine tonul, dar nu cuvintele și înțelesul lor.

În schimb, văd încă efectul pe care-l pricinuiră; mama lăsă să-i cadă peria de argint cu coadă lungă pe care o ținea în mînă, Teresa țipă: „*bon Signour!*“ și toată încăperea incremeni de spaimă.

Tata venise să vestească asasinatul regelui Umberto, întâmplat cu o seară mai înainte la Monza, la 29 iulie 1900. Regret că *văd* toate dungile de lumină și umbră ale balconului, că *aud* vocea stîrnită a tatălui meu, zgomotul periei ce cade pe geamlicul toaletei, strigătul piemontez al bieteii Teresa, că *sînt* fiorul de spaimă ce-i cuprinde pe toți, dar toate acestea rămîn înde ele, desprinse de știrea morții regelui. Înțelesul, ca să zic așa, istoric, mi se dezvăluie după, și el slujește a lămurii durată scenei în minte.

O altă, amintire pe care o pot bine contura e cea a cutremurului din Messina (28 decembrie 1908). Zguduitorul se simțise destul de tare la Palermo, dar eu nu mi-o amintesc; s-ar putea ca nici să nu mă fi trezit din somn. Văd, totuși, limpede marea pendulă englezească a bunicului meu care era, pe atunci, așezată în marea sală de intrare, oprită la ora funestă, cinci și douăzeci, și aud încă pe unul din unchii mei (Ferdinando, cred, care avea patima orlogeriei) lămurindu-mi că se oprise din pricina cutremurului de peste noapte. Îmi amintesc, apoi, că, seara, cam pe la șapte și jumătate, mă găseam în sufrageria bunicilor mei (eram deseori de față la cina lor, fiindcă le era servită înainte de a mea) și un unchi de-al meu, probabil același Ferdinando, intră cu un jurnal de seară care anunța: „Grave pagube și numeroase victime la Messina după cutremurul de azi-dimineață“.

Această amintire e, văzută, cu mult mai puțin vie decît cea dintîi, dar e, în schimb, din punct de vedere al „faptului petrecut“, cu mult mai determinată.

Cîteva zile mai tîrziu, sosea de la Messina vărul meu, care, în cutremur, își pierduse tatăl și mama. Fu găzduit la verii mei Piccolo și țin minte cum, pe o mohorîtă zi cu burniță de iarnă, m-am dus acolo să-l văd. Revăd și durerea mamei mele cînd, după cîteva zile, se află că trupurile surorii ei Lina și al cumnatului fuseseră găsite. O văd pe mama suspinînd într-un mare fotoliu din salonul verde, în care nu sta niciodată nimeni, cu umerii acoperiți de o scurtă mantelă de astrahan *moirè*. Uriașe furgoane militare treceau pe străzi ca să adune haine și pături pentru sinistrați ; unul trecu pe *Via Lampedusa* și, de la un balcon al casei noastre, mă puseră să întind unui soldat care sta în picioare în car, și aproape la nivelul balconului, pături de lînă. Era un artilerist cu capela vineție, tivită portocaliu ; îi văd și acum fața rumenă și-l aud cum spune cu accent continental : „mulțam’, flăcăule“. Îmi aduc aminte și cum se pornise vorba că refugiații care erau cazați cam peste tot, pînă chiar și în lojile teatrelor, se purtau între ei „de o manieră foarte indecentă“, și tata care spunea, zîmbind : „Încearcă și ei să-i înlocuiască pe cei morți“ — aluzie pe care o-nțelegeam cît se poate de bine.

O altă zi mi-a rămas adinc întipărită în memorie : n-aș putea să spun cînd, dar ea se petrece, hotărît, cu mult înaintea cutremurului din Messina, cred chiar că vine îndată după moartea regelui Umberto. Eram oaspeții familiei Florio, în vila lor de la Favignana, în toiul verii. Țin minte că Elvira, dacă, veni să mă trezească mai devreme decît de obicei, pe la șapte, îmi trecu în grabă un burete cu apă rece pe obraz și mă îmbracă, apoi, cu mare îngrijire. Fui tîrît jos, scos

printr-o porțiță laterală în grădină, silit să urc pe veranda principală de intrare în vilă, care era deschisă spre mare, și la care se ajungea printr-o scară cu șase sau șapte trepte. Văd încă soarele orbitor al acelei dimineți de iulie sau august. Pe veranda apărută de soare cu mari tente de pinză portocalie pe care vîntul de mare le umfla, făcîndu-le să se zbată ca niște vele (le aud încă plesnind), erau așezate, în jețuri de trestie, mama, doamna Florio (Franca, „divina frumusețe“) și alte cîteva cucoane. În mijlocul grupului trona o cucoană grozav de bătrînă, foarte încovoiată și cu un nas cîrligat, înfășurată în văluri de văduvă care fluturau furioase în vînt. Mă duseră în fața ei, ea îmi spuse cîteva cuvinte pe care nu le înțelegeai, se încovoie și mai mult și mă sărută pe frunte (trebuie să fi fost așadar, foarte mic, de vreme ce o cucoană așezată în fotoliu era silită să se aplece ca să mă sărute). După care fui tîrît afară, adus din nou în camera mea, despuiat de hainele mele de gală, îmbrăcat încă o dată cu un costum mai modest și dus pe plajă unde se și adunaseră băieții Florio și alți cîțiva cu care, după ce ne scăldarăm, zăbovirăm îndelung sub un soare de jar la jocul nostru cel mai iubit, acela de a căuta în nisip cioburile stacojii de mărgean care se găseau, de altfel, din belșug și nu anevoie.

Mi se destăinui apoi, în cursul după-amiezii, că doamna aceea bătrînă era Eugenia, fosta împărăteasă a francezilor, al cărei yacht sta ancorat în fața Favignanei, că în seara trecută cinase la Florio (lucru de care, bineînțeles, eu nu știam nimic) și, că dimineata, venise să le facă o vizită de rămas-bun, cînd abia erau orele șapte, supunîndu-le astfel, cu o indiferență de-a dreptul imperială, la o adevărată tortură pe mama și pe

doamna Florio care ținuseră, totuși, să-și prezinte odraslele.

Am recitit, zilele acestea (jumătatea lui iunie 1955), o carte a lui Stendhal, *Henri Brulard*. N-oi mai citisem din, acum depărtatul, 1922 ; se vede că, pe atunci, mai eram încă sub obsesia „frumosului explicit“ și al „interesului subiectiv“, de vreme ce cartea, țin minte, nu-mi plăcuse de loc.

Astăzi, nu-i pot dezice pe cei ce o socotesc a fi capodopera lui Stendhal ; e aici o frăgezime nemijlocită de senzații, o vădită sinceritate, o minunată rivnă de a mătura straturile succesive ale amintirilor și de a surprinde esența. Și ce limpezime de stil ! Și ce mulțime de impresii, pe atât de prețioase, pe cât de comune !

Aș vrea să-ncerc a face la fel. Mi se pare de-a dreptul o datorie. Când te afli către apusul vieții, e o poruncă să încerci a stringe cât se poate mai multe din senzațiile care au străbătut această întocmire a noastră. Le va fi fost dat citorva să ivească într-astfel o capodoperă (Rousseau, Stendhal, Proust), dar tuturor li s-ar cere să poată păstra în acest chip ceva ce fără această ușoară opintire s-ar pierde pentru totdeauna. A ține un jurnal sau a-ți scrie la o anume vîrstă memoriile ar trebui să fie o îndatorire „impusă de stat“ ; materialul ce se va fi acumulat după două sau trei generații ar avea o valoare inestimabilă : multe din problemele psihologice și istorice care hărțuie omenirea ar fi rezolvate. Nu există memorii, fie ele scrise chiar de oamenii cei mai neînsemnați, care să nu închidă în ele valori sociale și pitorești de primul ordin.

Extraordinarul interes pe care-l trezesc romanele lui De Foe ține de faptul că ele sînt aproape

niște jurnale intime, geniale, deși calpe. Gîndiți-vă puțin ce-ar putea să fie cele nemăsluite? Închipuiți-vă ce-ar fi însemnat jurnalul unei pezevenghe pariziene din anii Regenței sau amintirile valetului lui Byron din epoca venețiană?

Dar nu mă pot învoi cu Stendhal în ceea ce privește „calitatea” amintirii. El își înfățișează copilăria ca un timp în care fu silit să îndure tirania și arbitrarul. Pentru mine, copilăria e un paradis pierdut. Toți erau buni cu mine, eram regele casei. Chiar și cei care mai tirziu îmi fură dușmani, erau pe atunci „*aux petits soins*”¹.

Așadar, cititorul (care nu va fi) să se pregătească a fi plimbat printr-un paradis terestru și pierdut. Și dacă se va plictisi, n-am ce-i face.

CAPITOLUL AL DOILEA

CASA LAMPEDUSA

Mai presus de orice, casa noastră. O iubeam pînă la slăbiciune și o mai iubesc și astăzi cînd ea, de doisprezece ani, nu mai e decît o amintire. Pînă cu puține luni înainte de a fi distrusă, mai dormeam încă în odaia în care m-am născut, la patru metri de locul unde fusese așezat patul mamei mele cît stătuse lehză. Și în acea casă, în chiar aceeași odaie, poate, mă fereceam a fi sigur că voi muri. Toate celelalte case (puține, de altfel, afară de hoteluri) n-au fost decît niște adăposturi menite să mă apere de ploaie și de soare, și nu case în înțelesul străvechi și înclinat al cuvîntului.

¹ Nu știau cum să mă mai răsfețe (fr.)

Îmi va fi, aşadar, cu deosebire dureros a rechema Dispăruta iubită, aşa cum fu pînă-n '29, nevătămată în împlinirea şi frumuseţea ei, aşa cum, la urma urmii, nu încetă să fie pînă la 5 aprilie 1943, zi în care bombele tirite de peste ocean o dibuiră şi o distruseră.

Cea dintîi senzaţie care-mi vine în minte e cea a întinderii ei. Şi această senzaţie nu se datoreşte mărimii cu care copilăria îngroaşă tot ce-o înconjoară, ci unui lucru de fapt. Cînd îi văzui aria acoperită de hidoase ruine, suprafaţa ei număra 1.600 m.p. Locuită numai de noi pe o aripă, de buncii mei dinspre tată pe alta, de unchii mei burlaci la catul al doilea, ea se dăruia, timp de douăzeci de ani, toată bunului meu plac, toată, cu cele trei curţi ale sale, cu cele patru terase ale ei, cu grădina, cu scările ei uriaşe, cu galeriile, coridoarele, cu grajdurile, cu micile mezzanine pentru slugi şi intenidenţă — un adevărat regat pentru un singur copil, un regat pustiu sau, cîteodată, populat numai de chîpuri dragăstoase.

Nicăieri pe pămînt, sînt incredinţat, nu s-a desfăşurat cerul vreodată mai albastru ca deasupra terasei noastre închise, niciodată soarele n-a aruncat lumini mai dulci decît acelea care pătrundeau prin persienele întredeschise în „salonul verde“, niciodată pete de igrasie pe zidurile din afară ale curţilor n-au aţîţat închipuirea cu alcătuiuri mai ademenitoare decît acelea ale casei mele.

Totul în ea stă nepregetat să mă-ncînte : asimetria zidurilor, mulţimea saloanelor, stucăria plafoanelor, uritul miros al bucătăriei buncilor, parfumul de violete din iatacul mamei, izul zăpuşitor al grajdurilor, mirosul bun de piei bine lucrate al şelăriei, misterul unor anume odăi neterminate la catul din urmă, uriaşa hală a şoproanelor în care

se țineau caleștile ; o întreagă lume plină de gingașe taine, de miracole mereu reînnoite și pururea duioase.

Îi eram stăpînul absolut și din goană îi străbăteam îndelung vastele spații, cățărîndu-mă din curte sus pe marea scară pînă la loggia situată sub acoperiș de unde se vedea marea și muntele Pellegrino și orașul întreg pînă la Porta Nuova și Monreale. Și cum, cu abateri și întortocheri, știam să ocolesc odăile locuite, mă simțeam dintr-o dată singur și atotputernic despot, urmat deseori doar de prietenul Tom care zburda nebunește pe urmele mele, cu limba roșie atîrnîndu-i afară din atît de scumpul lui Țot negru.

Casa (și casă țin s-o numesc, și nu palat, denuimire care a fost desfigurată, atribuită cum e astăzi falansterelor de 15 etaje) se ascundea într-una din cele mai retrase străzi ale vechiului Palermo, pe *Via di Lampedusa*, la numărul 17, număr încărcat de negre prevestiri, dar care pe atunci nu făcea decît să pipereze cu o ușoară savoare sinistră bucuria pe care cu atîta dărnicie știa s-o împartă. (Cînd, mai tîrziu, o dată cu transformarea grajdurilor în magazine, cerurăm ca numărul să ne fie schimbat, și el deveni 23, vremurile frumoase se apropiiau de sfîrșit : pasă-mi-te, numărul 17 îi purtase noroc.)

Strada era retrasă, dar nu prea îngustă, și bine pavată ; și nicidecum murdară, cum s-ar putea crede, pentru că în fața peronului nostru și pe toată lungimea clădirii se întindea străvechiul palat Pietrapersia care n-avea nici prăvălii, nici locuințe la parter și care nu arăta decît o austeră, dar curată, fațadă, albă și galbenă, așa cum se cade, străpunsă de o mulțime de ferestre ocrotite de uriașe gratii ce-i dădeau un aer sever și trist

de veche mănăstire sau de închisoare. Suflul bombelor, apoi, azvîrli multe din acele greoaie grătii în ferestrele noastre, spre care dădeau, cu ce fericite urmări pentru stucăriile vechi și polican-drele de Murano, se poate lesne închipui.

Dar dacă *Via Lampedusa*, cel puțin de-a lungul casei noastre, era decentă, nu tot așa se înfățișau și căile care duceau la ea ; *Via Barra all'Olivella* care dădea în piața Massimo viermuia de mizerie și de cerșetori — să o străbați nu era de loc plăcut. Se mai primeni puțin cînd fu deschisă *Via Roma*, dar, și așa, rămase întotdeauna o bună bucată de drum de făcut prin murdărie și scirboșenii.

Fațada casei noastre nu avea nici un merit arhitectonic : era albă, cu largile pervazuri ale deschizăturilor de galbenul pucioasei, în cel mai pur stil sicilian al veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, pe scurt. Casa se întindea în *Via Lampedusa* pe o lungime de șaizeci de metri și avea nouă balcoane de fațadă. Aproape chiar în unghiurile casei, se deschideau două porți peste măsură de largi, cum se făceau altădată ca să îngăduie trăsurilor să cirmească înăuntru, oricît de strîmte ar fi fost străzile. Și, e adevărat, întorceau cu ușurință chiar și atelajele în patru pe care tatăl meu le conducea cu măiestrie în zilele de alergări în galop, la Favorita.

Trecînd de poarta prin care se intra de obicei, chiar în fața scării se afla un portic cu coloane din frumoasa piatră cenușie de Billiemi care susțineau foișorul superior, „tocchetto“. Încă din gura porții, se întindea marea curte pardosită și împărțită în felii prin șiraguri de lespezi. Ea era încheiată de trei arcuri mari, susținute, și ele, de

coloane de Billiemi, purtind terasa care unea, în acel punct, cele două aripi ale casei.

Scara cea mare era foarte frumoasă, toată în Billiemi cenușiu, cu două fugi de cîte cincisprezece trepte fiecare, încastrate între doi pereți galbeni. La pornirea celei de a doua fugi, se afla o vastă tindă oblongă cu două porți de mahon, cîte una în fața fiecărei fugi, cu balconașe în piept de giscă, aurite.

Și îndată după intrarea la scară, dar dinspre partea din afară, spre curte, spînzura cordonul roșu al clopotului pe care portarul avea poruncă să-l bată ca să vestească slugile că stăpînii se întorseseră sau că veniseră mosafiri. Numărul bătailor de clopot, pe care portarii le potriveau cu mare iscusință, scoțînd, nu se știe cum, bătaii seci și rărite fără dangăte supărătoare, era cu strășnicie canonizat : patru bătaii pentru bunică-mea principesa și două pentru mosafirii ei, trei pentru maică-mea ducesa și una pentru mosafirii ei. De-aici ieșeau, firește, fel de fel de zăpăceli și cînd, uneori, bunică-mea, mama și vreo prietenă luată în drum se întorceau în aceeași trăsură se dezlănțuia un adevărat concert de 4, plus 3, plus 2 bătaii care nu mai avea sfîrșit. În schimb, stăpînii bărbați, bunicu-meu și tata, ieșeau și intrau fără ca pentru ei să se mai tragă clopotul.

La capătul celei de-a două fugi dădeai în largul și luminosul „tocchetto“, adică într-un portic, ale cărui ochiuri între coloane fuseseră, pentru mai mult confort, închise cu geamlîcuri de sticlă opacă, în fier de lance. În el se găseau cîteva mobile, uriașe cadre de strămoși și o masă lungă, la stînga, pe care se puneau scrisorile sosite (și fu aici că mi se întimplă să citesc, odată, o carte poștală din Paris adresată unchiului meu, în care cine

știe ce curvuliță franțuzoaică scrisese : „*Dis à ton ami qu'il est un mufle*“ ¹⁾). Sala imediat următoare era o imensă încăpere pardosită cu lespezi de marmură albă și cenușie, cu trei balcoane pe *Via Lampedusa*. Spre marea mihnire a părinților mei, ea avea o decorație pe de-antregul modernă, pentru că, în 1848, căzuse aici o bombă care-i distrusese frumosul plafon zugrăvit și-i prăpădise fără putință de îndreptare picturile murale. Se spunea chiar că vreme îndelungată prinsese rădăcină și crescuse în ea un smochin de toată frumusețea. Fu restaurată când bunicul meu se însură, adică în 1866 sau '67 și era toată în stuc alb, cu *lambris* de marmură cenușie. Aici, în sala asta mare, leneveau pe scaunele lor servitorii, gata să sară în „*tocchetto*“ la sunetul vestitului clopot.

Printr-o ușă de postav verde se intra în anticameră, care avea șase portrete de strămoși ce ornamentau pervazul balconului și al celor două uși, o tapiserie în mătase de culoarea cenușii, și alte câteva cadre. Și ochiul pătrundea în șiragul saloanelor ce se întindeau unul după altul de-a lungul fațadei. Aici începea pentru mine magia luminilor, care într-un oraș cu soare de foc ca Palermo sînt pline de savoare și, după timp, la fel niciodată, chiar în inima străzilor celor mai strîmte. Erau, uneori, tamisate de tentele de mătase al balcoanelor, înflăcărare, în schimb, alteori, de fulgerarea lor pe aurul vreunei cornișe sau pe damascul șofranu al cîte unui fotoliu care le răsfrîngea ; după cum, cîteodată, vara mai cu seamă, saloanele erau cufundate în umbră, dar prin persienele închise filtra presimțirea năprasniciei lumini din afară ; sau, altădată, după oră, o singură rază străbătea dreaptă și bine tăiată, ca pe mun-

¹ Spune-i amicului tău că e o mangafă (fr').

tele Sinai, încărcată cu miriade de firișoare de praf și care aprindea culoarea tapetelor, de același roș al rubinului în toate odăile. Un adevărat farmec de iluminări și de culori ce pururi mi-a înlănțuit sufletul. Mi se-ntimplă, uneori, să regăsesc în câte-un vechi palat sau în cine știe ce biserică această calitate luminoasă care mi-ar sfișia sufletul de n-aș scoate iute ca din cuptor vreun *wicked joke* ¹.

După anticameră venea salonul zis „cu *lambris*“, fiindcă era căptușit pînă la jumătate înălțime tocmai cu o blană de nuc cioplit : și după el salonul zis „al cinei“ cu pereții îmbrăcați în lăstră nerămzie cu flori, stofă care în parte mai supraviețuiește ca tapiserie, acum a camerei soției mele. Și la stînga marea sală de bal cu pardoseala de smalt și plafoanele sale înflorite de încintătoare ghirlănde aur și galben ce încadrau scene mitologice în care, cu o rustică vigoare și ample filfiiri de mantii se îmbulzeau toate zeitățile Olimpului.

Și, în sfîrșit, fermecătorul *boudoir* al mămel mele, cu plafonul lui numai flori și ramuri de stucuri colorate vechi, într-un desen suav și fercheș ca o muzică mozartiană.

CAPITOLUL AL TREILEA

CALATORIA

Dar casa de la Palermo avea și atenanse la țară care îi înmulțeau farmecul. Erau patru : Santa Margherita Belice, vila de la Bagheria, palatul de

¹ Glumă răutăcioasă (engl.).

la Torretta și conacul de la Raitano. Mai era casa de la Palma și castelul din Montechiaro, dar la acestea nu ne duceam niciodată.

Din toate, însă, cea mai dragă ne era Santa Margherita, în care petreceam luni îndelungate, chiar în timpul iernii. Era una din cele mai frumoase case de țară pe care le-am văzut vreodată. Ridicată în 1680, către 1810 ea fusese pe de-a-n-tregul refăcută de prințul Niccolò Filangeri di Cutò, tatăl străbunicului meu după mamă, cu prilejul sălașului foarte lung pe care-l făcuseră acolo Ferdinand al IV-lea și Maria Carolina¹, siliți în acei ani să rezide în Sicilia, pe timpul cîi la Neapole domnea Murat. După care, ea nu fusese, cu toate acestea, lăsată în părăsire, cum se cam întîmplă, de fapt, cu toate celelalte case siciliene, ci, dimpotrivă, fusese recontenit îngrijită, restaurată și îmbogățită pînă la bunică-mea Cutò care, trăită pînă la douăzeci de ani la Paris, nu moștenise nici acea aversiune siculă pentru viața de la țară, locuia în ea aproape tot timpul și o meremetisise *up to date*² (pentru cel de-al doilea Imperiu, se-nțelege, care nu era, totuși, cu mult deosebit de stilul de confort ce domni în Europa pînă la 1914).

Farmecul aventurii, al lucrului niciodată pe deplin înțeles care intră atît de mult în amintirea ce am de Santa Margherita, începea cu drumul pînă acolo. Era o treabă plină de sîcîieli și de încîntări. Pe vremea aceea, nu erau automobile și, pe la 1905, singurul care putea fi văzut circulînd prin Palermo era faimosul *électrique* al bătrînei doamne Giovanna Florio. Un tren pleca din gara

¹ Maria Carolina (1752—1814), regină a Neapolelui, fiica împăratului Francisc I și a Mariei Tereza.

² La moda zilei (engl.).

Lolli la cinci și zece dimineăta. Așadar, toată lumea trebuia să se scoale la trei și jumătate. Deșteptarea întotdeauna neplăcută, dar cu atât mai nefastă pentru mine, fiind tocmai ora la care mi se dădea să-nghit unt de rișină, când mă durea burta. Slugile și bucătarii plecaseră în ajun. Ne încărcam în două landouri închise ; în cel dintii, tata, mama, guvernanta și eu. În al doilea, Teresa (sau să fi fost Concettina ?) subreta mamei, contabilul care se ducea să-și petreacă vacanța la ai săi, și Paolo, valetul tatălui meu. Cred că în urmă mai venea o trăsură cu bagajele și coșurile cu merinde pentru la drum.

Era, de obicei, pe la sfârșitul lui iunie și pe străzile deșarte începea să se lumineze. Trecind prin piața Politeama și *Via Dante* (pe ~~●~~ *uncii Via Esposizione*) ajungeam la gară și ne aruncam în trenul de Trapani. Trenurile erau, pe vremea aceea, fără coridoare și, prin urmare, n-ăveau cabinete ; și când eram mic de tot, trebuia să se care pentru mine o oliță de noapte din cel mai îngrozitor porțelan cafeniu, cumpărată anume, și care era azvirlită pe fereastră cu puțin înainte de sosire. Controlorul își îndeplinea slujba agățat în afara vagoanelor și pe neașteptate îi vedeai răsărind din gol, de după fereastră, chipul galonat și mâna în mânășă neagră.

Ore de-a rîndul străbăteam peisajul mirific și înspăimîntător de trist al Siciliei apusene : cred că mai era încă, la acea vreme, așa cum îl găsiră „Cei o Mie“ la debarcare — Carini, Cinisi, Zucco, Partinico ; apoi linia o lua de-a lungul mării, șinele păreau așezate de-a dreptul pe nisip ; soarele, de cu vreme încins, ne cocea în cutia noastră de fier și prin stații nici nădejde de răcoritoare ; pe urmă, trenul tăia spre interior printru

munții pietroși și ogoarele secerate, galbene ca niște coame de lei. Pe la unsprezece ajungeam, în sfârșit, la Castelvetro care, pe atunci, era departe de a fi orașelul cochet și ambițios care e astăzi; era un târg ticălos, cu canalurile de scurgere deschise și porci care se lăfăiau în ulița mare; și miliarde de muște. În gara care încă de la ora șase se încingea sub vipia lui Cuptor, ne așteptau trăsurile noastre, două landouri închise, prevăzute pentru împrejurare cu perdelețe galbene.

La unsprezece și jumătate porneam din nou: pînă la Partanna, timp de o oră, drumul trecea, neted și ușor, printr-un încîntător peisaj cultivat; recunoșteam, în trecere, locuri știute, cele două capete de negri în majolică pe stîlpii de la intrarea unei vile, crucea de fier care amintea de un omor; dar, odată ajunși sub Partanna, scena se schimba: se prezentau trei carabinieri, un brigadier și doi soldați care, călări și cu ceafa apărută de o basma albă ca roșiorii lui Fattori¹, aveau să ne însoțească pînă la Santa Margherita. Drumul se făcea povîrnit: în jurul nostru se desfășura Sicilia domonială, frîntă de jale, fără o adiere de vînt, zdrobită de soarele de plumb. Căutam un arbore, la umbra căruia să prînzim; nu erau decît măslini coșcoviți care nu puteau apăra de soare. În cele din urmă, dădeam de vreo casă de dijmaș părăsită, pe jumătate năruită, dar cu ferestrele bine ferecate. La umbra ei trăgeam și mîncam: lucruri foarte bune, îndeobște. Puțin mai departe, carabinieri, cărora li se trimisese pîine, carne, dulciuri și sticle, se întinseseră și ei pe mîncare, veseli și de pe-acum arși de soare.

¹ Giovanni Fattori (1825—1908), pictor de bătălii, peisagist și portretist.

Către sfârșitul mesei, brigadierul se apropia cu paharul plin. „În numele meu și al soldaților mei, mulțumesc Excelențelor-lor“. Și dădea pe gît vinul care trebuia să fi ajuns, desigur, la 40 de grade.

Unul dintre soldați rămăsese, însă, în picioare, și făcea, cu luare aminte, ocolul casei.

Urcam în trăsură. Erau orele două, ora cu adevărat cumplită a cîmpiei siciliene, pe timp de vară. Mergeam la pas pentru că începea scoborișul înspre Belice. Amuțiseră toți și, împletită în bătaia copitelor, se auzea doar vocea unui carabinier lălăind : „*La spagnola sa amar cosi*“¹. Nori de colb se ridicau în jur. Apoi treceam peste Belice care era un adevărat fluviu, pentru Sicilia, și care avea chiar și apă în albia lui și începea interminabilul urcuș la pas : cotiturile se urmau una după alta, eterne, în peisajul calcinat.

Părea să n-aibă sfârșit, dar pînă la urmă tot se sfîrșea. Pe culmea povîrnișului, caii se opreau fumegînd de nădușeală ; carabinierii descălecău, coboram și noi ca să ne mai dezmoțim picioarele. Și porneam din nou, la trap.

Mama avea grijă să-mi dea de știre :

„Ia seama acum, peste puțin o să zărești, la stînga, Venaria“. Și, într-adevăr, ajungeam pe un pod și, la stînga, zăream, în sfîrșit, puțină verdeață, cîteva tufe de trestii și chiar o livadă de portocali. Erau Dăgari, cea dintîi dintre posesiunile Cutò pe care o întilneam. Și după Dăgari, o colină repede, încinsă pînă-n vîrf de o largă alee de chiparoși care ducea la Venaria, pavilionul nostru de vînătoare.

Nu mai eram departe, și mama, îmboldită de dorul ei după Santa Margherita, nu mai sta o

¹ „Așa știe spaniola să iubească“.

clipă locului, se apleca nerăbdătoare cînd pe o portieră, cînd pe cealaltă. „Sîntem ca și ajunși la Montevago“. „Iată-ne acasă!“ Și, uite, treceam prin Montevago, cea dintîi așezare omenească pe care-o descopeream după patru ore de drum. Dar ce așezare! Largi uliți pustii, case deopotrivă zdrobite de sărăcie și de soarele neîndurător, nici țipenie de om, cîtiva porci, cîte-un hoit de pisică.

Dar, odată trecuți de Montevago, totul mergea mai bine. Drumul era drept și că-n palmă, privești zîmbitoare. „Uite vila lui *!“ „Uite Madonna delle Grazie cu chiparoșii ei!“ Și mama întîmpina toate cu bucurie, pînă și cimitirul. Apoi Madonna di Trapani. „Am ajuns, uite podul.“

Erau orele cinci, seara. Călătoream de douăsprezece ore. Aliniată pe pod, fanfara municipală ataca, impetuoasă, o polcă. Noi, cu genele albe de colb și gîtul uscat, ne sileam, năuci, să zîmbim și să mulțumim. O scurtă trecere pe străzi, ajungeam în piață, se zăreau liniile zvelte ale casei, intram pe poarta cea mare: prima curte, tînda, a doua curte. Acasă. La picișoarele scării exterioare, mănunchiul „slugilor casei“, în cap cu minunatul nostru intendent, neînchipuit de mic sub barba-i colilie și flancat de falnica lui soție. „Bine-ați venit!“ „Ce fericire că am sosit!“

Sus, într-unul din saloane, intendentul pregătise *granite*¹ de lămiie, îngrozitoare și, totuși, binecuvîntate. Eu eram tîrît de Anna în odaia mea și cufundat cu de-a sila într-o baie caldută pe care intendentul, cel, fără de greș și fără de cusur, o pregătise din vreme, în timp ce nefericiții mei părinți înfruntau șuvoiul cunoșcărilor care începeau să sosească.

¹ *Granita* — un fel de înghețată

Așezată în inima tirgului, chiar în piața adumbrată, ea se desfășura pe o întindere vastă și număra, mai mari sau mai mici, o sută de încăperi. Dădea ideea unui soi de întreg închis și de sine stătător, a unui fel de Vatican, să zicem, care închidea apartamente de pompă, odăi de fiecare zi, o *foresteria* pentru treizeci de persoane, odăi pentru slugi, trei curți foarte largi, grajduri și șoproane, un teatru și o biserică particulare, un uriaș și foarte frumos parc și o grădină mare de zarzavat.

Și ce încăperi! Prințul Niccolò Filangeri di Cutò avusese bunul gust, aproape unic în vremea lui, de a nu strica saloanele veacului al optsprezecelea. În marele apartament, fiecare ușă era înrămată pe amîndouă fețele, în capricioase galoane de marmuri cenușii, negre sau roșii care, cu armonioasele lor disimetrii, sunau o șăgalnică fanfară de cîte ori treceai dintr-un salon într-altul. Din cea de-a doua curte, o largă scară cu parmaclic de marmură verde, cu o singură fugă, ducea la o terasă, în care se deschidea marea poartă de intrare, străjuită de crucea cu cambane.

De aici, se intra în uriașa anticameră, în întregime acoperită de două șiraguri suprapuse de cadre, înfățișînd pe strămoșii Filangeri, de la 1080 pînă la tatăl bunicii mele, toți zugrăviți în picioare și mărime naturală, în cele mai felurite costume, de la cruciat pînă la gentilomul de cameră al lui Ferdinand al II-lea, pînze care, cu toată jalnica mediocritate a facturii lor, umpleau nesfîrșita încăpere cu o prezență vie și familiară. Sub fiecare din ei, în litere albe pe un cartuș negru

erau scrise numele, titlurile și isprăvile vieții lor. „Riccardo, izbăvi Antiochia de cotoșirea păgînilor“, „Raimondo, rănit la împresurarea Acrei“, un alt Riccardo, „fruntaș atîțător al răscoalei sicule“ (adică Vesperi Siciliani), Niccolò I „conduse două regimente împotriva galicelor hoarde, la 1796“.

În colțuri, patru statui de bronz, de luptători în armură, ca un hatîr făcut gustului vremii, ridicau la cer o simplă lampă cu gaz. Pe tavan, Jupiter, înfășurat într-un nor purpuriu, binecuvînta la îmbarcare pe Roger care se pregătea să ridice încălă, plutind din natala Normandie către Sicilia ; și tritoni și nimfe marine zburdau în jurul galioanelor cu pînzele umflate, gata să lunece pe undele sidefii.

Dar preludiul acesta trufaș odată depășit, casa era toată numai farmec și răsfațuri sau, mai bine spus, mîndria ei se învăluia în moliciune, cum a unui nobil în curtoazie. Era, mai întii, biblioteca, închisă în dulapuri de acel încîntător stil Settecento sicilian, zis *stile di Badia*, asemănător celui venețian înflorit, dar mai aspru și mai puțin dulceag. Aproape toate, lucrări ale iluminiștilor în legăturile lor roibe și aurite : *l'Encyclopédie*, Fontenelle, Helvetius, Voltaire în marea ediție de la Kehl (dacă o citise, ce va fi gîndit Maria Carolina ?) ; apoi *Victoires et conquêtes*¹, o culegere de buletine și rapoarte de război napoleoniene care făceau încîntarea mea în lungile după-amieze de vară cufundate în tăcere, cînd le citeam, întins pe burtă pe unul din acele uriașe *poufs* așezate în mijlocul sălii de bal. O bibliotecă, la urma urmei, destul de bizară, dacă te gîndești că fusese întocmită de prințul Niccolò, un reacționar. Se mai

¹ *Victorii și cuceriri* (fr.).

găseau și câteva colecții de jurnale satirice din Risorgimento : *il Fischieto*¹ și *Lo Spirito Folletto*², cite o foarte frumoasă ediție a lui *Don Quijote*, și *La Fontaine*, prețioasa istorie a lui Napoleon cu ilustrațiile pline de finețe ale lui Norvins (carte pe care o mai păstrez și acum) și, dintre moderni, operele complete — sau aproape — ale lui Zola, ale căror coperti galbene se afirmau sfidătoare în acea ambianță *mellow*³, câteva romane de rîndul al șaptelea ; dar și întreg *Mala-voglia*, cu dedicație autografă.

Nu știu dacă pînă aici am izbutit a sugera ideea că eram un copil căruia-i plăcea singurătatea, căruia îi plăcea să stea mai mult cu lucrurile decît cu oamenii. Și pentru că așa era, se va înțelege lesne în ce măsură viața la Santa Margherita lua pentru mine înfățișarea ei ideală. În vastitatea ornată a casei, rătăceam ca printr-un codru vrăjit. Codru nepîndit de balauri ; plin de șagalnice minunății, pînă și în numirile înveselite ale încăperilor : „camera păsărelelor“ îmbrăcată toată în mătase crudă, albă aspră, pe care, între nesfîrșite împletituri de crengi înflorite, scăpărau păsărelele în toate fețele curcubeului, zugrăvite de mină ; „camera uistitilor“ în care, printre aceiași arbori tropicali, se legănau maimuțe foarte păroase și foarte șirete ; „camerele lui Ferdinand“, care îmi evocară, mai întîi, imaginea bălaie și surizătoare a unchiului meu, dar care, de fapt, păstrasera această denumire pentru că alcătuiseră apartamentul privat al hazliului și crudului rege Nasone, cum o dovedea, de altfel, și mătăhălosul *lit-bateau* Empire, a cărui saltea

¹ Fluierașul.

² Spiridușul.

³ Dulceagă, molatică, stinsă (engl.).

era acoperită cu soiul acela de sfită de saftian ce se folosea, pare-se, în loc de învelitoare la paturile regești: saftian verde, strins semănat cu întreita lilie de aur a Bourbonilor, și care semăna cu o uriașă carte. Păreții erau îmbrăcați într-o mătase de un verde mai fraged, cu dungi verticale, una luminoasă, una stinsă, vîrstată, aidoma celei din salonul verde al casei noastre de la Palermo. „Sala tapiseriilor“, singura de care se legă, mai tîrziu, o idee oarecum sinistă: în ea se găseau opt mari covoare *succhi d'erbe* cu scene trase din *Gerusalemme Liberata*¹. Într-unul din ele, înfățișînd duelul echestru dintre Tancredi și Argante, unul dintre cai avea o privire ciudat omenască, pe care aveam, pe urmă, s-o leg de *Metzengerstein* a lui Poe. Acest covor, de altminteri, e încă al meu.

Aveam obiceiul — să-i spunem, cam ciudat — să ne petrecem serile în sala de bal, încăpere centrală a întîilului cat, care cu opt balcoane privea spre piață și cu patru spre întia curte. Amintea de sala de bal din casa noastră de la Palermo: și aici, aurul alcătuia nota dominantă a salonului. Tapiseria de un verde crud era aproape în întregime acoperită cu broderii de mînă închipuînd flori și frunze poleite, și toate în aur țechin stins. Pervazurile de lemn și canaturile uriașe ca niște porți de case aveau, în schimb, decorațiuni de un aur mai luminos. Și cînd, în serile de iarnă (petrecurăm, într-adevăr, două ierni la Santa Margherita, de care maică-mea nu se mai putea desprinde) stam așezați în fața căminului central la licărirea citorva lămpi de petrol, a căror lumină

¹ *Ierusalimul liberat*, celebru poem epic al poetului italian Torquato Tasso (1544—1595).

aprindea pe neașteptate cite o floare de pe tapi-serie sau o cercevea de la obloane, ni se părea că sîntem închiși într-un sipet al cine știe căror zîne. Pot însemna, chiar, fără greș, data uneia din aceste seri, fiindcă-mi amintesc că se aduseseră ziarele care vesteau dezastrul de la Port-Arthur.

Aceste seri nu erau, de altfel, totdeauna res-trinse numai la cercul familiei; ba chiar nu erau aproape niciodată. Mama ținea să păstreze vie tradiția părinților ei de a rămîne în relații cor-diale cu fruntașii locului, așa că, o mare parte din aceștia luau pe rînd cina la noi, și, de două ori pe săptămînă, se strîngeau toți ca să joace „sco-poné“¹, chiar în sala de bal. Mama îi cunoștea de pe cînd era fetiță și ținea mult la ei toți; mie mi se păreau, cum poate nu erau, toți laolaltă și fără deosebire, oameni cumsecade. Se afla, prin-tre ei, un palermitan pe care jalnica-i lipsă de mijloace îl silise să emigreze la Santa Marghe-rita, unde avea o minusculă căsuță și un și mai minuscul petec de pămînt: mare vînător, fusese foarte bun prieten cu bunicu-meu după mamă și se bucura de o primire deosebit de aleasă: cred că prînzea în fiecare zi la noi și era singurul care-o tutuia pe mama care-i răspundea cu un prevenitor „Lei“²; era un bătrînel drept și uscat, cu ochii albaștri și niște lungi mustăți albe lăsate în jos, foarte distins și chiar elegant în hainele lui tocite, dar bine tăiate. Se prea poate, am astăzi bănuiala, să fi fost un bastard al casei Cutò, un unchi al mamei mele, într-un cuvînt. Cînta la pian și po-vestea minunății despre vînătorile făcute prin hă-țișuri și desișuri în tovărășia bunicului, despre

¹ Joc de cărți.

² Dîmnecata.

nemaipomenita agerime a cățelelor lui (Diana și Furetta) și despre unele palpitate, dar întotdeauna inofensive, întâlniri cu haitele briganzilor Leone și Capraro. Era **, proprietar din ținut, de o vivacitate incurabilă, care trecea drept marele *viveur* al ținutului, pentru că în fiecare an petrecea două luni la Palermo și trăgea la un hotel socotit *fast*.

Mai era un vechi funcționar care vorbea veșnic de Viterbo („Înțelegi, ducesă, Viterbo e aproape Roma“) unde fusese cîteva luni în slujbă. Era și ***, cu o față mare, rumenă și favoriți alla Franz-Joseph, care trăia cu o rudă a lui nebună (cînd cunoști mai bine un sat sicilian, începi să descoperi o mulțime de nebuni); era învățătorul cu o barbă ca a lui Moise; un alt mare proprietar, leit chipul boiernașului de țară, mărginit și bădăran; Giorgio di Giuseppe, intelectualul companiei, pe sub ale cărui ferestre seara, se auzeau *Nocturnele* lui Chopin, de el însuși cîntate la clavier; ****, nemaipomenit de gras și plin de spirit; un inginer catanez, cu o țacălie neagră, care studiasse la Paris și care vorbea ades de *rue Daru*, unde avusese aventuri extraordinare; un altul, grozav de bătrîn și aproape cu totul țăran; tînărul Fefé, mare mîncău, și atîția alții care se arătau mai rar.

Se va fi luat în seamă, cred, că e vorba numai de bărbați. Nevestele, fiicele, surorile rămîneau acasă, fie pentru că femeile de la țară (între 1905 și 1914) nu se duceau în vizită, fie pentru că soții, părinții sau frații lor nu țineau să fie stingheriți; tata și mama se duceau, așadar, în vizită la aceste cucoane o dată pe sezon, ba la una din ele, vestită pentru meritele ei culinare, luau cîteodată și prînzul; iar ea, din cînd în cînd, după un încurcat

sistem de preavizuri și semnale, ne trimitea cu un băiețaș, care străbătea în galop piața sub soarele orbitor, un castron uriaș plin cu *maccheroni di zito*, alla siciliana, cu carne tocată, vinete și busuioc, care, țin încă minte, era cu adevărat o mîncare de zei rustici și primitivi. Băiețașul avea porunca strașnică de a pune oala pe masă, cînd noi ne și găseam așezați în jurul ei și, înainte de a pleca, nu uita niciodată să adauge : „*A signura raccumannu : u cascavaddu*“¹, adaos, poate, bine venit, dar care nu fu niciodată luat în seamă.

CAPITOLUL AL CINCILEA

În mijlocul curții, lăsînd la dreapta grajdurile și manejul, se ridicau doi pilaștri înalți din piatră galbenă poroasă, împodobiți cu măști sculptate și ghirlande, prin care intrai la scările ce coborau în grădină. Erau scări scurte (zece trepte, cel mult) dar în al căror spațiu arhitectul baroc găsisese chipul să se dezlănțuie într-o diavolească inspirație, alternînd treptele înalte cu cele scunde, răsucind rampele în chipuri cît mai neprevăzute, creînd paliere de prisos, cu firide și bănci, ca să formeze, astfel, în cuprinsul unei înălțimi atît de mici, un sistem de posibile încrîngături și ramificații, de repezi îmbufnări și drăgălașe întîlniri, care dădeau scării ceva ce amintea de cearta unor îndrăgostiți.

Grădina, ca atîtea altele în Sicilia, era desinată la un nivel mai scoborît decît casa, pentru ca să se poată folosi, cred, de un izvor care țîșnea în

¹ Cûcoana vă roagă : cu cașcaval.

hotarele ei. Era foarte mare și în păinjenișul ei meșteșugit de alei și cărării, de minune rinduită, dacă o priveai de la una din ferestrele casei. Fusesse în întregime plantată cu tufani și araucaria, cu alei străjuite de garduri vii de mirt și, când, în furia verii, izvorul își domolea suflarea, ea se preschimba într-un paradis de miresme răscapte de măghiran și cătușnică, asemeni atîtor grădini ale Siciliei ce par a fi făcute mai curînd pentru desfătările nărilor decît pentru cele ale ochiului.

Lunga alee care-o încercuia pe cele patru laturi ale sale era singura dreaptă din toată grădina pentru că, în toate celelalte, desinatorul (care, dată fiind năstrușnica-i inspirație, nu putea fi altul decît arhitectul scării) înmulțise la nesfîrșit cotiturile, buclele și coridoarele izbutind a-i învesti acel aer de fermecătoare taină pe care toată casa îl avea. Toate aceste căi piezișe și curmezișe se îmbucau, totuși, pînă la urmă, în marea esplanadă centrală, unde, pe vremuri, se descoperise izvorul care, ferecat acum în împodobita lui temniță, înveselea cu havuzurile lui marea fîntînă în mijlocul căreia, pe o insuliță de ruine artificiale, zeița Abundența, încomată și descinsă, vărsa trîmbe de apă în bazinul adînc și cutreierat de line unduiri. Un parmaclic o încingea, încălecat ici și colo de Tritoni și Nereide, sculptați în clipa cînd dau să se cufunde, cu mișcări dezalcătuite fiecare în parte, dar contopiți armonio în scenica de ansamblu. Întreaga esplanadă a fîntîinii era împrejmuată cu bănci de piatră înnegrite de pernele mușchilor seculari.

Dar grădina era plină de surprize pentru un copil cum eram eu. Într-unul din colțuri, o seră mare, plină de cactuși și arbuști rari, împărăția lui Nino, maștru grădinar și marele meu prieten,

roșcovan și el ca atîția margheritani, însemne, poate, strecurate prin sita Filangerilor normanzi. Mai era și dumbrava de bambuși care creșteau stufoși și voinici în jurul unei a doua fintini, la umbra căreia se întindea, într-o rariște, terenul de jocuri, cu scrînciobul din care Pietro Scalea, mai tîrziu ministru de război, căzuse (cu mult înainte de venirea mea pe lume) rupîndu-și brațul. Era, într-una din aleile lăturalnice, încastrată în zidul de îngrăditură, o cușcă mare destinată, pe vremuri, cîtorva maimuțe, în care verișoara mea și cu mine ne închiserăm într-o zi, într-o duminică dimineată, tocmai cînd grădina era deschisă localnicilor, care se opriră încremeniți și muți să privească, nedumeriți, acești cimpanzei îmbrăcați din cap pînă-n picioare. Mai era „casa păpușilor“, clădită pentru jocurile mamei mele și ale celor patru surori ale ei, din cărămizi roșii, cu pervazurile ferestrelor de gresie sticloasă, care acum, cu acoperișul desfundat și podelele caturilor ei prăbușite, era singurul ungher întristat al mării grădini pe care Nino, de altfel, o ținea mai mare dragul, cu fiecare arbore bine tuns, fiecare alee proaspăt presărată cu nisip galben, fiecare gard la locul lui.

La fiecare două săptămîni, urca din învecinatul Belice un car cu o butie mare plină de țipari care erau descărcăți în fintina a doua (cea cu bambuși) preschimbată în eleșteu și din care bucătărul trimitea pe urmă să-i fie pescuiți cu niște virșe micuțe, după cerințele gătitului.

Pretutindeni, în ungherele aleilor, se ridicau busturi ale unor zeități obscure, întotdeauna cîrne și, ca în orice rai care se respectă, un șarpe se ascundea în umbră sub chipul cîtorva copăcei de ricin (foarte frumoși, altminteri, cu frunzele

lor alungite verzi tivite (cu roșu) care mă înfiorară de spaimă într-o zi când, strivind între degete boabele unui minunat ciorchine rubiniu, simții răspîndindu-se mirosul binecunoscutului ulei, care, la acea vîrstă fericită, era într-adevăr singura umbră a vieții mele.

Grădină, spuneam, plină de surprize. La drept vorbind, toată Santa Margherita era așa, cu nenumerabilele-i curse încîntătoare. Să se fi crăpat, doar, o ușă într-un coridor și, pe neașteptate, în fața ochilor se deschidea o lungă înșiruire de odăi, cufundate în penumbra obloanelor întredeschise, cu pereții acoperiți de stampe franțuzești ce ilustrau campaniile lui Bonaparte în Italia; în capul scării care ducea la catul al doilea se găsea o ușă aproape nevăzută, atît de strîmtă și potrivită cu peretele era și, după ea, o sală mare înțesată cu tablouri vechi atîrnate pînă-n tavan pe pereți, cum se vede pe stampele vestitului *Salon* din Parisul veacului al optsprezecelea. Unul din cadrele strămoșilor din vestibul era mobil și, în spatele lui, se deschideau odăile de vînătoare ale bunicului meu, mare vînător în fața tatălui ceresc.

Trofee închise în vitrine de cristal erau, toate, de baștină: potîrnichi, becațe cu ochi înlăcrimați, găinuși de apă din Belice; dar teigheaua cu balanțele, măsurile de pregătît pulberea, dulapurile cu geamuri pline de cartușe multicolore, stampele colorate înfățișînd aventuri dintre cele mai pernicioase (văd încă un bărbos explorator îmbrăcat în alb care fuge urlînd din fața unui rinocer verzui gata să-l atace) încîntau pe adolescent. Pe pereți, mai atîrnau stampe și fotografii de prepelicari, pointeri și setteri ce răspîndeau dulcea blîndețe a oricărei prezențe canine. Și, în rastele mari, erau rînduite puștile, etichetate cu

numărul ce trimitea la un registru în care se găseau numărate focurile trase de fiecare. Fu cu una din aceste puști, una de damă, cred, cu două țevi bogat demaschinate, că trăsei, în grădină, cele dintii și cele din urmă cartușe ale carierei mele cinegetice : unul dintre bărboșii noștri pîndari mă sili să trag într-un stol de nevinovate prihorii ; două, din nenorocire, căzură, cu sînge pe călduțul lor penet cenușiu ; și fiindcă mai zvicneau, pîndarul le zdrobi capetele între degete.

Cu toate lecturile mele din *Victoires et conquêtes* și „*l'épée de l'intrépide général rougie du sang des ennemis de l'Empire*“¹, scena aceasta mă îngrețoșă ; sîngele-mi plăcea, se vede, numai metamorfozat în cerneală de litografie. Mersei drept la tatăl meu, din a cărui poruncă se săvîrșise acest masacru al Inocenților, și-i spusei răspicat că nu voi mai trage niciodată în nimeni.

Zece ani mai tîrziu, trebuia să ucid cu o lovitură de pistol un bosniac și cine știe cîți alți creștini cu lovituri de tun. Dar nu simții niçi a zecea parte din emoția ce-mi pricinuiră cele două sărmane prihorii.

Întinsei să-mi adulmece mîna mînjită mult iubitului și bărbosului Tom care mă însoțea și văd încă felul drăguț și încărcat de reproșuri cu care își ridica pe jumătate buza-i neagră, cum fac cîinii bine crescuți cînd vor să-și arate scirba dar fără să-și supere stăpînul.

Mai era și „sala rădvanelor“, o mare încăpere întunecoasă în care se găseau două *carosses* din veacul al optsprezecelea, una de gală toată numai aurării și geamuri, cu portiere pe care, pe fond

¹ Spada cutezătorului general înroșită de sîngele dușmanului Imperiului (fr.).

galben, erau zugrăvite pastorale în *vernīs Martin* ; scaunele, cel puțin pentru șase oameni, erau din tafta, ieșită acum ; alta, de călătorie, în verdele măslinii cu brîie poleite și stema pe portiere. Sub scaune se ascundeau săltărașe căptușite, pare-se pentru merinde de drum, în care nu se găsea acum decît o solitară farfurie de argint.

Mai era și „bucătăria fetițelor“, cu un cuptor în miniatură și vase de bucătărie în aramă pe mărimea ei, pe care bunică-mea o poruncise în zadarnica-i încercare de a-și îndemna fiicele să-nvețe să gătească.

Veneau, pe urmă, biserica și teatrul cu frumoasele coridoare care te duceau pînă la el, dar de acestea voi vorbi mai încolo.

Printre atîtea splendori, eu dormeam într-o odaie cu totul dezpodobită, care da spre grădină, zisă „odaia roză“, fiindcă era, într-adevăr, îmbrăcată într-un scinteietor stuc trandafiriiu ; de o parte era sala de toaletă, cu o curioasă cadă de aramă, înșurubată pe patru picioare înalte de lemn ; îmi amintesc de băile ce mi se făceau într-o apă în care se topea scrobeală sau tărițe închise într-un săculeț, din care ieșea, o dată muiat, o zeamă lăptoasă parfumată : *bains de son*, băile de tărițe a căror urmă se întilnește în memoriile celui de-al doilea Imperiu, și a căror obișnuință e limpede că trecuse de la bunica la mama.

Într-o odaie alăturată, la fel cu a mea, dar sine-lie, dormiră pe rînd guvernantele mele nemțoaice și nu mai știu cîte *mesdemoiselles* franceze. La căpătiul meu atîrna un soi de vitrină Louis XVI de lemn alb, care închidea trei statuetă de ivory, Sfînta Familie, pe fond cărămiziu. Scăpată ca prin minune, ea atîrnă acum la căpătiul patului în odaia în care dorm în vila verilor mei Piccolo

la Capo d'Orlando. Regăsesc, de altfel, în această vilă, nu numai „Sfinta Familie“ a prunciei mele, dar și o urmă slabă, desigur, dar neabătută, a copilăriei mele ; și așa, mi-e drag să stau acolo.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

BISERICA ȘI TEATRUL

Era biserica pe urmă, care ținea loc și de catedrală la Santa Margherita. Cotind din sala rădvanelor la stînga și urcînd o treaptă, dădeai într-un larg coridor care ducea la sala de studii, un fel de clasă de școală cu bănci, table și hărți în relief, unde învățaseră, ca fetițe, mama și mătușile mele.

Aici, la Santa Margherita, la nu prea fragedă vîrstă de opt ani, învățai să citesc. La început, mi se făceau lecturi : în anume zile, mi se citea, pe rînd, Istoria Sacră și un soi de rezumat al *Bibliei și Evangheliei* — marți, joi și sîmbătă — iar luni, miercuri și vineri... mitologia clasică. Așa că îmi însușii o „solidă“ inițiere în amîndouă aceste discipline : sînt și astăzi în stare să spun cîți și care erau frații lui Iosif și ies cu fața curată din incilcitele harțe familiare ale Atrizilor. Chiar înainte de a ști să citesc, bunică-mea după tată se văzuse constrînsă de propria-i bunătate să-mi citească timp de un ceas *Regina Caraibilor* de Salgari și o văd încă luptîndu-se să nu adoarmă, în timp ce-mi citea cu glas tare vitejiile Corsarului Negru și fanfaronadele lui Carmaux.

Pînă la urmă, se crezu că această cultură religioasă, clasică și romanțioasă, de vicar oblăduită,

nu putea să dureze la nesfârșit și se hotărî să fiu dat în grija doamnei Carmela, o învățătoare din Santa Margherita. Astăzi, învățătoarele sînt niște domnișoare istețe, spilcuite, care-ți vorbesc de teoriile pedagogice ale lui Pestalozzi și James și care țin să li se spună „profesoare“. În 1905, și în Sicilia, o institutoare era o bătrînică, mai mult de jumătate țărăncă, purtînd ochelari și cu părul strîns sub un bariș negru ; în schimb, se pricepea să învețe de minune ; în două luni știam să citesc și să scriu și nu mai aveam nici o îndoială cu privire la dublele consoane și silabele accentuate. Timp de săptămîni întregi, în „odaia albastră“, pe care numai un coridor o despărțea de odaia mea roză, eram pus să fac dictări silabisite, adică dic-tări si-la-bi-si-te, și să repet de zeci de ori : „di, do, da, fo, fa, fu, qui și qua nu sînt niciodată accentuate“. Sfinte strădanii la urma urmii.

Cînd deprinsei a scrie italiana, mama mă învăță să scriu franțuzește : o vorbeam încă de pe-atunci și fusesem de multe ori la Paris și în Franța ; dar abla acum învățai s-o citesc. Văd încă pe mama așezată lîngă mine în fața unui pupitru și scriind încet și foarte rar *le chien, le chat, le cheval*, pe marginea unui caiet cu învelitoarea viorie lucioasă și lămurindu-mi că în limba franceză *ch* e *sc*, în italiană „*sciocco* și *sciocca*“, spunea ea. De atunci și pînă la liceu îmi petrecui toate după-amiezile citind, așezat după un paravan, în salonul bunicilor mei după tată, din *Via Lampedusa*. La ora cinci, bunicul mă chema în biroul lui ca să-mi dea gustarea : o bucată de piine uscată și un pahar mare cu apă rece. Aceasta a rămas pînă azi băutura mea preferată.

De la sala rădvanelor spre dreapta, între două *consoles* albe, dădeai de o mare uşă galbenă. Prin ea se intra într-o mică încăpere prelungă, cu scaune şi câteva policioare încărcate cu icoane de sfinţi ; revăd o tavă mare de ceramică purtînd, în mijlocul ei, capul tăiat al sfîntului Ioan, în mărime naturală, cu sîngele închegat pe fund. Din această cameră pătrundeai în absidă care, de la înălţimea unui înalt cat întii, se apleca drept în pristolul înconjurat de un foarte frumos parmaclic de fier înflorit şi poleit. În ea se găseau scăunele de ingenuncheat pentru rugăciune, strane şi nenumărate şiraguri de mătănii şi de-aici, în fiecare duminică, la ora unsprezece, ascultam liturghia cîntată fără prea multă osîrdie. Biserica era, ea însăşi, mare şi frumoasă, ţin minte, în stil Empire, cu mari fresce urite, încadrate între stucăriile albe ale tavanului, aşa cum se văd în biserica dell'Olivella de la Palermo, cu care semăna în mai mic.

Din aceeaşi sală a rădvanelor care, îmi dau seama acum, era un fel de *plaque tournante* a locurilor mai puţin umblate ale casei, pătrundeai, cotind spre dreapta, într-un şir de săliţe, de cămări, de scăriţe care dădeau ceva din senzaţia de încîlceală pe care o au anumite vise şi sfîrşeau prin a ajunge în coridorul teatrului. Era un teatru în adevăratul înţeles al cuvîntului, cu două rînduri de cîte unsprezece loji fiecare, o galerie şi, bineînţeles, parterul. Numărînd cel puţin trei sute de locuri, sala era toată în alb şi aur, cu scaunele şi pereţii lojilor în velur azuriu luminos. Totul într-un stil Louis XVI, potolit şi ales. În centru se găsea echivalentul lojii regale, adică loja noastră, purtînd în frontispiciu uriaşul trofeu de lemn aurit cu crucea campanelată pe pieptul vulturului cu două capete. Şi cortina, mai tîr-

zie, înfățișa apărarea Antiochiei de către Riccardo Filangeri. (Apărare care, de-ar fi să-l ascultăm pe Grousset¹, fu cu mult mai puțin eroică decât lăsa pictorul să se-nțeleagă.)

Sala era luminată de lămpi cu petrol aurite puse pe brațe ce se încovoiau în afară de sub cel dintîi rînd de loji.

Frumusețea e că teatrul acesta (care avea, se-nțelege, și o intrare pentru public prin piață) era mereu folosit.

Din cînd în cînd, sosea în tirg cîte-o trupă de comédianți; erau actori ambulanți care, de obicei, în timpul verii, se mutau în căruțe dintr-un sat într-altul, oprindu-se două sau trei zile ca să dea reprezentații. La Santa Margherita, unde era un teatru adevărat, rămîneau mai mult, două sau trei săptămîni.

La zece dimineata, se înființa, în redingotă și joben, directorul trupei, ca să ceară îngăduința de a juca în teatru; era primit de tatăl meu sau, în lipsă, de mama care, firește, își da încuviințarea, respingea orice fel de chirie (sau, mai bine zis, făcea un contract la prețul fictiv de cincizeci de centime pentru două săptămîni), și, pe deasupra plătea și abonamentul pentru loja noastră. După care, directorul se retrăgea ca să se reîntoarcă peste o jumătate de oră, spre a cere cu împrumut cîteva mobile. Trupele astea călătoreau, într-adevăr, cu niscaiva decoruri de pînză pictată, dar fără mobilierul de scenă care ar fi alcătuit un bagaj prea costisitor și prea mare. Mobilele erau îngăduite și, seara, puteam recu-

¹ *René Grousset* (1885—1952), istoric francez, autorul unor lucrări privind civilizația Orientului și Extremului-Orient.

noaște pe scenă fotoliile, măsuțele și cuierele noastre (mă doare să spun că nu erau niciodată cele mai bune). Ele ne erau înapoiate fără greș chiar în clipa plecării și, odată, revopsite în așa hal, că furăm nevoiți să rugăm celelalte trupe să renunțe la această bine intenționată practică. Odată, împreună cu directorul veni și prima amoretă a trupei, o zdravănă ferrareză de treizeci de ani care trebuia să interpreteze, în serată de adio, pe Dama cu camelii. Ea găsea propria-i garderobă nepotrivită cu solemnitatea seratei și o rugă pe mama să-i împrumute câteva rochii de seară; și așa avurăm prilejul s-o vedem pe Dama cu camelii într-o foarte decoltată rochie vernil acoperită cu fluturași argințați.

Trupele acestea ambulante au dispărut de prin satele noastre, și e păcat. Mizanscena era așa cum era; actorii erau, nici vorbă, proști; dar declamau cu foc, din tot sufletul, și „prezența“ lor era, fără doar și poate, mai reală decât palidele umbre ale peliculelor de a șaptea mină ce se proiectează astăzi prin aceleași sate.

Se juca în fiecare seară și repertoriul era foarte întins: cuprindea întreaga producție dramatică a secolului al nouăsprezecelea: Scribe, Rovetta, Sardou, Giacometti, pînă și Torelli. Odată se dădu chiar și *Hamlet*, și fu, altminteri, prima oară cînd îl auzii. Publicul, alcătuit în mare parte din țărani, era atent și darnic în aplauze. La Santa Margherita, cel puțin, asemenea trupe făceau afaceri bune, cu teatrul gratuit și decorurile la fel, și caii adăpostiți și hrăniți în grajdurile noastre.

Mă duceam în fiecare seară, în afară de cea singură reprezentație a stagiunii numită „seara neagră“, în care se juca o oarecare *pochade* franțuzească, socotită decoltată. A doua zi, prie-

tenii noștri din țirg veneau să-și spună părerile despre această piesă libertină, și, în genere, se arătau dezamăgiți, pentru că se așteptaseră la ceva și mai și.

Eu mă distrăm de minune, și părinții mei la fel ; și celor mai bune trupe, la sfârșitul turneului lor, li se dădea în grădină un fel de *garden party* cu un rustic dar îmbelșugat bufet care înveselea stomacurile, mă tem prea adesea goale, ale acelor bravi rătăcitori.

Dar chiar în ultimul an cînd am stat mai mult la Sânta Margherita, în 1921, nu mai vedeai trupe de comedianți. Se proiectau, în schimb, tremurătoare filme. Războiul ucisese, printre altele, și această pitorească mizerie a teatrului ambulant, care-și avusese meritul lui, și care fu, am impresia, pepiniera multora din marii actori italieni ai veacului trecut, printre alții și a Eleonorei Duse.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

EXCURSIILE

Dintre plimbările în împrejurimile Santei Margherita, cea spre Montevago era cea mai îndrăgită, pentru că se desfășura pe drum neted, era potrivit de lungă (trei kilometri aproape, în ambele sensuri) ; și avea o țintă, dacă nu atrăgătoare, cel puțin bine stabilită : Montevago însuși.

Mai era pe urmă, plimbarea către partea dimpotrivă, pe șoseaua provincială înspre Misilbesi : se trecea prin fața unui uriaș pin parasol, apoi pe podul Dragonarei, împrejmuit în chip neașteptat de o verdeață sălbatică și deasă ce-mi amintea de

anume scene ariostești, așa cum mi le înfățișam, în acea epocă, după gravurile lui Doré. Cînd ajungeam la Misilbesi, răsîntie pustie, însemnată de o casă leproasă cu trei cărări prăfuite și deșarte care păreau să ducă mai curînd în Hades decît la Sciacca sau la Sambuca, ne reîntorceam de obicei în trăsură, deoarece cei șapte kilometri regulamentari fuseseră depășiți de mult.

Trăsura ne urmase la pas, oprindu-se din cînd în cînd ca să nu ne întrecă, apoi din nou ajungîndu-ne fără grabă, schimbînd rînd pe rînd tăcerile și disparițiile după cotiturile drumului cu apropierea crescînd tropăitoare.

Toamna, plimbările își alegeau drept țintă o vie și, acolo, stînd pe pietre, mîncam strugurii foarte dulci și cu boaba pătată (struguri de vin, pentru că, în 1905, strugurii de masă aproape că nici nu se cultivau la noi), apoi intram într-o încăpere pe jumătate cufundată în întuneric în fundul căreia un flăcău zdravăn se frămînta ca ieșit din minți într-o butie, călcînd cu picioarele strugurii a căror zeamă verzuie se vedea scurgîndu-se printr-un jgheab de lemn, în timp ce aerul se umplea de o virtuoasă aromă de must.

„Dance, and provincial noise and sunburnt mirth.”¹

Nu, nici un fel de *mirth*² ; în Sicilia nu s-a poimenit așa ceva în timpul muncilor nici în trecut, nici azi, niciodată ; ritornelele culegătoarelor toscane, secerișurile livoniene bălțate cu ospete, cîntece și împerecheri, sînt aici lucruri necunos-

¹ Dans și larmă provincială și veselie solară (engl.). Vers care schițează, diformînd, un vers din Oda privighetorii a lui Keats : *Dance and Provencal song, and sunburnt mirth*. Dansuri și cîntece provenșale etc., etc.

² Veselie, bucurie (engl.).

cute ; orice muncă e „*n'a camurria*“, o blasfematoare sustragere de la eterna odihnă dăruită de mărinimia zellor bunilor noștri *lotos-eaters*¹.

În după-amiezile de toamnă ploioase, plimbarea se oprea la Villa Comunale. Aceasta era așezată la marginea dinspre miazănoapte a târgului, chiar în virful prăvălișului care domină valea cea mare, care e poate axa principală est-vest a Siciliei și, oricum, unul din puținele semne geografice bine marcate.

Fușese donată comunei de bunicu-meu și din ea se desprindea o melancolie fără margini : o alee destul de lungă, străjuită de chiparoși tineri și tufani bătrâni, se vărsa într-o esplanadă goală, care avea în față o capelă închinată Madonnei di Trapani, în centru o peluză semănată cu trestii coșcovite și galbene iar, la stînga, un fel de chioșc-templu cu o cupolă sferică din care se putea contempla panorama.

Și făcea s-o vezi. În față se întindea o imensă spinare de munți scunzi, galbenă toată de griul secerat, cu miriștile pîrjolite care își arătau petele negre, în așa fel că privești ea închipuia cu adevărat imaginea unei uriașe fiare sălbatice încolăcite. Pe coasta acestei leoaice sau hiene (după ochii care o priveau) se zăreau cu mare trudă satele în care piatra galben-cenușie a caselor se deosebea destul de greu pe fondul întregului peisaj : Poggioreale, Contessa, Salaparuta, Gibellina, Santa Ninfa, frînte de mizerie, de arșiță și de bezna care venea fără veste și împotriva cărora nu luptau nici măcar cu un opaiț.

¹ Mîncători de lotus sau lotofagi (Tennyson).

Capela din fundul esplanadei era ținta manifestărilor anti-clericale ale studenților în drept margaritari, la vremea aceea în vacanță. Adesea, se puteau citi pe zidurile ei, scrise cu creionul, strofele din *Inno a Satana* : „*Salute, o Satana, o ribellione, o forza vindice della ragione*“¹. Și cînd mama (care, altminteri, știa pe dinafară *l’Inno a Satana* și dacă nu-l admira era numai din motive estetice) trimitea a doua zi dimineața pe Nino grădinarul să treacă o bidinea de lapte de var peste versurile acelea modest sacrilege, după două zile se citeau altele : „*Ti scomunico, o prete, vate di lutti et d’ire*“², sau vreo alta din anatemele pe care bunul Giosuè se crezuse îndreptățit a le înălța împotriva cetățeanului Mastai.

Pe povîrnișul de sub capelă se puteau culege capere, lucru pe care-l făceam de fiecare dată cu riscul de a-mi frînge gîtul ; și se mai găseau, se pare, și muște cantaride, ale căror capete pisate dau un atît de puternic praf afrodisiac. Că se găseau pe acolo și asemenea muște, eram sigur pe atunci, dar de la cine o aflasem, cînd și pentru ce, rămîne un mister. Oricum ar fi, însă, moarte sau vii, întregi sau fărîmate, cantaride n-am văzut în viața mea de nici un fel.

Acestea erau plimbările zilnice și oarecum obligatorii. Dar erau și altele, mai lungi și mai complicate : excursiile.

Excursia prin excelență era cea de la Venaria, micul pavilion de vînătoare cocoțat pe o măgură, puțin înainte de Montevago. O excursie pe care

¹ *Imn către Satana* de Giosuè Carducci (1835—1907) : „Te salut, o ! Satan, o ! răzvrătire, o ! forță răzbunătoare a rațiunii“.

² „Te afurisesc, o ! preot, cîntăreț al doliilor și al mîniei.“

o făceam întotdeauna în tovărășia invitaților localnici, de două ori pe sezon și care nu era lipsită de un oarecare ritual comic. Se hotăra : „Duminica viitoare, pic-nic la Venaria“ Și dimineata, cam pe la zece, porneam, cucoanele în trăsură, domnii pe asini. Deși toți, sau aproape, aveau cai sau cel puțin catiri, folosirea samarului era tradițională ; se răzvrătea numai tata, care găsisese cum să scape din încurcătură declarându-se singurul în stare să conducă pe acele drumuri *dog-cart*-ul în care se aflau doamnele și în ale cărui secrete cuști pentru ciini, de sub ladă, se păstrau de fapt balerile și mîncărurile pentru ospățul invitaților.

Cu glume și risete, societatea lua calea către Montevago. În centrul grupului înfășurat în nori de praf înainta *dog-cart*-ul, în care mama, Anna sau *mademoiselle* și vreo altă cucoană, încercau să se apere de praf cu vâluri cenușii de o desime aproape musulmană ; în jur zburdau asinii (sau mai curînd, „*i sciucche*“, pentru că în siciliană asinul e aproape întotdeauna la feminin, ca navele în englezește). Erau căderi adevărate, răzvrătiri asine autentice și căderi prefăcute, oferite de dragul pitorescului. Străbăteam Montevago, trezind vocala indignare a tuturor ciinilor din sat, ajungeam la podișca delle Dăgali, coboram pe tăpșanul de dedesubt, începeam să luăm suișul în piept.

Aleea era de-a dreptul grandioasă : lungă de aproape trei sute de metri, urca drept spre virful colinelor, străjuită de fiecare parte de un îndoit șirag de chiparoși. Și nu chiparoșii puieți de la S. Guido, ci arbori aproape centenari ale căror stufoase coame își răspîndeau la orice anotimp mireasma lor austeră. Șirurile de arbori erau întrerupte la fiecare răscruce de bănci și, într-un

punct, de o fintină, al cărei mascherone își măl înălța din cînd în cînd șuvoaiele subțiri de apă. Și, în umbra îmbălsămată, urcam astfel spre Venaria care străjuia sus pe culme, scăldată în falnica lumină solară.

Era un pavilion de vînătoare construit la sfîrșitul veacului al optsprezecelea, care trecea drept „micuț”, dar care avea în realitate nu mai puțin de douăzeci de încăperi. Ridicat în vîrfurile colinelor din partea opusă celei pe care veneam noi, privea drept în jos, întregă, aceeași vale care se vedea de la Villa Comunale, numai că de aici, de la mai mare înălțime, ea se înfățișa încă mai doborîtă de jale.

Bucătarii care plecaseră dimineața de la șapte și care pregătiseră din vreme totul, cînd băiatul pus de strajă vestise că grupul se apropie, vîrîseră în cuptoare tradiționalele, niciodată uitate, timbale de macaróane alla Talleyrand, singurele paste care se păstrează mai îndelung, astfel că, odată ajunși, abia dacă aveam timp să ne spălăm pe mîini și numaidecît treceam pe terasă unde, în aer liber, ne așteptau pregătite două mese.

Uriași lavraci reci cu maioneză veneau la rînd și, după ele, curcani împănați și avalanșe de cartofi. Să ai un atac de apoplexie, nu altceva. Grăsunul X fu cît p-aci să-l aibe cu adevărat, într-un rînd: dar o cană cu apă rece zvîrlită în obraz și o cuminte odihnă într-o cameră umbrită îl salvară. Pentru ca toate lucrurile să se așeze, venea la urmă una din acele torte glasate, în pregătirea cărora Marsala, bucătarul, era neîntrecut. Chestiunea vinurilor, ca întotdeauna în sobra Siciliei, n-avea nici o importanță. Musafirii țineau, da, și cereau ca paharul să fie plin cu vîrf („fără

guler“, strigau ei feciorului), numai că din paharele astea fără guler nu goleau decît unul, cel mult două.

După apusul soarelui, coboram către casă.

Am vorbit de excursii la plural ; la drept vorbind, dacă iar mă gîndesc, singura excursie era cea de la Venaria. Mai fuseseră și altele, în anii dinții, de care, însă, păstrez o amintire ceva mai nelămurită ; dar cuvîntul „nelămurit“ nu e cel mai nimerit. Aș spune mai curînd „greu de exprimat“. Impresia vizuală a rămas foarte vie în mințe ; dar, pe vremea aceea, ea nu s-a legat de nici un cuvînt. Fuseserăm, de pildă, la țară, să prînzim la iarbă verde, la Sciacca — să tot fi avut cinci sau șase ani ; de masă, de oamenii pe care i-am întîlnit, de drumul pînă acolo, nu mi-amintesc nimic. Dimpotrivă, de Sciacca ea însăși, sau mai bine zis de faleza ei deasupra mării, mi-a rămas în minte o imagine fotografică așa deplină și limpede încît, cînd acum doi ani am revenit pentru întîia oară după mai bine de cincizeci de ani la Sciacca, mi-a fost ușor să compar scena pe care o aveam sub ochi cu cea veche rămasă în minte, dezvăluindu-le multele asemănări și cele cîteva deosebiri.

Ca întotdeauna, amintirile mele sînt, în esență, amintiri de „lumină“ : la Sciacca, văd o mare nespus de albastră, aproape neagră, care scînteiază cu furie sub soarele meridian, unul din acele ceruri de plină vară siciliană încetoșat de puterea dezlănțuită a vipiei, o balustradă care mărginește un dîmb deasupra mării, un fel de *chiostro*, în care era o cafenea, la stînga — și care mai există și astăzi.

Un cer minios și încărcat de nori grei de ploaie îmi amintește, în schimb, de o casă micuță de țară din împrejurimile Cataniei, așezată pe un deal repede la care se ajungea pe un drum cotit și pe care caii, nu știu de ce, trebuiau să-l urce în galop. Văd încă vechiul *landou* cu pernele-i albastre pline de praf (și care tocmai pentru că erau albastre dovedeau că trăsura nu era a noastră, ci luată cu chirie), pe mama așezată într-un colț și căutînd, ea însăși speriată, să mă liniștească, în timp ce pe lingă noi copacii piperniciți trec și dispar cu iuțeala vîntului, și strigătele vizitiului se împletesc cu plesnetele biciului și furia zurgălăilor (nu, desigur, nu putea fi trăsura noastră).

De casa unde ne duceam țin minte cît pot să-mi îngădui acum să spun că avea o înfățișare senio-rială, dar foarte săracă ; pe atunci, nu-mi formulam, firește, această judecată de natură economi-co-socială, dar o pot face cu seninătate astăzi, cercetînd fotografia mintală pe care am scos-o de curînd din arhiva memoriei.

Oaspeții, la Santa Margherita, se numărau pe degete : pe atunci, nu erau automobile, sau mai bine spus trebuie să fi fost trei sau patru în toată Sicilia, iar starea îngrozitoare în care se găseau drumurile îi îndemna pe stăpînii acestor *rare aves*¹ să nu le folosească decît în oraș.

Foarte vie e amintirea ce am de X-Y-Z. Se tră-gea dintr-o bună familie locală, sub-feudatară Fi-langerilor, care Filangeri aveau dreptul, foarte rar și destul de invidiat, de a investi baronia, pe

¹ *Rara avis in terris* (lat.) — rare păsări pe pămînt. Hiperbolă a lui Juvenal (*Satira* VI, 165). De obicei se citează numai primele două cuvinte — *rara avis* — spre a desemna ceva extraordinar sau puțin obișnuit.

propriile lor feude, cîte doi vasali pe generație. Alde X-Y-Z (care fuseseră judecători ai tribunalelor *mero e misto*¹), se bucuraseră de acest privilegiu, și. bunică-mea îl numea, pe deasupra „dintre vasalii mei, cel mai întîi vasal“.

Pe X-Y-Z îl vedeam, pe atunci, ca bătrîn : în realitate nu putea să aibă mai mult de patruzeci de ani. Era foarte înalt, foarte slab, foarte miop : cu toți ochelarii lui, pe care-î purta în pince-nez și care, înarmați cu lentile de o nemaipomenită grosime, îi striveau nasul cu greutatea lor, el umbla încovoiat, în nădejdea de a descoperi cel puțin o umbră din ceea ce-l înconjură. Bietul om a murit, de altfel, orb, acum nu mai mult de douăzeci de ani.

Foarte cumsecade, delicat, iubit și nu prea deștept el își închinase viața (și își risipise cea mai mare parte a veniturilor) idealului de a trece drept „o persoană bine“. Și în ceea ce privește îmbrăcămîntea era sigur că izbutise : n-am văzut niciodată un om cu o garderobă mai sobră, mai bine tăiată, mai puțin ostentativă decît a sa. Fusesse unul din nenumărații fluturi pe care strălucitoarea lampă a zvăpăiașilor Florio îi atrăsese și care se înălțase în amețitoare vîrtejuri, ca să fie pe urmă părăsit, pe fața de masă, cu aripile arse. Fusesse, nu o dată, cu trufașii Florio la Paris, trăsese de-a dreptul la Ritz și, de Paris, (Parisul nocturnelor *boîtes*, al bordelurilor de lux, al grațiilor plătite) păstrase o amintire orbitoare care îl făcea să semene, pînă la urmă, cu inginerul de care am vorbit ; cu singura deosebire că amintirile acestuia se învîrteau în jurul Cartierului Latin și al Poli-

¹ Referire la tribunalele așa-numite *in utroque*, al căror judecători aveau dreptul de judecată și pedeapsă.

tehnicii. Legăturile dintre inginer și X-Y-Z erau, de altfel, cât se poate de reci, poate datorită tocmai acestei rivalități care-l făcea să-și revendice favorurile tulburătoarei Ville Lumière.

Sărmanul X-Y-Z, ajuns aproape orb și cu totul sărac, a murit nu cu prea mulți ani în urmă. Mama, care se ducea să-l vadă pînă cînd și-a dat sfîrșitul, se întorcea nespus de tulburată, pentru că atît ajunsese de încovoiat încît, stînd în fotoliu, privirea îi era la douăzeci de centimetri de pămînt și, ca să vorbești cu el, trebuia să te așezi pe o pernă de-a dreptul pe podea.

CAPITOLUL AL OPTULEA

SOFRAGERIA ROZA

Dar bag de seamă că am uitat să vorbesc de sofragerie, ciudată din mai multe pricini. Mai întîi, era ciudată fiindcă exista : cred că e foarte rar ca o casă din veacul al optsprezecelea să aibă o încăpere anume folosită ca sofragerie ; se prînzea, pe atunci, într-un salon oarecare, schimbîndu-l mereu, cum fac, de altfel, acum și eu.

La Santa Margherita, în schimb, era. De loc prea mare, ea nu putea cuprinde, în voie, decît cel mult douăzeci de comesenî. Privea, cu două balcoane, spre cea de-a doua curte. Ușile erau albe, Louis XVI, cu tăblii mari, de care erau prinse ornamente în relief, poleite, de un aur verzui și stins.

Din tavan spînzura un candelabru de Murano de pe a cărui sticlă se desprindea tema colorată a florilor.

Prințul Alessandro, care înjghēbase această sală, avusese ideea de a pune un pictor localnic să-l zugrăvească pe pereții încăperei, pe el și familia, chiar în timp ce se ospătau. Erau mari cadre de pînă ce acopereau, fiecare, un întreg perete din podea pînă-n tavan, cu figuri în mărime naturală.

Într-unul se vedea gustarea de dimineață: prințul și prințesa, el în haină de vînătoare, verde, cu cizme și cu pălărie, ea în *deshabillé* alb, dar gătită cu juvaieruri, așezați în fața unei măsuțe, gata să ia ciocolata, serviți de un micuț rob negru cu turban. Ea întindea un pișcot unui copoi nerăbdător, el ridica la gură o mare ceașcă vio-rie cu flori. Un alt cadru înfățișa un prînz la iarbă verde: domni și cucoane stau în jurul unei fețe de masă întinsă pe o pajiște, pe care trônau majestuoase torte și butelii încămășate în paie; în fund se vedea o fîntînă și arborii erau, toți, puiendri și scunzi; poate să fi fost, chiar grădina de la Santa Margherita, abia sădită.

Un al treilea cadru, cel mai mare, înfățișa cina de pompă, cu gentilomi în peruchițe foarte cîr-lionțate și cuconițe în rochii de gală; principesa purta o încîntătoare rochie de atlas roz *brochée* cu argint, cu un *collier de chien* la gît și o salbă mare de rubine pe piept. Feciori în mare livrea cu găitane intrau ducînd enorme mîncăruri împo-dobite cu nemaipomenită fantezie.

Mai erau și alte două cadre, dar nu-mi mai amintesc decît subiectul unuia, pentru că-mi sta întotdeauna în față: era gustarea de după-amiază a copiilor. Două fete de zece-doisprezece ani, strînse și țepene în corsetele lor cu colț, pudrate, stăteau în fața unui băiat de vreo cincisprezece ani în costum portocaliu cu revere negre și să-

biuță, și a unei doamne bătrine în negru (desigur guvernanta), și mînceau niște mari înghețate, neobișnuit de roze, poate de scorțișoară, care se înălțau ținute din lungi cupe de cristal.

Încă una din ciudățeniile casei o alcătuiau centrul mesei din sufragerie. Acesta era fix : o piesă mare de argint, dominată de un Neptun care amenința pe convivi cu tridentul, în timp ce alături de el, o Amfitrite le făcea, nu fără ștregărie, cu ochiul. Totul pe o ridicătură de stînci ce se ridicau din centrul unui bazin de argint, înconjurat de delfini și monștri marini care, prin mijlocirea unui mecanism de orlogerie, zvrleau apă pe guri. Un ansamblu, fără îndoială, sărbătoresc și fastuos, care avea, totuși neajunsul de a cere fețe de masă care să fi avut o gaură mare în centru, din care trebuia să răsară Neptun. (Marginile scobiturii erau marcate cu flori și frunze.) În sală nu era nici un bufet, ci numai patru mari *consoles* cu tăblii de marmură roză ; roză era, de altfel, tonalitatea întregii încăperi, atît datorită marmurelor sau rochiei roz a principeselor din marele cadru, cît și a tapiseriei scaunelor care era și ea roză, nu veche dar de o nespus de suavă nuanță.

Lîngă sufragerie, într-o altă încăpere, se găseau niște uriașe dulapuri de lemn galben ale căror chei se pierduseră ; nici chiar intendentul nu știa unde-ar fi putut să fie și cu asta s-a spus totul. După îndelungi șovăiri, se aduse un lăcătuș și canaturile fură deschise. Dulapurile erau tixite cu albituri de pat, duzini peste duzini de cearceafuri, fețe de pernă cu ce să poți garnisi un hotel (să mai spun că mai erau și dulapurile cunoscute din căre maldărele de rufărie se revărsau ?) ; altele erau pline cu pături de pat din lînă curată, presă-

rate cu piper și camfor, în altele, pînzeturi de masă, fețe de masă de damasc mici, mari și nemăsurate, toate cu gaura la mijloc. Și între un strat și altul ale acestor casnice comori erau strecurate săculețe de pînză cu flori de levănțică prefăcute, acum, în praf. Dar dulapul cel mai interesant fu cel în care se găseau unelte de scris din veacul al optsprezecelea : era ceva mai mic decît celelalte și îndesat cu file enorme de hîrtie de scrisori velină pură, cu mănunchiuri de pene de gîscă, legate cu grijă zece cîte zece, cu *pains à cacheter*¹ roșii și albastre și cu foarte lungi vergi de ceară.

„Cum se vede, casa de la Santa Margherita era un fel de Pompei al veacului al optsprezecelea în care totul, ca prin minune, se păstrase nevătămat ; lucru rar întotdeauna, dar aproape unic în Sicilia care, prin sărăcie și nepăsare e, din cîte există, țara cea mai stricătoare. Nu știu care să fie pricinile adevărate ale acestei dăinuiri : poate faptul că străbunicul meu după mamă petrecu, între 1820 și 1840, ani îndelungați aici, într-un fel de surghiun la care-l siliseră regii Bourboni ; poate grija neostoită ce avea de casă bunică-mea ; și, netăgăduit, faptul că ea găsisese în ființa intendentului ei, singurul om, după știrea mea, care nu o furase.

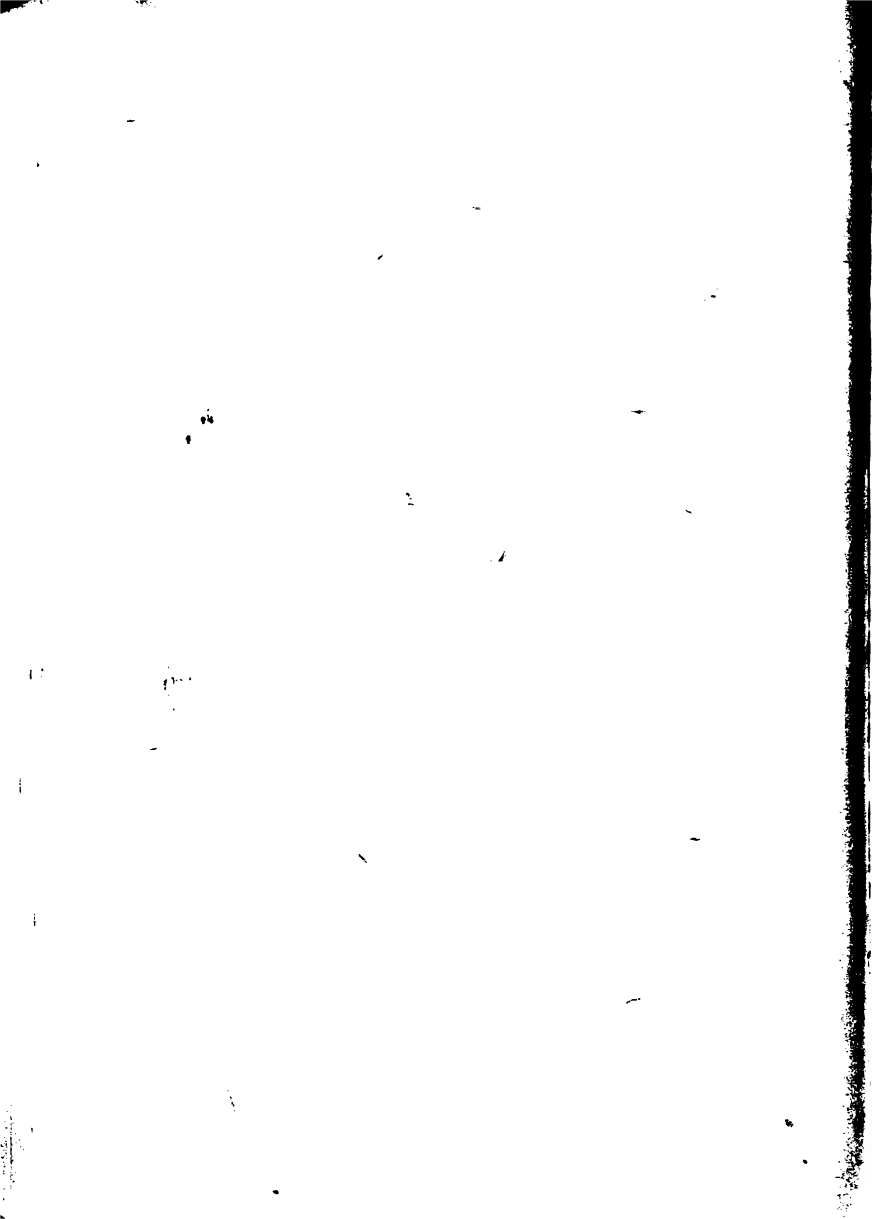
Mai trăia încă, pe vremea mea : era un fel de pitic, cu o nemaipomenit de lungă barbă albă, și locuia împreună cu soția lui, o femeie neînchipuit de mare și voinică, într-unul din numeroasele apartamente atenanse ale casei cu intrare separată.

¹ Un fel de rîndele folosite la sigilatul scrisorilor, făcute din aluat copt, nedospit.

Despre grija și vrednicia lui se povesteau minuni : cum de pildă, cînd casa era goală, el o străbătea în fiecare noapte cu o luminare în mînă, ca să se încredințeze că toate ferestrele erau închise, toate porțile zăvorîte ; cum nu îngăduia decît nevستی-si să spele porțelanurile de preț ; cum după fiecare primire (pe vremea bunicii) se ducea să pipăie șuruburile ce se aflau sub scaune ; cum, în timpul iernii, ședea zile întregi să supravegheze cetele de hamali care curățau și rînduiau pînă și cele mai îndepărtate unghere ale acelei case mas-todontice.

Soția, în ciuda vîrstei și a înfățișării sale prea puțin juvenile, era foarte geloasă ; din cînd în cînd, ajungeau pînă la noi ecourile îngrozitoarelor scene pe care i le făcea bărbatului ei, bănuindu-l că-i luciseră ochii după farmecele vreunei subrete. Știu bine că, nu numai o dată, se ducea la mama s-o mustre cu aprindere pentru cheltuieli pe care el le socotea covîrșitoare ; neluat în seamă, bineînțeles, și poate suduit.

Moartea lui se însoți cu lutele și neprevăzutul sfîrșit al acestei prea frumoase printre cele mai frumoase vile. Fie aceste rînduri pe care nimeni nu le va citi, închinare neîntinatei sale memorii.

CUPRINSUL

<i>Tabel cronologic</i>	V
<i>Tabelul cronologic</i>	XIX

GHEPARDUL

<i>Capitolul întâi</i>	3
----------------------------------	---

Rugăciunea și prezentarea Prințului ● Grădina și soldatul mort ● Audiențele regale ● Cina ● În trăsură spre Palermo ● În drum spre Mariannina ● Întoarcerea la S. Lorenzo ● De vorbă cu Tancredi ● La administrație: moștile și argumentele politice ● În observator, cu părintele Pirrone ● Destindere la prinz ● *Don* Fabrizio și țărani ● *Don* Fabrizio și fiul său Paolo ● Vestea debarcării și iarăși rugăciunea

<i>Capitolul al doilea</i>	50
--------------------------------------	----

Călătoria la Donna fugată ● Popasul ● Desfășurarea călătoriei și întâmplări de mai

înainte • Sosirea la Donnafugata • La bl-
serică • Don Onofrio Rotolo • Convorbire
în baie • Fântâna Amfitritei • Surpriză
înainte de prînz • Prînzul și diferite reac-
țiuni • Don Fabrizio și stelele • Vizită la
mănăstire • Ce se vede de la o fereastră

Capitolul al treilea 92

Plecarea la vînătoare • Grijile lui don Fa-
brizio • Scrisoare de la Tancredi • Vînă-
toarea și plebiscitul • Don Ciccio Tumeo se
supără • Cum se înghite o șopîrlă • Mic
epilog

Capitolul al patrulea 139

Don Fabrizio și don Calogero • Prima vizită
a Angelicai ca logodnică • Sosirea lui Tan-
credi și a lui Cavriaghi • Sosirea Angelicai •
Furtuna dragostei • Destindere după furtună
• Un piemontez sosește la Donnafugata • O
raită prin țînut • Chevalley și don Fabri-
zio • Plecare în zori

Capitolul al cincilea 194

Sosirea părintelui Pirrone la San Cono • Con-
vorbire cu prietenii și vînzătorul de ierburi •
Necazurile familiale ale unui iezuit • Neca-
zurile se rezolvă • Convorbire cu „omul de
onoare” • Întoarcerea la Palermo

Capitolul al șaselea 218

În drum spre bal • Balul : intrarea lui Palla-
vicino și a familiei Sedara • Nemulțumirea
lui don Fabrizio • Sala de bal • În biblio-
tecă • Don Fabrizio dansează cu Angelica •

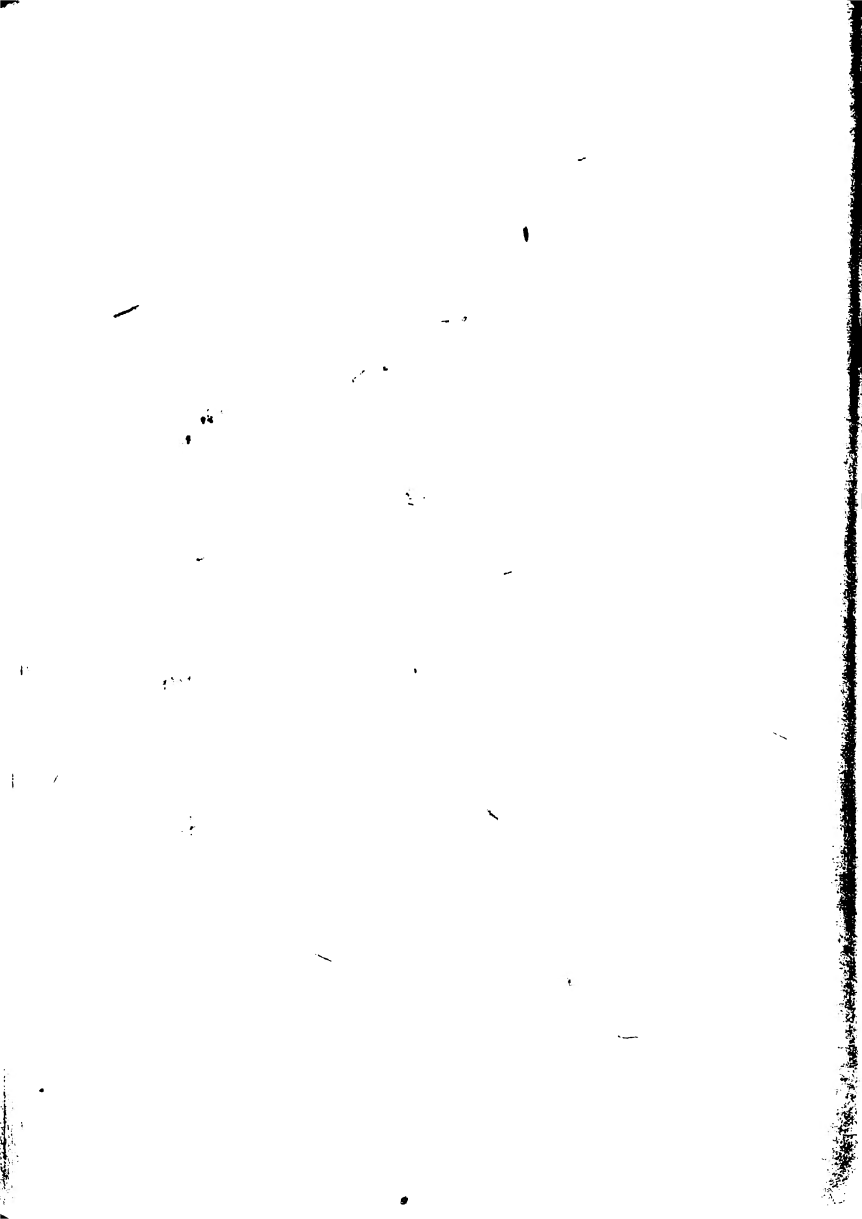
Cina : convorbirea cu Pallavicino • Balul se
stinge ; întoarcerea acasă

<i>Capitolul al şaptelea</i>	246
Moartea Prinţului	

<i>Capitolul al optulea</i>	261
Vizita monseniorului vicar • Tabloul şi moaştele • Camera Concettei • Vizita An- gelicăi şi a senatorului Tassoni • Cardinalul sfârşitul moaştelor • Sfârşitul	

POVESTIRI

Dimineaţa unui arendaş	289
Bucuria şi Legea	310
Lighea	317
Lecurile copilăriei mele	353

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : POMPILIU STATNAI

Bun de tipar 15.XI.1973. Tiraaj 110 160 ex. Brosate
106 160 ex. Legate $\frac{1}{2}$ 4000 ex. Coli tipar 13,5.

Tiparul executat sub comanda nr.
30 626 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scintei”, Piața Scintei nr. 1
București

Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

